NIER

75 YEARS OF SCIENTIFIC PERFORMANCE
IN THE SERVICE OF SOCIETY

MOLDOVA STATE UNIVERSITY | **STATE UNIVERSITY „ALECU RUSSO" OF BALTI** | **TRADE CO-OPERATIVE UNIVERSITY OF MOLDOVA** | **STATE UNIVERSITY "BOGDAN PETRICEICU HASDEU" OF CAHUL**

INTERNATIONAL DOCTORAL SCIENTIFIC SYMPOSIUM
"MODERN TENDENCIES OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT: VISIONS OF YOUNG SCIENTISTS"
-MTSD 2021-

SIMPOZIONUL ȘTIINȚIFIC INTERNAȚIONAL AL DOCTORANZILOR
”TENDINȚE CONTEMPORANE ALE DEZVOLTĂRII ȘTIINȚEI: VIZIUNI ALE TINERILOR CERCETĂTORI”.

25 iunie
Chișinău, 2021

CZU 082:378=135.1=111=161.1

T 36

Lucrarea a fost recomandată pentru publicarea de către
Consiliul Ştiinţific al Institutului Naţional de Cercetări Economice,
proces-verbal nr.5 din 7 septembrie 2021

Coordonator de ediţie: dr., conf. Angela TIMUŞ

”TENDINȚE CONTEMPORANE ALE DEZVOLTĂRII ȘTIINȚEI: VIZIUNI ALE TINERILOR CERCETĂTORI”,
Simpozion științific internațional al doctoranzilor

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAŢIONALE A CĂRŢII DIN REPUBLICA MOLDOVA

"Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători", simpozion ştiinţific internaţional al doctoranzilor (2021 ; Chişinău). Simpozionul Ştiinţific Internaţional al Doctoranzilor "Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători" = International Doctoral Scientific Symposium "Modern Tendencies of Scientific Development: Visions of Young Scientists, 25 iunie 2021, Chişinău / coordonator de ediţie: Angela Timuş ; colegiul de redacţie: Stratan Alexandru [et al.]. – Chişinău : INCE, 2021. – 186 p. : fig., tab.

Cerinţe de sistem : PDF Reader.
Antetit.: Moldova State Univ., State Univ. "Alecu Russo" of Balti, Trade Co-operative Univ. of Moldova, State Univ. "Bogdan Petriceicu Hasdeu" of Cahul. – Tit. paral.: lb. rom., engl. – Texte, rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art.

082:378=135.1=111=161.1
T 36

ISBN 978-9975-3486-4-5 (PDF).

SERVICIUL EDITORIAL:
Redactor-principal al CE: Cătălina GRAPĂ
Redactor științific: Angela Timuș
Coperta: Alexandru SANDULESCU

SCIENTIFIC COMMITTEE

ORGANIZING COMMITTEE

STRATAN Alexandru, Correspondent Member of ASM, Dr. Habil., Professor, Director, National Institute for Economic Research, Moldova
TIMUŞ Angela, PhD, Associate Professor, Scientific secretary, National Institute for Economic Research, Moldova
GAGAUZ Olga, Dr. Habil., Associate Professor, Vice- Director, National Institute for Economic Research, Moldova
GANEA Victoria, PhD, Professor, Moldova State University, Moldova
BUCIUCEANU-VRABIE Mariana, PhD, National Institute for Economic Research, Moldova
COLESNICOVA Tatiana, PhD, Associate Professor, National Institute for Economic Research, Moldova
TCACI Carolina, PhD, Associate Professor, Alecu Russo Balti State University, Moldova
IORDACHI Victoria, PhD, Associate Professor, National Institute for Economic Research, Moldova
GRIBINCEA Corina, PhD, National Institute for Economic Research, Moldova
COLESNICOVA Tatiana, PhD, Associate Professor, National Institute for Economic Research, Moldova
IANIOGLO Alina, PhD, National Institute for Economic Research, Moldova
POSTOLACHI Victoria, Associate Professor, ”Alecu Russo” Balti State University, Moldova
POPA Nicolae, Vice- Director, National Institute for Economic Research, Moldova
ZAHAROV Svetlana PhD, National Institute for Economic Research, Moldova
TABAC Tatiana, Ph.D student, Doctoral School of Economic Science, Moldova State University, Moldova
LUCAȘENCO Eugenia, Ph.D student, National Institute for Economic Research, Moldova
GRAPA Catalina, Editor-in-chief, National Institute for Economic Research, Moldova
CEBAN Alexandru, Ph.D student, Doctoral School of Economic Science, Moldova State University, Moldova
Carolina PARCALAB, Ph.D student, Doctoral School of Economic Science, Moldova State University, Moldova
RAILEAN Veronica, Ph.D student, Doctoral School of Economic Science, Moldova State University, Moldova
VERDEȘ Viorica, Ph.D student, Doctoral School of Economic Science, Moldova State University, Moldova
RUSU Natalia, Ph.D student, Doctoral School of Economic Science, Moldova State University, Moldova

CONTENTS

Reviewed articles

CUPRINS /СОДЕРЖАНИЕ

Articole recenzate/ Просмотренные статьи

THE EFFECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE OVER ECONOMIC COMPETITION
EFECTELE INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ASUPRA CONCURENȚEI ECONOMICE

***Carolina PARCALAB*[1]**
State University of Moldova,
National Institute for Economic Research, Republic of Moldova

JEL Classification: L52; G31; R110

ABSTRACT

Artificial intelligence has exceeded all expectations, even of the most sceptic ones. Today's world is unimaginable without "smart" tools, and the speed and comfort offered by solutions of artificial intelligence are experienced in all spheres of social activity. Nowadays economic growth becomes impossible without the implementation of innovative technologies, which are developed and adapted on daily basis to be correspondent with new requirements and behaviors of individuals. Businesses must invest in innovation to be competitive, and the low costs of new technologies and data storage, analysis and processing encourage them to do so. The advantageous results are immediately felt by entrepreneurs, who can make quick and market-friendly decisions on price changes, business planning, trade organization and logistics.

Voices of skeptics exist however in academic medium as well as in legislative forums at national and international levels, warning of the potential dangers that the humanity may face due to the uncontrolled use and development of artificial intelligence. In addition to concerns about inadmissible interference with privacy, ethical and legal issues of artificial intelligence over economic competition are also discussed. Competition authorities in other countries have already identified intelligent algorithms that would facilitate collision between competitors, or abuse of dominant positions, as well as acts of unfair competition.

Key words: *artifical intelligence, competition, algoritms, anticompetitive conduct*

ABSTRACT

Inteligența artificială a depășit toate așteptările, chiar și cele mai fantastice. Lumea de astăzi este de neimaginat fără instrumentele „smart", iar rapiditatea și confortul oferit de soluțiile inteligente sunt actualmente prezente în toate sferele de activitate umană. Creșterea economică devine imposibilă fără implementarea tehnologiilor inovaționale, care se dezvoltă zilnic adaptându-se la noile cerințe și comportamente umane. Întreprinderile pentru a fi competitive sunt obligate să investească în inovații, iar costurile reduse pe care le oferă noile tehnologii și stocarea, analizarea și prelucrarea datelor le încurajează să facă aceste investiții. Rezultatele avantajoase sunt imediat simțite de antreprenorii, aceștia având posibilitatea de a adopta decizii rapide și adaptate condițiilor pieței cu privire la modificarea prețurilor, planificarea activității, organizarea comerțului și logisticii.

În literatura de specialitate, precum și în forurile legislative internaționale și străine sunt tot mai mult auzite vocile scepticilor, care atenționează asupra potențialelor pericole ale dezvoltării și utilizării necontrolate a inteligenței artificiale. Pe lângă îngrijorările legate de ingerința inadmisibilă în viața private, sunt puse în discuție aspecte de etică și legalitate ale inteligenței artificiale asupra concurenței economice. Au fost identificate algoritmele inteligente care ar prezenta pericole de coliziune între întreprinderi, sau de creare a pozițiilor dominante și abuzare de aceasta, precum și de acte de concurență neloială.

Astfel, a fost stabilit că inteligența artificială poate facilita comiterea încălcărilor anticoncurențiale, iar cadrul normativ existent ar putea să nu permit încadrarea și sancționarea juridică a unor asemenea fapte. Cele mai mari îngrijorări apar în raport cu instrumentele de inteligență artificială, care funcționează și se dezvoltă în mod autonom, fără intervenția umană.

Cuvinte cheie: *inteligență artificală, concurență, conduită anticoncurențială*

[1] ***e-mail: cparcalab@aci.md***

INTRODUCERE

Inteligența artificială reprezintă un fenomen cunoscut demult. Perioada actuală în care ne aflăm, sub efectul crizei pandemice care a sporit creşterea tranzacţiilor de comerţ electronic şi a interacţiunilor interumane la distanţă, cu utilizarea echipamentelor digitale și mediului online, reprezintă un nou având pentru tehnologiile de inteligență artificială. Astăzi este dificil să ne imaginăm activitățile cotidiene fără ajutorul asistenților digitali, sau fără aplicarea instrumentelor și aplicațiilor digitale.

Instrumentele create cu ajutorul inteligenței artificiale sunt folosite pe larg în activitatea economic. La nivel global, numărul întreprinderilor care folosesc inteligența artificială în activitatea lor economică s-a triplat în ultimii patru ani[1]. Studiul Gartner arată că 37% din organizații au implementat diferite forme de inteligență artificială, spre deosebire de anii trecuți, când numărul companiilor care declarau utilizarea inteligenței artificiale nu depășea 10%[2].

Prezentul articol are drept scop analiza celor mai recente demersuri științifice, economice și legislative în materie de inteligență artificială raportate la efectele asupra concurenței economice. O asemenea cercetare este actuală și necesară pentru Republica Moldova, chiar dacă economia și legislația naționale mai rămân ancorate în infrastructura secolului trecut. La nivel declarativ, autoritățile din țara noastră sunt deschise către digitalizare. La nivel practic, antreprenorii din ţara noastră deja participă la comerţul electronic internaţional şi se confruntă cu presiunile concurențiale de pe piețele digitale, iar datele consumatorilor din țara noastră sunt deja în spațiul virtual și participă la formarea și consolidarea puterilor economice ale mogulilor digitali.

Astfel, ne-am propus analiza definițiilor existente ale inteligenței artificiale, identificarea tipologiei acesteia, clasificarea algoritmilor inteligenți utilizați în activitatea economică pentru crearea avantajelor concurențiale, precum și potențialele efecte pe care asemenea algoritmi le pot avea la comiterea acordurilor anticoncurențiale sau abuzului de poziție dominantă.

Scopul prezentului articol este de a identifica elementele definitorii ale inteligenței artificiale de care este necesar a se ține cont la efectuarea analizelor concurențiale a practicilor folosite în domeniul digital. De asemenea, ne-am propus să stabilim tipurile de algoritmi digitali folosiți în practica comercială, cu potențial efect anticoncurențial. De asemenea, ne-am propus să identificăm modul în care întreprinderile sunt responsabile pentru algoritmii creați dar care funcționează autonom și independent față de acestea. Și nu în ultimul rând, am dorim să observăm, dacă este necesară intervenția urgentă a autorităților de reglementare în Republica Moldova în prevederile legale de concurență, pentru a le face corespunzătoare provocărilor ridicate de inteligența artificială.

Definiția inteligenței artificiale

Chiar dacă fenomenul inteligenței artificiale era studiat cu mult înaintea celei de-a patra revoluții industriale pe care o experimentăm astăzi, până în prezent nu există o definiție unanim acceptată.

Autorii doctrinari și autoritățile de reglementare din diferite state sau internaționale, definind inteligența artificială porneau de la scopurile urmărite. Mai jos am făcut o selectare a celor mai relevante definiții care să corespundă scopului propus de prezenta cercetare, și anume identificarea efectelor pe care inteligența artificială le-ar putea avea asupra concurenței.

Tabelul 1

Definițiile inteligenței artificiale

Denumirea autorului	Definiția
1	2
Kaplan și Haenlein, 2018	Inteligența artificială—definite că posibilitatea sistemului de a interpreta în mod corect datele externe, de a învăța din aceste date în scopul atingerii anumitor scopuri și sarcini prin adaptare flexibilă[3].
Poole et al., 2017	Inteligența artificială este denumirea generică pentru domeniul pe care l-am definit inteligență computațională. Inteligența computațională este studiul privind crearea agenților inteligenți. Agenții inteligenți este ceva care acționează într-un anumit mediu și face o anumită activitate. Un agent inteligent este un sistem care acționează inteligent. Ceea ce face corespunde circumstanțelor și scopului urmărit, este flexibil la schimbarea mediului, învață din experiență, și face alegerile necesare reieșind din limitările de percepție[4].
Kaplan, 2016	Nu există un consens cu privire la ce reprezintă inteligența. Există un motiv insignificant de a crede, că inteligența mașinilor este legată de inteligența umană, cel puțin la momentul actual. Există mai multe definiții propuse pentru inteligența

	artificială, majoritatea dintre ele fiind aliniate conceptului de creare a programelor de calculator sau a mașinilor capabile să aibă un comportament pe care noi l-am considera inteligent dacă ar fi un comportament uman[5].
Stone et al.: AI100, 2016	"Inteligența" rămâne a fi un fenomen complex ale cărei aspect variate au atras atenția în diferite domenii de activitate, inclusive psihologie, economie, neurologie, biologie, inginerie, statistica și lingvistica. Domeniul inteligenței artificiale a beneficiat în rezultatul progreselor obținute în toate aceste ramuri. De exemplu, rețeaua neurală artificială, care a stat la baza mai multor soluții bazate pe inteligență artificială a fost inițial inspirată de ideile privind fluxul din neuronii biologici [6].
McCarthy, 1988	Scopul inteligenței artificiale sunt mașinile care sunt mult capabile decât oamenii la soluționarea problemelor și atingerea scopurilor care necesită procese inteligente. Există trei căi pentru a atinge acest scop. Prima cale presupune imitarea sistemului nervos uman. A doua - este de a studia psihologia inteligenței umane. A treia este de a înțelege lumea înconjurătoare în care oamenii își ating scopurile și dezvoltă programe pentru calculatoare[7].
Laura Maria Stănilă	Inteligența artificială este o ramură mai vastă a științei computerelor, preocupată de construirea de mașini inteligente capabile să îndeplinească sarcini care necesită de obicei inteligență umană. Inteligența artificială este o știință interdisciplinară cu multiple abordări, dar progresele în Machine Learning și Deep Learning creează o schimbare de paradigmă în aproape toate sectoarele industriei tehnologice[8].
Forumul Economic Mondial din 2017	Inteligența artificială este o mașinărie software care alimentează cea de-a patra revoluție industrială. Impactul ei poate fi văzut deja în casele oamenilor, la întreprinderi și în procesele politice. În forma sa materializată de roboți, aceasta va conduce în curând mașini, va alimenta depozite cu stocuri de produse și va avea grijă de oamenii cu necesități speciale. Ea promite să soluționeze unele dintre cele mai stringente probleme cu care se confruntă societatea, însă prezintă de asemenea pericole, sub forma algoritmilor „casetă neagră", utilizarea neloială a datelor și potențialul șomaj. Răspândirea sistemelor de inteligență artificială impune tuturor actorilor participanți să colaboreze în vederea optimizării responsabilității, transparenței, protecției vieții private și imparțialității inteligenței artificiale pentru a spori și menține încrederea în aceasta[9].
Raportul Comisiei Europene privind inteligența artificială	Inteligența artificială este un termen generic care se referă la orice mașină sau algoritm capabil să observe mediul, să învețe și în baza cunoștințelor și experienței obținute, să întreprindă măsuri inteligente și să propună decizii. Există diferite tehnologii care sunt cuprinse de definiția inteligenței artificiale. La moment, învățarea automată sunt cele mai larg utilizate[10].
Studiul Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) privind inteligența artificială	Inteligența artificială este o tehnologie determinantă a viitorului, reprezentând capacitatea unei mașini de a imita funcții umane, cum ar fi raționamentul, învățarea, planificarea și creativitatea. Inteligența artificială permite sistemelor tehnice să perceapă mediul în care funcționează, să prelucreze această percepție și să rezolve probleme, acționând pentru a atinge un anumit obiectiv. Calculatorul primește datele (deja pregătite sau colectate prin intermediul propriilor senzori, le prelucrează și reacționează[11].
Comisia Europeană – planul de coordonare a acțiunilor privind inteligența artificială	Inteligența artificială se referă la sistemele care manifestă comportamente inteligente prin analizarea mediului lor înconjurător și care iau măsuri - cu un anumit grad de autonomie - pentru a atinge obiective specifice. Sistemele bazate pe inteligență artificială se pot baza exclusiv pe software-uri, acționând în lumea virtuală (de exemplu asistenți vocali, software de analiză a imaginii, motoare de căutare, sisteme de recunoaștere vocală și facială) sau inteligența artificială poate fi încorporată în dispozitive hardware (de exemplu roboți avansați, vehicule autonome, drone sau aplicații pentru internetul obiectelor)[12].

Una dintre definițiile care interesează prezentul demers de cercetare, este cea oferită de grupul de experți de nivel înalt organizat de Comisia Europeană în anul 2019. În raportul lor[13], Grupul de experți a oferit o definiție destul de reușită, care înglobează toate elementele caracteristice ale inteligenței artificiale, în special atunci când se dorește studierea comportamentului algoritmic prin prisma normelor concurențiale.

Astfel, grupul de experți a definit sistemele de inteligență artificială ca fiind sisteme software (și, eventual, hardware) proiectate de oameni, care, dacă li se dă un obiectiv complex, acționează în dimensiunea fizică sau digitală, percepând mediul prin intermediul preluării datelor, prin interpretarea datelor structurate sau nestructurate colectate, prin raționarea cu privire la cunoștințe sau prin prelucrarea informațiilor obținute din aceste date și prin deciderea celor mai bune acțiuni care trebuie întreprinse pentru a realiza obiectivul dat. Sistemele de inteligență artificială pot să utilizeze reguli simbolice sau să învețe un model numeric și, de asemenea, își pot adapta comportamentul analizând modul în care mediul este afectat de acțiunile lor anterioare.[14]

Din definițiile de mai sus, pot fi desprinse următoarele elemente specifice inteligenței artificiale care interesează în scopul demersului de cercetare de față:

(a) Sistemele de inteligență artificială studiază și analizează diferite elemente din lumea înconjurătoare și țin cont de complexitatea acesteia. Astfel, sistemele de inteligență artificială folosite în activitatea economică sunt preocupate de elementele constitutive ale acesteia, inclusiv concurenții și comportamentul acestora, consumatorii și comportamentul lor, prețurile pentru produse și servicii concurente, intrările si ieșirile din piață, riscurile financiare și economice eventuale, condițiile generale de piață.

(b) Sistemele de inteligență artificială sunt create de oameni pentru a rezolva sarcini de complexitate diferită. Chiar dacă sistemele de inteligință artificială beneficiază de un anumit grad de autonomie în special la luarea deciziilor, sistemele de inteligență artificială utilizate în activitatea economică sunt, de regulă, create de întreprinderi, folosind cunoștințele, resursele umane îi materiale proprii, fie de companii de tehnologii informaționale, care comercializează ori licențiază produsele de inteligență artificială întreprinderilor interesate.

(c) Sistemele de inteligență artificială pot fi autonome față de creatorii săi, în special dacă utilizează tehnicile de învățare automată. Acest gard de autonomie poate permite sistemelor de inteligență artificială ale diferitelor întreprinderi să interacționeze fără implicarea directă a contactului și comunicării umane. Aceste interacțiuni algoritmice preocupă autoritățile de reglementare în special sub aspectul determinării subiectului responsabil pentru un eventual act anticoncurențial.

(d) Activitatea de bază a sistemelor de inteligență informațională ține de procesarea informației prin colectarea și interpretarea intrărilor; fie prin colectarea și interpretarea elementelor conținute în mediul în care operează. De fapt, datele cu privire la toate elementele constitutive ale piețelor din mediul online reprezintă combustibilul datorită cărora sistemele de inteligență artificială pot exista.

(e) Sistemele de inteligență informațională pot lua decizii în mod autonom: întreprind acțiuni, executa sarcini (inclusiv prin adaptare, reacție la schimbări) cu un anumit grad de autonomie. De exemplu, programele inteligente de monitorizare a prețurilor în spațiul online pot acționa astfel încât la detectarea unor modificări de prețuri la concurenți, să ajusteze imediat prețurile întreprinderii.

(f) Atingerea scopurilor specifice pentru care au fost create. Precizia și rapiditatea cu care sistemele de inteligență artificială pot soluționa problemele pentru care au fost create depășesc cu mult capacitățile umane.

(g) Elementele de bază ale inteligenței artificiale sunt infrastructura cu ajutorul căreia operează, datele, care sunt combustibilul inteligenței artificiale, și algoritmii, care sunt neuronii inteligenței artificiale.

Algoritmele de inteligență artificială și efectele pro-concurențiale

Efectele potențiale ale inteligenței artificiale asupra concurenței nu pot fi analizate fără studierea algoritmelor de inteligență artificială. Dacă datele reprezintă combustibilul cu care inteligența artificială lucrează, algoritmii reprezintă neuronii care manevrează cu datele astfel încât să fie obținut scopul pentru care sistemul de inteligență artificială a fost creat.

Conceptul de „algoritm" este cunoscut demult, înainte de crearea primelor computere. Totuși o definiție unanim acceptată la momentul actual nu există. Din studiile identificate pot fi desprinse următoarele definiții ale algoritmelor de inteligență artificial:

Algoritmul reprezintă o secvență de reguli care urmează a fi executare într-o ordine exactă pentru îndeplinirea unor sarcini date.Astfel algoritmul este un exercițiu de logică care generează un anumit rezultat dintr-o intrare specifică de date[15].

Algoritmul este o listă neechivocă, precisă de operațiuni simple aplicate în mod mecanic și sistematic față de un grup de obiecte. Starea inițială a obiectelor este intrarea (input), starea finală a acestora – este rezultatul (output)[16].

Algoritmul este un proces de calcul bine definit care preia anumite valori în calitate de intrări (input) și produce anumite valori, în calitate de rezultat (output)[17].

Există o varietate de metode de reprezentare a algoritmelor – sub formă de texte, diagrame, coduri, programe, care pot fi citite și executate de echipamentele electronice. Odată cu evoluția informaticii, algoritmele au fost dezvoltate în felul în care să execute în mod automat sarcini repetitive, implicând calcule complexe și procesări de date, executarea cărora de către oameni ar fi îndelungată și costisitoare. Dezvoltările recente în domeniul inteligenței artificiale și învățării automate au ridicat algoritmele la un nou nivel, permițând computerelor să soluționeze probleme complicate, de a face predicții și adopta decizii într-un mod mult mai eficient decât oamenii.

În activitatea economică, algoritmele sunt folosite în egală măsură atât de întreprinderi cât și de consumatori, în special la adoptarea deciziilor de cumpărare. Întreprinderile oferă o multitudine de active informaționale, inclusiv sisteme de operare, browser, motoare de căutare, servicii de poștă electronică și mesagerie, mape de navigare, cărți electronice, rețele de socializare. Valoarea adăugată obținută de întreprinderi se datorează în mare parte algoritmelor complexe utilizate pentru atingerea unor scopuri de afacere diverse, cum ar fi, de exemplu, stabilirea dinamică a prețurilor, explorarea datelor, ierarhizarea rezultatelor, identificarea utilizatorilor, recomandarea produselor, publicitatea targhetată.

Studiile asupra folosirii algoritmelor de către întreprinderi au relevat efecte pro-concurențiale a algoritmelor pe *filiera ofertei*. Astfel, algoritmele permit întreprinderilor să obțină eficiența prin reducerea costurilor de producție și îmbunătățirea alocării resurselor care, datorită tehnicilor de învățare automată se pot produce instantaneu. De asemenea, algoritmele pot ajuta la perfecționarea sau dezvoltarea produselor și serviciilor folosind datele în așa fel încât să prezinte rezultatele cele mai relevante și de înaltă calitate. Analizând cererile de căutare ale utilizatorilor, motoarele de căutare pot identifica cele mai relevante rezultate și pot utiliza datele pentru a oferi servicii adiționale de valoare adăugată utilizatorilor. Mai mult, folosind informația despre istoricul căutărilor sau cumpărăturilor în internet, întreprinderile pot face recomandări personalizate de cumpărare care să corespundă necesităților cumpărătorilor [18].

Pe *filiera cererii* algoritmele la fel produc eficiență. Consumatorii devin tot mai versați în utilizarea tehnologiilor informaționale și produselor de inteligență artificială, iar comportamentul lor în mediul online a dus la apariția unei categorii noi de consumatori, denumite „consumatori algoritmici"[19]. Cumpărătorii folosesc algoritmii în special la adoptarea deciziilor de cumpărare online. Algoritmele oferă consumatorilor posibilitatea de a reduce semnificativ costurile de căutare și tranzacționare, de a depăși filtrele și de a face alegeri raționale, prin care puterea de cumpărare a consumatorilor poate crește. Algoritmele pot ajuta, de asemenea, consumatorii să depășească tehnicile manipulative de piață ale unor vânzători. Platformele de cumpărare puse în comun de cumpărători pot dobândi o putere de cumpărare semnificativă, exercitând presiune concurențială asupra ofertei. Vânzătorii, sub asemenea presiune vor fi încurajați să investească mai mult în inovații și să ofere condiții de tranzacționare, inclusiv preț și calitate a produselor, avantajoase consumatorilor.

Clasificarea algoritmilor folosiți în activitatea economică

La momentul actual au fost dezvoltate serii întregi de algoritmi care pot fi utilizați în cele mai diverse domenii de activitate umană. În scopurile analizei impactului algoritmelor folosiți în activitatea economică asupra concurenței, autoritățile de concurență din unele țări au propus clasificarea acestora în dependență de sarcina pe care o îndeplinesc, parametrii intrărilor utilizate sau metodele de învățare aplicate[20].

O atenție deosebită studiul comun al autoritățile franceze și germane, menționat supra, a fost acordată tipurilor de algoritmi care au potențial de a facilita coliziunea între întreprinderile concurente. Astfel, studiul relevă următoarele algoritme[21]:

(1) *Algoritmele de colectare a datelor despre concurenți, consumatori, condițiile de piață*. Activitățile de colectare a datelor și de monitorizare reprezintă o practică firească pentru comerțul electronic. La o asemenea concluzie a ajuns și Comisia Europeană la efectuarea investigației sectoriale privind comerțul electronic în 2015[22]. Conform Raportului Comisiei, un număr mare de distribuitori cu amănuntul respondenți au declarant că monitorizează prețurile concurenților cu ajutorul unor asemenea algoritmi. Algoritmii de monitorizare însă pot fi

periculoși, și pot facilita coliziunea între întreprinderi, mai ales la etapa de implementare și supraveghere a îndeplinirii angajamentelor de coliziune.

Accesul la datele necesare pentru operarea unor algoritmi sau programe informaționale poate ridica îngrijorări concurențiale, în special atunci când deținătorul acestor date deține poziție dominantă pe piață, iar datele sunt indispensabile pentru activitatea concurenților reali sau potențiale și pentru menținerea unei concurențe efective. De exemplu, în cazul Microsoft instrumentat de Comisia Europeană (2004) a fost sancționată de Comisia Europeană pentru abuz de poziție dominantă pentru refuzul de furnizare a accesului sau informației cu privire la algoritm[23]. Comisia a stabilit că informația cu privire la algoritm la care nu s-a oferit acces era indispensabilă pentru concurenții Microsoft, iar refuzul de acces ar putea înlătura concurența eficientă. Microsoft a dobândit poziție dominantă pe piața grupului de lucru a serverului sistemului de operare. Microsoft a abuzat de poziția dominantă prin refuzul de a oferi sistemului concurent de operare a informației care i-ar permite să elaboreze propriul lor program pentru integrarea sistemul de server al grupul Microsoft. Comisia a stabilit că dezvăluirea informației despre interoperabilitate era indispensabilă pentru că existau puține standarde de piață de surse accesibile, opțiuni și protocoale limitate de programe licențiate.

Algoritmii de monitorizare pot de asemenea fi folosiți la facilitarea acordurilor verticale sau orizontale anticoncurențiale. Ele pot fi foarte utile în special la supravegherea dacă participanții la acord își îndeplinesc angajamentul. De exemplu, compania Asus a fost sancționată de Comisia Europeană pentru *încheierea unui acord vertical anticoncurențial, prin restricționarea dreptului comercianților online cu amănuntul de a stabili în mod independent prețurile de revânzare*[24]. *Astfel, compania Asus folosea site-uri web de comparare și monitorizare a prețurilor cu ajutorul cărora Asus identifica distribuitorii săi care stabileau prețuri mai mici decât prețurile recomandate de Asus. Pentru nerespectarea prețurilor recomandate, distribuitorul era amenințat sau penalizat prin întreruperea livrărilor, neoferirea plăților de stimulare, excluderea din programe partener, interdicția de a folosi logo-ul Asus online.*

Într-un alt caz, compania Casio UK a fost sancționată de autoritatea de concurență din Marea Britanie pentru încheierea unui acord vertical de fixare a prețurilor de revânzare pentru a preveni publicitatea sau vânzarea tastierelor digitale la un preț mai mic decât cele stabilite de Casio UK[25]. *Îndeplinirea acordului era monitorizată cu ajutorul motoarelor de căutare din Internet și a programului informațional care întocmea rapoarte în baza rezultatelor căutării.*

(2) *Algoritmi de preț (pricing algorithms)*. Aceștia sunt folosiți de întreprinderi atât în activitățile economice offline, cât și online. Algoritmii de preț sunt indispensabili la aplicarea prețurilor dinamice în condițiile economiei digitale, când prețurile sunt flexibile și se adaptează în baza ofertelor existente pe piață. În acest sens, Raportul Comisiei a notat că vânzătorii online folosesc instrumente de fixare sau schimbare a prețurilor în scopul monitorizării prețurilor stabilite de alți vânzători și își adaptează prețurile în dependență de propriile necesități. Conform Raportului, 78% din distribuitorii cu amănuntul respondenți care folosesc programe pentru a urmări prețurile își ajustează subsecvent propriile prețuri la cele concurente. 87% din distribuitorii cu amănuntul respondenți au declarat că ei nu folosesc prețuri dinamice sau personalizate, în sensul fixării prețurilor pe baza urmăririi comportamentului consumatorilor în spațiul online, în timp ce 2% în mod explicit au confirmat că au folosit asemenea tehnici[26].

Algoritmele de preț sunt algoritmele care folosesc prețul drept intrare (input) și sau folosește procedura de calcul pentru a determina prețul ca rezultat (output). Algoritmele de preț includ algoritmele de monitorizare a prețurilor, algoritmele de recomandare a prețurilor, algoritmi de fixare a prețurilor. Drept inputuri eligibile pentru algoritmele de preț pot fi orice informație necesară pentru formarea prețurilor, cum ar fi, de exemplu, prețurile întreprinderilor concurente; informația despre prețurile/profitul/veniturile întreprinderilor concurente din trecut; informația despre istoricul de navigare sau alți indicatori individuali ai consumatorilor; informația din piață despre mărimea stocurilor concurenților; costurile întreprinderilor concurente.

Utilizarea algoritmilor de preț sunt cele mai discutate în literatura de specialitate ca având un potențial anticoncurențial. Acest lucru se demonstrează și în cazurile din practica judiciară a diferitelor țări, unde cazurile de coliziune facilitate de algoritmi aveau ca element de investigare algoritmii de preț.

De exemplu, în Marea Britanie, autoritatea de concurență a sancționat companiile Trod Limited și GB eye Limited (GBE) acord de cartel, facilitat cu ajutorul algoritmelor de preț[27]. Esența practicii anticoncurențiale de care au fost acuzate aceste companii ține de înțelegerea lor de a nu stabili prețuri mai mici pentru produsele pe care le comercializează pe platforma Amazon UK (postere și rame dedicate sportului sau divertismentului) pe care acestea le procurau cu ridicata din aceeași sursă. Algoritmul de preț folosit de părți presupunea identificarea prețurilor stabilite de concurenți și schimbarea automata a propriilor prețuri care să fie mai mici decât pentru produsele concurente comercializate prin Amazon UK, cu excepția produselor Trod și CBE.

Într-un alt caz, *compania Pioneer a fost sancționată pentru că prin dealerii săi folosea programe informatice pentru urmărirea prețurilor online și le ajusta în mod automat pentru a corespunde celor mai mici prețuri identificate. Pioneer folosea această metodă împotriva distribuitorilor care aplicau prețuri mai mici*[28].

Algoritmii de preț pot face obiectul și cazurilor de abuz de poziție dominant, în special la practicarea prețurilor de ruinare. Un caz ilustrativ este cazul Lufthansa, care a fost sancționată de autoritatea de concurență din Germania pentru abuz de poziție dominantă prin utilizarea unui algoritm de preț care identifica prețurile mici și adapta prețurile Lufthansa[29]. Datorită deținerii de către Lufthansa a unei poziții dominante pe anumite rute interne și aplicarea unor prețuri de ruinare, o companie concurentă a intrat în procedură de insolvabilitate.

3) *Algoritmi de personalizare a produselor și serviciilor în baza datelor consumatorilor*. Acești algoritmii sunt utilizați la personalizarea produselor și serviciilor în dependență de preferințele consumatorilor, utilizând tehnologiile de tagetare, modelele de prognoză și datele consumatorilor din internet. Cu utilizarea algoritmelor, consumatorii primesc sugestii de produse care corespund intereselor personale și istoricului cumpărătorilor de pe site-urile de comerț electronic.

(4) *Algoritmi de clasificare (ranking algorithms)*. Scopul algoritmelor de clasificare este de a plasa cantități mari de elemente în categorii specifice pentru a obține scorul cel mai bun pentru criteriul sau parametrii de căutare identificate de utilizator. Multe programe de tehnologii informaționale conțin algoritme de filtrare sau clasificare care selectează cele mai bune rezultate pentru cererea de căutare și le grupează într-o listă ierarhizată. Asemenea algoritmi sunt utilizați pentru site-urile de comparare. Algoritmii de clasificare mai sunt denumiți și algoritme de relevanță.

Algoritmii de clasificare pot fi configurați astfel încât întreprinderea să obțină beneficii anticoncurențiale, în special atunci când deține poziție dominantă. De exemplu, Google Shopping a fost sancționat de Comisia Europeană pentru abuz de poziție dominantă pe piața motoarelor generale de căutare *promovându-și propriul serviciu de comparare a prețurilor în cadrul rezultatelor căutărilor, în detrimentul serviciilor concurenților*.[30] Comisia a menționat în mod special că Google a acordat în mod sistematic mai multă vizibilitate propriului serviciu de comparare a prețurilor. De asemenea, Google a retrogradat serviciile concurente de comparare a prețurilor în cadrul rezultatelor de căutare efectuate prin motorul său. Serviciile concurente de comparare a prețurilor sunt incluse în rezultatele căutării prin motorul Google pe baza algoritmilor generici de căutare ai Google. Google a inclus în acești algoritmi o serie de criterii care fac ca serviciile concurente de comparare a prețurilor să fie retrogradate. Dovezile instrumentate de Comisie au arătat, că până și cel mai bine clasat serviciu concurent apărea în medie, abia pe a patra pagină de rezultate ale căutării prin motorul Google, iar celelalte servicii chiar mai departe.

Există și cazuri în care acordurile anticoncurențiale au fost exceptate datorită faptului că algoritmul utilizat de fapt aduce beneficiu consumatorilor. De exemplu, autoritatea de concurență din Luxembourg a adoptat decizia de a excepta acordul cu privire la aplicarea unui algoritm de fixare a prețurilor încheiat de Webtaxi, o platformă de comandare a serviciilor de taxi din Luxembourg. Companiile de taxi foloseau această platformă, care fixa tarife pentru operatorii de taxi cu ajutorul unui algoritm de preț[31]. Autoritatea a ajuns la concluzia că acest angajament este un acord anticoncurențial prin obiect, însă a stabilit, că tarifele obținute cu ajutorul algoritmului erau în beneficiul operatorilor de taxi participante la platformă precum și a consumatorilor. Consumatorii obțineau un preț egal sau mai mic decât prețurile stabilite cu ajutorul taximetrului. Autoritatea de asemenea a stabilit, că prețul per kilometru stabilit de Webtaxi era mai mic decât prețurile aplicate de concurenții direcți, iar concurența prin preț pe piața serviciilor taxi nu a fost înlăturată, cota Webtaxi fiind sub 26%.

În pofida beneficiilor pe care le prezintă algoritmii folosiți în activitatea economică atât pentru întreprinderi, cât și pentru consumatori, cazurile identificate mai sus arată că algoritmii pot facilita practicile anticoncurențiale, inclusiv acordurile orizontale și vertical, precum și abuzurile de poziție dominantă. Totuși, aceștia pot aduce beneficia consumatorilor, de aceea autoritățile de concurență trebuie să analizeze foarte detaliat cadrul în care practica identificată se realizează.

Problema răspunderii pentru comportamentul algorithmic

Algoritmii facilitează o interacțiune mult mai sofisticată, decât interacțiunea umană. Astfel nu poate fi exclusă posibilitatea că algoritmii să dezvolte forme complexe și subtile de comportament, astfel încât să interacționeze cu algoritmii concurenți sau să se comporte abuziv în mod unilateral generând excluderea de pe piață a întreprinderilor sau exploatând concurenții ori consumatorii. În acest sens Comisia a subliniat că ar putea exista tipuri noi și creative de comportament al programelor de inteligență artificială așa numitele „comportamente algoritmice".

În literatura de specialitate există multe dezbateri privitor la răspunderea pentru comportamentul algoritmic, în special atunci când acest comportament este autonom, fără implicarea factorului uman.

Situația pare a fi clară dacă vorbim de algoritmi descriptivi, care urmăresc o strategie predefinită și operează într-un anumit mod în baza instrucțiunilor umane. În asemenea caz, întreprinderea va purta răspundere pentru comportamentul algoritmului. Pentru algoritmele de tip „caseta neagră" (black box algorithm) care au un caracter autonom, situația este incertă. Aceste algoritme sunt înzestrate cu un număr abstract sau foarte limitat de instrucțiuni de către operatorii lor, care, la etapa creării algoritmelor, nu cunosc cum acestea se vor comporta în mediul online. În lucrarea lor autorii Ezrachi și Stucke au invocate faptul că răspunderea întreprinderii sau dezvoltatorilor de algoritmi nu ar trebui implicată în cazul casetelor negre, deoarece "[…] dezvoltatorii de algoritmi nu urmăresc neapărat să creeze o coliziune tacită; ei de asemenea nu pot prezice timpul, durata și locul în care o asemenea coliziune ar fi posibilă. Dezvoltatorii și utilizatorii de algoritmi nu au intenția de a facilita paralelismul conștient, iar întreprinderea mai mult dorește să se bazeze pe inteligența artificială, decât să își coordoneze comportamentele".[32]

Este adevărat, că este dificil de imaginat modul în care algoritmii de tipul „casetă neagră" s-ar putea implica în coordonarea comportamentului concurenților. În același timp, există o ezitare la nivelul autorităților de concurență din străinătate, dacă întreprinderile ar trebui să fie exonerate de răspundere doar pentru faptul că tehnologia pe care aceștia o utilizează se bazează pe inteligența artificială. În una din alocațiunile sale, dna Margrethe Vestagher, comisionarul european pentru concurență, a subliniat că „întreprinderile nu pot eluda de la responsabilitatea pentru coliziune, ascunzându-se în spatele unui program de computer. Ele trebuie să cunoască că la momentul în care decid să folosească un sistem automatizat, sunt responsabile pentru comportamentul acestui program. Astfel, întreprinderile cunosc mai bine cum acest sistem lucrează."[33]

În literatura juridică de specialitate au fost discutate mai multe versiuni de soluționare a problemei responsabilității companiilor pentru interacțiunea algoritmelor. Unii autori sugerează că întreprinderea trebuie să răspundă pentru comportamentul algoritmilor dacă un standard rezonabil și previzibilitate și comportament responsabil este încălcat[34]. Autorii argumentează că extinderea răspunderii juridice asupra comportamentelor algoritmelor pot descuraja companiile să utilizeze tehnologii bazate pe inteligența artificială.

Prin utilizarea algoritmelor întreprinderile vor fi considerate participante la practicile concertate doar dacă au putut să prevadă acest lucru. Pentru a stabili acest lucru, este necesară o revizuire foarte atentă a algoritmului, în special în ceea ce privește programarea, măsurile de protecție disponibile, structura de recompensă, și domeniul de activitate. În justificarea acestei argumentări, autorii s-au bazat pe deciziile Curții Europene de Justiție în cazurile AC-Treuhand[35], trasând o paralelă cu responsabilitatea unei întreprinderi pentru acțiunile unei persoane terțe independente.

Alți autori consideră necesară limitarea răspunderii întreprinderii pentru comportamentul algoritmelor sale. Ei susțin, că întreprinderea poate fi responsabilă pentru încălcarea normelor concurențiale numai dacă a omis să intervină după ce i-a devenit cunoscut un comportament de coordonare[36].

Într-o altă ordine de idei, comportamentul algoritmic ar putea fi tratat similar cu acțiunile salariaților unei întreprinderi. În conformitate cu practica Curții Europene de Justiție, pentru ca o întreprindere să poarte răspundere de acțiunile salariaților săi, nu este necesar ca aceste acțiuni să fie comise de către partenerii sau administratorii întreprinderii în cauză; este suficient ca acțiunea să fie comisă de o persoană autorizată să acționeze în numele întreprinderii[37]. În acest sens, a fi „autorizat" nu înseamnă că salariatul sau reprezentantul întreprinderii a fost împuternicit în mod expres să comită un comportament anticoncurențial.

Dacă teoria răspunderii principalului pentru acțiunile prepusului vor fi aplicate funcționării algoritmelor, o întreprindere va fi responsabilă prin simplul fapt de introducere și utilizare a unui algoritm dacă algoritmul este autorizat să ia decizii cu privire la anumite comportamente de pe piață, de exemplu de a stabili prețuri. În acest caz nivelul de autonomie a algoritmului față de întreprindere nu are importanță. Dacă, în cazul menționat mai sus, gradul semnificativ de autonomie a salariatului față de întreprindere nu a exonerat întreprinderea de răspundere, la fel și comportamentul autonom al unui algoritm va fi atribuit întreprinderii, chiar dacă întreprinderea nu știa despre implicațiile anticoncurențiale ale acestuia. În continuarea analogiei, după cum acțiunile salariaților unei întreprinderi sunt exceptate unei atribuiri în cazuri excepționale, în care salariații au acționat fără autorizare, utilizarea unui algoritm va oferi întreprinderii posibilitatea de a eluda răspunderea doar în cazuri excepționale și atipice. O asemenea abordare va contribui la consistența juridică prin supunerea întreprinderii unor reguli similare indiferent dacă acestea au delegat procesul decizional salariaților săi sau unor algoritmi.

Necesitatea modificării Legii concurenţei

Problema despre necesitatea revizuirii legislației concurențiale și modificării corespunzătoare a acesteia, astfel încât să răspundă provocărilor ridicate de utilizarea algoritmilor în activitatea economică, este pe larg și intens dezbătută în literatura de specialitate precum și de autoritățile de reglementare naționale și internaționale. Acestui subiect i-au fost dedicate studii realizate de diferite organizații internaționale, inclusiv Rețeaua Internațională pentru Concurență (ICN), Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), Comisia Europeană, precum și de autorități de concurență din diferite state, de exemplu din Germania, Franța, Portugalia și Marea Britanie[38]. Aceste studii au fost realizate pentru a analiza pe de o parte efectele pro-concurențiale ale algoritmilor utilizați în activitatea economică, ct și pentru a identifica pericolele pe care acestea le pot indica pentru concurență.

Demersurile de studiere a efectelor pe care algoritmii folosiți în activitatea economică pot afecta concurența continuă și în prezent. Astfel, autoritatea de concurență din Marea Britanie a lansat recent consultații publice solicitând punctele de vedere ale companiilor privitor la utilizarea algoritmilor pentru restricționarea concurenței. Autoritatea a inițiat consultările publice pentru a înțelege mai bine pericolele pe care le prezintă algoritmii pentru concurență și pentru consumatori, fiind de asemenea în proces de identificare a dovezilor de daune potențiale[39].

În pofida studiilor făcute și cazurilor în practică depistate și sancționate, nu am identificat dovezi indubitabile care să necesită modificarea cadrului legal privind concurența. Cadrul instrumentar existent pare a fi suficient pentru a răspunde provocărilor și îngrijorărilor create de algoritmi. Chiar și cazurile din practică existente, examinate de autoritățile de concurență a altor state și la nivel european, demonstrează că algoritmii au putere de a facilita comportamentul anticoncurențial, însă nu înlocuiește și nu completează factorii obiectivi caracteristici unor asemenea comportamente.

Astfel, simpla utilizare a algoritmilor în practica comercială nu poate fi recunoscută ilegală per se. De asemenea, utilizarea algoritmului nu sporește sau diminuează responsabilitatea întreprinderilor pentru acțiunile de coordonare sau abuzive. Totuși, algoritmii pot influența asupra factorilor care facilitează coliziune, sporindu-le sau micșorându-le efectul, după cum urmează:

1) *numărul mare a jucătorilor pe piață: cu cât numărul de întreprinderi pe piața relevantă este mai mare, cu atât este mai greu de a încheia și menține un cartel.* Numărul mare de concurenți presupune costuri mai mari pentru încheierea, menținerea și supravegherea cartelului, iar profitul pe care o companie care va devia de la o asemenea înțelegere va fi semnificativ, fapt ce sporește riscul instabilității cartelului. Datorită specificului lor de operare, algoritmii pot fi altfel configurați încât să scadă din intensitatea acestui factor, astfel încât algoritmii ar putea reduce costurile de stabilire, menținere și supraveghere a cartelului, precum și de depistare a abaterilor și sancționare.

2) *barierele înalte de intrare*: existența barierelor înalte de intrare pe piață sporesc caracterul stabil al cartelului, permițând participanților să crească prețurile fără a se preocupa de o eventuală intrare pe piață, provocată de majorare. Cu ajutorul algoritmilor, barierele de intrare pot fi micșorate (de exemplu strategiile mai eficiente de prețuri pot fi divizate cu ajutorul algoritmelor) sau majorate (de exemplu, informația necesară pentru a implementa un algoritm pot spori barierele de intrare).

3) *interacțiunea frecventă între concurenți*: aceasta ar putea crea condiții benefice pentru coliziunea între concurenți. Algoritmii pot contribui la creșterea frecvenței de interacționare între participanții la coliziune, care să ajute la stabilitatea cartelului.

4) *transparența condițiilor de piață pentru concurenți*: transparența ridicată ajută la identificarea devierilor de la înțelegerea de cartel și contribuie la sporirea caracterului stabil al înțelegerii. Algoritmii ar putea contribui la sporirea efectului acestui factor prin oferirea posibilității de acumulare a unui volum mai mare de informații din piață, reducerea timpului de procesare a acesteia, și monitorizarea comportamentului concurenților.

5) transparența condițiilor de piață pentru consumatori – există atunci când consumatorii au o capacitate redusă de a compara ofertele de pe piață. Algoritmele ar putea împiedica accesul consumatorilor la informația despre ofertele altor concurenți.

CONCLUZII

În baza celor analizate mai sus, concluziile care se impun sunt următoarele:

Inteligența artificială este o știință multidisciplinară. Studierea și înțelegerea acesteia necesită cunoștințe speciale din diferite domenii, în special din domeniul științei informatice. Aplicarea programelor de inteligență artificială în activitatea economică necesită de asemenea cunoștințe vaste în domeniu economic și juridic, precum și în domeniul de activitate umană special în care acest program urmează a fi utilizat (educație, sănătate, financiar, energetic, transporturi, etc.)

În Republica Moldova inteligența artificială este insuficient studiată, chiar dacă întreprinderile folosesc pe larg produsele acesteia în activitatea lor economică.

Inteligența artificială funcționează în principal datorită datelor, care sunt combustibilul, și algoritmelor, care sunt neuronii programelor de inteligență informațională. Inteligența artificială are un grad de autonomie față de creatorii săi umani, care poate genera comportamente algoritmice, comunicări algoritmice și interacțiuni algoritmice.

Inteligența artificială și algoritmii produc efecte pro-competitive atât pe filiera cererii, cât și pe filiera ofertei. Totuși algoritmii folosiți în activitatea economică pot facilita practici anticoncurențiale, în special acorduri orizontale și verticale anticoncurențiale și abuzuri de poziție dominantă.

Legea concurenței nr. 183/2012 oferă Consiliului Concurenței din Republica Moldova tot instrumentarul necesar pentru analizarea îngrijorărilor concurențiale pe piața Republicii Moldova, inclusiv a celor care implică utilizarea algoritmelor.

Problema efectelor anticoncurențiale pe care le poate ridica inteligența artificială și utilizarea algoritmilor în activitatea economică trebuie a fi studiată în continuare. Opacitatea algoritmelor poate duce la interpretarea lor greșită, astfel încât o practică perfect legală, care produce beneficii consumatorilor, riscă să fie sancționată.

BIBLIOGRAFIE

1. [1]. Coordinated Plan on Artificial Intelligence 2021 Review/ Coordinated Plan on Artificial Intelligence 2021 Review | Shaping Europe's digital future (europa.eu),
2. [2]. Gartner Survey Shows 37 Percent of Organizations Have Implemented AI in Some Form,
3. [3]. Kaplan A., Haenlein M., Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence, Business Horizons, Volume 62, Issue 1, January–February 2019,
4. [4]. Poole, D., Mackworth, A., and Goebel, R. (1998). Computational Intelligence: A Logical Approach. Oxford University Press, New York,
5. [5]. Kaplan, J. Artificial Intelligence What everyone needs to know. Oxford University Press, 2016,
6. [6]. Stone, P., Brooks, R., Brynjolfsson, E., Calo, R., Etzioni, O., Hager, G., Hirschberg, J., Kalyanakrishnan, S., Kamar, E., Kraus, S., Leyton-Brown, K., Parkes, D., Press, W., Saxenian, A.L, Shah, J., Tambe, M., and Teller, A. Artificial Intelligence and Life in 2030. One Hundred Year Study on Artificial Intelligence: Report of the 2015-2016 Study Panel, Stanford University, Stanford, CA ai100report10032016fnl_singles.pdf (stanford.edu),
7. [7]. McCarthy, J. The Logic and Philosophy of Artificial intelligence 1988_A.pdf (kyotoprize.org),
8. [8]. Laura Maria Stănilă, Inteligența artificială. Dreptul penal și sistemul de justiție penală. Universul juridic, 2020,
9. [9]. World Economic Forum 2017 is the year of artificial intelligence. Here's why | World Economic Forum (weforum.org),
10. [10]. EC JRC Flagship report on AI: Artificial Intelligence. A European Perspective, 2018 JRC Publications Repository - Artificial Intelligence: A European Perspective (europa.eu),
11. [11]. Scoping the OECD AI Principals: Deliberations of the expert group on artificial intelligence at the OECD (AIGO), November 2019, No. 291,
12. [12]. EC Coordinated Action Plan on AI, 2018 Plan on AI | Shaping Europe's digital future (europa.eu),
13. [13]. Hight Level Expert Group on Artificial Intelligence 2020, AI Watch. Defining Artificial Intelligence,
14. [14]. Ibidem,
15. *[15]. Algorithms and Collusion: Competition Policy in the Digital Age (OECD, 2017)/* Algorithms and collusion: Competition policy in the digital age - OECD,
16. [16]. Ibidem,
17. [17]. Cormen și alții. (2001), Introduction to Algorithms / Microsoft Word - Introduction to Algorithm3.doc (jinr.ru),

18. *[18]. Algorithms and Collusion: Competition Policy in the Digital Age (OECD, 2017)*, Algorithms and collusion: Competition policy in the digital age - OECD,
19. [19]. Ibidem,
20. [20]. *Joint study on algorithms and competition by the French Autorité de la concurrence and the German Bundeskartellamt (November 2019), Monopolkommission, XXIII Biennial Report (2020) /* The French Autorité de la concurrence and the German Bundeskartellamt publish joint paper on data and its implications for Competition Law | ECN Brief (europa.eu),
21. [21]. *Ibidem,*
22. [22]. Raportul Comisiei Europene privind investigația pieței comerțului electronic / sector_inquiry_final_report_en.pdf (europa.eu),
23. [23]. Cazul COMP/C-3/37.792 – Microsoft, Decizia din 24 martie 2004 / 37792_4177_1.pdf (europa.eu),
24. [24]. *Cazul AT.40465 – Asus, Decizia din 24 iulie 2018 /* 40465_337_3.pdf (europa.eu),
25. [25]. Cazul 50565-2 Decizia din 1 august 2019 / Online resale price maintenance in the digital piano and digital keyboard sector / Non-confidential infringment decision (publishing.service.gov.uk),
26. [26]. Raportul Comisiei Europene privind investigația pieței comerțului electronic / sector_inquiry_final_report_en.pdf (europa.eu),
27. [27]. Cazul 50223 / Deczia Autorității de Concurență și Piață / Online sales of posters and frames / Decision of the Competition and Markets Authority: Online sales of posters and frames - Case 50223 (publishing.service.gov.uk),
28. [28]. *Cazul AT.40182 – Pioneer, Decizia din 24 iulie 2018 /* 40182_370_3.pdf (europa.eu),
29. [29]. Bundeskartellamt - Homepage - Lufthansa tickets 25-30 per cent more expensive after Air Berlin insolvency – "Price increase does not justify initiation of abuse proceeding",
30. [30]. Cazul AT.39740 Google Search (Shopping) Decizia din 27 iunie 2017 / 39740_14996_3.pdf (europa.eu),
31. [31]. decision-n-2018-fo-01-du-7-juin-2018-version-non-confidentielle.pdf (public.lu),
32. [32]. Ariel Ezrachi, Maurice E. Stucke / Virtual competition, the promise and perils of the algorithm-driven economy / Harvard University Press, 2016,
33. [34]. Vestager, Discursul în cadrul Conferinței privind dreptul concurenței a Bundeskartellamt, Berlin, 16 martie 2017 (https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/vestager/announcements/bundeskartellamt-18th-conference-competition-berlin-16-march2017_en),
34. [35]. ECJ, AC-Treuhand v Comisia, Hotărârea din 22 octombrie 2015, Cazul C-194/14 P / CURIA - Documents (europa.eu),
35. [36]. Ezrachi/Stucke, Artificial Intelligence & Collusion, University of Illinois Law Review 2017, pp. 1775 et seq. (1804),
36. [37]. ECJ, Musique Diffusion française și Alții v Comisia, Hotărârea din 07.06.83, cazuri comune 100/80 to 103/80,
37. [38]. *The impact of digitalization in cartel enforcement (ICN, 28 April 2020); Algorithms and Collusion: Competition Policy in the Digital Age (OECD, 2017); Algorithms and Collusion (Note from the European Union, 21-23 June 2017); Joint study on algorithms and competition by the French Autorité de la concurrence and the German Bundeskartellamt (November 2019), Monopolkommission, XXIII Biennial Report (2020); Digital ecosystems, Big Data and Algorithms (Autoridade da Concorrencia, July 2019); Pricing algorithms: Economic working paper on the use of algorithms to facilitate collusion and personalised pricing (CMA, 8 October 2018); Unlocking digital competition – Report of the Digital Competition Expert Panel (March 2019); Personalised Pricing for Communications (Ofcom, 4 August 2020).*
38. [39]. Global Competition Review - CMA turns focus to algorithms.

ECO-FRIENDLY TECHNOLOGIES IN GEORGIAN BUSINESS

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ГРУЗИНСКОМ БИЗНЕСЕ

Levani KIKILASHVILI[1] Ph.D. Student,
Sokhumi State University, Georgia
Irma DIKHAMINJIA[2] Associate Professor,
Dean at Sokhumi State University, Georgia

JEL Clasification: Q1, Q2, Q5, I1, I3

ABSTRACT

Georgia is actively teaching the basics of modern green business in various non-formal education centers, allowing the country to move forward and develop important sectors that will be less harmful to the environment and bring more economic benefits to the entrepreneur.

Georgia has one of the most significant advantages of hosting tourists to provide eco/agritourism services, including training in the rules of extraction and processing of non-timber products for tourists and any interested person, both in the production area and in the mountains, ecologically clean rooms. The challenge.

Principles of practical collection. In Georgia, there are already organizations that teach the rules of extraction, collection, processing, and use of fruits and various plants to get valuable food and medicine.

In addition, methods of preparation of natural fertilizers from non-wood products were introduced with the help of other raw materials of organic farms. The visitor shares all these directions when he travels in the bars and mountains of Georgia.

Keywords: *Green Business, Modern Business, Innovative technologies, Sustainable economy*

Грузия активно включена в процессе обучения основам современного зеленого бизнеса в различных центрах неформального образования, что позволяет стране двигаться вперед и развивать важные отрасли, которые будут менее вредными для окружающей среды и принесут больше экономических выгод предпринимателям.

Грузия имеет одно из самых значительных преимуществ приема туристов для предоставления услуг в области эко/агротуризма, включая обучение правилам добычи и обработки недревесных продуктов для туристов и всех заинтересованных лиц, как в производственной зоне, так и в горах.

Принципы практического сбора. В Грузии уже есть организации, которые обучают правилам добычи, сбора, обработки и использования фруктов и различных растений для получения ценных продуктов питания и лекарств.

Кроме того, были внедрены методы приготовления натуральных удобрений из недревесных продуктов с использованием другого сырья органических хозяйств. Посетитель разделяет все эти направления, путешествуя по равнинам и горам Грузии.

Ключевые слова: *Зеленый бизнес, Современный бизнес, Инновационные технологии, Устойчивая экономика*

INTRODUCTION

Through Green Business Management, the changes that will occur in the country will have an excellent opportunity to preserve biodiversity, form an ecosystem, increase awareness, and be the most relevant. The public will know the essential aspects of the use of forest resources. Georgia has the potential to create a successful line in many areas of green business. These are herbal and wine baths, phytotherapy, aromatherapy, apitherapy, etc. Let us get acquainted with modern experience.

---

1 ***e-mail*** *l.kikilashvili@sou.edu.ge*
2 ***e-mail****: i.dikhaminjia@sou.edu.ge*

LITERATURE REVIEW

Here is what researchers say about the natural matter. Wool is a well-known important renewable natural fiber in both the textile and hand-woven carpet industry. It is owing to its peculiar distinctive natural properties such as excellent elasticity and resiliency, heat insulation, moisture absorption, good dyeing ability with both chemical and biological dyes, etc. (Sadeghi-Kiakhani & Safapour, 2015)

Although they slaughter the animal while extracting the skin, there is still a great demand for this substance, and it needs to be replaced in the future so that the cattle will not be tortured. Global trade in leather and leather goods has grown several folds during the past few decades and constructively affected the socio-economic status of several developing countries like India. The leather sector of India also established itself as a significant employment generator during its growth. It provides jobs to about 2.5 million people, and most of them are from weaker sections of society. The leather industry also holds a prominent position in the Indian economy. (Khandelwal et al., 2015)

Wind energy is essential in Georgia and globally to get safe electricity without damaging the earth's resources. Wind power generation, particularly offshore wind power, has been the subject of dramatically increasing interest in recent years. Various offshore wind farms must collect and transfer offshore wind power to onshore grids with sufficient efficiency and reliability. Wind turbine technologies and power electronics converters provide wind power developers and operators with the options necessary to achieve wind power transmission targets. The AC generators include the fixed-speed induction generator (FSIG), doubly-fed induction generator (DFIG), and full-power converters for induction generators, and permanent magnet synchronous generators (PMSG). The DC wind generators cover DC power output obtained through ACeDC rectifiers and directly through DC generators. Different topologies of offshore wind farms, including radial, parallel, series, and meshed configurations. The advantages and disadvantages of the topologies are investigated based on the applications of the various wind turbine technologies. Technical and economic comparisons are made for these topologies. Both AC and DC transmissions are used to transfer offshore wind power to the onshore grids. In particular, voltage source converter (VSC)-based high-voltage DC transmission (HVDC) and HVDC networks for offshore wind power transmission. (Liang & Feng, 2015)

RESEARCH METHODOLOGY AND RESULTS OF EXPERIMENTAL STUDIES

Qualitative research on the research method was selected and conducted with Georgian Green Business Companies on July 3-5, 2021, to support the following hypothesis:

Because of green business, people grow skills and accumulate competencies that are used effectively.

The purpose of this research was to review the information about the research project in different niches, basically, from all the people whose activities were more or less related to food, technology, ecology and environment, biology and agronomy, agriculture, bringing healthy, biologically clean products. It maintained ethics at all stages of the research: confidentiality, objectivity, anonymity, participants' wishes, and goodwill.

We randomly selected respondents in the municipalities of Georgia, with the following rankings - west and east, which allowed us to understand the attitudes of potential beneficiaries. We recorded the research process via audio format to enable flawless transcript processing; 4 Agro-eco businesses were interviewed.

The results of the study revealed the following factors:

Farmers do not have the correct information about permaculture, agriculture, development control. The novelty is the practical agro courses in the national language, not in terms of popularization of specific (agro products) means, but in terms of advancement and development directly in the field, including in eco-tourism development. Given that most of the responses were in positive impact, we think that the activities of green companies across Georgia, at an early stage, will become a role model for all stakeholders.

More and more companies are focusing on sustainable development goals, and here is the best example. The improvements in the context of environmentally friendly and cleaner production are the main target for most industries. The number of sectors that apply cleaner production methodologies to diminish the negative impact of their activities and their products on the environment keeps increasing worldwide. The Directive 2010/75/EU on industrial emissions (integrated pollution prevention and control) requires the integrated approach, where the whole environmental performance of the plant should be considered (e.g., emissions to air, water, and land, generation of waste, use of raw materials, energy efficiency, noise, prevention of accidents, and restoration of the site upon closure). Additionally, in the vision of "Europe 2020," sustainable growth was highlighted as one of the three mutually reinforcing priorities. Under this framework, the European Commission initiated an act of "Resource

Efficient Europe." Many factories have already started implementing to improve their resources (e.g., energy, water, and chemical) to reach "Resource Efficient Europe."

Similarly, the sustainable management and efficient use of natural resources is one of the 17 goals published in the 2030 UN Global Sustainable Development Goals. Significantly, changes in production processes to eco-friendly technologies have essential effects on the eco-footprint (e.g., carbon and water footprint) of facilities. Besides, technology shifting requires the assessment of the whole facility to optimize conditions of resource consumption. (Yuksek et al., 2016)

However, in economically developing countries, the opposite situation is observed at the present stage because of a lack of resources. India is a nation where 70% of its people live in rural areas including in forests. Local Resources are considered to be the lifeline of people to source their livelihoods. Due to the lack of access to formal financial systems and conventional technology, value addition from local resources leaves people with inefficient output, leading to the unsustainable harvesting of non-wood forest products (NWFPs) and environmental destruction. In addition, these systems do not stimulate the local communities to undertake any substantial value additions to locally available natural resources, like NWFPs. If these forest-living communities (FLCs) are supported with NWFPs, eco-friendly value addition technologies may be expected to increase income levels and the quality of life. Apart from providing eco-friendly technology (EFT), which can be defined as 'technology that does not lead to harm, degrade, destroy, or damage the forest/ecosystem, when it is employed for harvesting and adding value to NWFPs…' and which enhances the yield level of harvested and value-added NWFPs; it is equally necessary to provide accessibility to a formal financial system through instruments like microfinance involvement. (Teki, 2017)

Vermicomposting gives the best results both in the world and in Georgia. According to foreign countries, the production farms are already actively observed in the country, and the situation looks like this. The microbes dominate the first stage of decomposition during vermicomposting. In contrast, earthworm activities are expected to affect bacterial growth by reducing the number of available microbial communities and bacterial growth rates. It means that the microbial communities efficiently utilize the open energy source in the presence of earthworms. Therefore, the system functions much better and increases the rate of decomposition and mineralization. States the deterioration of the decaying substrate by earthworms decreases the availability of nutrients for the microorganisms, thereby reducing the microbial numbers in the casts and posing alteration in the pattern of the microbial population. Hence, a thorough investigation of the microbial population during vermicomposting of paper cup waste is essential. The Total Heterotrophic Bacterial (THB) population of the vermicompost samples was quantified by serially diluting 1 g of freshly weighed sample. Approximately 100 μL of each dilution up to 10^{-7}dilution was spread on a nutrient plate. During the initial stage of vermicomposting, an elevated level of bacterial count declined during the final step. The vermicompost with a relatively high content of humic-like substances activated microorganisms and enzymes could significantly enhance soil fertility. (Singh & Kumar, 2017)

Unfortunately, instead of composting, there is an unfavorable situation regarding the burning of leaves. Georgia is in the same position, whether it is worse. Tillage systems are an integral part of crop production, affecting numerous factors important to crop growth. Recently a shift towards conservation tillage has occurred for various reasons, including soil surface conservation, fuel energy savings, and erosion control. Covering the soil surface with crop residue could help check soil loss due to erosion and change its energy balance, which affects the soil environment through its influence on the hydrothermal regime. Burning crop residue would be an effective management tool.

Additionally, the time saved by burning could be necessary since the turnaround time between winter and summer crops would be only a few days. However, recent concern about environmental pollution due to smoke from burning motivated the study of alternative tillage besides the planting and straw management practices. Although yields of crops like wheat, soybean, maize, and other crops were not affected by burning but for undesirable effects in the soil Physico-chemical properties, this practice should be avoided. Why mulching is no-tillage, or conventional tillage should be followed? Soil management has an essential effect on the availability and uses of water efficiency in different crops. The raised-bed cultivation systems have involved tillage operations in preparing the raised beds before planting. However, Mexico and some areas in China have no-tillage essentially, the crop residues being mulched on the surface of the raised beds. Raised-bed planting reduces compaction by confining traffic to the furrow bottoms. To improve the sustainability of raised-bed planting as resource conservation technology, reduce tillage and manage crop residues on the surface, reshaping the beds only as needed between cropping systems by following the even distribution of the previous crop residues. (Sengar & Singh, 2018)

Solar photocells, which play a unique role in the constant energy supply to the world, are already actively used today. Photovoltaic technology provides an environmentally friendly and sustainable power supply for overcoming the global energy crisis.1,2 In particular, bulk heterojunction polymer solar cells (PSCs) have attracted significant attention during recent decades, owing to the excellent merits of lightweight, flexible, low-cost, and large-area devices through solution processing. (J. Li et al., 2018)

Today, after the pandemic, so many chemicals have accumulated on the earth that they needed timely changes to bring about effective planning, timely processing of growing waste, and developing incentive campaigns by international funds. Today chemical engineers face many challenges and opportunities in terms of sustainable development. Analytically assessing technology options for their environmental, economic, and social impacts can be difficult. Renewable–resource-based technologies are an example of a high-profile topic in the sustainability arena. Among a multitude of complex and sometimes conflicting issues are topics such as reducing fossil-fuel dependency, supporting the agricultural economy by promoting plant-based products, potentially harmful effects on employment in the petroleum industry if demand for petroleum-based products decreases, greenhouse gas emissions, soil erosion, and durable goods such as fabrics produced from potential food sources such as corn. Chemical engineers can promote and assist others in making fact-based decisions. (Wall-Markowski et al., 2004)

The development of global markets and technologies is causing significant challenges to industrial initiatives, especially in developing countries. Producers increasingly need to find a new role in an integrated form with product development, supply and distribution networks, and, especially, with the environment. Consequently, there is a need for more effective use of resources and more efficient management of the residues produced by industries. (Giannetti et al., 2004)

Electronic textiles (e-textiles) are a novel type of high-tech product resulting from the integration of electronics and technical textiles or clothing. The aim is to augment the functionality of textile products, to make them "smart". Smartness is understood as the intrinsic capability of a product to interact actively with its surroundings and respond to external stimuli. The development of this emerging technology necessitates new design approaches cutting across traditional industrial boundaries. Contemporary focal points of e-textiles innovation are the selection, testing, and adoption of enabling technologies, such as electrically conductive fibers and interconnections and their integration in textile materials. Examples of textile integrated electronic components are fiber-based electrodes (sensors and actuators), woven, embroidered, or printed logic circuits, flexible lighting elements, power generation and storage (e.g., flexible solar cells, batteries), and many more. E-textiles provide exciting prospects for innovation. However, on the flip side, they may entail adverse environmental impacts. One particular area of concern is the disposal of e-textiles after the end of their valuable product life. (Köhler, 2013)

Historically, chemical engineering has focused on developing efficient processes and technologies to address the demands of an expanding industry. Community awareness has rapidly led engineers to modify existing processes to manage risks, waste treatment, and energy consumption. Industry and the chemical engineering community are moving on to the next stage, 'Green Process Engineering, ' with the creation, characterization, optimization, modeling, and implementation of inherently sustainable, flexible, clean, and secure processes. Therefore, this Chemical Engineering Research and Design issue will focus on 'Green Processes and Eco-technologies.' A unique companion issue published as the September 2015 issue focused on 'Biofuels.' New technologies are being developed to utilize residues better. They involve improving biochemical processes, enhancing existing processes with new methods such as ultrasounds, and using supercritical water. An essential aspect of green operations and ecotechnologies is the elimination of pollutants. New strategies can prevent the emission of gases such as nitrogen oxides, sulfur oxides of carbon dioxide and avoid water streams. A better analysis of existing approaches can significantly reduce their environmental footprint. The consumption of energy and raw materials can be cut through compelling study, optimization, and integration. It is our sincere hope that this special issue will help promote scientific efforts towards a greener economy. (Briens et al., 2014)

Since the beginning of the 21st century, the importance of manufacturing products in an environmentally conscious way has been highlighted. In this regard, manufacturers need to conserve energy, but they also need to scrutinize it to save resources and reduce environmentally harmful pollutants. Nowadays, there are many types of research related to the environmental impact of men and countermeasures to reduce it; however, these are still insufficient. Most machine tools mainly depend on lubricating oil and grease to achieve a smooth drive and high accuracy positioning on the slider. This represents a significant environmental problem since, in most cases, the lubricating oils and greases are misused, introduced into the environment, and generate undesired pollution.

Consequently, the importance of developing new manufacturing ideas that take into account parameters such as high accuracy, high quality, and a low environmental impact had been underlined. Hence, manufacturers will require daring plans, unique ideas, and new technologies. (Tanabe, 2016)

Fortunately, in Georgia, especially in western Georgia, positive changes are beginning, as it is planned to cultivate bamboo plantations, which is helpful for the reconstruction of the country, because by processing it, many interesting items can be got that are safe and ecological, their access to nature is less dangerous. The use of unused natural resources is beneficial to the environment. We are concentrating on bamboo used as a sustainable and environmentally safe material. Bamboo fiber has potential as a reinforcing material. The quick growth rate of bamboo is suitable for a sustainable material. Bamboo fiber has high specific strength and stiffness, which satisfies our expectations for engineering applications.

Further, bamboo's maximum growth rate, 1 m a day, is higher than various natural materials. Effective use is expected to exploit this high growth rate. (Ogawa et al., 2016)

Globally, more than 1.3 billion people live in remote areas without access to electricity. Isolated area power supply (RAPS) systems have been utilized to provide electricity to areas without centralized grids. Most RAPS systems are primarily situated in developing countries, but some can be found in developed countries. In Australia, these systems account for 6% of Australia's electricity demand for only 2% of Australian inhabitants. These systems predominantly supply electricity for agricultural and mining industries and off-grid communities. The worldwide off-grid installed diesel generator capacity was at 23 GW in 2012. The widespread utilization of diesel for RAPS is due to its reliability and availability across Australia. In Australia, almost 99% of energy for RAPS is sourced from emission-intensive diesel fuels. It causes not only additional greenhouse gas (GHG) emissions due to the combustion and transportation of the powers but also used scarce oil resources. The expansion of mining towns in Western Australia associated with the rapid exploration of minerals and petroleum could further increase this demand.

Proteins are the main constituents of agricultural raw materials with two prominent (complementary) functions: bio- and techno-function. Biofunctionality of proteins is related to their nutritional and physiological properties, while techno-functionality is related to their physicochemical properties affecting the appearance, texture, and stability of food products. (Pojić et al., 2018)

Unfortunately, the current situation is alarming. The amount of oils and lubricants on the earth is increasing; they observed that although positive changes to electric cars or hybrids, it is already one alternative to protect the world from negligence risks. Increasing electric vehicle (EV) usage for accelerating transportation electrification has crucial impacts on greenhouse gas emissions and energy dependency. To improve the adoption of electric vehicles, tremendous work is being performed to electrify powertrain systems and the transportation system. Recently more than 600,000 plug-in vehicles are on the road since the 2010 market introduction. Accelerating EV adoption may be an essential strategy for helping to achieve transportation sustainability. Besides significant progress in electric drive systems, many automakers and high-tech companies have developed autonomous driving technologies. They are trying to put forward the real-world application of self-driving.

Furthermore, automotive OEMs are combining autonomous driving technology with electric vehicles. For example, all Tesla cars being produced now have hardware towards full autonomy. General Motors is also testing autonomous driving on its new Chevrolet Bolt. Only a few of them are named here. There are several reasons that some self-driving cars will be electric. First are the regulatory reasons, namely efficiency and emission requirements.

Then there are fundamental engineering reasons that electric vehicles are more accessible for computers to drive. Furthermore, ride-hailing or ride-sharing services will increasingly make up a higher percentage of daily miles gone. It will be easier, cheaper, and safer to recharge an uncrewed car than refuel gasoline. Therefore, carsharing or car-hailing companies plan to use electric vehicles and autonomous driving as part of their transportation network. Self-driving technology is an important aspect to improve their service quality and reduce operating costs. Electrified vehicles can help to improve energy efficiency. These two trends will work together to enhance the intelligence and sustainability of the transportation system. (Yi et al., 2018)

The use of electric vehicles (EVs) has been viewed as an efficient way to reduce carbon emissions and oil dependence. Due to these benefits, governments have allocated considerable subsidies and have taken several legislative and regulatory steps to promote EV deployment and adoption. With this momentum, it is very likely to see that shortly EVs replace gas engine vehicles, particularly in densely populated urban areas with systemic air quality problems. However, we still need to ask ourselves these two questions: more advanced technologies applied to the transportation system. (M. Li et al., 2018)

The world's largest cities are already breaking records in terms of population density. However, the pandemic virus infection of Kovid-19 has shown that hundreds of thousands of people have returned to their old villages, developed agriculture, and re-engaged in production. Increasing the number of cultivated areas in the countries and the number of products that have been fully used, whether in the domestic market or for export, is a good challenge for those who want to continue this business in the future and thus generate income. It will allow megacities to be unloaded. Population in urban areas is rising at unprecedented values. In Europe alone, over 72% of the population lives in urban areas, and an increase is expected soon. In contrast, worldwide, megacities (i.e., cities with more than 10 million people) are estimated to rise to 25 by 2025. Within urban areas, people's mobility is constant and an essential factor of growth and employment.

Nevertheless, traffic and mobility are also proven and significant sources of environmental pollution due to carbon emissions. Urban traffic is responsible for 40% of CO2 emissions and 70% of other pollutants arising from road transport. This problem can be addressed through better infrastructures (e.g., adequate public transportation options) and urban design, but citizens must adopt sustainable behaviors. Intelligent decision technologies, tailored for and integrated with route choice applications, can assist urban travelers and commuters select transportation options that are comfortable yet friendly for the environment. In the long term, such applications help urban travelers make better choices and may result in behavioral changes and sustainability. (Bothos et al., 2015)

The role of nanotechnology in the modern world is growing. It will contribute to the automation of thousands of operations in the future, helping people make even more critical decisions and actions.

Recently, many types of research concentrated on using different nanoparticles such as silver and zinc oxide on textile substrates for preparing a textile with multi-functional properties and proper potential applications in many fields of industries. They include antibacterial, self-cleaning, photocatalytic, UV-blocking, hydrophilicity/hydrophobicity, conductivity, and thermal properties generated on the textiles using nanotechnology. Moreover, nanoparticles have been applied to the material through ex situ synthesis routes with several steps in the past few years. In this regard, there have been many attempts to achieve multi-functional properties in one step through simultaneous in situ synthesis and deposition of various nanoparticles on the textiles, leading to less finishing processing. This type of synthesis method also permits unique control on synthesis conditions and final products. In situ synthesized silver nanoparticles in one step on various textiles, substrates reported the treated fabrics' simultaneously antibacterial and UV protection properties. (Bashiri Rezaie et al., 2018)

CONCLUSION

We have reviewed quite exciting information that helps both Georgia and other countries in sustainable development. Now, to summarize, we want to draw attention to one of the essential aspects.

In Georgia, especially for different niches of the population, proper forest management is not known. Unreasonable and uncontrolled extraction of non-timber products is actively taking place. Thus we are already entering a dead end because the forests of Georgia are severely damaged. In addition, there is no space where all the needs of the agri-tourism center will be met, and it will introduce a unified management system. We are focusing on collecting plants in the forests; we need timely changes because we need to eliminate the current problems as soon as possible and positively reflect these actions by strengthening the legislation on the country's status. It is essential to educate people and stakeholders on using forest resources effectively not to cause undue damage to biodiversity. The public should know the crucial aspects of using forest resources. We wish to pursue safe and sustainable development goals and overcome new challenges with effective economic management models.

REFERENCES:

[1]. Bashiri Rezaie, A., Montazer, M., & Mahmoudi Rad, M. (2018). A scalable, eco-friendly, and straightforward strategy for nano-functionalization of textiles using immobilized copper-based nanoparticles. *Clean Technologies and Environmental Policy*, *20*(9), 2119–2133. https://doi.org/10.1007/s10098-018-1596-1

[2]. Bothos, E., Apostolou, D., & Mentzas, G. (2015). Recommender systems for nudging commuters towards eco-friendly decisions. *Intelligent Decision Technologies*, *9*(3), 295–306. https://doi.org/10.3233/IDT-140223

[3]. Briens, C., Poux, M., & Xuereb, C. (2014). Special issue - green processes and ecotechnologies. *Chemical Engineering Research and Design*, *92*(10), 1801. https://doi.org/10.1016/j.cherd.2014.09.013

[4]. Giannetti, B. F., Bonilla, S. H., & Almeida, C. M. V. B. (2004). Developing ecotechnologies: A possibility to minimize environmental impact in Southern Brazil. *Journal of Cleaner Production*, *12*(4), 361–368. https://doi.org/10.1016/S0959-6526(03)00033-7

[5]. Khandelwal, H. B., More, S. V., Kalal, K. M., & Laxman, R. S. (2015). Eco-friendly enzymatic dehairing of skins and hides by C. brefeldianus protease. *Clean Technologies and Environmental Policy*, *17*(2), 393–405. https://doi.org/10.1007/s10098-014-0791-y

[6]. Köhler, A. R. (2013). Challenges for eco-design of emerging technologies: The case of electronic textiles. *Materials and Design*, *51*, 51–60. https://doi.org/10.1016/j.matdes.2013.04.012

[7]. Li, J., Lv, J., Peng, Y., Cao, X., Tong, J., & Xia, Y. (2018). An eco-friendly water-soluble fluorene-based polyelectrolyte as interfacial layer for efficient inverted polymer solar cells. *Polymers for Advanced Technologies*, *29*(8), 2237–2244. https://doi.org/10.1002/pat.4334

[8]. Li, M., Wu, X., He, X., Yu, G., & Wang, Y. (2018). An eco-driving system for electric vehicles with signal control under V2X environment. *Transportation Research Part C: Emerging Technologies*, *93*(June), 335–350. https://doi.org/10.1016/j.trc.2018.06.002

[9]. Liang, J., & Feng, C. M. (2015). Advanced AC and DC technologies to connect offshore wind farms into electricity transmission and distribution networks. In *Eco-friendly Innovation in Electricity Transmission and Distribution Networks*. Elsevier Ltd. https://doi.org/10.1016/B978-1-78242-010-1.00013-6

[10]. Ogawa, S., Ogawa, K., Hirogaki, T., & Aoyama, E. (2016). Eco-efficiency evaluation of binder-free green composites made from bamboo fibres extracted with a machining centre. *Advances in Materials and Processing Technologies*, *2*(4), 418–426. https://doi.org/10.1080/2374068X.2016.1184045

[11]. Pojić, M., Mišan, A., & Tiwari, B. (2018). Eco-innovative technologies for extraction of proteins for human consumption from renewable protein sources of plant origin. *Trends in Food Science and Technology*, *75*(March), 93–104. https://doi.org/10.1016/j.tifs.2018.03.010

[12]. Sadeghi-Kiakhani, M., & Safapour, S. (2015). Eco-friendly dyeing of treated wool fabrics with reactive dyes using chitosan poly(Propylene imine)dendrimer hybrid. *Clean Technologies and Environmental Policy*, *17*(4), 1019–1027. https://doi.org/10.1007/s10098-014-0855-z

[13]. Sengar, R. S., & Singh, A. (2018). Eco-friendly Agro-biological Techniques for Enhancing Crop Productivity. *Eco-Friendly Agro-Biological Techniques for Enhancing Crop Productivity*, 1–282. https://doi.org/10.1007/978-981-10-6934-5

[14]. Singh, R., & Kumar, S. (2017). Green technologies and environmental sustainability. *Green Technologies and Environmental Sustainability*, 1–492. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50654-8

[15]. Tanabe, I. (2016). Double-ECO Model Technologies for an Environmentally-friendly Manufacturing. *Procedia CIRP*, *48*, 495–501. https://doi.org/10.1016/j.procir.2016.03.243

[16]. Teki, S. (2017). Role of Indigenous Eco-Friendly Technologies and Microfinance for Forest-Living Communities' Livelihoods: Case Study of Andhra Pradesh, India. *Sustainable Development*, *25*(1), 1–10. https://doi.org/10.1002/sd.1637

[17]. Wall-Markowski, C. A., Klcherer, A., & Saling, P. (2004). Using eco-efficiency analysis to assess renewable-resource-based technologies. *Environmental Progress*, *23*(4), 329–333. https://doi.org/10.1002/ep.10051

[18]. Yi, Z., Smart, J., & Shirk, M. (2018). Energy impact evaluation for eco-routing and charging of autonomous electric vehicle fleet: Ambient temperature consideration. *Transportation Research Part C: Emerging Technologies*, *89*(February), 344–363. https://doi.org/10.1016/j.trc.2018.02.018

[19]. Yuksek, G., Okutman Tas, D., Ubay Cokgor, E., Insel, G., Kirci, B., & Erturan, O. (2016). Effect of eco-friendly production technologies on wastewater characterization and treatment plant performance. *Desalination and Water Treatment*, *57*(57), 27924–27933. https://doi.org/10.1080/19443994.2016.1235154

ADAPTATION OF THE BANKS' INTERNAL CONTROL SYSTEM TO COVID-19 ENVIRONMENT

ADAPTAREA CONTROLULUI INTERN AL BĂNCILOR LA REALITĂȚILE DE MEDIU COVID-19

Ion CARA[1], PhD Student
Academy of Economic Studies of Moldova
Republic of Moldova

JEL Classification: G01, G21, G32, L10

ABSTRACT

The global health crisis, caused by the appearance of Covid-19, has left banks in a complicated situation and, sometimes, without adequate and necessary response capacity to face this global crisis scenario, which has generated the need to reexamine their internal controls. This reexamination should occur both at an operational and business level, as well as in the same comprehensive risk management, financial reporting and quality process. Therefore, the main purpose of this research is to present a vision of how the banks have managed to adapt to the „new reality" considering the challenges of coronavirus pandemic. The paper proposes to emphasize the relevance of the functions of risk management, compliance and internal audit, which, from now on, can and should be a channel of communication and value creation in terms of risk management to transversal level in banks. Thus, the research identified that the banks from the Republic of Moldova have performed a series of actions in order to adapt their internal control systems to Covid-19 environment, their management have acted promptly and closely monitored this uncertain situation in order to improve the banks' internal controls and comply with the requirements and recommendations of the National Bank of Moldova. The content of this research is developed taking into account the limitations of information and the uncertainty; however, it is considered that, despite the limitations, it is possible to identify general trends, effects and challenges.

Key words: *internal control, risk, Covid-19, control procedures, banking system, adaptation.*

Criza globală a sănătății, cauzată de apariția Covid-19, a lăsat băncile într-o situație complicată și, uneori, fără o capacitate adecvată de răspuns și necesară pentru a face față acestui scenariu de criză globală care a generat necesitatea reexaminării controalelor interne ale acestora. Această reexaminare ar trebui să aibă loc atât la nivel operațional, cât și la nivel de afaceri, precum și în procesele de management cuprinzător al riscurilor, raportare financiară și calitate. Prin urmare, scopul principal al acestei cercetări este de a prezenta o viziune a modului în care băncile au reușit să se adapteze la „noua realitate" având în vedere provocările pandemiei de coronavirus. Lucrarea propune să sublinieze relevanța funcțiilor de gestionare a riscurilor, conformitate și audit intern, care, de acum înainte, pot și ar trebui să fie un canal de comunicare și de creare a valorii în ceea ce privește gestionarea riscurilor la nivel transversal în bănci. Astfel, cercetarea a identificat că băncile din Republica Moldova au efectuat o serie de acțiuni pentru a-și adapta sistemele de control intern la mediul Covid-19, managementul acestora a acționat cu promptitudine și a monitorizat îndeaproape această situație incertă pentru a îmbunătăți controalele interne ale băncilora și acestea să respecte cerințele și recomandările Băncii Naționale a Moldovei. Conținutul acestei cercetări este dezvoltat luând în considerare limitările informațiilor și incertitudinea, totuși, se consideră că, în indiferent de limitări, este posibilă identificarea tendințelor generale, efectelor și provocărilor.

Cuvinte cheie: *control intern, risc, Covid-19, proceduri de control, sistem bancar, adaptare.*

INTRODUCTION

The pursuit of sound and prudent management, which is the underlying principle on which banks must be inspired, requires that they equip themselves with adequate systems for detecting, measuring and controlling risk, that

[1] ***e-mail: ion.cara3@gmail.com***

these systems are constantly monitored, and that company policies are defined and managed consistently with the accepted risk level and with the objectives of asset protection and profitability defined at a strategic level. The year 2020 was characterized by the progressive spread of the Covid-19 outbreak which spread on a global and pandemic scale, with heavy repercussions on the trend of the global economy and financial markets. The subsequent action of the Central Banks, which ordered monetary policies destined to remain highly expansive for a long time and non-repayable initiatives to favor the economic recovery, then allowed a substantial recovery of the financial markets. Therefore, the challenge to which the companies had to face, in this emergency period from Covid-19, is certainly an important resilience stress test, not only in terms of business continuity but also in terms of resilience and effectiveness of the internal control system [1]. Risk management, instead, represents one of the most important activities needed for corporate governance to adopt an adequate internal control system. Until the occurrence of different financial crises and Covid-19, risk management has been limited to identifying and mitigating events harmful to the organization. However, the evolution of the pandemic has led different companies, including banks to perceive risk in a different or positive way, by integrating uncertainties into their management models to achieve a strong performance. The new significance of risk has led companies to include more of the risk management process already in their strategic planning. In this regard, the internal control system has played a key role both in aligning strategic and control procedures and in ensuring business continuity in contexts of strong uncertainty and change [2].

The main objective of this research is to present a vision of how banks have managed to adapt to the „new reality" given the challenges of the coronavirus pandemic. Withal, the study is going to emphasize the impact of the pandemic over Moldovan banking sector's activity and actions taken by banks, being set out recommendations to further react, recover and thrive during Covid-19 environment. Although currently everything seems to be slowly returning to normal, the process of changing the usual work processes has already been launched, the real picture of the depth of the current crisis can be assessed only after the fact, but it is already clear that economic losses could not be avoided.

LITERATURE REVIEW

The proposed research topic has not yet been sufficiently well developed in scientific papers, it does not have a sufficiently developed and substantiated practical basis. Existing problems of organizing the internal control system and ways to increase its efficiency are not clear, especially in context of adaptation to Covid-19 environment. However, the topic is intensively discussed in publications, webinars, workshops and conferences of the international organisations, international accounting firms, central banks, etc. Referring to the study of the topic at the national level, (Popa V., 2020), has researched the impact the pandemic on the banking sector in terms of financial stability, while the planning of the audit of financial statements and the prospects of the audit profession in pandemic conditions were topics of research of (Grumeza D. and Iachimovschi A., 2020). Therefore, there are a lack of complex and current studies on the quality of internal control system in banks during the health crisis period in the banking system of the Republic of Moldova. The efficiency of the internal control system meant to favor the risk mitigation in banks, presents a considerable theoretical and practical interest, which determines the importance of the research topic.

RESEARCH METHODOLOGY

The data of the study consists of the publications and reports of the international organisations, the National Bank of Moldova as well as annual reports of banks from the Republic of Moldova, scientific researches, presentations included in international conferences, etc. The sustainability of the Moldovan banking sector comparing the first trimester of 2019 with the first trimester of 2020, and subsequently aspects related to the efficiency of the internal control have been analyzed using the data provided by the National Bank of Moldova.

Practical significance and research results

The global health crisis, caused by the appearance of Covid-19, has left banks in a complicated situation and, sometimes, without adequate and necessary response capacity to face this global crisis scenario, which has generated the need to reexamine their internal controls. Analyzing the response to the changed operating environment during the Covid-19 pandemic, were highlighted the following preconditions for the transformation need of the internal control system (ICS):

Control Environment

The pandemic situation has created the necessity of changing organizational structure and business processes. It is necessary to implement the process of promptly responding to changes and assessing them with risks and control procedures.

- Complexity of control. Due to the pandemic emergence have appeared many difficulties in maintaining corporate culture and team spirit. In order to fix this issue, should be introduced measures to maintain the „tone at the top" corporate culture and team spirit by arranging regular online meetings with managers, employee surveys and evaluation of their condition and to support talent initiatives [3]. The board of directors instead should focus on having diverse capacities among its members as, usually priority is given to strategic aspects and therefore the aspects of great importance such as technology or environment change are left aside [4].
- Inaccessibility of infrastructure and IT systems and staff, possible violations in the distribution of duties and responsibility areas. As organizations face unprecedented growth in remote network traffic, appears the inability of the boards and their committees to implement the necessary formal corporate governance procedures (signing documents, calling meetings, etc.), should be assessed the degree of availability of personnel and IT infrastructure, understand where there may be violations of the separation of duties. [7].

Risk Assessment

In the context of the risk assessment, should be thoroughly analyzed the risks of the most critical processes, particular emphasis should be placed on the risks of fraud.

- Critical risk assessment, high level of uncertainty and rate of change. Risk assessment is necessary because this pandemic, has accelerated many things and the degree of risk has also changed due to the different application of control mechanisms. Within this acceleration, banks have to discover how they adapt to the abrupt changes, from virtuality, to the management of people or how to attract or keep people or if the strategy has to be adjusted according to the current reality. Banks may fail to review risk assessment and rely on risk assessments conducted before the COVID-19 outbreak. Therefore, the board and internal audit units should ensure that their entity continues to diligently monitor internal control system, to avoid and adapt to the new environment, act proactively and consider appropriate options for functioning to avoid stops or delays in activity.
- High probability of fraud of employees, counterparties or Cyber fraud. Banks could become more predisposed to external and internal frauds, being unable to evaluate risks as a result of disturbance to business processes and controls. The setting of targets and monitoring the results of employees that work remotely also could cause difficulties in the banking sector [6]. The remote work is associated with an increased risk in terms of cybersecurity, being needed to set controls for offering remote access and secure the confidential information for employees that work remotely [7]. Consequently, it is reccommended to measure the risks of fraud and develop methods to mititigate them by implementing aditional monitoring and improvement of the control processes. As well, should be organized the monitoring of possible attacks caused by remote work; to be ensured that staff understands the importance of being vigilant and aware that it is dangerous to open applications and links from untrusted sources, etc.

Control Activities

Regarding the control activities, it is necessary to review critical control procedures, especially in changed business processes, consider alternative ways of documenting the traces of the control procedures and to introduce additional ones, if necessary. Currently, one of the solutions is the automation of the internal control system.

Information and communication

As most banks in 2020 transferred part of their staff to a remote mode of operation, a regular interaction with stakeholders, staff and customers and ensuring their safety, became even more important.

- Difficulties in managing distributed teams, as well as in cross-functional communication. The development of alternative ways to manage distributed teams and keep employees informed of all changes is very important (e.g. regular meetings through Zoom, Microsoft Teams, etc.; teamwork management automation);
- Difficulties to provide employees with up-to-date information and access the necessary resources and risks of inconsistent and non-transparent communications. Consequently, is needed to develop a systematic approach to communications and to identify and fix problems with access to information by providing employees that work remotely to the necessary information and organize a data warehouse [3].

During the pandemic it became more than ever important to have an efficient communication with external auditors, as banks reassess risk and modify controls, auditors should be kept in the loop. When auditors understand the changes and gaps in internal controls during the Covid-19 pandemic, they could better plan their audit approach and help the entity to better prepare for audit testing [6]. As well, audit procedures could be carried out remotely, whereby remote audits are usually more time-consuming due to the higher risk of reliability with regard to the audit evidence obtained and an on-site test cannot be dispensed with in all cases.

Monitoring

Nowadays, in a remote work environment, it can be analyzed how the internal control system is built but testing it to make sure it perfectly works could be difficult. A delicate balance will need to be struck between what is required by operational priorities and the requirements of financial control.

- Violation of the deadlines for updating the internal control system could lead to the complication of monitoring the implementation and assessing the effectiveness of the control procedures and a chaotic uncontrollable process.
- Could be registered a potential reduction in internal control systems budgets, including for projects related to the need to correct ICS deficiencies.

Consequently, as stated above, it is needed to be performed a restructure to have more flexible ways of assessing the effectiveness the automation of the organization of the internal control systems. Lastly, the internal control function has to reflect an increase in efficiency.

At the international level, financial behavior and models have changed significantly in light of the Covid-19 pandemic. Due to quarantine and other health measures, many offices and branches of banks were forced to close. Thus, customers have started to make more transactions remotely. In the medium to long term, the economic downturn could further affect financial performance and lead people to seek funding outside of the white economy. During the year of turmoil, the euro area banks had to face several deficiencies, the main ones were caused by the internal control functions, activity of boards (which were not involved enough in strategic decisions), quality of reporting and data aggregation, insufficient proactivity of risk management and compliance as well the lack of adequate IT tools [2]. The number of social engineering attacks has increased sharply, especially phishing emails and mobile messages sent to spam quality. These attacks use links to fraudulent websites or malicious attachments in order to obtain personal payment information.

In order to adapt to challenges and to prevent the spread of the Covid-19 outbreak, banks from the Republic of Moldova have implemented a series of actions by increasing protection measures in accordance with the recommendations of the World Health Organization and the National Extraordinary Public Health Commission. Thus, had been taken measures to mitigate the key risk which is the health and well-being of employees during a pandemic, that is a prerequisite for continuing to manage risks in other areas. Banks used most of the existing technological potential and ensured the remote activity of most of the front office (rotations), middle and back-office staff. The coordination processes were ensured through technical solutions, such as digital signature and electronic circulation of documents. Therefore, main operational processes and continuity of the organizations' activity have been ensured throughout the crisis period.

It is worth highlighting several key factors that have helped Moldovan banks to maintain the volume and efficiency of their business. High level of development of remote service channels and interaction with clients, which allowed banks to continue providing services to clients in conditions of their limited physical mobility [7]. Another factor is represented by the flexibility of operating models of banks, which ensured a quick transition to a remote mode of operation, both in terms of the readiness of the IT infrastructure and from an organizational point of view. The industry's high degree of digitalization of internal processes has ensured rapid adaptation and sustained efficiency in a remote work environment. Despite the positive aspects of transferring employees to a remote mode of work, banks faced several challenges that complicate this process. The key difficulties were associated with the organization of banking processes while ensuring business continuity and ensuring safe working conditions for both employees and customers, and emerging risks of leakage of confidential information. However, even the connection to the banks' systems is done exclusively through secure channels, it should be noted that the difficulties associated with IT and the risks of confidential information leakage are common for domestic and international banks as well.

In accordance with the recommendations of the International Accounting Standards Board and the European Banking Authority, in order to adequately reflect the uncertainty associated with the Covid-19 pandemic, banks have applied some international practices, including: (1) reviewing the calculation approach of macroeconomic effects; (2) adjustments to provisions based on rescheduled payment for debtors subject to restructuring; (3) adjustments of the guarantees' recovery period. In addition, banks have periodically updated forecast information in expected credit loss models, including forecasts of macroeconomic indicators. These changes led to an increase in recognized provisions. The banks have been continuously strengthening the compliance function - another key priority during the current period, thus have been made making important investments in raising the level of the compliance culture and framework through advanced training and consultancy projects and have made investments in anti-money laundering software and tools to enhance the efficiency of monitoring activities.

Other improvements among banks include: replacement of the core banking and IT infrastructure, improvement of the organisational set-up, optimisation of branch work, performance measurement and monitoring, processes review and reduction of inefficiencies and costs, automation of business processes, implementation the home delivery of cards, have reshaped advanced remote channels. Despite the restrictions and protection measures imposed by Covid-19, banks continued to invest in the professional training of their staff. The most extensive training was focused on areas such as: risk, compliance, sales, and management. The year of turmoil had also a impact on the work of the audit function in banks, so, almost all the meetings were conducted online, and, as stated by banks, the intensity and quality of its work did not suffer. The audit function played an important role in examination of the robustness of the banks' internal controls and monitored closely any deficiencies identified in the internal control and checked the follow-up of such deficiencies by careful analysis of their remediation [8].

Thus, most banks stated that their current strategic plans were not significantly affected by the change in the banks' business models. Therefore, as the further development of the concept of digital banking was already a part of their strategy, the health crisis has only confirmed the correctness of the development direction. For this reason, the list of significant risks to the banks, has remained unchanged and includes credit, liquidity, interest rate, currency operational, reputational, compliance and strategic risks.

As of 31.12.2020, bank card payments in the Republic of Moldova reached 21.6 billion lei, an increase of 27.6 p.p. compared to 2019 (Figure 1).

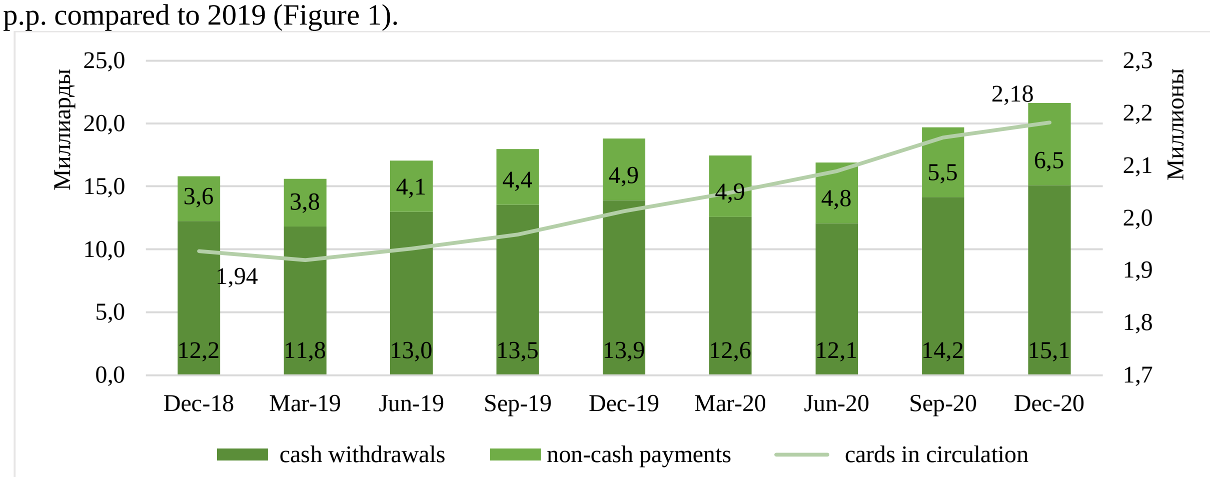

Figure 1. Dynamics of payment cards activity of the banking system of the Republic of Moldova

Source: *Developed by the author based on data from the National Bank of Moldova. https://www.bnm.md/bdi/*

Cash withdrawal during 2020 has recorded the lowest increase in the history of bank cards in Moldova during the second and the third trimesters. As the growth rate of the non-cash payments has increased during the past year, the transactions through automated remote service systems and e-commerce have increased as well. Thus, due to the active development of remote service systems and the wide spectrum of banking services and products offered online, the importance of monitoring and mitigating operational and informational security risks increases.

The number of cards in circulation has continued its increasing tendency, since March 2019 and has recorded the highest growth rate during the third trimester of 2020, by 64 thousands cards. Thus, it can be stated that the crisis caused by Covid-19 had a major impact on the payment cards market, as the card activity in Moldova during 2020 have experienced significant developments.

The Republic of Moldova's banking sector has entered the Covid-19 crisis with significantly better financial health compared to the situation of the financial crisis in 2008 [9]. As well, during the conditions of emergency, at the supervisory level, the National Bank of Moldova (NBM) has ensured the avoidance of operation disorders and has provided the banks with the necessary tools to support the operational continuity of the banking system. According to NBM, the banks' reporting systems for banking supervision mechanisms have operated in a efficient way, being permanently maintained communication with banks to ensure the stability and security of the banking sector. In order to decrease the pandemic impact on businesses, on 27 March 2020, the NBM approved a decision allowing authorized banks to postpone or amend the due dates of payments due until 30 June 2020 for loans granted to companies whose financial situation has been temporarily affected by the economic consequences generated by Covid-19. Therefore, most of the banks had the opportunity to extend, renegotiate or reschedule the payments accrued between March and May 2020 for their clients [10]. The of share of non-performing loans in total loans denotes a considerable improvement of the loan portfolio, decreasing by 4.3 p.p. from 11.5% on 31.03.2019 to 7.2% of 31.03.2021. Referring to 2020 year, it can be observed that the maximum share was reflected during the period 30.06.2020 to 30.09.2020, when the ratio reached 8,7% followed by a decrease until the end of the year, continuing the decreasing trend in the 2021 as well (Figure 2). The increase is linked to the economic crisis caused by the pandemic and the drought in the agricultural sector in 2020.

The balanced management of the Banks' activity during the crisis positively affected the main performance indicators - return on assets (ROA) and return on equity (ROE), at the same time being highly capitalized.

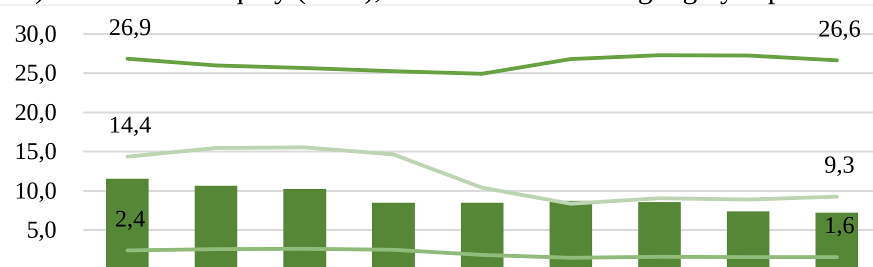

	Mar-19	Jun-19	Jun-19	Dec-19	Mar-20	Jun-20	Sep-20	Dec-20	Mar-21
Non-performing loans ratio	11,5	10,6	10,2	8,5	8,5	8,7	8,6	7,4	7,2
Total capital ratio	26,9	26,0	25,7	25,3	25,0	26,8	27,3	27,3	26,6
Return on assets (ROA)	2,4	2,6	2,6	2,5	1,8	1,5	1,6	1,5	1,6
Return on equity (ROE)	14,4	15,5	15,6	14,6	10,4	8,4	9,1	8,9	9,3

Figure 2. Level of capitalization of the banking system of the Republic of Moldova

Source: *Developed by the author based on data from the National Bank of Moldova. https://www.bnm.md/bdi/*

The stress tests implemented by banks, have allowed to increase the capital adequacy and banks have improved their risk management practices and policies. Unlike the 2014 year when the poor governance and the result of inefficient control instruments led to an excessive increase in risks of the banking system, banks' capital ratios exceeded regulatory minimums by substantial amounts. Since the coronavirus pandemic occurred, the capitalisation level of the Moldovan banking sector, has recorded an increasing tendency, thus, in June 2020, was reached the maximum level of 26,8%. Therefore, total capital ratio of the banking sector is still maintained at a high level even during the pandemic period. It must be mentioned that banks have agreed with the recommendations proposed by the NBM, where banks were advised to refrain from paying dividends at least until September 30, 2020. As of 31 December 2020, the return on assets and the return on capital of the banking sector have constituted 1,5% and 8,4% respectively, decreasing by 0,94 p.p. and 5,74 p.p. compared to the end of 2019. As well it could be observed that the decreasing path has started since March 2020. The negative evolution of the profit and the increase of the banks' own resources were the main factors that determined the decrease of the main profitability indicator.

The outbreak has affected the loans and deposits portfolios of the Moldovan banks as well (Figure 3). The deposits volume as of March 2021, reached 79,1 billion MDL, recording an increase of 27 p.p. comparing to March 2019. Since Covid-19 emerged, the increased tendency of deposits has reduced during the second and the third trimester of 2020. However, the highest growth rate of the analysed period has been recorded during the fourth trimester of 2020 by 5,3 billion MDL.

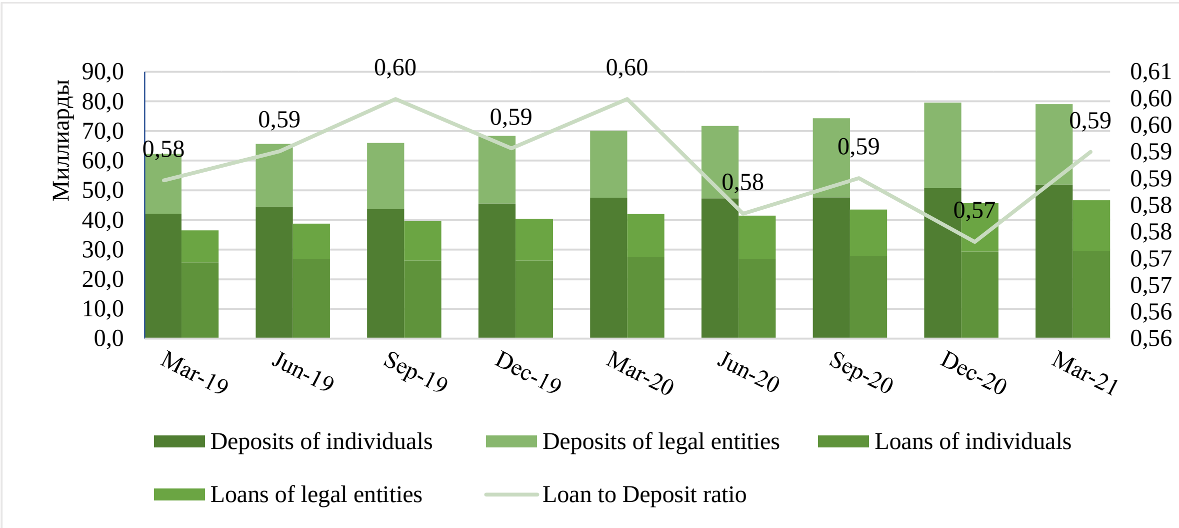

Figure 3. Dynamics of loans and deposits of the banking system of the Republic of Moldova

Source: *Developed by the author based on data from the National Bank of Moldova.https://www.bnm.md/bdi/*

As of March 2021, the loan portfolios of the banking system of Moldova, reached 46,6 billion MDL, being recorded an increase of by 28 p.p. comparing to the same period of the previous year. According to the figure above, the second trimester of 2020 was the most affected period in terms of loan portfolio growth rate, as the total loans of the banking system decreased by 0,2 billion MDL. As well, since the pandemic period occurred, could have been seen that there is a tendency of migration of loans from legal entities to individuals. Therefore, the loan to deposit ratio have begun to register a decreased tendency since the second trimester of 2020, however, the lowest decrease could have been observed during the last trimester of 2020 with a recovery at the end of the first trimester 2021. The favorable level of the loan to deposit ratio indicates that there are sufficient resources for increasing the amount of loans granted and banks have enough liquidity for financing the economy.

The year of turmoil has accelerated many previously outlined processes, including those related to the focus on optimizing digital transformation and the customer path, reducing the margins of traditional banking operations and using economies of scale, being increased the influence of the states on various aspects of the activities of banks and their clients. Therefore, taking into consideration that the internal controls gained much more importance during the coronavirus crisis, today, more than ever, banks need to ensure that their internal control systems and processes are reviewed and, if applicable, updated, based on the changes that the banks' business models are going through.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

The period affected by Covid-19 outbreak has generated impacts that are impossible to quantify, but that refer to changes at the operational and business level, forcing banks to face the new emerging risks that arise very fast. New methods of operation must be visual, encouraging and stimulating for employees and fundamental pillars of banks.

The research has also identified the main vulnerabilities of the banking sector for 2021 year, which include: (1) governance and strategic building; (2) cost inefficiencies; (3) management of credit risk; (4) low income level and profitability; (5) IT deficiencies. Since the pandemic has accelerated the process of digital transformation, the supervisor should assess the banks' progress in response to these developments. It is recommended to be strengthened the board governance, which is an essential element to overcome the crisis. Moreover, sound governance practices and robust internal controls are crucial for mitigating the risks that banks face. As well, banks need to have adequate risk management practices to identify, measure and mitigate the impact of financial risks. Banks have to follow sound capital planning practices based on capital projections that are capable to adapt to a rapidly changing environment, particularly in a crisis situation. There must be set the focus on adequacy of bank's crisis risk management frameworks, operations, monitoring and reporting as well as on the increase the capacity to identify any deterioration in asset quality at an early stage and make timely and adequate provisions. In order to improve the related controls, banks should to continue increasing of the risk culture at all levels and closely monitoring this uncertain situation, being closely supported by the board and external auditors, if applicable and complying with the requirements and rules of the NBM and the best international practices.

Discussion of the results

Regarding the adaptation process of the Moldovan banks' internal control to the Covid-19 environment, the research identified that the banking sector overall passed such a test very worthy. This adaptation has been facilitated by the joint efforts of banks, the Government of the Republic of Moldova and the National Bank of Moldova. The banks' management have monitored the economic crisis caused by the Covid-19 pandemic and have taken different measures to reduce the possible negative impacts on their banks. Thanks to the readiness of IT infrastructures and prompt decision-making of the management, has been successfully implemented the remote format of work. Moreover, the banking system has been well capitalized and viable to withstand the pandemic period and continue to offer services to their customers. However, according to the Moldovan banks' reports, the climate of a public health emergency due to coronavirus-imposed changes of strategy to include specific management measures for Covid-19, which include ensuring business continuity. The environment imposed the necessity of the postponement of some plans, thus, the changes in the economic environment, had a significant impact on the banks' activity.

REFERENCES

[1]. Lungaro, E. (2020, May 11). *Phase 2 of the covid-19 emergency: new scenarios for the prevention of 231 risks.* Risk & Compliance Platform Europe.
https://www.riskcompliance.it/news/la-fase-2-dellemergenza-covid-19-nuovi-scenari-per-la-prevenzione-dei-rischi-231/

[2]. European Central Bank. (2020). *ECB Annual Report on supervisory activities 2020*. https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/publications/annual-report/html/ssm.ar2020~1a59f5757c.ro.html#toc4

[3]. Deloitte & Touche. (2020). *Система внутреннего контроля в зоне турбулентности: угрозы и возможности.*
https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ru/Documents/tax/not-home-alone/internal-control.pdf

[4]. Aparicio H. (2021, April 28). *The main risk is seeing only the immediate effect of the pandemic.* PWC.
https://desafios.pwc.pe/el-principal-riesgo-es-ver-solo-el-efecto-inmediato-de-la-pandemia/

[5]. Internal Audit Community of Practice. (2020). *The Impact of COVID-19 on the Role and Activities of Internal Audit*.
https://www.pempal.org/sites/pempal/files/IACOP/covid_publication_pages_.pdf

[6]. Gatewood K. (2020, June 9). The Importance of Internal Controls During COVID-19. https://8020consulting.com/the-importance-of-internal-controls-during-covid-19/

[7]. Deloitte & Touche. (2020). *Reacting to COVID-19 in internal control over financial reporting.* https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ca/Documents/finance/ca-en-reacting-to-covid-19-in-internal-control-over-financial-reporting-aoda.pdf

[8]. Annual reports of the licenced banks of the Republic of Moldova.
http://www.comertbank.md, http://www.energbank.com, http://www.ecb.md, http://www.eximbank.com, http://www.moldindconbank.com, http://www.maib.md, http://www.procreditbank.md, http://www.bcr.md, http://www.victoriabank.md, http://www.fincombank.com, http://www.mobiasbanca.md

[9]. Popa V. (2020, October 23). Impactul pandemiei covid-19 asupra sectorului bancar și nebancar din Republica Moldova. [Paper presentation]. International scientific conference „Economic and social implications of the COVID-19 pandemic: analysis, forecasts and consequences mitigation strategies", National Institute of Economic Research, Chisinau. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/96-97_14.pdf

[10]. National Bank of Moldova. *Măsurile BNM în contextul stării de urgență generate de COVID-19.*
https://www.bnm.md/ro/content/masurile-bnm-contextul-situatiei-de-urgenta-generate-de-covid-19

PREMISES FOR IDENTIFYING ILLEGAL FINANCIAL FLOWS THROUGH THE PRISM OF ECONOMIC THINKING EVOLUTION

PREMISELE IDENTIFICĂRII FLUXURILOR FINANCIARE ILICITE PRIN PRISMA EVOLUȚIEI GÎNDIRII ECONOMICE

Pavel CALPAJIU [1] ***PhD Student,***
State University of Moldova,
National Institute for Economic Research, Republic of Moldova,

JEL Classification: K42, H26

ABSTRACT

Economic theories have evolved with the evolution of mankind. These came in response to the economic situation in the companies that gave birth to them, offering solutions at the moment or anticipating political, social, economic changes. Today, the economic mainstream consists of established schools - classicism, neoclassicism, conducting or, more recently, neoclassical synthesis, which are finding it increasingly difficult to find answers to challenges such as the indebtedness of underdeveloped countries, the widening gap between rich and poor, money laundering money worldwide, etc. At the same time, the economic security of the state is constantly affected by the phenomenon of unobserved economy, because regulators do not have the capacity to monitor and control illicit financial flows, causing repeated crises in the economy. At the same time, heterodox doctrines try to explain the evolution of current virtualization phenomena and digitization of the economy. The purpose of this article is to identify the doctrinal premises of the phenomenon of illicit financial flows, as well as to identify solutions from the perspective of economic currents in order to reduce them. Finally, the hypothesis debated in the research on the fact that established economic theories can provide premises for reducing illicit financial flows only by being compiled with the doctrine of the new economy, is confirmed.

Key words: *new economy doctrine, heterodox doctrine, unobserved economy, financial illicit flows, economic theory, neoclassical synthesis.*

Teoriile economice s-au dezvoltat odată cu evoluția omenirii. Acestea veneau ca răspuns la situația economică în societățile care le-au dat naștere, oferind soluții pe moment sau anticipînd schimbările politice, sociale, economice. Astăzi, mainstream-ul economic este format din școlile consacrate – clasicism, neoclasicism, dirijism sau, mai nou, sinteza neoclasică, care tot mai dificil găsesc răspunsuri la provocări ca îndatorarea țărilor subdezvoltate, creșterea discrepanței între bogați și săraci, spălarea banilor la scară mondială, etc. În același timp, securitatea economică a statului este afectată în mod constant de fenomenul economiei neobservate, deoarece regulatorii nu au capacități de monitorizare și control al fluxurilor financiare ilicite, provocînd crize repetate în economie. Totodată, doctrinele heterodoxe încearcă să explice evoluția fenomenelor actuale de virtualizare și digitalizare a economiei. Scopul acestui articol este identificarea premiselor doctrinale ale fenomenului fluxurilor financiare ilicite, precum și identificarea soluțiilor din perspectiva curentelor economice în vederea diminuării acestora. Pe final, ipoteza dezbătută în cadrul cercetării privind faptul că teoriile economice consacrate pot oferi premise pentru diminuarea fluxurilor financiare ilicite doar fiind compilate cu doctrina economiei noi, se confirmă.

Cuvinte chee: *doctrina economiei noi, doctrina theterodoxă, economie neobservată, fluxuri financiare ilicite, teorie economică, sinteza neoclasică.*

INTRODUCERE

Teoriile economice s-au dezvoltat odată cu evoluția omenirii. Acestea veneau ca răspuns la starea de fapt al lucrurilor în societățile care le-au dat naștere, oferind soluții pe moment sau anticipând schimbările politice, sociale, economice. Astăzi, mainstream-ul economic (Samuelson,1948) este format din școlile consacrate – clasicism, neoclasicism, dirijism sau, mai nou, sinteza neoclasică [1]. Aceste școli descriu cu lux de amănunte premisele

[1] ***e-mail: calpajiupavel@yahoo.com***

dezvoltării economice, dar, în același timp, nu oferă explicații plauzibile pentru criza economică din Republica Moldova din anii 2014-2015, care a fost provocată mai puțin de legi economice și mai mult de reglementări insuficiente și acțiuni abuzive ai factorilor de decizie de nivel public și privat.

Dacă este să privim lucrurile la o scară mai largă, teoriile economice clasice tot mai dificil găsesc răspunsuri la provocările globale actuale precum încălzirea globală, degradarea ecologică, epuizarea resurselor, îndatorarea țărilor subdezvoltate, creșterea discrepanței între bogați și săraci, spălarea banilor la scară mondială, etc.

În același timp, securitatea economică a statului este afectată în mod constant de fenomenul economiei neobservate, deoarece regulatorii nu au capacități de monitorizare și control al fluxurilor financiare ilicite, provocînd crize repetate în economie. Fluxurile financiare ilicite generate de sistemele clasice ca băncile comerciale, numerar, instrumente de plată, astăzi sunt completate cu un circuit ilicit al mijloacelor financiare asigurat de sisteme digitale și virtuale.

Mai mult ca atît, dacă comunitatea internațională a elaborat standarde internaționale pentru combaterea economiei neobservate și mișcării fluxurilor financiare ilicite, care pot fi aplicate în sisteme centralizate, atunci transferul de valoare în lumea virtuală este bazat pe principii de descentralizare, exemplu elocvent în acest sens fiind tehnologia blockchain, care asigură tranzacționarea cripto-monedelor, astfel, fiind foarte dificil pentru autoritate financiară monetară de a reglementa acest domeniu, cel puțin pentru moment.

Pornind de la aceste premise, actualmente, comunitatea științifică, dar și autoritățile statale stau în fața unei provocări comparabile cu provocările de care au avut parte contemporanii lui Smith în partea de a depăși mercantilismul, sau cei ai lui Marx, care urmau să reducă pauperizarea muncitorilor.

Actualitatea şi importanta temei de cercetare rezidă din necesitatea identificării cauzelor care generează fluxurile financiare ilicite din perspectiva teoriilor economice, în vederea atenuării impactului acestui fenomen asupra economiei naționale.

Fenomenul fluxurilor financiare ilicite pune problema accentuării rolului statului în reglarea economică (Marinescu, 2011) concept promovat de J. M. Keynes la începutul secolului al XX-lea, care, totodată, constituia doctrină economică de bază în statele anglo-saxone după cel de al Doilea Război Mondial. Marea inflaţie din perioada 1965-1980 a pus capăt unei epoci, în care SUA a dominat complet lumea în perioada postbelică. În această perioadă, SUA a devenit o economie cu datorii, ameninţată din punct de vedere concurenţial de Japonia şi Germania [2].

Dezvoltarea jurisdicțiilor offshore a venit odată cu schimbarea doctrinei economice în Statele Unite ale Americii și Marea Britanie din perioada lui Margaret Thatcher din Keynesism (dirijism), bazată pe teoria economică a marelui economist al secolului XX John Maynard Keynes (1883-1946) în neoclasicismul lui Milton Friedman (1912-2006), care promova ideile monetariste şi liberalismul economic. El era convins că inflaţia este un fenomen monetar, considerând, totodată, că fiecare economie are o rată naturală a ocupării forţei de muncă, adică o rată naturală a şomajului, iar încercarea de a stimula pe cale fiscală creşterea nivelului de ocupare a forţei de muncă peste rata naturală produce efecte inflaţioniste. Acesta era convins, că, atunci când masa de bani creşte mai repede decât activitatea economică reală (PIB-ul), preţurile vor creşte în urma creşterii cererii, ca rezultat al creşterii veniturilor fără o acoperire reală de producţie. De fapt acest lucru s-a produs în anii 2015-2016 în Republica Moldova, cînd statul a emis monedă fără acoperire pentru a atenua efectele fraudei bancare.

În același timp, fluxurile financiare ilicite au fost facilitate de jurisdicţiile offshore, pe care le putem diviza în zone offshore declarate, precum Insulele Virgine Britanice, Insulele Cayman, Man, etc. sau zone offshore nedeclarate, cum ar fi Scoția, unde pot fi înregistrate societăți comerciale care nu au obligația de a prezenta dări de seamă dacă desfășoară activități peste hotarele Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. E de menționat faptul că mecanismul producerii fraudei bancare în Republica Moldova s-a bazat preponderent pe societăți comerciale din zone offshore, care au facilitat sustragerea a circa 1 mlrd. USD de la cele trei bănci comerciale. Un alt caz de fraudă, care, la fel, la bază a avut elementul societăților offshore este cazul Laundromat, care reprezintă unul din cele mai mari cazuri de spălare de bani din Europa Centrală și Est și de departe cel mai mare caz de spălare de bani din Republica Moldova de la independență încoace. Astfel, cu toate că au trecut aproape șapte ani de la derularea acestei scheme, efectele acesteia încă sunt resimțite, fiind necesar de depus în continuare eforturi în vederea minimizării efectelor produse de acest caz, cît și excluderii pe viitor unor asemenea situații.

Aceste cazuri de fraudă au sporit volumul economiei neobservate atât direct, prin valoarea delapidărilor și tranzitării de bani care au avut, cât și indirect, prin influențarea negativă a tuturor proceselor economice, sociale și bugetare din Republica Moldova. În același timp, teoriile economice consacrate nu au putut prevedea fraudele comise, totodată, nu au oferit careva perspective de evitare a acestora la etapa producerii acestora.

De asemenea, în prezent ia amploare fenomenul economiei virtuale, caracterizată prin producerea bunurilor virtuale, emiterea monedei virtuale, asigurarea comerțului virtual, elemente care nu sunt încadrate în teritoriul unui anumit stat, dar care influențează economia reală, generînd inclusiv fluxuri financiare ilicite considerabile. Aceste activități sunt precăutate în cadrul doctrinelor economiei noi, astfel, acestea urmează să identifice soluții pentru diminuarea impactului negativ al fluxurilor financiare ilicite asupra economiei reale.

Scopul cercetării este identificarea premiselor doctrinale ale fenomenului fluxurilor financiare ilicite, precum și identificarea soluțiilor din perspectiva curentelor economice în vederea diminuării acestora. Pentru realizarea scopului propus, au fost propuse drept obiective:

1. Identificarea premiselor doctrinale ale fenomenului fluxurilor financiare ilicite;
2. Identificarea soluțiilor oferite de sinteza neoclasică în domeniul diminuării economiei neobservate;
3. Abordarea teoretică a fluxurilor financiare ilicite generate de economia și moneda virtuală.
4. Elaborarea recomandărilor pentru identificarea și minimalizarea fluxurilor financiare ilicite prin prisma analizei teoriilor economice.

Metodologia cercetării s-a bazat pe următoarele metode: analiza şi sinteza, inducția şi deducţia, metodele inerente disciplinelor economice – observaţia, raționamentul, comparația, clasificarea, care a permis o analiză profundă a temei de cercetare.

Sursele de date au constituit doctrinele economice ale celor mai mari economiști, dar și lucrările unor cercetători din spațiul autohton și din străinătate, precum și date statistice oficiale ale unor instituții publice din Republica Moldova.

Rezultate și discuții. Securitatea financiară a Republici Moldova este grav afectată, ca urmare a amplorii fluxurilor financiare ilicite, structura și mărimea acestora fiind determinantă pentru valoarea prejudiciului cauzat țării. În prezent, această sursă de venit pentru buget de stat este neglijată, iar statului îi revine un rol pasiv de documentare a proceselor aferente recuperării fluxurilor provenite din activități ilicite. Cadrul instituțional național implică un spectru variat de instituții publice, al căror obiectiv este de a asigura climatul de integritate, a promova și a aplica măsuri eficiente anti-corupție. Totuși, *în Republica Moldova, politicile promovate în domeniul diminuării fluxurilor ilicite sunt ineficiente deoarece nu este analizată suficient originea acestora, premisele de formare și circulație, precum și impactul asupra economiei în ansamblu, inclusiv, din perspectiva teoriei economice.* În general, tranzacțiile generate de economia neobservată reprezintă reflecția procesului de transformare permanentă a economiei sub influența schimbărilor social-economice din societate.[3] Or, anume doctrinele economice vin cu sarcina de a oferi explicații și soluții pentru realitatea economică dintr-o perioadă sau alta. În cazul Republicii Moldova, valoarea tranzacțiilor generate de economia neobservată este determinantă pentru impactul negativ asupra economiei și societății în ansamblu (vezi tabelul 1).

Tabelul 1

Ponderea economiei neobservate în Produsul Intern Brut.

Anii	Total % față de PIB	Sectorul formal	Sectorul informal	Producția gospodăriilor casnice
2012	23,7	8	6,5	9,2
2013	23,1	7,5	6,3	9,3
2014	23,2	7,4	6,4	9,5
2015	23,7	9,02	5,8	8,9
2016	22,4	8,3	5,5	8,6
2017	24,5	6,8	6,1	11,5
2018	28	10	6,6	11,3
2019	25,4	7	7,9	10,5

Sursa: *elaborat de autor în conformitate cu informațiile prezentate de BNS [4]*

În același timp, anume valorile mari ale acestor tranzacții și mijloace financiare considerabile impun actorii implicați în economia neobservată de a legaliza capitalurile obținute ilicit. Mai nou, sistemul financiar al Republicii Moldova, pornind de așezarea geografică și nivelul ridicat de corupție a fost utilizată ca instrument de legalizare a mijloacelor financiare obținute peste hotarele țării. Totodată, conform ratingului realizat de Global Financial

Integrity, Republica Moldova a fost clasată pe locul 77 printre 149 ţări în ceea ce priveşte volumul fluxurilor ilegale retrase din ţară.[5]

Anume din aceste considerente este imperativ de cercetat anume domeniul fluxurilor financiare ilicite prin prisma teoriei economice, care în Republica Moldova afectează dezvoltarea economică și societatea. În acest context este de menționat că un sector informal impetuos, caracterizat prin fluxuri financiare ilicite și opacitate cronică, generează, aproape întotdeauna, un teren fertil pentru prosperarea corupției, la rândul său, corupția asigură un mediu propice pentru activitățile economice ilicite. După Baicu (Baicu, 2017), legătura dintre informalitate și corupție se transformă într-un cerc vicios activitățile ilicite contribuie la deteriorarea structurii de stat și a economiei oficiale, iar un stat slab, vlăguit de corupție, facilitează traficul și spălarea de bani murdari. [6]

Așadar, pentru a avea o înțelegere deplină pentru fenomenul fluxurilor financiare ilicite, mai întîi de toate urmează să facem înțelegem ce urmează fi definit ca „ilicit". Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, „licit înseamnă – legal, permis, îngăduit de lege", iar „ilicit - Contrar (unei legi sau) unei norme. Necinstit". În partea ce ține de „legal/ilegal" urmează de identificat care norme se aplică – civile/penale autohtone, legislația statelor ordonatoare sau beneficiare a plăților, cadrul internațional existent, etc.

Or, dacă continuăm, atunci care ar fi încadrarea în contextul fluxurilor financiare ilicite a sintagmei „necinstit" din definiție versus „maximizare a profitului în condițiile firești ale pieței" care rezultă din teoria liberalismului clasic?

Cu toate că liberalismul clasic este descris prin sintagma „laisse-faire", iar unul din fondatorii ***liberalismului clasic*** Adam Smith (1723-1790), accentuează că economia este controlată de legile firești ale pieței (cerere, ofertă, concurența) care funcționează obiectiv și de aceea statul nu trebuie să se implice în viața economică, anume sintagma „necinstit" creează confuzie în partea ce ține de faptul că aparent liberalismul clasic ar permite fluxuri ilicite, iar scopul ar fi unul nobil – bunăstarea generală, bazate pe trei surse: căutarea profitului personal şi al proprietății, diviziunea muncii şi specializarea, comerțul liber şi concurenţa liberă. În realitate Adam Smith, nu se considera el însuși în primul rând economist, ci filozof moralist, subliniind importanta echității, încrederii şi onestității în acțiunea economică. [7]

În lucrarea sa mai puțin cunoscută - „Teoria sentimentelor morale" (1759) – Smith descrie nevoia oamenilor de a se comporta corect şi echitabil și de a-și depăși egoismul ca ființe cu nevoi colective. Smith îi contrazice astfel pe cei care vor să îl prezinte drept martorul principal al concepţiei ce privește ființa umană ca homo-oeconomicus, care nu se preocupă decât de maximizarea profitului.

Producţia gospodăriilor casnice presupune evitarea relațiilor comerciale de schimb deoarece, bunurile produse sunt utilizate pentru consum propriu. În același timp, sectorul informal, reprezintă aceeași producție a gospodăriilor casnice, care este deja tranzacționată pe piață. În linii mari, activitatea economică a sectorului informal este reglementată de stat superficial. Faptul de ne imixtiune a statului este argumentat și prin caracteristica de bază a economiei ce constă în faptul că este formată din proprietate privată, care asigură libertatea economică a individului și existența propriului interes personal. Totodată, pe de altă parte, nu este asigurată o divizare a muncii, element cheie identificat de teoria liberalismului economic, care ar asigura o productivitate mai mare și, respectiv, creșterea avuției. În aceste condiții, sectorul informal nu va putea concura cu întreprinderile mari, iar activitatea acestora în timp va fi asigurată doar prin evitarea înregistrării și contabilizării activității economice desfăşurate. Fluxurile financiare ilicite generate de sectorul informal vor fi cu precădere în numerar, reducerea acestora va fi posibilă odată cu diversificarea piețelor de desfacere prin diferite platforme, asigurarea unei concurențe oneste, inclusiv cu monopolurile existente, și, în anumite cazuri, cu subvenționarea sectoarelor vulnerabile.

Activitatea ascunsă în sectorul formal generează fluxuri financiare ilicite interne și transfrontaliere considerabile. Cauzele care influențează mărimea acestor fluxuri sunt diverse, dar în mare parte se datorează la două aspecte care vizează două teorii economice.

Una din ele este ***doctrina dirijismului*** apărută ca răspuns la criza de „supraproducţie" din anii 30, care a arătat că a lăsa economia să se autoregleze prin mecanisme proprii nu conduce întotdeauna la efecte dezirabile, ci, dimpotrivă, generează şomaj, instabilitate pe piaţa bursieră şi pe cea bancară. Acesta a fost momentul în care au început să câştige teren tezele intervenţioniste care pledează pentru rolul activ al statului în viaţa economică, în corectarea evoluţiilor ciclice, prevenirea crizelor sau limitarea efectelor lor negative.

Principalul reprezentant al ***doctrinei intervenţioniste*** este John Maynard Keynes (1883-1946), tezele sale găsindu-şi un puternic ecou în politica adoptată de multe state după Marea Criză. Noua ideologie s-a manifestat prin creşterea implicării statului în procesul de redistribuire a resurselor şi prin activizarea unor instrumente economice ca şi pârghii de influenţare a comportamentelor în societate.

Intervenţionismul statal a evoluat de la intervenţionismul de tip compensator la cel de tip corector. Dacă primul tip implica interferenţa statului pentru atenuarea ciclicităţii economice considerată responsabilă pentru dezechilibrele în economie, intervenţionismul de tip corector s-a manifestat ulterior, după atenuarea crizelor, implicând preocupări crescute în domeniul protecţiei sociale. Cele două forme ale intervenţionismului statal, prin reglementări economice, respectiv sociale, s-au regăsit şi ulterior, luând forme diverse.

În sfera economică, autorităţile publice s-au preocupat printre altele şi de reglementarea preţurilor sau combaterea practicilor de concurenţă neloială, cu scopul protejării consumatorilor şi micilor firme în contextul unor condiţii de concurenţă imperfectă pe piaţă.

În sfera socială, statul s-a remarcat mai ales la nivelul garantării siguranţei locului de muncă sau a unui mediu curat. Astfel, încurajate au fost comportamentele firmelor cu impact pozitiv asupra societăţii, dar descurajate cele cu impact negativ, folosind mai ales pârghii fiscale. Aşadar, interferenţele statului pe cele două planuri, economic şi social, nu s-au realizat în mod izolat, intervenţia pe unul dintre paliere având repercusiuni la nivelul celuilalt. Chiar şi în SUA, unde predomina principiul laissez-faire, au existat în istorie solicitări pentru interferenţa statului prin reglementări pe ambele planuri.[8] Rezumând cele spuse până acum, intervenţionismul s-a născut şi s-a dezvoltat într-o ideologie ca răspuns la imperfecţiunile pieţei, acestea servind ca şi precondiţie pentru interferenţa statului în mediul privat. Astfel, statul prin politicile sale fiscale și monetare, instituționale, etc, intervine în economie, mărind adesea costul afacerii, una din reacțiile mediului de afaceri fiind eschivarea de la plata impozitelor prin nedeclararea, necontabilizarea producției, diminuarea valorii producției, evitarea declarării reale a veniturilor și cheltuielilor afacerii, care ar genera plăți suplimentare, în acest fel generînd fluxuri financiare ilicite care asigură activitățile ascunse ale procesului tehnologic.

Sistemul de gestiune a fluxurilor financiare internaţionale nu este clar definitivat în teoria economică, rolul prioritar fiind acordat doar politicilor, adoptate de către organizaţiile financiare internaţionale în procesul negocierii cu ţările-membre şi unor practici cunoscute în experienţa ţărilor străine privind promovarea restricţiilor asupra refluxurilor sau influxurilor de capital în economia naţională.[9]

Al doilea aspect care influențează fluxurile financiare ilicite este din partea doctrinei care a venit să schimbe dirijismul economic după criza inflaționistă din anii 1965-1980, și anume ***neoliberalismul***, dezvoltat și propagat în mare parte de Friedrich August von Hayek şi Milton Friedman. Cel de-al doilea este fondatorul unei ideologii economice liberale, cunoscută şi sub denumirea de „*Şcoala de la Chicago*". Neoliberalii au redus ideile lui Smith la critica statului şi la pledoaria sa în favoarea pieţei libere. Nici Hayer, nici Friedman nu au dat atenţie „*Teoriei sentimentelor morale*".

Reinterpretarea operei lui Smith a avut o influenţă considerabilă, mai ales în SUA, în timpul administraţiei Reagan, şi în Marea Britanie, în perioada în care a fost premier Margaret Thatcher. Laitmotivul politicii celor doi a fost „Statul nu este o parte din soluţia la problemă – statul este problema". Aceasta a însemnat dereglementări, privatizare şi reducerea prestaţiilor statului. Anume *liberalizarea relațiilor comerciale internaţionale și dereglementarea regulilor interne naţionale a relansat economia mondială, dar în același timp, a creat premise pentru dezvoltarea fenomenului zonelor offshore, care au asigurat transferul de capital din zonele de producere în zonele de acumulare a capitalului – jurisdicții cu reglementări fiscal reduse. Aceste fapt a generat fluxuri financiare ilicite enorme, care și în prezent se află în creștere.*

Sinteza neoclasică a apărut în condițiile când s-a accentuat caracterul mixt al economiilor occidentale și constituie o îmbinare a analizei microeconomice neoclasice cu analiza macroeconomică keynesiană, o combinare a virtuților economiei de piață cu avantajul dirijismului capitalist. Astfel, sinteza neoclasică reprezintă o combinare până la contopirea organică a principalelor doctrine economice contemporane – a keynesismului și a neoclasicismului. Fondatorii sintezei realizate în anii 60 ai secolului 20 sunt economiștii Paul Samuelson și Robert Solow. Pornind de la faptul că sistemul economic existent în țările dezvoltate este mixt, format din sectorul privat și cel public, autorii sintezei, asemenea adepților lui Keynes, se pronunță în favoarea unei intervenții a statului în economie. Cu atât mai mult că, subliniaza P. Samuelson, un șir de activități economice, cum ar fi ocrotirea sănătății, învățământului, industriile de prelucrare a deșeurilor etc., nu sunt supuse acțiunii legii cererii și ofertei. Statul trebuie să intervină și în alte domenii, cum ar fi, de exemplu, fixarea salariului minimal. Totodată, Samuelson și Solow, descriu neajunsurile keynesismului, care a transformat inflația în boala cea mai grea de care suferea în anii 60-80 capitalismul, precum și creșterea exagerată a cheltuielilor publice și a intervenției statului, fapt ce strâmtora peste măsură sectorul privat. Punctul forte al sintezei neoclasice îl reprezintă pîrghia de reglementare a economiei, considerată a fi cea mai eficientă, deoarece nu se limitează la o singură doctrină. În viziunea autorilor sintezei neoclasice rolul cheie în reglementarea economiei urmează să-l joace politicile fiscală și monetară, politici care nu trebuie folosite separat, ci împreună printr-o coordonare permanentă a activității guvernului cu cea a băncii centrale. Modelele economiei mixte apărute după cel de al doilea război mondial sunt numeroase și se deosebesc mult unele de altele. Criteriile de diferențiere a acestora sunt, după cum urmează: măsura intervenției statului în viată economică, ponderea sectorului public în structura proprietății și a PIB-ului, instrumentele predominante ale implicării statului în activitatea economică - prin planificare, prin bugetul de stat, prin monedă, etc.

Pornind de la spectrul vast al instrumentelor care pot fi folosite în cadrul doctrinei sintezei neoclasice, statul are la dispoziție o varietate de posibilități în partea ce ține de identificarea fluxurilor financiare ilicite clasice, circulația cărora este asigurată de sistemul financiar-bancar global. Însă, pârghiile sintezei neoclasice sunt depășite de noțiunea crypto-monedelor și monedelor electronice, sau a economiei virtuale, care au luat avânt la sfârșitul secolului XX. Actualmente, în spațiul online există 5233 de crypto-monede, capitalizarea totală a cărora constituie 1,75 trilioane USD. [10] Aportul acestora la fluxurile financiare ilicite este în creștere continuă, devenind semnificativ din multe puncte de vedere.

Astfel, crypto-monedele sunt utilizate ca instrumente de plată și investiționale în Republica Moldova, dar în același timp, nu sunt reglementate de către Banca Națională a Moldovei. Al doilea motiv ar fi că societățile comerciale autohtone prestează servicii de convertire a crypto-monedelor (Bitcoin, Etherium, Ripple, Litecoin, etc.), care, de fapt, reprezintă intrări sau ieșiri de capital deoarece tranzacțiile de cumpărare sau vânzare a crypto-monedelor sunt ancorate la bursele internaționale care prestează astfel de servicii. Acestea sunt prestate în mod oficial, fapt ce denotă că în acest circuit participă inclusiv activele economiei reale. În același timp, în Republica Moldova există și servicii neoficiale de convertire a monedelor virtuale. Pornind de la faptul că, transferul de valoare în lumea virtuală este bazat pe principii de descentralizare, exemplu elocvent în acest sens fiind tehnologia blockchain, care asigură tranzacționarea crypto-monedelor, fiind foarte dificil de a reglementa acest domeniu, cel puțin pentru moment, știința economică stă în fața unei provocări de a elabora un model economic sustenabil care să încadreze monedele și economia virtuală. Astfel, doar prin dezvoltarea abordărilor teoretice ale monedei și economiei virtuale, de care la moment sunt preocupate teoriile heterodoxe, și compilarea rezultatelor cu cele ale doctrinelor consacrate va asigura identificarea fluxurilor financiare ilicite în vederea diminuării fenomenului economiei neobservate.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În Republica Moldova, politicile promovate în domeniul diminuării fluxurilor ilicite sunt ineficiente deoarece nu este analizată suficient originea acestora, premisele de formare și circulație, precum și impactul asupra economiei în ansamblu din perspectiva teoriei economice. Fluxurile financiare ilicite generate de sectorul informal vor fi cu precădere în numerar, reducerea acestora va fi posibilă odată cu diversificarea piețelor de desfacere prin diferite platforme, asigurarea unei concurențe oneste, inclusiv cu monopolurile existente, și, în anumite cazuri, cu subvenționarea sectoarelor vulnerabile.

Activitatea ascunsă în sectorul formal generează fluxuri financiare ilicite interne și transfrontaliere considerabile. Cauzele care influențează mărimea acestor fluxuri sunt diverse, dar în mare parte se datorează la două aspecte care vizează două teorii economice – doctrina dirijismului și cea a neoliberalismului. Anume liberalizarea relațiilor comerciale internaţionale și dereglementarea regulilor interne naţionale a relansat economia mondială, dar în același timp, a creat premise pentru dezvoltarea fenomenului zonelor offshore, care au asigurat transferul de capital din zonele de producere în zonele de acumulare a capitalului – jurisdicții cu reglementări fiscal reduse. Aceste fapt a generat fluxuri financiare ilicite enorme, care și în prezent se află în creștere.

Ca urmare a identificării premiselor doctrinale ale fenomenului fluxurilor financiare ilicite, pot fi menționate unele concluzii generale:

- Se impune abordarea problemei diminuării fluxurilor financiare ilicite din perspectiva modelelor economice în care se încadrează;
- Necesitatea cercetărilor aprofundate în domeniul teoriilor heterodoxe, precum cea a economiei virtuale, mai ales luând în calcul că, la un moment dat dirijismul de asemenea era considerat o știință economică heterodoxă;

- Urmând exemplul sintezei neoclasice, se impune identificarea altor simbioze de teorii economice, fără a se limita doar la cele consacrate, în vederea identificării soluțiilor optime pentru descrierea realității economice de azi și previziunii economice în domeniul crypto-monedelor și economiei virtuale, se impune abordarea teoriilor economice ca un alfabet din care poate fi alcătuit cuvîntul potrivit.

BIBLIOGRAFIE

1. Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus. Economics.2016. — ISBN 978-963-05-9781-4.
2. Marinescu Cristian, Criza globală şi eşecul profesiunii de economist. În: Revista Finanţe Publice şi Contabilitate. 2011, nr. 6, pp. 45-48. ISSN 1582-9774.
3. Авдиевский В.И., Безденежных В.М., Структура финансовых потоков в теневой экономике и основные способы их оценки, Москва Россия, DOI: 10.26794/1999-849X-2018-11-5-6-15.
4. Baza de date a BNS. https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=191
5. Global Financial Integrity, Illicit financial flows from developing countries: 2004-2013, December 2015, http://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2015/12/IFF-Update_2015-Final-1.pdf
6. Baicu C. 2017. Interacțiunea Economie Subterană – Economie Oficială în Context Interdisciplinar, Multifactorial și Instituțional. Rezumatul tezei de doctorat. Suceava, Romania, disponibil pe: https://usv.ro/fisiere_utilizator/file/Doctorat/2017/05/baicu/04_Rezumat_Teza_lb_ro_Baicu.pdf
7. Vaut Simon, 2009. Economie și democrație socială. pag. 15. Disponibil pe: https://library.fes.de/pdf-files/bueros/bukarest/12411.pdf
8. Mașca S., Văidan V., Golguț A. 2011. Statul și economia-aspecte teoretice și evidențe empirice în UE. În: Economia teoretică și aplicată, volumul XVIII (2011), No. 5 (558), pp. 15-41. Disponibil pe: http://store.ectap.ro/articole/588_ro.pdf
9. Timuș V. 2010. Teza de doctor în economie. Integrarea Republicii Moldova în fluxurile financiare internaționale. P. 67. CZU.: 339.7272 (478)(043)
10. Prețurile criptomonedelor de astăzi în funcție de capitalizare de piață, disponibil pe: https://coinmarketcap.com/ro/?page=53

METHODOLOGICAL ASPECTS FOR ASSESSING THE LEVEL OF FINANCIAL STABILITY AND SYSTEMIC RISKS

ASPECTE METODOLOGICE DE EVALUARE A NIVELULUI DE STABILITATE FINANCIARĂ ŞI A RISCURILOR SISITEMICE

Ana IONAŞ[1] PhD Student
Academy of Economic Studies of Moldova

JEL Classification: G300, G320, G380

ABSTRACT

Financial stability is a priority of a financial system that identifies financial imbalances that occur endogenously in financial markets or as a result of adverse and unpredictable events.The consequences of global financial crises are expressed not only in losses and bankruptcies of financial institutions. They initiate new problems of a substantial, methodological nature, which the world community must solve.

The article examines the systemic financial risk management theory and methodology as a global threat to the stability of the global financial system, as well as the institutional and normative framework regarding the financial riscs identification.

Key words: *macroprudential instruments, financial stability, economic growth, financial* risks, effects.

Stabilitatea financiară este o prioritate a unui sistem financiar care identifica dezechilibrele financiare care apar endogen pe piețele financiare sau ca urmare a unor evenimente adverse și imprevizibile. Consecințele crizelor financiare globale sunt exprimate nu numai în pierderi şi falimente a instituţiilor financiare. Acestea inițiază noi probleme de natură substanțială, metodologică, pe care comunitatea mondială trebuie să le rezolve.

Acest articol cercetează teoria și metodologia de gestionare a riscurilor financiare sistemice ca o amenințare globală pentru stabilitatea sistemului financiar global, precum și identificarea riscurilor financiare.

Cuvinte cheie: instrumente macro-prudenţiale, stabilitate financiară, creştere economică, riscuri financiare, efecte.

INTRODUCERE

Problematica asociată menţinerii stabilităţii financiare devine una foarte importantă în întreaga lume şi primeşte, în prezent, o atenţie specială în ţările industrializate. Aceasta este extrem de importantă şi actuală şi pentru Republica Moldova, care este în proces de a se dezvolta financiar mai rapid şi a se insera în structura financiară internaţională şi pieţele financiare internaţionale.

Riscurile bancare sunt fenomene care apar, mai mult sau mai puțin întâmplător, în situații neprevăzute sau prevăzute. Controlul și prevenirea efectelor riscurilor bancare se bazează pe un management riguros în sistemul bancar. Cunoașterea riscurilor bancare implică activități și presupune
parcurgerea mai multor etape. Prima ar fi aceea că se impune cunoașterea și prognozarea riscului bancar. A doua este identifi carea riscului bancar, care depinde de diversitatea liniilor de activitate și a produselor/serviciilor bancare oferite clienților.

Analiza cantitativă și calitativă a riscurilor presupune utilizarea de tehnici și instrumente dar, mai ales, de abilități ale lucrătorilor care studiază riscurile, analizează efectele acestora și prevăd, astfel, măsuri în consecință. Planificarea riscului, identifi carea riscului bancar, analiza cantitativă și calitativă a riscului, stabilirea strategiei de abordare a riscului și apoi monitorizarea și controlul riscului sunt elemente esențiale care trebuie avute în vedere în analiza și stabilirea strategiei bancare utilizate.

Stabilirea strategiilor de abordare a riscurilor este o problematică foarte importantă care vizează minimizarea cheltuielilor asociate riscurilor dar, în același timp, presupune și supravegherea bancară pentru a evita supravegherea și monitorizarea Băncii Naționale. Banca Națională are un rol determinant în stabilirea și analiza sistemului de riscuri bancare.

[1] ***e-mail: aneta.ionas@yahoo.com***

Stabilitatea financiară este un element al sistemului financiar de a face faţă diverselor şocuri de tip sistemic în mod solid şi durabil, de a putea asigura alocarea efcientă de resurse băneşti în economie şi, de a identifca şi de a diminua într-un mod efcient riscurile financiare.

În sistem pot exista şocuri care, în principiu, să împiedice sau să blocheze sectorul financiar să canalizeze fonduri sau resurse spre investiţiile productive - şocurile întrerup buna performanţă sau funcţionarea eficientă a sectorului financiar.

Scopul acestui articol constă în cercetarea metodelor de identificare a riscurilor financiare şi a metodologiilor utilizate în evaluarea stabilităţii financiare. Actualitatea studiului este argumentată prin faptul că pentru a asigura stabilitate finaciară este necesar de un mecanism eficient de evaluare şi monitorizare a indicatorilor finaciari.

Criza a evidențiat o serie de probleme cheie ale ordinii financiare globale în ultemele decenii, care urmează să fie abordate. Printre acestea se numără crearea unui nou curent în științele financiare - teoria finanțelor globale, incluzând, în special, gestionarea riscurilor financiare sistemice. Natura acestor riscuri a fost studiată în principal de oamenii de știință străini, recent în anii de după criză, iar economiștii autohtoni nu au efectuat încă cercetări științifice speciale pe acest subiect. Cu toate acestea, riscurile financiare sistemice acumulate obiectiv, sunt prezente în sistemul financiar global ca o amenințare universală a unei noi crize globale.

Procesele inovatoare ale sistemului financiar global din perioada post-criză inițiază necesitatea dezvoltării unei teorii a managementului sistemic al riscurilor financiare, ale căror categorii de bază sunt capitalul financiar global și riscurile financiare sistemice. Studiul acestor concepte fundamentale va permite caracterizarea cuprinzătoare a imaginii moderne a lumii financiare globale și teoretic construirea unui sistem de monitorizare și protecție împotriva amenințărilor globale.

Analiza surselor bibliografice. Bibliografia in domeniul problemei cercetate în prezentul articol conţine o listă din 10 surse bibliografice. Analiza acestor surse arată că stabilitatea financiară reprezintă o condiţie cheie pentru funcţionarea economiei naţionale şi poate fi definită ca o situaţie în economie, caracterizată prin lipsa dezechilibrelor ce ar putea cauza o corecţie negativă a pieţelor financiare, apariţia unei crize financiare sistemice sau incapacitatea instituţiilor financiare de a menţine efectuarea uniformă a operaţiunilor financiare. Stabilitatea financiară se menţine prin reglementări adecvate ale riscurilor actuale şi potenţiale, prin managementul eficient al mecanismelor de gestionare şi redistribuire a riscurilor, precum şi prin asigurarea încrederii populaţiei în sistemul financiar.

În secolul al XXI-lea, cercetările privind stabilitatea financiară şi riscurile sistemice au căpătat amploare. Baza teoretică şi metodologică a cercetării o constituie conceptele contemporane referitor la metodologia şi aspecte metodologice de evaluare a nivelului de stabilitate financiară sistemică a riscurilor sistemice şi a performanţei economice. Cercetarea s-a bazat pe lucrările ştiinţifice ale unor autori străini [1-8], inclusiv Jean-Claude Trichet [1]. Ca urmare a analizei metodologiilor şi a aspectelor metodologice de evaluare a nivelului de stabilitate financiară [9], constatăm că în Republica Moldova instrumentele respective sunt insuficient de dezvoltate, astfel practicienii nu posedă instrumentele necesare pentru prevenirea crizelor financiare şi asigurarea unui sistem financiar stabil. Ţinând cont de cele expuse, cercetarea stabilităţii financiare şi a riscurilor sistemice capătă o valoare importantă.

Metodologia de cercetare. În vederea realizării obiectivului de cercetare au fost utilizate următoarele metode de cercetare: metoda analizei sistemice care a fost folosită pentru cercetarea elementelor şi factorilor ce caracterizează un sistem financiar stabil; metoda descriptivă folosită la expunerea conceptelor de stabilitate financiară; metoda sintezei pentru a stabili legăturile dintre fenomene, inclusiv dintre globalizare şi stabilitate financiară, dintre diferiţi factori şi constituente care influenţează stabilitatea financiară sistemică; metoda deducţiei folosită pentru formularea concluziilor.

Astfel, se constată că instrumentele, tehnicile sau procedurile utilizate în administrarea riscurilor bancare nu sunt universale și nu sunt standardizate, practica demonstrând că acestea sunt specifi ce fi ecărei bănci, dar în același timp sunt în continuă dezvoltare și perfectionare, nu se substituie.

Rezultatele principale ale cercetării. Cercetarea științifică cuprinde analiza metodelor de evaluare şi instrumente de asigurare a stabilităţii financiare, identificarea riscurilor cu influenţă majoră asupra stabilităţii financiare şi a instrumentelor de prevenire a instabilităţii financiare, studierea cadrului de reglementare la nivel european şi naţional în domeniu, formularea constatărilor şi concluziilor referitor la mecanismelede identificarea risculurilor financiare. Stabilitatea finaciară reprezintă o situaţie, cu scopul de a promova creşterea economiei în timp ce majoritatea tranzacţiilor sunt efectuate prin intermediul sistemului fnanciar.

Dezvoltarea teoriei riscurilor sistemice globale și a mecanismelor de gestionare a acestora este o prioritate pentru asigurarea stabilității finanțelor mondiale, deoarece acestea sunt în prezent zona cu riscuri critice la scară mondială care acționează ca o sursă de riscuri sistemice globale. Importanța specială a riscurilor financiare sistemice globale este sporită de complexitatea identificării, evaluării, monitorizării și prevenirii acestora, dezvoltării metodelor de calcul al acestora, minimizării, precum și a mecanismelor, formelor instituționale de gestionare a acestora.

Astfel, relevanța studiului riscurilor financiare sistemice și a gestionării acestora în contextul globalizării se datorează următoarelor nevoi:

• dezvoltarea teoriei și metodologiei de gestionare a riscurilor financiare sistemice ca bază fundamentală științifică care stă la baza acțiunilor practice de prevenire a crizelor economice globale;

• crearea conceptului de gestionare globală a riscurilor financiare sistemice ca platformă teoretică și metodologică pentru combinarea eforturilor financiare, organizatorice ale organizațiilor financiare internaționale, guvernelor naționale și autorităților de reglementare, gestionarea instituțiilor financiare importante sistemic pentru a combate riscurile financiare sistemice;

• fundamentarea recomandărilor privind căutarea și selectarea metodelor adecvate de evaluare a riscurilor financiare sistemice, ținând cont de experiența trecută, care nu a permis evitarea crizei globale și a punerii în aplicare a acestor riscuri;

• dezvoltarea teoriei rețelei finanțării și a metodologiei de analiză a rețelelor financiare ca un nou domeniu științific inițiat de criza globală cu scopul de a monitoriza riscurile sistemice în sectorul financiar;

•dezvoltarea unei metodologii de analiză a rețelei finanțelor ca bază științifică pentru evaluarea calitativă și cantitativă a relațiilor de rețea și măsurarea ulterioară a riscurilor financiare sistemice;

•studii privind metodologia de evaluare a importanței sistemice și a potențialului de criză al sistemelor financiare naționale și al instituțiilor financiare semnificative sistemic;

•elaborarea de recomandări pentru consolidarea poziției Republicii Moldova în sistemul emergent de gestionare globală a riscurilor financiare sistemice.

Stabilitatea financiară este o condiție esențială pentru funcționarea economiei naționale. Astfel, pentru menţinerea stabilităţii financiară se impune reglementarea riscurilor actuale și potențiale, implementarea unor instrumente macroprudențiale pentu a nu admite acumularea riscurilor sistemice și reducerea sau eliminarea riscurilor care amenință stabilitatea financiară [2].

Criza financiară a ilustrat importanța măsurilor în timp util și eficiente ale riscului sistemic. Banca Centrală Europeană (BCE) și alte instituții politice dedică în prezent mult timp și eforturi dezvoltării instrumentelor și modelelor care pot fi utilizate pentru monitorizarea, identificarea și evaluarea potențialelor amenințări la adresa stabilității sistemului financiar. Această caracteristică specială prezintă trei astfel de modele dezvoltate recent la BCE, fiecare concentrându-se pe un aspect diferit al riscului systemic [3].

Primul model folosește un cadru de regresie multivariat pentru a evalua contribuția instituțiilor financiare individuale la riscul sistemic.

Al doilea model își propune să capteze expunerea comună a instituțiilor financiare la factorii de dificultate financiari obișnuiți observați și nerespectați folosind date de risc macro și de credit și combină factorii de risc estimaţi în indicatori timpurii.

Al treilea model se bazează pe teoria portofoliului standard pentru a agrega măsurile individuale de stres financiar într-un indicator coincident al stresului sistemic [4].

Înțelegerea riscului sistemic este esențială în supravegherea și reglementarea politicii macro-prudențială. Măsuri cantitative ale riscului systemic poate fi de ajutor în identificarea și evaluarea amenințări la stabilitatea financiară. În contextul complexităţii mare a riscului sistemic și a nevoii formulării răspunsurilor politice bine orientate, s-a dovedit util distingerea a trei principale forme de risc systemic.

1. Riscul de contagiune, care se referă la o problemă inițial care devine mai răspândită în secțiunea transversală, adesea în mod secvențial şi poate fi mai accentuat într-o încetinire a ciclului de afaceri, atunci când intermediarii financiari sunt deja slăbiti.

2. Dezechilibrele financiare, cum ar fi lacunele pe piață de credit și active, care se acumulează treptat în timp, se pot dezvălui brusc, cu efecte negative asupra intermediarilor și piețelor mai mult sau mai puțin simultan.

3. Expunerea comună la șocurile pieței financiare sau la evoluțiile macroeconomice adverse, care poate afecta

în același timp o serie de intermediari și piețe financiare.

Aceste forme diferite de risc sistemic pot fi, de asemenea, interrelaționate. De exemplu, riscul de contagiune poate fi mai accentuat într-o încetinire a ciclului de afaceri, atunci când intermediarii financiari sunt deja slăbiți. Această caracteristică specială examinează trei cadre de modelare recente dezvoltate la BCE, care pot fi utilizate pentru a evalua aceste aspecte diferite ale riscului sistemic.

A doua secțiune discută modul în care indicatorii de avertizare coincidenți și timpurii ai eșecurilor simultane ale instituțiilor financiare poate fi construit din date în domeniu financiar și nonfinanciar, combinate cu datele de risc macro-financiare. Indicatorii de avertizare coincidentă și timpurie surprind expunerea comună la șocuri și dezechilibre comune care se pot acumula treptat în timp, adică a doua și a treia formă de risc sistemic. A treia secțiune și cea finală derivă un indicator coincident al stresului sistemic în sistem financiar care agregă informații din diferite segmente ale sistemului financiar în general. Cu accentul pe anumite segmente de piață financiară în ansamblu, acest indicator compozit poate fi adecvat pentru a capta stresul sistemic provenit din contagiunea de la piață la piață, precum și din alte surse de risc sistemic asociate, deoarece acestea au efecte mai răspândite.

Propensiunea sistemelor financiare la riscul sistemic nu este pur și simplu rezultatul acestor imperfecțiuni. Externitățile și problemele informaționale sunt prezente și în alte sectoare economice. Există, însă și alte alte caracteristici financiare sisteme, care fac implicațiile lor mult mai severe și răspândite.

În primul rând, activele nelegale, neconcordanțele de scadență între active și pasive și efectul de levier amplifică forța cu care problemele unui intermediar financiar sunt împinse prin rețeaua complexă de expuneri.

În al doilea rând, sume considerabile de datorie în raport cu capitalul și finanțarea pe termen scurt au efecte dramatice în situații de stres.

Un aparat analitic bine dezvoltat pentru susținerea politicilor în acest domeniu ar trebui să capteze complet toate aceste elemente ［6］. În strânsă cooperare cu autoritățile naționale competente, supravegherea bancară a BCE identifică în fiecare an principalele riscuri la adresa băncilor pe termen scurt și mediu (pe un orizont de doi până la trei ani). Aceste riscuri sunt apoi publicate sub forma Hărții riscurilor la nivelul mecanismului unic de supraveghere (MUS). Astfel, pentru anul 2019 și perioada ulterioară BCE a identificat următorii factori de risc principali: incertitudinile geopolitice, stocul de credite neperformante și acumularea potențială de credite neperformante în viitor, precum și criminalitatea cibernetică și perturbările sistemelor informatice. Printre alte riscuri identificate se numără reevaluarea riscului pe piețele financiare, mediul caracterizat de rate scăzute ale dobânzilor și reacțiile băncilor la reglementări.

Incertitudinile geopolitice au fost considerate un risc major pentru piețele financiare internaționale și pentru economia zonei euro. Escaladarea tensiunilor comerciale și accentuarea incertitudinilor geopolitice au avut un impact negativ asupra creșterii produsului inter brut (PIB) la nivel mondial, care s-a menținut modestă pe parcursul întregului an 2019. În plus, Brexit a reprezentat în continuare o sursă importantă de incertitudini, impunând băncilor și autorităților de supraveghere să se pregătească pentru toate scenariile posibile. Alături de sporirea incertitudinilor politice în unele țări din zona euro, aceste evoluții au continuat să afecteze perspectivele economice ale zonei euro, care s-au deteriorat în 2019.

În pofida scăderii în continuare a ratei *creditelor neperformante* din zona euro, nivelurile ridicate de credite neperformante deținute de un număr mare de bănci din zona euro au rămas un motiv de preocupare. Odată cu punerea în aplicare a strategiilor lor de reducere a creditelor neperformante, băncile respective au înregistrat progrese considerabile în ceea ce privește reducerea stocurilor lor de credite neperformante reziduale. În trimestrul III, 2019, rata creditelor neperformante a instituțiilor a scăzut semnificativ la 3,41%, dar s-a menținut peste nivelurile din perioada pre-criză. Prin urmare, este necesar să se depună în continuare eforturi pentru a se asigura aplicarea strategiilor privind creditele neperformante, mai ales în condițiile în care se estimează că dinamica PIB real se va menține modestă pe termen scurt.

Relaxarea standardelor de creditare ar putea conduce la o acumulare de credite neperformante în viitor. Interesul constant al băncilor pentru obținerea de randamente ar putea avea drept rezultat acumularea de credite neperformante în viitor. Tendința de relaxare a standardelor de creditare consemnată în anii anteriori s-a redus într-o anumită măsură în 2019. Totuși, în două trimestre din 2019, băncile din zona euro au raportat încă o ușoară relaxare a standardelor de creditare pentru împrumuturile acordate întreprinderilor și cele acordate populației pentru achiziția de locuințe[3]. În plus, instituțiile semnificative au devenit și mai active pe piața creditelor cu efect de levier, acceptând niveluri minime fără precedent de protecție contractuală ［7］.

Riscurile informatice și cele legate de criminalitatea cibernetică sunt în creștere ca urmare a digitalizării în curs. Tendința către digitalizarea serviciilor financiare poate reduce reziliența băncilor la criminalitatea cibernetică și perturbările sistemelor informatice. Băncile se bazează tot mai mult pe procesele digitale și trebuie să adopte tehnologii suplimentare pentru a deveni mai eficiente și a răspunde preferințelor în schimbare ale clienților. Cu toate acestea, o serie de instituții semnificative încă lucrează cu sisteme informatice depășite și trebuie să își modernizeze infrastructurile informatice, ceea ce ar putea încetini acest proces și/sau l-ar putea face mai costisitor. În același timp, există riscuri suplimentare generate de infractori cibernetici cu o puternică rea intenție colectivă.

Riscul substanțial de reevaluare pe piețele financiare a persistat. În anul 2019, a existat în continuare un risc substanțial de reevaluare semnificativă pe piețele financiare, în contextul interesului constant pentru obținerea de randamente. Primele de risc au rămas scăzute pe parcursul anului, în pofida episoadelor de volatilitate sporită a piețelor financiare ca urmare a escaladării tensiunilor comerciale. Deși sustenabilitatea datoriei sectorului public s-a îmbunătățit în zona euro în ansamblu, nivelurile datoriei au rămas ridicate în mai multe țări individuale, acestea fiind astfel vulnerabile la reevaluarea potențială a riscului suveran.

Profitabilitatea băncilor s-a menținut la niveluri modeste. Instituțiile semnificative au continuat să se confrunte cu o profitabilitate scăzută, întrucât perspectivele unei perioade prelungite cu rate scăzute ale dobânzilor și concurența intensă au afectat în continuare capacitatea acestora de a genera venituri. În 2019, peste jumătate dintre instituțiile financiare au generat o rentabilitate financiară sub costul estimat al fondurilor proprii. În pofida ușoarei îmbunătățiri a rentabilității financiare în 2018, acestea și-au revizuit proiecțiile privind profitabilitatea în sensul scăderii acesteia, sugerând o reducere a rentabilității lor financiare prognozate pentru anii 2019 și 2020, și le-ar putea revizui și mai mult în sens descendent în cazul în care condițiile macroeconomice din zona euro se deteriorează. Deși s-a consemnat o relativă evoluție a riscurilor în 2019, factorii de risc principali descriși mai sus rămân deosebit de relevanți pentru anii următori ［8］.

Rezultatele cercetării dovedesc următoarele. Stabilitatea financiară este un atribut al sistemului fnanciar de a face faţă diverselor şocuri de tip sistemic în mod solid şi durabil, de a putea asigura alocarea efcientă de resurse băneşti în economie şi, de a identifica şi diminua într-un mod efcient riscurile financiare.

Noile reglementări au drept scop asigurarea stabilitäii financiare definite ca existând în momentul în care un sistem financiar este capabil să aloce în mod eficient resurse financiare, prin evaluarea şi măsurarea riscurilor financiare, cu menţinerea nivelului de ocupare a forţei de muncă la valori obiţnuite şi eliminând fluctuaţiile de preţuri ale bunurilor financiare ce ar putea duce la afectarea stabilităii monetare ori a nivelului de ocupare a forţei de muncă. Un sistem financiar este stabil în momentul în care inegalităţi financiare ce apar ca un rezultata al unor evenimente neprevăzute. Într-o stare de stabilitate, sistemul financiar este capabil să absoarbe aceste şocuri în primă fază prin mecanisme de corecţii automate, prevenind ca aceste evenimente neprevăute să aibe un effect disruptive asupra economiei reale sau asupra altor sisteme financiare.

Stabilitatea fnanciară trebuie să ocupe o poziţie principală pentru a ocoli eventuale întreruperi de bază ale funcţiilor principale exercitate în economie ale sistemului fnanciar luat ca un tot, şi are în vedere: sistemul de plăţi şi de decontări; intermedierea dintre persoanele care realizează economii şi persoanele care realizează investiţii; asigurarea riscului.

Politica macroprudenţială are ca obiectiv menţinerea stabilităţiii sistemului financiar – bancar realizată cu consolidarea rezistenţei la diversele şocuri ce pot apărea în cadrul sistemului financiar; minimizarea acumulării de riscuri sistemice; asigurarea unei contribuţii sustenabile a sectorului fnanciar-bancar la majorarea evoluţiei economice. Riscul sistemic este riscul de a afecta în sens negativ sistemul financiar-bancar care poate avea efecte negative pentru economie.

Criza a arătat că sistemele financiare sunt mult mai puțin înțelese decât ceea ce se crede. În timp ce unele părți importante sunt cunoscute - componentele principale ale acestora, principalele funcții ale acestora, indicatori ai eficienței lor sau care pot apărea riscurile de bază-, există dificultăți în înțelegere esența unor mutații majore („inovații financiare") și în prezicerea modului în care organismul global reacționează la eforturile specific.

Criza ne-a învățat (și participanții pe piață) că identificarea timpurie a riscurilor şi vulnerabilităților este un mechanism ce preîntîmpină dezechilibrele sistemului financiar. Astfel, centrul analitic care susține politica de stabilitate financiară trebuie să ofere autorităților mijloacele pentru a înțelege eficiența și riscurile atât ale noilor instrumente financiare, cât și ale noilor modele de afaceri ale intermediarilor financiari.

De asemenea, constatăm că nu este nevoie doar de modele despre identificarea riscurilor sistemice în domeniul bancar, dar și despre modul în care intermediarii financiari nebancari pot contribui la transmiterea instabilității la nivel de sistem.

CONCLUZII

Autoritățile financiare trebuie să construiască o gamă largă de măsuri și instrumente care acoperă diferite aspecte ale sistemului risc în diferite părți ale sistemului financiar, fiecare instrument având scopurile sale specifice, avantaje și avertismente care trebuie să se ține cont de interpretarea rezultatelor.

Drept urmare, rezultă că în activitatea oricărei instituții bancare trebuie să se prefigureze, să se prevadă un anumit mod de activitate, de procedură, care să fie sintetizat într-un model având ca scop evitarea riscurilor, cunoașterea și diminuarea efectelor acestora și, în final, luarea unei opțiuni, a unei decizii care să fie în concordanță cu obiectivul de profi tabilitate al băncii respective.

Astfel, pentru a evita şi/sau preîntimpina efectele crizei financiare care reprezintă risc sistemic ce treptat construit se amplifica și favorizează propagarea unei serii de șocuri relativ mici care în cele din urmă contribuie la o prăbușire largă a finanțelor și o recesiune globală, autoritățile financiare trebuie să îmbunătățească, să identifice, evalueaze și controleaze nivelul systemic riscul prevalent în sectorul financiar.

BIBLIOGRAFIE

1. See J. C. Trichet, "Systemic risk", Clare Distinguished Lecture in Economics and Public Policy, Clare College, University of Cambridge, 10 December 2009;
2. For a brief review of the latest advances in systemic risk measurement in the general literature, see ECB, "New quantitative measures of systemic risk", Financial Stability Review, December 2010;
3. T. Adrian and M. Brunnermeier, "CoVaR", Federal Reserve Bank of New York Staff Reports, No 348, September 2008; V. V. Acharya, L. H. Pedersen, T. Philippon and M. Richardson, "Measuring Systemic Risk", New York University Working Paper, 2010;
4. H. White, T.-H. Kim and S. Manganelli, "VAR for VaR: measuring systemic risk using multivariate regression", ECB Working Paper Series;
5. C. Borio and M. Drehmann, "Assessing the risk of bankingcrises – revisited", BIS Quarterly Review, March 2009, and L. Alessi and C. Detken, "Quasi real time early warning indicators for costly asset price boom/bust cycles: a role for global liquidity", European Journal of Political Economy, 2011;
6. J. Koopman, A. Lucas, and B. Schwaab, "Modeling frailty-correlated defaults using many macroeconomic covariates", Journal of Econometrics, Vol. 162, Issue 2, June 2011, forthcoming;
7. L. Laeven and F. Valencia, "Resolution of Banking Crises: The Good, the Bad, and the Ugly", IMF Working Paper, No 10/146, June 2010. This research suggests two banking crises in the United States (in 1988 and from 2007 onwards) and one in the EU (from 2008 onwards);
8. International banking and financial market developments. – BIS Quarterly Review. – June 2014. [электронный ресурс] – URL: http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1406.pdf
9. Informație privind stabilitatea financiară în Republica Moldova, ttps://www.bnm.md/ro/content/stabilitate-financiara din 05.01.2019

THE BUSINESS ENVIRONMENT COOPERATION WITH THE SCIENTIFIC ENVIRONMENT-AS A TOP STEP IN THE MANAGEMENT OF AGRICULTURAL RISKS

COOPERAREA MEDIULUI DE AFACERI CU MEDIUL ȘTIINȚIFIC – CA TREAPTĂ SUPERIOARĂ ÎN GESTIUNEA RISCURILOR AGRICOLE

Sofia DONEA[1]PhD Student,
National Institute for Economic Research
"Bogdan Petriceicu Hasdeu" State University of Cahul
Republic of Moldova

JEL Classification: G32; Q13; M11

ABSTRACT

The Republic of Moldova is a country with a favorable natural potential, highlighting in this regard the agricultural sector as a national priority for economic development. The agricultural activity, due to the specific production particularities, is exposed to numerous risks; this requires the implementation of an efficient management system in risk management. The transition to a market economy, the globalization of economies and the emergence of an information society - all created an uncertain environment, generating new risks.

The recovery of the situation of the local agriculture in risk conditions can be carried out through measures of cooperation with the local scientific field, based on the own climatic conditions, on the creation of rational biological assets, on national traditions of organizing the activity favorable to the socio-economic conditions.

The subject of the study is current, because the situation created in agriculture requires optimal performance strategies and risk management measures coordinated with the scientific environment with the reception of results in production practice. The aim of the research is to identify the tools of interaction between the scientific environment and the production environment, so as to highlight and effectively organize the factors of production. The results of the research pursued by the author are: identification of the problems of the local agricultural sector, as well as solutions in the context of cooperation with the scientific environment - as a factor with a major impact on production factors. At the same time, it should be noted that the vulnerability of the agricultural sector is largely due to the weak connection between the agricultural business environment and the scientific community.

Keywords: *agricultural sector; risk; risk management; managerial decisions, scientific environment, trained staff*

Republica Moldova este o țară cu un potențial natural favorabil, evidențiind în acest sens sectorul agricol – ca prioritate națională de dezvoltare economică. Activitatea agricolă, datorită particularităților de producție specifice, este expusă numeroaselor riscuri, aceasta impune implimentarea unui sistem de management eficient în gestiunea riscurilor. Tranziția la economia de piață, globalizarea economiilor și apariția unei societăți informaționale – toate au creat un mediu incert, generând noi riscuri.

Riscul apare ca un eveniment, care poate afecta obiectivele stabilite de producători, cu posibile consecințe în amploare. Redresarea situației agriculturii autohtone în condiții de risc poate fi efectuată prin măsuri de conlucrare cu domeniul științific autohton, bazate pe condițiile climaterice proprii, pe crearea activelor biologice raionate, pe tradiții naționale de organizare a activității prielnice condițiilor social-economice, etc. Eficientizarea activității economice în domeniul agricol nu se poate realiza fără implicarea unui personal competent cu cunoștințe la un nivel corespunzător cerințelor actuale în domeniul agriculturii și economiei.

Subiectul de studiu este actual, deoarece situația creată în agricultură , necesită strategii de performanță optime și măsuri de gestiune a riscurilor coordonate cu mediul științific cu recepția rezultatelor în practica de producție. Scopul cercetării constă în identificarea instrumentelor de interacțiune dintre mediul științific și mediul de producție, astfel încât să pună în valoare și să organizeze eficient factorii de producție. Rezultatele cercetării urmărite de autor sunt: identificarea problemelor sectorului agricol autohton, precum și soluții în contextul conlucrării cu mediul științific – ca factor cu un impact major asupra factorilor de producție. Totodată trebuie de evidențiat că vulnerabilitatea sectorului

[1] ***e-mail: sdonea@mail.ru***

agricol se datorează în mare parte de conexiunea slabă dintre mediul de afaceri din agricultură și comunitatea științifică.

Cuvinte cheie:*sector agricol; risc; gestiunea riscurilor; decizii manageriale, mediul științific; instruirea personalului.*

INTRODUCERE

Agricultura reprezintă o activitate importantă pentru producătorii implicați în acest domeniu, un sector prioritar pentru economia națională ce contribuie semnificativ la securitatea alimentară a țării. Republica Moldova dispune de un potențial favorabil pentru dezvoltarea agriculturii, pământul fiind considerat ca resursă naturală importantă și unică în acest scop. Procesul economic de reproducere în agricultură se combină cu cel natural, iar pământul reprezintă mijlocul de producție principal și permanent[10, p.3]. Sporirea productivității în agricultură se poate obține prin studiul asupra resurselor funciare și cunoașterea potențialului de producție a acestuia. Eficientizarea activității economice nu poate fi realizată fără practicarea unui management performant bazat pe instrumente teoretice și practice ale științei economice, în care gestiunea are un rol esențial [13, p.9]. Prioritatea economică a sectorului agricol impune mediului antreprenorial necesitatea cunoașterii de metode, tehnici de gestiune și analiză pentru a putea să evalueze situațiile reale și să stabilească strategii de dezvoltare optime.

Reformarea relațiilor economice în perioada de tranziție și instabilitatea climaterică, au produs un șir de schimbări la care producătorii agricoli nu s-au putut adapta, sau adaptarea durează foarte lent și cu riscuri vizibile. Aceste situații au afectat sectorul agricol – diminuând indicatorii rezultativi, stagnând dezvoltarea ramurii. Situația în care s-a pomenit agricultura țării a atras atenția structurilor de stat, întrucît situația a creat efecte de distabilizare și asupra altor ramuri, dar și mai grav – asupra populației din mediul rural [4, p.53].

Tranziția la economia de piață și transformările din sector din ultima perioadă au încetinit procesul de dezvoltare a sectorului, rezultând un șir de probleme care solicită soluții imediate pe care le poate oferi doar conlucrarea cu mediul științific. Astfel conlucrarea dintre mediul științific și mediul de producție agricol la momentul actual reprezintă unica posibilitate de redresare a sectorului agricol autohton.

REVIZUIRE DE LITERATURĂ

Analizând studiile privind riscul, constatăm că nu există o abordare unilaterală ci o multitudine de abordări: ca **categorie istorică**, riscul reprezenta un pericol; ca **categorie economică,** riscul a fost abordat în teoria clasică ca o pierdere probabilă, ce rezultă dintr-o decizie greșită, iar în teoria neoclasică (A. Marshal, A. Pigu), riscul este tratat și ca o oportunitate de a primi un profit. Riscul a fost utilizat ca concept în lucrările multor economiști (Smith, Cantillon, Marshall, Bastian, și alții), însă la moment trebuie să evidențiem interpretarea actuală a acestui concept în economie, unde are o tratare atât pozitivă cât și negativă. Aceasta se explică prin faptul că persoanele antrenate în activități încearcă să calculeze probabilitatea și impactul, iar incertitudinea din mediul de afaceri indică despre imposibilitatea estimărilor ce poate rezulta mai des din incompetența celor ocupați în aceste activități. Literatura națională prezintă riscul „ nu ca un pericol ... ci ca o posibilitate de dezvoltare și valorificare a noilor oportunități „ [12, p.5]. Aceeiași părere o desprindem și din opiniile lui A. Smith, care afirmă că „. realizările celui mai mic venit sunt legate de un nivel de risc", Piter Heine afirmă că „ venitul apare din cauza incertitudinii, în lipsa căruia ... venitul avea să fie egal cu zero „. Din aceste interpretări observăm, că mediul economic vede în riscuri și oportunități de dezvoltare și progres. Pentru aceasta e nevoie de dezvoltarea unui proces de gestiune eficient în toate activitățile desfășurate. I.Shumpeter atenționează necesitatea gestiunii situațiilor de risc, afirmând " … dacă riscurile nu se iau în considerație, atunci ele devin surse de pierderi pe de o parte, și sursă de venit, pe de altă parte ". În opinia economiștilor-cercetători " riscul este un eveniment posibil …care poartă probabilitatea de obținere a câștigului sau pierderii " [12, p.12]. Riscul trebuie precăutat din perspectiva mai multor înțelesuri, accentuând rolul deciziilor în soluționarea situațiilor mai complexe.

Astfel, evoluția opiniilor asupra noțiunii de risc în diferite perioade de timp evidențiază necesitatea dezvoltării compartimentului de management al riscului - ca structură esențială în protejarea activității prin măsuri eficiente de gestiune.

METODOLOGIA DE CERCETARE

Studiul privind situația de retrogradare a sectorului agricol sub aspect economic, pentru a propune măsuri de dezvoltare a ramurii sau efectuat în baza datelor statistice – prin analiză și sinteză și a publicațiilor cercetărilor din acest domeniu, acordând preferință metodei studiului monografic, cu utilizarea elementelor de observare, inducție și deducție. Posibilitățile de dezvoltare în acest domeniu sau evaluat în concordanță cu potențialul favorabil a resurselor disponibile. Conform datelor Biroului Național de Statistică se constată, că o pondere esențială în producția globală ca randament și calitate revine gospodăriilor țărănești și a populației, deaceia datele statistice utilizate au fost selective; s-a utilizat deasemenea opiniile din experiența personală în calitate de producător agricol, cât și informațiile antreprenorilor locali obținute din discuții în procesul instruirii acestora în cadrul unor proiecte.

În perspectiva redresării activității agricole din țară este necesar de accentuat faptul că investițiile sunt foarte necesare, dar trebuie efectuate argumentat și într-o cosecutivitate punctată de mediul științific, gestionată de un sistem managerial la compartimentul eficiență, calculând efectul economic al implementării.

Semnificația practică, propuneri şi rezultate ale implementărilor, rezultate ale studiilor experimentale:

Reformele anilor "90 implementate în sectorul agricol autohton au generat un amplu proces de restructurare cu efecte de „șoc„ sub aspect rezultativ pentru agricultura țării, care de atunci încearcă să-și revină cu greu. Singurul rezultat pozitiv din reformele agrare se consideră apariția gospodăriilor țărănești, deoarece a fost posibilă direcționarea agriculturii într-un canal privat, se menționează în studiile economiștilor privind eficiența reformelor [3, p.8,].

În acest context, entitățile agricole private au devenit forme de bază, de funcționare și organizare a activității agricole în țară și constituie obiectul de studiu și analiză a acestei activități importante. Problemele generate din reformarea sectorului, cât și particularitățile de gestionat specifice agriculturii ca ramură, necesită o abordare sistemică de încadrare în structurile economiei și adaptate la politicile economiei naționale. Redresarea activității economice din sectorul agricol poate fi realizată printr-un sistem managerial eficient, bazat pe instrumente concrete ale științei, iar deciziile privind gestiunea activității să aibă la bază informațiile reale ale producătorilor agricoli.

Procesul de producție în agricultură este dependent de procesele naturale, climaterice și biologice. Astfel sistemul managerial și producătorii direcți, trebuie să cunoască și să analizeze aspectele economice împreună cu legile naturale privind mijloacele de producție. Toate activitățile din agricultură din momentul inițierii procesului de producție și până la comercializarea producției obținute, necesită respectarea unor cerințe tehnologice speciale, deoarece activitatea agricolă reprezintă transformarea biologică a activelor biologice. Particularitățile specifice procesului de producție din agricultură, obligă sistemul managerial să gestioneze întregul complex de factori ce asigură funcționalitatea acestuia, să analizeze impactul unor factori posibili și să studieze posibilitatea unor combinații în situații imprevizibile. Complexitatea procesului de producție agricol, necesită o gestiune generală la nivel de întreprindere, iar sistemul managerial trebuie să asigure eficient interacțiunea tuturor proceselor tehnologice.

Mediul instabil în care activează producătorii agricoli, informații insuficiente la luarea deciziilor – crează un mediu incert, care generează un comportament nesigur din care rezultă activități neeficiente. Incertitudinea apare ca rezultat de lipsă sau limitare de informație, iar deciziile luate în asemenea situații generează riscuri. Riscul evidențiat de agricultori are la bază un eveniment sau o experiență anterioară. Existența riscului în mediul de afaceri este inevitabil, însă problema nu este în existența riscului, dar în posibilitățile de a gestiona eficient riscul, astfel încât să se poată rezista la efectele negative.

Gestiunea riscului presupune dezvoltarea și implementarea măsurilor de identificare, evaluare, analiză și monitorizare pentru a reduce efectul riscului. Riscurile din agricultură pot fi reduse, dacă decidentul cunoaște activitatea din sectorul agricol și înțelege natura riscului. Direcțiile de gestiune a riscului combină două situații:

- ✓ acceptarea riscului prin elaborarea unor măsuri care vor diminua efectul riscului și lichida consecințele cu minimum de cheltuieli;
- ✓ acceptarea riscului prin selectarea unei strategii de gestiune care va duce la maximizarea rezultatelor așteptate.

La selectarea metodelor de gestiune a riscurilor, managerii se conduc de conceptul de risc acceptabil. Metoda selectată pentru gestiune trebuie să genereze cheltueli mai mici comparativ cu efectul riscului.

Riscurile de bază cu care se confruntă întreprinderile agricole sunt legate de procesul de producție, de procesul de comercializare, de finanțare și riscuri instituționale.

Riscul de producție *se manifestă* prin necesitatea modificării procesului tehnologic de producție datorită condițiilor climaterice imprevizibile. Modificările frecvente ale condițiilor de mediu impun un alt tip de tehnologie de cultivare, care vor conserva fertilitatea solului și a apei. Frecvența secetelor din ultima perioadă, impune aplicarea unor noi soluții de semănat, cunoscînd perioada concretă a momentului de semănat în dependență de condițiile climaterice pe regiuni de țară, de soiul culturilor adaptate la condițiile de mediu autohtone. Aceste reguli trebuie stabilite după însușirea și analiza rezultatelor practice pe o perioadă de câțiva ani, astfel apare nevoia de o cercetare argumentată pentru a oferi soluții cât mai sigure în problemele cu care se confruntă producătorii agricoli.

Problemele provocate de condițiile naturale, trebuie considerate ca efecte ale subdezvoltării sectorului, marginalizând o mare parte a populației, deaceia trebuie urmărită și analizată situația în contextul unei perioade de mai mulți ani. Soluțiile în acest sens sunt schimbările socio-politice mai profunde și nu doar adaptări de moment impuse de condițiile locale [17].

Riscul de comercializare *se manifestă* în agricultură ca rezultat al devierilor dintre prețul planificat și cel real în procesul de comercializare a producției agricole. Întreprinderile agricole nu pot să prezică concret prețul de vânzare la producția agricolă din roada viitoare, astfel apare o problemă de incertitudine referitor prețului. Riscul de comercializare poate să apară și pe parcursul anului, care este unul specific pentru diferiți ani. Fluctuația prețului se datorează sezonalității producției și se manifestă des în perioada de recoltare când apar informații despre recolta globală. În anii mai puțin favorabili, recolta e scăzută și prețurile cresc, iar în anii favorabili – scad, astfel se consideră că în agricultură are loc o acoperire naturală prin corelația dintre recolta globală și prețul produsului. Aceasta stabilizează veniturile întreprinderii, deoarece pierderile cauzate de roadă joasă se compensează prin prețuri mai mari.

Diminuarea riscului în operațiunile de comercializare poate fi obținut prin crearea unui sistem instituționalizat de comercializare a produselor agricole, care va monitoriza promovarea unui preț corect și confortabil pentru producători, garantându-le un profit suficient. Garantarea unei securități economico-financiare pentru agricultori se poate determina printr-un calcul de raportare dintre prețul real calculat (reeșind din elementele de cost și rentabilitatea preconizată) și prețul de piață.

Întreprinderile agricole în procesul activității trebuie să țină cont de următoarele indicații privind acordarea priorității în gestiunea riscurilor esențiale:

-Dacă întreprinderea utilizează în procesul de producție un sistem tehnologic neperformant, mai important devine riscul de producție de gestionat, deoarece nerespectarea procesului tehnologic, lipsa utilajului modern, a sistemelor de irigare, nerespectarea măsurilor sanitare (pentru procesele biologice cu active biologice) – toate crează o dependență majoră de instabilitate a producției agricole la factorii climaterici .

-Dacă întreprinderea utilizează sisteme tehnologice moderne și conlucrează cu mediul științific, atunci mai important de gestionat devine riscul de comercializare, în special volatilitatea prețurilor la produsele agricole, care se datorează inelasticității cererii și ofertei pe piață.

Riscul financiar *se manifestă* în agricultură în dependență de sursele de finanțare a întreprinderii. Caracterul sezonier al procesului agricol, generează necesități de surse financiare suplimentare. Necesitatea în surse financiare suplimentare rezultă și din particularitatea specifică agriculturii, prin care procesul de producție se inițiază într-o perioadă de timp și se finalizează în altă perioadă, generând o perioadă mai îndelungată de obținere a producției finite, deaceia numerarul investit în active biologice staționează în procesul de producție pe un anumit termen care nu depinde de producător.

Riscul institutional *se manifestă* prin modificările frecvente ale reglementărilor de stat în domeniul agriculturii, astfel instabilitatea crește riscul pentru investitorii din sectorul agricol. Unele restricții impuse prin anumite reglementări sau de organele de stat, deasemenea pot avea impact semnificativ asupra venitului întreprinderii.

Vulnerabilitatea agriculturii la condițiile de risc și conlucrarea cu mediul științific-ca necesitate, pot fi stabilite prin analiza teoriei privind potențialul economic al pământului ce rezultă din realizările studiului științific în comparație cu rezultatele reale ale producătorilor. Evaluarea capacității de producție a pământului se efectuiază cu ajutorul unui sistem de indicatori naturali și valorici, iar rezultatul evaluării se reflectă în documentele cadastrale. Acest sistem de evaluare nu și-a găsit aplicare în practică în economia planificată.

În condițiile economiei de piață proprietarii și beneficiarii de terenuri agricole singuri determină structura producției produse, cantitatea și indicatorii calitativi. Însă trebuie de atenționat, că această libertate în activitățile reale ale agricultorilor, des duce la abaterea respectării normelor științifice și tehnologice privind asolamentul culturilor, care are o deosebită importanță din punct de vedere a păstrării fertilității solului și regulilor de alternare a culturilor cultivate. Deacea în cercetările economiștilor autohtoni se propune de analizat nu valoarea economică a pământului, dar potențialul pământului, care va reflecta potențialul productivității pământului în condițiile reale de producție [11, p.133]. Este important in acest sens să se calculeze potențialul pământului în medii anuale pe o perioadă de 8-10 ani, indicatori anuali ai perioadei curente pe toate suprafețele de teren deținute și pe culturi aparte. Indicatorii ce reflectă potențialul productivității pământului pot avea trei nivele de apreciere: nivelul argumentat științific; nivelul maxim-produs; nivelul real-produs [11, p.134].

Tabelul 1

Indicatorii privind potenţialul agricol al pământului din Republica Moldova şi valorificarea medie a acestuia pentru perioada 2016-2020 (în gospodăriile de toate categoriile)

chentale/ha

	Potenţialul pământului, c/ha			Real produs c/ha		Efectiv p/e 2016-2020 în % către:		
	Argumentat ştiinţific	Maxim produs	Real produs	În perioada 2020	În mediu p/u 2016-2020	Argumentat ştiinţific	Maxim produs	Real produs
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Grâu	48,0	40,3	37,3	19,0	31,0	64,6	76,9	83,1
Porumb	66,0	50,3	43,3	18,7	34,2	51,8	68,0	79,0
Sfeclă de zahăr	451,0	420,0	400,3	325,8	358,8	79,5	85,4	89,6
Floarea soarlui	25,8	21,8	22,7	13,2	19,4	75,2	89,0	85,5
Tutun	24,0	20,6	18,9	10,9	15,4	64,2	74,7	81,1
Legume	350,0	179,0	103,2	56,3	86,3	24,6	48,2	83,6
Cartofi	212,2	110,0	104,0	76,2	94,0	44,3	85,4	90,3
Fructe	228,5	106,5	77,7	56,5	63,3	27,7	59,4	81,5
Struguri	76,7	94,5	56,7	39,2	50,3	65,6	53,2	88,7

Sursa:*Actualizat de autor în baza sursei [1],[11,pag.145],*

Conform informației prezentate în tabel, în perioada 2016-2020 se constată un decalaj mare dintre producția medie la hectar real obținută pe principalele culturi agricole în sectorul agricol autohton și cantitatea de producție ce trebuia obținută din argumentările studiului științific – ca bază fiind potențialul de producție a pământului exploatat corect după tehnologiea științifică. Compararea potențialului de producție (colonița 2, 3,4) cu producția medie la hectar produsă în perioada 2016-2020, relevă că șase tipuri de culturi au atins potențialul argumentat științific în proporție de peste 50%, iar trei culturi: legume,cartofi și fructe au un nivel mai scăzut - sub 50%. Se poate de afirmat, că cauzele acestei situații se datorează condițiilor climaterice neprielnice procesului de producție, cât și folosirea metodelor de producție depășite.

Condițiile climaterice au un impact direct asupra agriculturii autohtone, situația fiind evidențiată în coloana 5 - pentru anul 2020, care a fost o perioadă secetoasă cu puține precipitații și rezultate minime. Asemenea situații sunt frecvente, aceasta indică necesitatea de orientare spre investiții în sisteme de irigații.

Declinul sectorului agricol autohton este motivat și de dezvoltarea nesustenabilă a agriculturii. Procesul de instabilitate îndelungat a creat condiții nefavorabile pentru dezvoltare, care au dus la abandonarea sectorului, migrația forței de muncă, transformând sectorul agricol pentru mulți producători în unul de subzistență. Astfel ruralul a fost deconectat practic de sub vizorul organelor de stat executive, iar întreprinderile din alte ramuri au făcut conexiuni cu companii străine privind procurarea materiei prime și produselor agricole, sporind astfel importurile. Inegalitățile și lipsa conlucrării în dezvoltarea sectorului agricol au sporit acumularea situațiilor de risc, afectând securitatea economică. Situația creată indică necesitatea gestiunii riscurilor prin modele de politici comune dintre cele elaborate de entități privind riscurile interne și elaborate de stucturile centrale la nivel de riscuri externe ca rezultat al implementării politicilor de stat. Oportunitățile oferite din mediul extern trebuie implimentate în mediul intern al producătorului prin măsuri de transformări adecvate, prin tehnici manageriale îmbunătățite, prin dezvoltarea unor abordări performante bazate pe argumente științifice pentru conducerea întreprinderilor agricole.

Gestiunea riscurilor și securitatea economică evidențiază problemele care trebuie să constitue baza conlucrării și colaborării inevitabile la moment dintre domeniul științific,domeniul practic și organele executive de stat. Relevanța domeniului de cercetare rezultă și din rolul sectorului agricol ca potential economic important și stabilizarea demografică a țării - ca risc esential generat de migrația forței de muncă și depopularea în masa a țării. Gestiunea riscurilor, trebuie îmbunătățită prin mecanisme de stat, administrând și reglementând sectorul agricol prin măsuri ce rezultă din conlucrarea cu mediul științific. Rezultatele cercetării trebuie să se bazeze pe situația reală a sectorului agricol legate de scimbările climaterice, efectele tranziției, analiza culturilor și tehnologiei utilizate în procesul de producție și corespunderea acestora cu specificul real al ramurii actualizat la noile modificări. Rezultatele cercetării naționale trebuie oferite pentru instruirea și dezvoltarea profesională ca un suport de sprijin pentru producătorii agricoli. Datorită faptului că agricultura depinde de factorii naturali-climaterici, acesta reprezintă un sector cu necesități în capacități și cunoștințe eficiente, cu nevoie de asigurare cu necesarul de informații, iar informațiile trebuie să fie actualizate și adecvate condițiilor locale.

Dezvoltarea sectorului agricol în condițiile actuale de modernizare este posibil numai pe baza dezvoltării și implimentării unor instrumente și tehnologii moderne de management, care să abordeze procesul real de activitate din agricultura autohtonă. Este cunoscut că sistemul managerial este un proces complex, deaceia pentru rezolvarea unui șir de probleme specifice producătorilor agricoli este nevoie de aprofundarea cunoștințelor prin studii suplimentare, pentru actualizarea competențelor la nivelul schimbărilor vaste din sector. Gestiunea procesului de producție agricolă este cunoscut și considerat ca un sistem tehnologic complex, însoțit în permanență de multiple riscuri. În acest scop se propune instituirea unui sistem de gestiune specializat în domeniul riscului structurat pe două nivele:

1. **Sistemul superior de management** al riscului din cadrul structurilor administrative centrale de stat, cu atribuții de conlucrare directă cu mediul științific – în ce privește recepția noutăților științifice de întrodus în practică și transmiterea problemelor noi apărute de cercetat și actualizat, având și următoarele obligații în conlucrarea directă cu producătorii:

a) Să organizeze prin indicații factorii de producție (plante, animale, sol, resurse de apă, etc.), pentru asigurarea unui efect maxim din exploatarea acestora;

b) Să îndrumeze temeinic producătorii agricoli spre un sistem de producere modern prin instruiri privind prelucrarea corectă a solului, utilizarea semințelor și materialului săditor adaptate condițiilor noastre naturale, modalități de implicare în proiecte în scop de finanțare, etc.

c) Să informeze producătorii agricoli despre provocările majore actuale din sector la nivel global ce țin de degradarea resurselor naturale precum este solul, apă, atmosferă, și propunerea de soluții;

d) Să ofere consultații agronomice, zootehnice specializate de soluționare a unor probleme apărute în procesul tehnologic de producție sub acțiunea factorilor de risc;

e) Să identifice situații de risc cu impact regional asupra sectorului agricol, cu măsuri de redresare convingătoare, în baza unor indicatori ce reflectă problema și soluția în acest sens.

Această structură în managementul riscului va constitui ca o punte de conexiune prin cooperare a activității rezultatelor mediului științific cu practica agriculturii din țară. Astfel, rezultatele cercetărilor trebuie să se regăsească în efectele economice, prin aplicarea acestora atât în structurile economice, cât și sociale la nivel național. Pentru a valorifica rolul mediului științific în dezvoltarea țării este apreciat ca factorii de decizie din organele executive de stat să conlucreze cu acesta, deoarece serviciul de cercetare din domeniu va dezvolta și transfera soluții la problemele din agricultură, iar prin rezultatele de cercetare va informa factorii de decizii a autorităților de stat despre agricultură – ca prioritate de dezvoltare rurală și provocare de mediu.

2. **Sistemul managerial la nivel primar** – inferior din cadrul întreprinderilor de producție agricole constituit din specialiști ai sferei administrative precum conducător, contabil, agronom, inginer, etc. Numărul de reprezentanți administrativi depinde de mărimea entității, deaceia întreprinderile mai mari vor dispune de un necesar de specialiști mai divers comparativ cu micii producători pentru care este specific o singură persoană – conducătorul, care este de obicei și producătorul direct. Obligațiile de bază a acestei structuri manageriale este de a gestiona procesul de producție de la etapa de planificare până la recoltarea propriuzisă. Deoarece provocările cu care se confruntă însuși procesul de producție în agricultură sunt numeroase, acest sistem managerial nu este în măsură să gestioneze eficient problemele care apar, dar nici nu-și propun ca scop măsuri de gestiune. Atenția acestora vizează procesul de producție în sine prin operațiuni tradiționale de dobândire a surselor de numerar, procurarea unor elemente de cost, procesul de cultivare în sine, care-i urmat de o perioadă de așteptare "a milei naturii" să creeze condiții favorabile pentru creșterea și dezvoltarea culturilor.

Lipsa cunoștințelor specifice și a competențelor de gestiune, insuficiența surselor financiare, dezastrele naturale – toate generează real probleme manageriale de sector subgestionat. Deaceia este nevoie de modificat structura sistemului managerial, cu scopul de a ajuta modernizaea sectorului agricol prin conlucrarea cu mediul științific a managementului. Producătorii agricoli trebuie să cunoască factorii de influiență asupra rezultatelor, folosind metode de analiză a efectelor sub influența directă a factorilor naturali care sunt extrem de variabili.

Sistemul managerial superior trebuie să se angajeze activ în analiza posibilităților de aplicare a unor politici de gestiune, care să rezolve probleme legate de management, de dezvoltarea rurală, de promovarea unor soiuri de active biologice cu randament ridicat și rezistente la boli și modificările de mediu, de probleme legate de prelucrarea și comercializarea producției agricole, să promoveze prin informare necesitatea și posibilitatea îmbunătățirii practicilor de mediu. Acest sistem managerial trebuie să se subordoneze structurii ministeriale, să conlucreze cu mediul științific și să sporească indicatorii rezultativi din domeniu la toate etapele de producție inclusiv și de infrastructura agricolă. Încurajarea dezvoltării economice, acomodarea procesului de producție la schimbările climaterice și asigurarea securității alimentare trebuie să constituie rezultatul conlucrării comune dintre politicile de stat și mediul științific al țării.

Intervenția științei în agricultură, trebuie să fie cuprinzătoare, ținând cont de extinderea sectorului, cu implicarea tuturor subiecților din ramură, cât și din alte domenii cointeresate. Abordarea științei la nivel national va contribui la îmbunătățirea mecanismului de coordonare a planificării și finanțării, evitând dublarea și utilizarea ineficientă a resurselor.

CONCLUZII

Analizând datele statistice din sectorul agricol se poate de concluzionat că avem o eficiență scăzută prin faptul că :

- ✓ Reformarea sistemului agricol după anii 1990 au dus la desființarea întreprinderilor agricole mari, care conlucrau activ cu mediul științific, aplicau realizările acestora în practică; și au generat apariția unui număr mare de întreprinderi mici, care aplică metode depășite și neeficiente.
- ✓ Acțiuni concrete de îmbunătățire a situației la momentul actual nu se prevăd, iar micii producători nu cunosc măsuri ce trebuie de întreprins pentru ca situația să devină cum trebuie.
- ✓ Materialul semincer, săditor și rase de animale se utilizează la întâmplare, fără a cunoaște productivitatea potențială și particularitățile tehnologice.
- ✓ Creșterea cererii la produsele alimentare la nivel global, subnutriția în unele regiuni, indică necesitatea sporirii cantității de producție din agricultură peste necesitățile proprii, iar excedentul să fie exportat, astfel sporind sursele financiare ale producătorilor.
- ✓ Se constată importuri masive pentru domeniul agroalimentar precum material săditor, sămânță, animale, îngrășăminte, substanțe fitosanitare, utilaje și tehnică agricolă – toate acestea reprezintă o pondere mare în elementele de cost a producției agricole autohtone, devenind necompetitivă.
- ✓ Se constată o capacitate redusă de transfer a producției agricole-materie primă în produse finite – obținute prin procesare cu o valoare adăugată mai mare;
- ✓ Se constată o pondere mare în total exporturi a produselor agricole neprocesate cu o valoare adăugată mica.
- ✓ Reabilitarea situației din sectorul agricol autohton nu este posibilă fără un personal calificat și rezolvarea tuturor problemelor constant, împreună și nu în medii separate. Astfel, coerența deciziilor luate de organele de stat împreună cu mediul științific va deveni foarte utilă și importantă.

Discutarea rezultatelor: Vulnerabilitatea sectorului agricol generează creșterea expunerii la riscuri, iar gradul redus de rezistență a producătorilor se explică prin lipsa sau insuficiența de resurse în acest sens și a competențelor de gestiune eficientă a activității printre producători. Problemele nerezolvate și acumulate în timp au adâncit absentismul de conlucrare dintre decidenții executivului și producători în ce privește îmbunătățirea sistemului de gestiune a riscului, care la moment necesită și resurse financiare adăugătoare. Situația creată confirmă necesitatea de conlucrare pe nivele de gestiune și a unei asistențe științifice privind problemele cu care se confruntă sistemul managerial din agricultură. Conlucrarea trebuie să se bazeze pe experiența proceselor manageriale ale întreprinderilor agricole, ținând cont de particularitățile agriculturii și influiența acestora asupra proceselor manageriale. Modelul de gestiune a proceselor agricole trebuie implimentate pe regiuni prin intermediul unor stațiuni științifice experimentale. Cercetarea trebuie să propună parametri-limită a unor indicatori relevanți situațiilor de risc pentru gestiunea internă, iar – peste limita acceptată să se transmită gestiunea riscurilor sistemului superior de management. Astfel sistemul de gestiune a riscurilor în sectorul agricol va fi ca o plasă de siguranță pentru producători, gestionată direct de organele executive în colaborare cu mediul științific.

Procesul de gestiune trebuie stabilit pe grupe de producție și pe etape ale ciclului de producție. Este important pentru managementul intern să cunoască grupele de producție profitabile și mai puțin profitabile în contextul diversificării pentru asigurarea unui proces de management mai eficient; să identifice procesul tehnologic – ca durată pentru producția selectată. Dacă procesul tehnologic durează mai mult de un an, atunci acesta trebuie de gestionat ca investiții în imobilizări de active biologice, iar dacă durează până la un an, atunci se gestionează ca un proces curent. Aceasta va necesita gestiunea beneficiilor economice în funcție de durata obținerii acestora.

Dezvoltarea sectorului agricol și mediul rural trebuie să constituie o parte

integrantă a politicilor naționale de dezvoltare actuală. Performanța mediului științific, va contribui la atingerea obiectivelor din sectorul agricol, valorificând potențialul agricol, prin învățământ agricol performant, prin creșterea competențelor producătorilor, prin creșterea investițiilor în cercetare, capital uman și infrastructură.

BIBLIOGRAFIE:

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova,Anuarul statistic.
2. Bugaian Larisa, Managementul strategic al costurilor, Chișinău, 2007, CEP USM.
3. Cimpoieș D., Эберхард Шульце, Основные экономические проблемы сельского хозяйство Молдовы, Editura Discussion Paper N0.60, ISSN 1438-2172, internet:http://www.iamo.de.
4. Donea S., Conferința științifico-practică națională „Inovația: factor al dezvoltării social-economice „ Cahul 2020, ISBN 978-9975-88-074-9.
5. Gerald A. Cole, Management, ed.Știința, 2006.
6. Грюнендаль Г., Воз Д. Анализируя риски, управляем стоимостью компании, М.АСТ, 2014.
7. Florea-Inac Maria Mirabela,Identificarea și evaluarea categoriilor de riscuri asociate organizațiilor auditate,Analele Universității “Constantin Brâncuși “din Târgu Jiu,Seria Economie,Nr.1/2010.
8. Munteanu N., Bălănuță V., Analiza și evaluarea riscurilor la nivel de întreprindere:aspecte teoretice și aplicative, ed. ASEM, 2010.
9. North, Douglass C., Instituții, schimbare instituțională și performanță economică, ed.Știința, 2003.
10. Oprea A. și alții Managementul riscurilor dezastrelor și fenomenelor climatice adverseîn sectorul agricol, Chișinău, 2014.
11. Parmacli D. Potențialul economic al pământului în sectorul agricol, Chișinău ASEM, 2006.
12. Stihi L., Managementul riscurilor în afaceri, ed. ASEM, Chișinău, 2010.
13. Todea N., Burja V.,si altii, Gestiunea si contabilitatea exploatatiilor agricole, Ed.Risoprint, ClujNapoca, 2005.
14. Valceanu Gh., si altii, Analiza economica financiara Ed. Economica, 2005.
15. d-nb,info>PDF Risk attitude,risk perceptions aud risk management strategies.
16. Winsen,F.V, Wauters E.,etr.(2011),Combining risk perception and risk attitude,Congress Change and Unicertainty,Zurich,Suisse.
17 htpp://www.ahgr.ro>mediahazard_risc.

INTERDEPENDENCE BETWEEN COMMUNICATION AND NEGOTIATION IN THE DECISION-MAKING PROCESS BETWEEN THE PARTIES

INTERDEPENDENȚA DINTRE COMUNICARE ȘI NEGOCIERE ÎN PROCESUL DECIZIONAL DINTRE PĂRȚI

Constantin GÎDILICA[1]
Doctorand, Şcoala Doctorală Științe economice,
Consorțiu: Universitatea de Stat din Moldova,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Haşdeu" din Cahul,

JEL Classification :M29; F51; F19

ABSTRACT

In the literature, negotiations are treated by authors as a process involving two parties that have a constructive dialogue to reach an agreement, compromise or understanding. Communication is also defined as a process by which information in any form reaches from sender to receiver, and its finality can also be an agreement, compromise or understanding. Starting from this hypothesis, the author presents a theoretical study of the interdependence of these two elements presented in the vision of economic activity. The decision-making process is present in all managerial elements, economic management activities, management processes as well as in those of communication and negotiation. The determining factor for the study in this article is the particularities of the decision-making process presented by the parties to the negotiation or communication. The author notes distinctive and associated elements between the two processes that exist a multiplicative dialogue of the participating parties. The ability to create relationships between partners or parties involved in transactions, exchanges, agreements, conflicts, etc. depends on the elements of the decision-making process characteristic of negotiations. The interdependence and the relationship between communication and negotiation is in the author's view the relationship between powers that contributes to symmetrical or complementary decisions between the two parties participating in the dialogue. Finding the balance of power will be the idea of achieving the ideal dialogue between the two parties involved and a contribution to achieving full equality between the two. Achieving this formula in the process of negotiating or communicating the two parties can be treated as a success factor in transmitting the message or information to the partner at fair value or a confrontation of two completely different parties that will reach an effective exchange.

Keywords: *communication, negotiation, process, power factor, decision process*

În literatura de specialitate negocierile sunt tratate de autori ca un proces în care participă două părți ce poartă un dialog constructiv pentru a ajunge la un acord, compromis sau înțelegere. Comunicarea la fel fiind definită proces prin care o informație sub orice formă ajunge de la emitent la receptor, iar finalitatea acestuia poate la fel fi un acord, compromis sau înțelegere. Pornind de la această ipoteză autorul prezintă un studiu teoretic al interdependenței acestor două elemente prezentate în viziunea activității economice. Procesul decizional este prezent în toate elementele manageriale, activitățile de gestiune economică, procesele de dirijare precum și în cele de comunicare și negociere. Factorul determinant privind studiul din prezentul articol îl constituie particularitățile procesului decizional prezentat de părțile participante la negociere sau în comunicare. Autorul costată elemente distinctive și asociate între cele două procese ce persistă un dialog cu destinație multiplicativă a părților participante. Capacitatea de creare a rapoartelor dintre parteneri sau părți implicate în tranzacții, schimburi, acorduri, conflicte, etc. depinde de elementele procesului decizional caracteristic negocierilor. Interdependența și raportul dintre comunicare și negociere îl constituie în viziunea autorului raportul dintre putere care contribuie la luarea deciziilor simetrice sau complimentare dintre cele două părți participante la dialog. Găsirea punctului de echilibru al puterii va constitui ideea realizării ideale a dialogului dintre cele două părți implicate și o contribuție

[1] ***ORCID ID 0000-0001-8805-254X e-mail: cgidilica@yahoo.com***

la obținerea raportului de egalitate deplină dintre cei doi. Atingerea acestei formule în procesul de negociere sau comunicare a celor două părți poate fi tratată ca factor de succes privind transmiterea mesajului sau informației către partener la justa valoare sau o confruntare a două părți total diferite ce vor ajunge la un schimb eficient.

Cuvinte cheie: *comunicare, negociere, proces, factor de putere, proces decizional*

INTRODUCERE

Negocierea este o formă de comunicare care include un proces comunicativ, dinamic, coordonat, asistat în cazul unui conflict de interese, prin care două sau mai multe părți, conduse de motive diferite și care își urmăresc propriile obiective, convin asupra pozițiilor lor pentru a atinge un acord reciproc acceptabil. Aceasta este o formă democratică de confruntare cu un partener, comunicarea are loc între egali, în sensul că cel care pierde nu are nimic de acord, nu poate face pretenții, tot ceea ce este oferit este un cadou de la câștigător. Autorul Ştefan Pruteanu [4] afirmă că „comunicarea implică raporturi de putere între parteneri, iar tranzacţiile (schimburile) care au loc între ei pot fi simetrice sau complementare". Pe când Gary Johns consideră că „negocierea este un proces decizional între părţi interdependente care nu împărtăşesc preferinţe identice". La fel găsim aspecte teoretice ale comunicării si negocierii în lucrările savanţilor din R. Moldova, ce au tangenţă cu tema articolului la Cojocaru V.[2], Nicolaescu M., Burlacu N., Sarbu I., Graur Elena. Comunicare managerială persuasivă a fost studiată de Djulieta RUSU, iar stilurile de negociere de către savantul Covaş Lilia [3]. Șargu Lilia[6] în lucrările sale s-a exprimat mai complex asupra relației dintre comunicare și negociere argumentând că „negocierea este forma de comunicare ce presupune un proces comunicativ, dinamic, de ajustare, de stabilire a acordului în cazul apariţiei unor conflicte de interese, prin care doua sau mai multe părţi, animate de mobiluri diferite si având obiective proprii, îşi mediază poziţiile pentru a ajunge la o înţelegere mutual satisfăcătoare".

Negocierea afacerilor ca proces include o mulţime de elemente şi activităţi ce condiţionează rezultatul acesteia: planificarea, organizarea, controlul, responsabilităţile, resursele, termenele, locaţiile, analiza pre şi post negociere etc. [7] Totodată menţionăm că în Republica Moldova, companiile naţionale nu au o cultură bine determinată a negocierilor,[8] acest proces fiind dezvoltat spontan şi nu sistemic, managerii cunosc insuficient metodele de negociere necesare dezvoltării relaţiilor de parteneriat.

Rezultate si discuții

Principalele tehnici de comunicare utile în negocieri sunt adresarea de întrebări, ascultarea activă și urmărirea unor indicii non-verbale, ceea ce vă permite să primiți informații valoroase de la parteneri.

Funcția de comunicare pentru colectarea informațiilor se realizează în primul rând prin adresarea de întrebări suplimentare, întrebările îndeplinind alte roluri în negocieri, cum ar fi:

- furnizarea de informații
- menținerea unei atmosfere de negociere și dialog
- semnalarea intenţiilor negociatorului
- influenţarea partenerului
- substituirea unui dezacord

În procesul de negocieri, sunt folosite elemente ale comunicării pentru a manipula interlocutorii în scopul atingerii obiectivelor. Într-o lume ideală, ar fi minunat dacă nu ar trebui să renunți la nimic pentru a-ți satisface nevoile. Dar, deoarece acest lucru nu este posibil, se recomandă să renunțați la ceva pentru a obține altceva în schimb. Succesul negocierilor depinde în mare măsură și de modul în care acestea au fost pregătite. Condițiile prealabile pentru prezentarea poziției de negociere, precum și argumentele și strategiile utilizate, sunt construite în etapa anterioară negocierilor.

Negocierea reușită evidențiază abilitățile de comunicare într-un negociator deoarece aceasta se realizează printr-un dialog [1]. Negocierea este afectată în procesul comunicării prin relaţiile dintre părţi precum sunt: emoţii, ameninţări, gesturi, presiuni etc. Astfel important considerăm separarea relației personale ale părților de problema în sine. Considerăm că calitățile comunicării în procesul negocierii sunt :

Claritate sistematică-iradiere

Corectitudinea - în conformitate cu norma gramaticală

Proprietatea de potrivire a cuvintelor

Precizia și puritatea sunt exact ceea ce aveți nevoie

Concizia se concentrează asupra obiectului
Naturalitatea stilului propriu nu este impusă
Demnitate-inofensivă
Armonia conform intenției
Vedere exactă, binevoitoare

Indiferent de procedură, de capacitatea negociatorului, și alte elemente important este să fie pregătite negocierile și să îndeplinească cele trei etape principale de desfășurare. În procesul de pregătire se va atrage atenția la următoarele elemente.

a) stabilirea obiectivelor negocierilor: primul obiectiv al liniei este cel mai bun rezultat realizabil; ultima linie a obiectivului - nu mai puțin bună, dar totuși acceptabilă ca rezultat; obiectiv - ceea ce vă așteptați să atingeți eficient.

b) o evaluare a cazului celeilalte părți, în urma implementării următoarelor măsuri: să încercăm să stabilim care sunt cerințele celeilalte părți și ce încearcă să îndeplinească; să verificăm dacă există de fapt probleme sau probleme specifice în spatele întrebărilor sau revendicărilor; să schimbăm datele pe care le deținem înainte de negocieri; să ne gândim la fapte sau argumente ce le poate folosi cealaltă parte în dialog; să căutăm subiecte cheie care pot afecta cursul și rezultatul negocierilor sau întârzierile; să evităm provocarea confuziei în timpul negocierilor.

c) evaluarea punctelor tari și a punctelor slabe.

Negociatorul trebuie să adopte moduri specifice de comunicare pentru a menține și asigura cât mai eficient strategia și tactica adoptate de echipa sa de negociere. În figura 1 sunt prezentate cele mai întâlnite tehnici și tactici de comunicare în negociere.

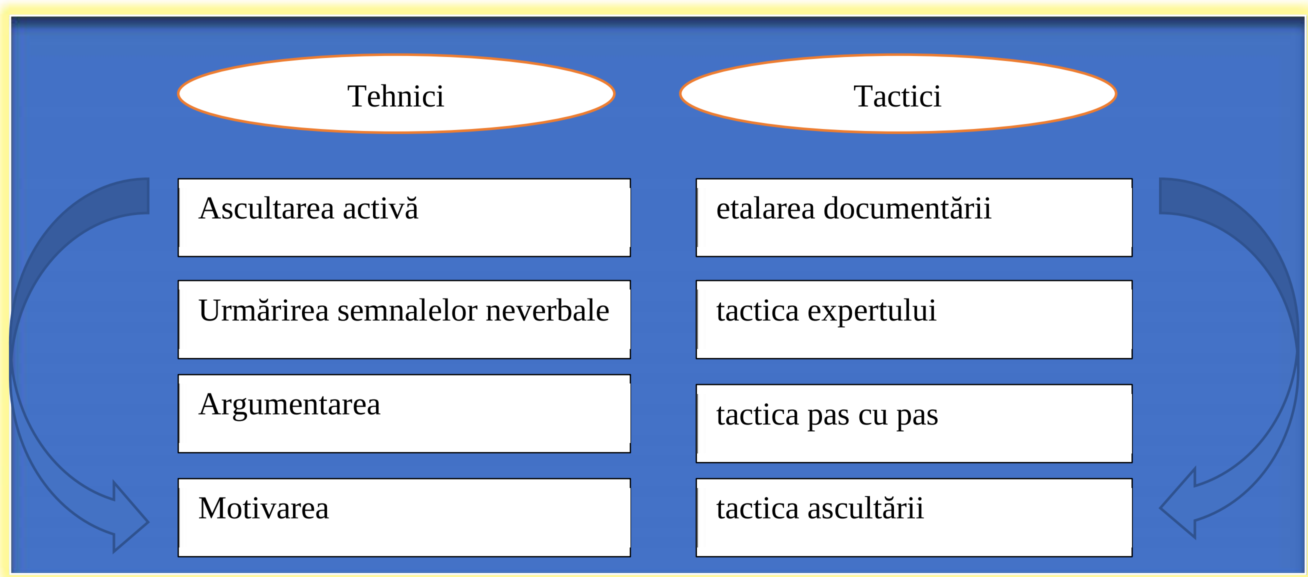

Figura 1. Tehnici de comunicare în negociere

Sursa: *elaborat de autor*

Considerăm că procesul de receptare şi interpretare a mesajelor prin participarea celui care ascultă la înţelegerea epizodului discutat reprezintă cheia de succes la tehnica ascultării. Reacţiile adversarului în procesul de negociere reprezintă o sursă suplimentară dar foarte importantă de informaţie despre starea, nevoile, atitudinea partenerului la momentul negocierii. O modalitate de reducere a rezistenţei prin dovezi devine o dovadă a argumentării subiectelor în perioada prenegocierii, fapt ce va permite realizare negocierilor în scurt timp și o încredere mai mare, fapt prin care sunt verificate toate argumentele de partener anterior. Aceasta va insufla încredere în cazul în care partenerii încă nu se cunosc, sau evitarea unor situații de conflict. Un rol important în acest comportament al comunicării îl joacă puterea de convingere a partenerului. Argumentările pot fi diferite, astfel menționăm unele dintre care:

- apelarea la subiecte si argumente generale (se vor face paralele dintre legislații sau exemple concrete de documente)

- prin inducție la care se vor prezenta exemple personale de negocieri personale în care ați avut succes. Se poate de prezentat exemple nereușite ale altor negociatori pentru a fi evitate în această rudă de comunicare.
- un apel la fel poate fi o tehnică.
- eliminarea alternativelor reprezintă o tehnică a argumentării prin raționalizare, ce manifestă respect față de partener în cazul în care nu a reușit să se gândească la toate variantele posibile.
- apelul la o autoritate – se manifestă prin reglementări clare din partea unor autorități ce monitorizează domeniul de activitate. În acest caz se va câștiga un respect din partea partenerului pentru cunoașterea legislației interne. La fel puteți fi tratat ca un partener serios.

La fel se poate de manipulat cu întrebări de ordin personal precum: informarea despre sănătatea partenerului sau modul în care a suportat călătoria, daca acesta s-a deplasat în perioada organizării negocierilor, etc.

Convingerea la fel reprezintă o tehnică pe care o vor folosi negociatorii în procesul comunicării. Fiecare persoană are anumite metode prin care obțin ceea ce își dorește: de exemplu seducția sau o altă extremă intimidare. Pentru a convinge pe cineva, trebuie să vă gândiți la modul în care argumentele dvs. ar putea transmite acelei persoane unul dintre următoarele elemente dorite: apartenența la un grup de oameni pe care îl consideră valoros; stima de sine și respectul personal; dezvoltarea și execuția internă.

În fine toate se reduc la tipurile clasice de comunicare.

Comunicarea orala

În general, acțiunile întreprinse în relația cu o alta persoana se bazează pe un mesaj exprimat oral. Comunicarea orala diferă în mod categoric fata de cea scrisa prin aceea ca oferă mult mai multe mijloace de exprimare a informațiilor fata de interlocutor. Exista domenii în care comunicarea orala este singura modalitate de a transmite informația: simpozioane, conferințe, mese rotunde, întâlniri de afaceri, târguri etc. O asemenea forma de comunicare oferă posibilitatea de a corecta cele exprimate atunci când partenerii de negociere, de discuție, de afaceri, nu au înțeles mesajul, sau de accentua unele părți ale acestuia, de a clarifica anumite idei si de a exprima atitudini. Ușurința de exprimare a unei persoane depinde, în primul rând, de calitățile sale vocale, respectiv, de pronunție și pronunție, precum și de cultura sa. Proprietățile vocale ale unui anumit individ sunt în mod constant în mecanismele vorbirii, câmpul și intensitatea vocii, volumul și timbrul, dicția și accentul, viteza de exprimare etc. Într-o abordare multiculturală, prezentarea orală se poate face în o varietate de moduri. Americanii, de exemplu, preferă prezentările care se simt naturale, în timp ce cei din alte culturi găsesc prezentări formale lipsite de profesionalism. Pentru o mai bună recepție a mesajului pentru public, vorbitorul ar trebui să vorbească simplu și clar, concentrându-se pe acele idei care au un sens general, evitând să se refere la activități cu aplicabilitate la nivel național sau regional, care pot părea parteneri de afaceri nesemnificativi. În general, este văzut ca un vorbitor politicos care încearcă să folosească câteva cuvinte în discursul său de către ascultători, indicând interesul său pentru limba și, prin urmare, pentru cultura țării din care provin. Vorbitorul trebuie să aibă răbdare în orice prezentare. El ar trebui să îi invite pe ascultători să acorde atenție dacă mesajul transmis nu este pe deplin înțeles.

O mare importanță este faptul că înainte de discuții trebuie să desfășoare o prezentare amplă a propriei sale companii. Acest lucru se datorează faptului că negociatorul și compania pe care o reprezintă se pot bucura de încrederea celor cărora li se adresează.

Comunicarea scrisă

Mesajul scris oferă mai puțină libertate decât comunicarea verbală, deoarece necesită stil personal și necesită mai multă creativitate și imaginație. Printre mijloacele de comunicare prin mesaje, următoarele sunt cele mai des utilizate:

- cerere și ofertă;
- scrisori de intenție;
- contracte;
- biografie \ CV;
- scrisori de mulțumire;
- rapoarte (interne sau externe);
- standarde interne sau externe de performanță
- cataloage, broșuri și alte forme de mesaje publicitare ale organizației.

Comunicarea scrisă este utilizată în principal în etapele preliminare ale negocierilor între companii care contactează pentru prima dată. Treptat, după ce se realizează încrederea reciprocă, importanța comunicării scrise scade, contractele încheiate devin din ce în ce mai concise datorită creșterii importanței comunicării orale și a negocierii. Comunicarea scrisă omite glumele, jargoanele sau alte impedimente pentru o claritate a mesajului. Menționăm ca obstacole: cultura, educația și „istoria" fiecăruia dintre noi; percepţie; concentrați-vă pe cuvinte, nu pe mesajul în sine; atenuare datorită căreia credem că o informație nu are valoare pentru alții sau este deja cunoscută.

Comunicarea extraverbală

Comunicarea, înțeleasa ca mod de interacțiune, de schimb de informații între persoane, se desfășoară nu numai prin schimburi de cuvinte ci si prin schimburi de priviri, gesturi, mimica, poziții ale corpului etc.

În cursul dialogului, cuvântul si gestul - inclusiv mimica - formează un corp comun. Calea de comunicare este multinodală: optico-vizuala, acustico auditiva, cinetico-tactica etc. Comunicarea non-verbala poate susține, completa, infirma sau substitui un mesaj exprimat în cuvinte.

Formele comunicării extraverbale se refera la:

- accent - acesta înseamnă enunțarea cu intensitate sporita a unor mesaje;
- intonația se concretizează prin variația înălțimii vocii, realizându-se astfel transformarea unor afirmații în întrebări sau invers;
- pauzele sunt acele modalități de separare a vorbirii în grupuri de cuvinte si care pot da indicații în funcție de lungimea lor si de starea afectiva a vorbitorului;
- ritmul consta în alternarea silabelor accentuate si neaccentuate;
- mimica este modalitatea prin care se modifica expresia fetei umane pentru a indica modul de participare al vorbitorului la comunicarea pe care o face;
- fizionomia prin care se transmit stările afective ale persoanei.

Simplificând modelul fetei umane si reducând-o la trei component (sprâncene, ochi, gura) se poate ilustra felul în care se transmit aceste informații.

Iar alt component îl constituie – gestica, care este complexul realizat din mișcările mâinilor, brațelor si corpului. Mesajele trupului transmit informația mai uşor si mai rapid decât cele verbale, prin schimburi de priviri, prin gesturi, mimica, postura etc. În totalul informației transmise în comunicarea interumana, mesajele verbale reprezintă până la cel mult, 35%, iar cele non-verbale cel puțin 65%.

Comunicarea non-verbală include caracteristici comportamentale precum:

a) comportamentul non-verbal are întotdeauna o valoare comunicativă;

b) comportamentul non-verbal este ambiguu. Mesajele există constant, dar nu pot fi citite întotdeauna cu exactitate sau la timp. Adesea, în graba noastră de a le descifra, facem greșeli grave în interpretare;

c) comunicarea non-verbală exprimă atitudini și sentimente mai uşor decât concepte și idei;

d) Comportamentul non-verbal leagă diferite limbi și culturi, în sensul că adesea au același sens ca aproape oriunde în lume. Exprimarea fericirii, tristeții, satisfacției, furiei, acordului, dezacordului etc. Apare în culturile și limbile Pământului.

f) comportamentul non-verbal are o puternică amprentă culturală și socială. Multe gesturi și posturi corporale trădează sfera socio-culturală în care persoana trăiește sau trăiește în prezent.

Totodată menționăm că chiar dacă procesul comunicării este studiat de savanți și există foarte multe recomandări, există posibilitatea de a avea mai multe deficiențe în procesul comunicării. În figura 2 autorul studiind sursele de literatură în domeniu prezintă o clasificare a impedimentelor de comunicare.

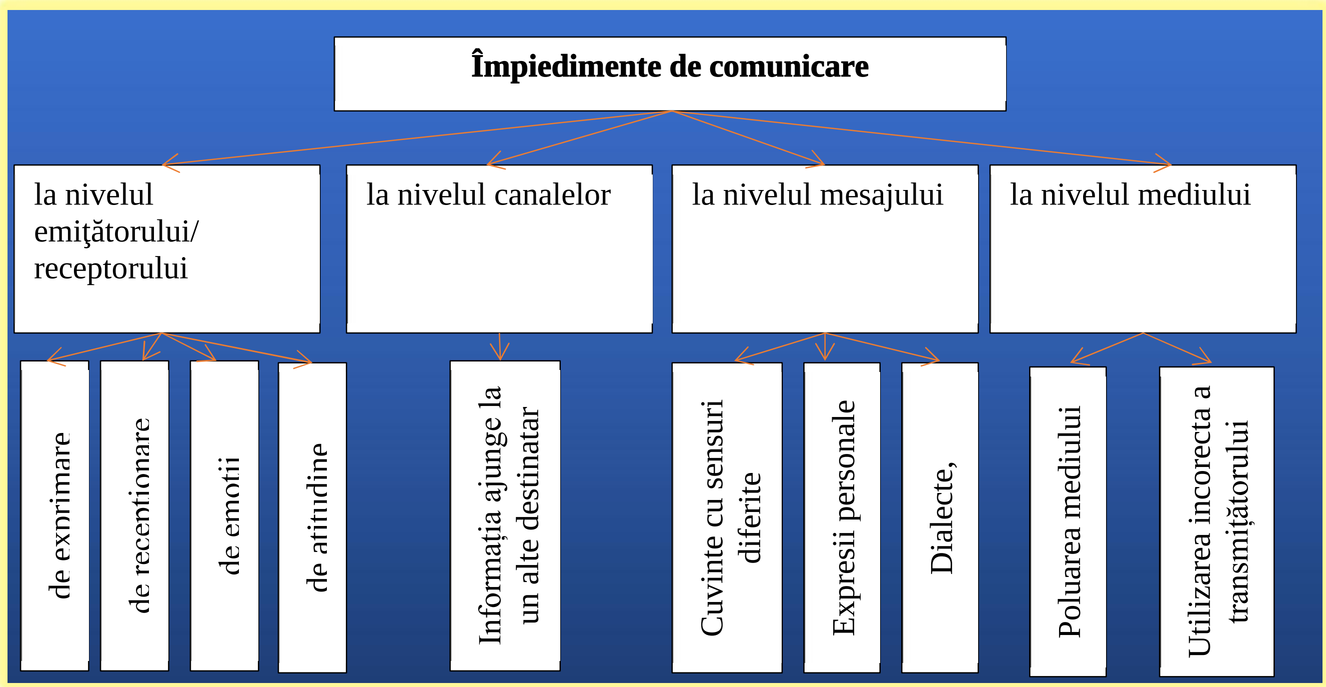

Figura 2. Tipuri de împiedimente de comunicare în negocieri

Sursa: *elaborat de autor*

În rezultatul studiilor, autorii au constat cp există posibilități de omitere a barierelor sau de depășire a acestora cu ajutorul unor manevre. În calitate de manevre recomandăm:

- pregătirea mai multor argumente cu același sens pentru a avea o claritate în explicații
- punem în evidență atractivitatea. Nimeni nu a cedat folosind elemente de marketing.
- puterea autorității poate salva situația atunci când mesajul nu este recepționat.
- modificarea strategiei, tacticii sau tehnicilor atunci când nu sunteți înțeles
- micșorarea vitezei de transmitere a mesajelor pentru a fi înțeles și a permite receptorului să perceapă
- repetarea mesajului după necesitate.

În concluzie venim cu argumentul lui Henry Wold asupra procesului de comunicare în fond care exprimă:"Omul este singura fiinţă creatoare, deoarece este singura fiinţă care a izbutit să-şi folosească gura nu numai pentru a consuma natura, ci şi pentru a comunica idei, depăşind vederea prezentului cu ajutorul vorbirii despre viitor" Există mai multe opinii ale savanților contemporani și clasici privitor procesul comunicării și legăturii acestuia cu procesul negocierilor, și toate re reduc la un succes al acestora. Faptul că doar prin comunicare cei doi pot înțelege ce își doresc partenerii lor și le pot explica cum se poate întâmpla acest fapt este evident. Noi putem doar perfecționa acest proces și direcționa soluționarea acestuia în favoarea rezultatului așteptat. În cazul în care un negociator va reuși să îmbine arta de a vorbi cu arta de a scrie, a tăcea, a asculta și a acționa atunci succesul negocierilor va fi rezultat al unei comunicări eficiente. Pe final aș dori să închei cu un citat al autorilor Selaru V., Coman C.[5] privind rolul comunicării „cu cât iești mai aproape, cu atât iești mai departe" fapt ce ne avertizează în procesul negocierilor.

BIBLIOGRAFIE

1. Coman A., Coman C., Bujdoiu N., Tehnici de comunicare și negociere, Editura Universităţii" Transilvania, Brașov, România, 2002
2. Cojocaru V., Burlacu N., Management general. Chişinău: ASEM, 2000. 474 p
3. Covaş L., Cultura afacerilor. Chişinău: ASEM, 2004. 206 p
4. Prutianu Şt., Comunicare şi negociere în afaceri, Editura Polirom, Iaşi, 1998, 256p., p. 21 -39

5. Selaru V., Coman C., Comunicarea intre informare si manipulare, Editura ALL BECK, România, 2005
6. Şargu L. Negocierea afacerilor prin prisma sistemelor de management al calităţii. În: Analele ştiinţifice ale Universităţii Cooperatist-Comerciale din Moldova. Chişinău:UCCM , 2011, vol. VIII, p. 306-311
7. Şargu L. Comunicarea – instrument de negociere. În: Fin Consultant. Chişinău, 2012, nr. 4, p. 79-82
8. Şargu L. Negocierile afacerilor ca element al managementului calităţii. În: Analele ştiinţifice ale Universităţii Cooperatist-Comerciale din Moldova. Chişinău:UCCM, 2010, vol. 6 p. 23-27

IMPROVING THE MARKETING STRATEGY IN TRAVEL COMPANIES DIRECTIONS

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МАРКЕТИНГОВОЙ СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ ТУРИЗМОМ

Aykhan Mahammad ABDULLAYEV[1], master
Azerbaijan University of Tourism and Management,
Azerbaijan

JEL Classification: M31, Z32

ABSTRACT

The article explains the issues of improving tourism management strategies, the main directions of management, assessing the socio-economic role of tourism, the application and strategic improvement of strategic models in tourism management, the current state and prospects of tourism development in Azerbaijan and the introduction of forecasting methods.

Key words: *marketing, tourism, market, strategies, improvement.*

В статье разъясняются вопросы совершенствования стратегий управления туризмом, основные направления управления, оценка социально-экономической роли туризма, применение и стратегическое совершенствование стратегических моделей в управлении туризмом, современное состояние и перспективы развития туризма в Азербайджане и внедрение методов прогнозирования.

Ключевые слова: *маркетинг, туризм, рынок, стратегии, улучшение.*

SUMMARY

The article explains the issues of improving tourism management strategies, the main directions of management, assessing the socio-economic role of tourism, the application and strategic improvement of strategic models in tourism management, the current state and prospects of tourism development in Azerbaijan and the introduction of forecasting methods.

INTRODUCTİON

The purpose of the study of the subject "Marketing in the tourism industry" is the formation of students' marketing experience in the tourism market; The purpose of the subject "Marketing in the tourism industry" is the development of methods of analysis and forecasting of the tourism services market, the development of new tourism products, the development of these products, the determination of the directions of organization of marketing activities and the development of marketing strategies at tourism enterprises, the specification of the present and the level required in strategic road the map. As a result of studying this subject, students will learn: the features of marketing in tourism, the sequence of marketing activities, marketing research technologies, product manufacturing and marketing strategies of enterprises, directions for improving marketing strategies in tourism. It can be used in the study of the course "Economic Theory".

MAİN PART OF THE RESEARCH

The development of the tourism sector has led to the formation of new tourist centers in developing countries along with the historically established traditional tourist regions of Europe and North America. Thus, the number of tourist zones formed in developing countries has increased compared to existing tourist centers in developed countries. According to the UN World Tourism Organization, due to the rapid development of the international tourism industry, the annual increase in the number of foreign tourists will exceed 43 million people and reach 1.8 billion by 2030. The number of tourists from other countries in the newly created tourist areas will be twice as much as in traditional tourist centers.

In general, in line with the growing dynamics of the tourism industry today identified five major global

[1] ***e-mail: ayxanabdullayev@mail.ru***

trends in the development of tourism strategies it was shown that travel companies successfully apply and use them:

1.States and travel companies form and promote a new travel brand I prefer to do. Modern global advertising models, social networks and the emergence of a huge mass of consumers have radically changed the global tourism market. Given the rapid increase in the number of tourists, tourism has been able to diversify all types to the maximum extent possible in order to serve tourists who prefer different areas of interest. In addition to providing a wide selection of tourist areas, these indicators emphasize the need to reassess the existing structure and marketing strategy in order to adapt to new market conditions. In this regard, state and private enterprises have taken initiatives to more actively develop tourism, focusing on specialized tourism, various business models and travel brands, offering exclusive and innovative offers for the tourism market.

2. Today, newly created tourist areas pay great attention to the availability of air transport as an important factor. So advanced national diversified air transport for the purpose of economic efficiency in the practice of countries in addition to ownership, at the same time, in connection with the offer of air tickets at a reasonable price, steps are taken in different directions and the market is expanding. In addition, many countries do not have access to serious investments to take measures to simplify the visa process to ensure.

3. Currently, leading projects in tourism areas are an important element in the implementation of the tourism sector strategy. Projects of this type are operational, large-scale investment projects in support of the tourism strategy. At the same time, it plays an important role in the implementation of broad reforms and acts as a marketing tool. Finally, leading projects from a geographical point of view, narrowing the scope and reducing the complexity of reforms, tourism in general can have an optimal impact on the development of the industry.

4. Developed countries in tourism are directly alien to sector development

focus on investment. A number of events in the tourism sector emphasize the relevance of investments in infrastructure development, since processes require large investments. At the same time, more international business circles in the value chain will find cooperation with international investors effective even when there is no need for investment due to their participation.

Travel companies to achieve tourism development to pay considerable attention to types of tourism, supply and demand in this direction, it is especially important to ensure effective adaptation. From the point of view of the proposal, it is necessary to determine the competitive zones for all types of tourism and increase competitiveness in these areas. From the point of view of demand, important drivers are proximity to markets, visa procedures and various transport links, especially the availability of direct air transport. In addition, an analysis of the social, demographic, and tourist behavior of tourists can help create the most profitable programs.

In general, the Strategic Roadmap until 2020 in the tourism sector of our country has identified six targets and is working to achieve these goals. Important measures are being implemented:

- For foreign tourists at hotel-type enterprises operating in Baku, the number of overnight stays increased from 0.8 million per night in 2015 to 2020, to increase to 3.65 million per night;
- The life expectancy of each tourist visiting the country is from 2 to 3 days increase;
- 0.5 of the number of foreign tourists accommodated at hotel-type enterprises in the capital, an increase from one million tourists to 0.9 million tourists by 2020;
- An increase in the number of low-budget tourists to 265,000;
- More than 40% of the use of existing medical facilities in the country increase up to 65%;

It is obvious that state support and forecasts for the development of tourism in the near future along with the development of tourism will create conditions for the full use of companies working in this field. In this regard, travel companies should pay particular attention to the following issues:

Travel companies should give preference to a detailed study of the behavior of tourists and their social, demographic, needs and interests;

- it is important to increase the interest of foreign tourists to this area using the existing tourism opportunities in the regions, especially those associated with the development of health tourism;
- Creation of tourist information points in different parts of Baku, to attract people visiting our country for business purposes, as potential tourists;
- Cooperation with tour operators at the international level, especially to develop special programs for countries with a visa facilitation regime with our country, especially important;
- Maximum diversification of tourism services, serious monitoring of trends in the world of international tourism;

- Publication of information about services and projects on the websites of tour companies and ensure wide dissemination of this information on the Internet at the international level.

CONCLUSION

The strategic roadmap covering various sectors of the country's economy was adopted as part of the state policy pursued in our country in accordance with the requirements of our time. One of the most important areas of this roadmap is the Strategic Roadmap for the development of a specialized tourism industry in the Republic of Azerbaijan. The corresponding roadmap provides for the formation and support of competitive economic entities in the field of tourism in the country and provides for the formation of relevant state bodies, including coordinating organizations in this area.

National tourism companies in our country face both tangible and intangible obstacles in the formation of marketing strategies. These barriers or problems run counter to the tourism industry's ability to profit and attract tourists. From this point of view, the organization of activities in accordance with modern standards, the application of innovations, international tourism standards can increase the attractiveness and economic efficiency of a marketing strategy. The marketing strategy should seriously use the country's natural resources and cultural heritage in the activities of tourism companies to attract foreign tourists. Travel companies should also take advantage of our country in the use of alternative energy sources, and this should be used in developing an adequate marketing strategy.

Marketing strategy on the example of the Shahdag winter-summer tourism enterprise. The following suggestions for the selection and effective organization of activities can be considered tin can:

- Commodity policy should be implemented in such a way as to satisfy the needs of all segments of the population;
- The principle of placement at a lower price should be observed when placing advertisements;
- Offer tourists environmental obligations when selling vacation packages;
- Take comprehensive measures to ensure that the tourism complex functions as a private sector entity; The rapid development and effective operation of travel companies is designed to maximize profitability. It should be noted that the development of tourism will lead to an increase in government revenues and economic growth, employment growth and positive trends in the socio-economic development of the regions.

REFERENCES

1. Л. В. Сакун., В.М. Разуванов, Маркетинг в туризме, учебно-методического пособия, Минск -2014, с 71. 79
2. Перлов В. И., Маркетинг на предприятии отрасли печати, с 47.
3. Т.С. Бронникова, А.Г. Чернявский, Маркетинг: Учебное пособиеТаганрог: Изд-во ТРТУ, 1999.
4. Зуб. А.В. Курс на успех: разрабатываем маркетинговую стратегию предприятия/ Промышленный маркетинг. - 2014. - №6. - С.41-44.
5. Филип Котлер, Основы маркетинга. Краткий курс, Издательский дом "ВИЛЬЯМС", Москва 2007, с 535. Marketing Managament Milenium Edition, Tenth Edition, by Phillip Kotler Copyright © 2000 by Prentice-Hall, Inc. – p.p. 46-47.
6. Marketing Managament Milenium Edition, Tenth Edition, by Phillip Kotler Copyright © 2000 by Prentice-Hall, Inc. – p.p 94-97.
7. Mustafa Kemal Yılmaz., Enes Emre Basar, Pazarlama Kaynaklarına En Uyğun Rekabetci Pazarlama Stratejisinin Belirlenmesi: Kış Turizmi Otellerine Yönelik Bir Uygulama, 2015, s 409 – 419.
8. Nevin Karabıyık., Burcu Sümer İnci, Destinasyon pazarlamasinda pazarlama stratejisi ve konumlandirma çalişmalarina kavramsal yaklaşım, İstanbul Journal of Social Sciences, 2012, s 132- 143.

THE PRACTICE OF EVALUATING THE PERFORMANCE OF PUBLIC SERVICE MANAGEMENT IN THE DOMESTIC CONTEXT

PRACTICA EVALUĂRII PERFOMANȚEI MANAGEMENTULUI SERVICIILOR PUBLICE ÎN CONTEXTUL AUTOHTON

Pavel OBOROCEAN[1], PhD Student,
Moldova State University
National Institute for Economic Research,
Republic of Moldova

JELClassification: L 32; L 38; L53; H 83; H11.

ABSTRACT

Central and local authorities are responsible for ensuring the proper functioning of public services, for which they are obliged to identify the most effective ways of organizing them. The performance management in the field of public services is a concept that appeared relatively recently in our country, and needs to be studied based on the requirements of the existing socio-economic environment and the evolution of scientific views on performance management. Given the fact that performance management is a fundamental premise in ensuring a sustainable development of the economy, it is necessary to study the theoretical aspect and practical utility of this notion in order to assess the existing situation and identify reserves for its improvement in the Republic of Moldova.

***Key words**: management, performance, public service, public sector, efficiency, local government, central government.*

Autorităţile administraţiei publice locale și centrale sunt responsabile de asigurarea bunei funcţionări a serviciilor publice, fapt pentru care sunt obligate să identifice modalităţile cele mai eficiente pentru organizarea acestora. Managementul performanţei în domeniul serviciilor publice este un concept apărut relativ recent în țara noastră, și necesită a fi studiat reieșind din cerințele mediului social-economic existent şi de evoluția viziunilor științifice cu privire la managementul performanței. Reieșind din faptul că managementul performanței reprezintă o premisă fundamentală în asigurarea unei dezvoltări durabile a economiei, se impune necesitatea de studia aspectul teoretic și utilitatea practică al acestei noțiuni cu scopul evaluării situației existente și identificării rezervelor de îmbunătățire a acesteia în Republica Moldova.

***Cuvinte cheie**: managementul, performanța, serviciile publice, sectorul public, eficiența, autoritatea locală, autoritatea centrală.*

INTRODUCERE

Unul dintre mecanismele eficiente, bazate pe indicatori obiectivi, creat în vederea determinării calităţii serviciilor publice, este evaluarea performanţelor acestora. Destinată cunoaşterii situaţiei reale a fiecărui tip de serviciu public, ea oferă posibilitatea de a se detecta mai rapid eventualele puncte slabe, precum şi de a se observa reacţiile beneficiarilor faţă de soluţiile alese şi evoluţia necesităţilor pe care le exprimă.

Dacă în cazul întreprinderilor care urmăresc numai obţinere de profit, criteriile de performanţă se bazează pe trei principii: eficacitate, eficienţă, economie, atunci, în cazul serviciilor publice, îndeplinirea aceloraşi criterii de performanţă se analizează în funcţie de parametrii avantajului social în detrimentul celui economic.

Performanţa serviciilor publice poate fi atinsă în funcţie de realizarea echilibrului optim dintre două imperative, ţinându-se cont de respectarea costrângerilor financiare și satisfacerea cât mai completă a nevoilor şi aşteptărilor cetăţenilor beneficiari [4, p. 48-52].

În consecinţă, în prezentul articol se propune cercetarea practicii evaluării perfomanței managementului serviciilor publice în Republica Moldova şi identificarea unui nou sistem de măsurare în care să fie incluse cât mai multe măsuri non-financiare, legate de obiectivele organizaţiei, în timp real, care să conducă la îmbunătăţirea performanţei.

[1] ***e-mail: Pavel_Oborocean@yahoo.com***

Prezentarea literaturii

Întru studierea practicii autohtone de evaluare a performanței managementului serviciilor publice din Republica Moldova s-a recurs la analiza actelor normative și legislative în vigoare care reglementează modul de evaluare a perfomanței în sectorul public, iar întru identificarea rezevelor de îmbunătățire a acesteia, s-a efectuat analiza publicaţiilor şi studiilor cercetătorilor autohtoni şi a celor din România.

Metodologia de ceretare

În procesul efectuării cercetărilor, autorul a utilizat metoda *cercetării documentare*. Astfel, au fost utilizate articole şi monografii din ţară şi de peste hotare, acte normative și legislative în vigoare din Republica Moldova. De asemenea, au fost utilizate *metoda analizei şi metoda sintezei*. În vederea identificării unor posibilităţi de îmbunătățire a practicii autohtone, autorul a utilizat *metoda comparativă*.

Semnificația practică, propunerile şi rezultatele implementărilor, rezultatele studiilor experimentale

Începând din anul 1991, în Republica Moldova se aplică un șir de reforme atât politice, economice, sociale, cât și în domeniul administrației publice. Odată cu intrarea în vigoare a Acordului de Parteneriat și Colaborare între Moldova și Uniunea Europeană (semnat în 1994 și intrat în vigoare la 1 iulie 1998 după o îndelungată procedură de ratificare), s-a conturat necesitatea reformei profunde a administrației publice din țara noastră. Printre obiectivele de bază ale reformei este cerința privind eficiența și eficacitatea administrației publice [7, p. 149-152].

În sectorul public măsurarea performanţelor a început să se facă din momentul în care ideia managementului a pătruns în sistem. Totuși, această ideie a căpătat un nou suflu sub influenţa noului management public și a mișcării de reinventare a guvernului care are următoarele principii şi valori de bază pentru managementul public la nivelul administraţiei guvernamentale [8, p. 65-68]:

- promovarea competiţiei între furnizorii de servicii publice;
- dezvoltarea dimensiunii participative a managementului public prin exercitarea controlului din afara sistemului birocratic de către membrii comunităţii, respectiv, cetăţeni;
- măsurarea performanţei instituţiilor publice în funcţie de rezultatele obţinute şi nu de volumul şi valoarea intrărilor;
- orientarea conducerii instituţiilor publice către realizarea obiectivelor derivate din misiune şi nu pentru aplicarea unor acte normative, regulamente şi norme metodologice;
- considerarea beneficiarilor de servicii drept clienţi cărora li se pune la dispoziţie o ofertă variată de servicii de către diverşi furnizori;
- descentralizarea autorităţii şi încurajarea managementului participativ.

Practica managementului performanţei a condus la dezvoltarea mai multor metode de măsurare a performanţei organizaţionale. Cele mai cunoscute dintre acestea, care se aplică şi în domeniul serviciilor publice sunt prezentate în figura 1. [3, p. 77-79].

Figura 1. Metodele de măsurare a performanţei serviciilor publice

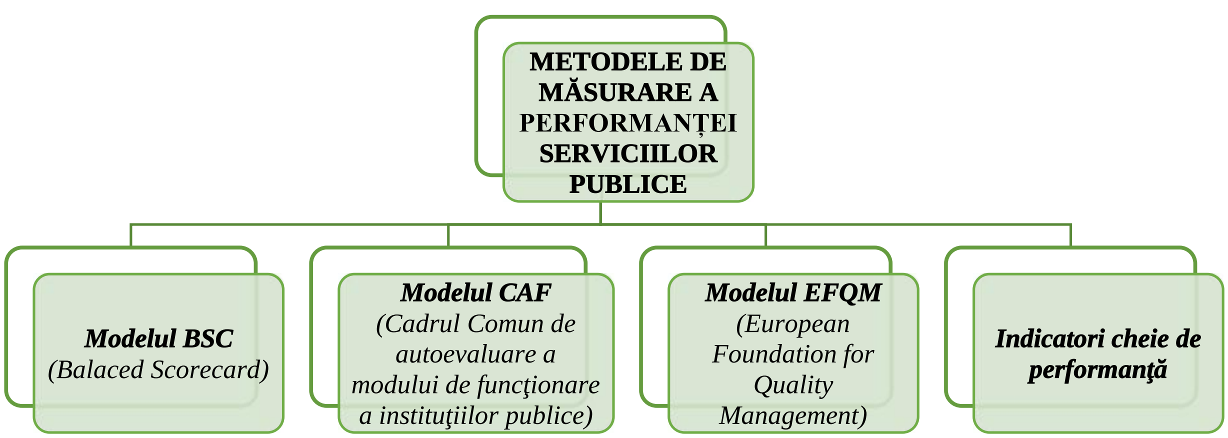

Sursa: *Dobrescu E.M. Managementul performanței serviciilor publice din România. București: Tribuna Economică. 2012. p. 77-79*

De exemplu, în domeniul serviciilor publice din România se utilizează modelul BSC (aflat în prima fază de implementare în câteva instituţii), modelul CAF precum şi indicatori cheie de performanţă.

În Republica Moldova, printre metode de măsurare a performanţei serviciilor publice cel mai des pot fi întîlniți indicatorii cheie de performanţă. Această se explică prin faptul că indicatorii cheie de performanţă sunt uşor de măsurat şi pot fi monitorizați pe perioade mai lungi de timp și folosiţi pentru compararea rezultatelor/efectelor unor politici publice similare.

În practica autohtonă este aplicat un spectru larg de indicatori de performanță, însă persistă problema selectării corespunzătoare a indicatorilor respectivi în funcție de scopul urmărit.

Ca urmare, în majoritatea cazurilor, reprezentativitatea indicatorilor utilizați, în raport cu elementele politicii ce trebuie monitorizată, este foarte redusă, iar concordanţa sistemului de indicatori cu priorităţile stabilite lipsește.

Din acest considerent, în marea majoritate a cazurilor impactul îndeplinirii indicatorilor de performanță asupra îmbunătățirii managementului performanței serviciilor publice este unul neesențial, iar uneori chiar și negativ.

Cauza principală ar fi că indicatorii cheie minimi de performanţă sunt stabiliți în conformitate cu regulamentele cadru aprobate la nivel central, fără a se ține cont de specificul de activitate al entității publice, iar autorităţile administraţiei publice centrale și locale nu sunt motivate în elaborarea și implementarea unui sistem de măsurare a performanţei care să cuprindă toate aspectele care stau la baza stabilirii indicatorilor de performanță (consideraţii financiare; satisfacţia clientului, angajaţilor sau a comunităţii; operaţiile interne).

Ca exemplu, în conformitate cu Hotărârea Guvernului nr. 484 din 18.10.2019 ,,pentru aprobarea unor acte normative privind punerea în aplicare a Legii nr. 246/2017 cu privire la întreprinderea de stat şi întreprinderea municipală'' [2, p. 47], pentru evaluarea performanței managementului întreprinderilor de stat și municipale, cu titlu obligatoriu pentru autoritățile administraţiei publice centrale și cu titlu recomandat pentru autoritățile administraţiei publice locale, sunt stabiliți următorii indicatori de performanță conform tabelului 1.

Tabelul 1

Indicatorii de perfromanță stabiliți în conformitate cu Hotărârea Guvernului RM nr. 484 din 18.10.2019

Nr.crt.	Indicatori de performanţă	U.M.	Trimestrul____					
			Efectiv obţinut în perioada respectivă a anului precedent	Planificat pentru perioada respectivă a anului curent	Efectiv obţinut în perioada respectivă a anului curent	Procentul de îndeplinire a indicatorului	Procentul din salariul de funcţie	Calculul
1.	Creşterea venitului din vânzarea produselor, mărfurilor, prestarea serviciilor, executarea lucrărilor (≥ 10%)	mii lei					10	x
2.	Majorarea profitului net	mii lei					10	x
3.	Rentabilitatea activelor (indicatorul optim între 10 – 15%)	%					10	Profit (pierderea) până la impozitare (sau profit net/pierdere netă în perioada de gestiune) x 100%/ valoarea medie a activelor totale
4.	Rentabilitatea veniturilor din vânzări (nu mai mic de 20%)	%					15	Profit brut x 100%/ venituri din vînzări
5.	Menţinerea nivelului optim (>1) a ratei solvabilităţii generale	%					15	Total active/ total datorii
6.	Viteza de rotaţie a stocurilor	număr					10	Costul mărfii vândute/ valoarea stocului mediu
7.	Productivitatea personalului	lei/ salariat					15	Cifra de afaceri/ număr total de salariaţi
	TOTAL	x					100	

Sursa: *Hotărârea Guvernului RM nr. 484 din 18.10.2019 ,,pentru aprobarea unor acte normative privind punerea în aplicare a Legii nr. 246/2017 cu privire la întreprinderea de stat şi întreprinderea municipală''.*

Din tabelul prezentat se poate observa că prin intermediul indicatorilor financiari generali de performanță se propune evaluarea performanţei manageriale individuale, ceea ce nu poate fi realizat în mod practic și indică asupra problemei autorității publice în stabilirea indicatorilor de performanță.

Drept urmare, în practica autohtonă se impune necesitatea elaborării unui sistem de măsurare a performanţei care va facilita și eficientiza procesul de elaboare, implementare și control a indicatorilor de performanță și, în final, va contribui la îmbunătățirea managementului serviciilor publice.

Conform literaturii de specialitate, un sistem de măsurare a performanţei cuprinde patru componente [6, p. 150-157]:

- Sistemul de management;
- Datele;
- Analiza;
- Acțiuni.

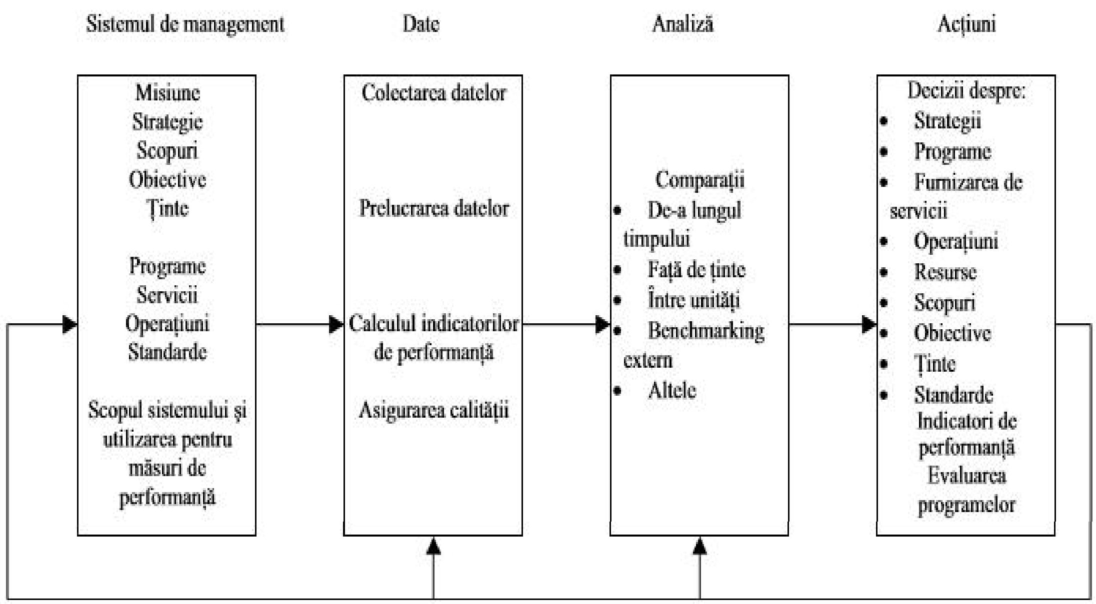

Figura 2. Componentele sistemului de măsurare a performanţei

Sursa: *Șandor Sorin Dan. Măsurarea performanțelor în administrație publică. în revista Transilvană de Ştiințe Administrative, 2004, p.150-157.*

Cel mai utilizat model de sistem de măsurare a performanţelor în practica internațională este modelul BSC (Balaced Scorecard). În sectorul public, BSC susţine urmărirea simultană a unor aspecte-cheie precum calitatea serviciilor, încadrarea în buget, eficienţa proceselor interne şi învăţarea continuă. Aceste cerinţe pot fi îndeplinite nu numai printr-o alegere corectă a modelului de BSC, dar şi printr-o metodologie adecvată de implementare a instrumentului în organizaţie.

Schema modelului BSC de măsurare a performanţelor este următoarea:

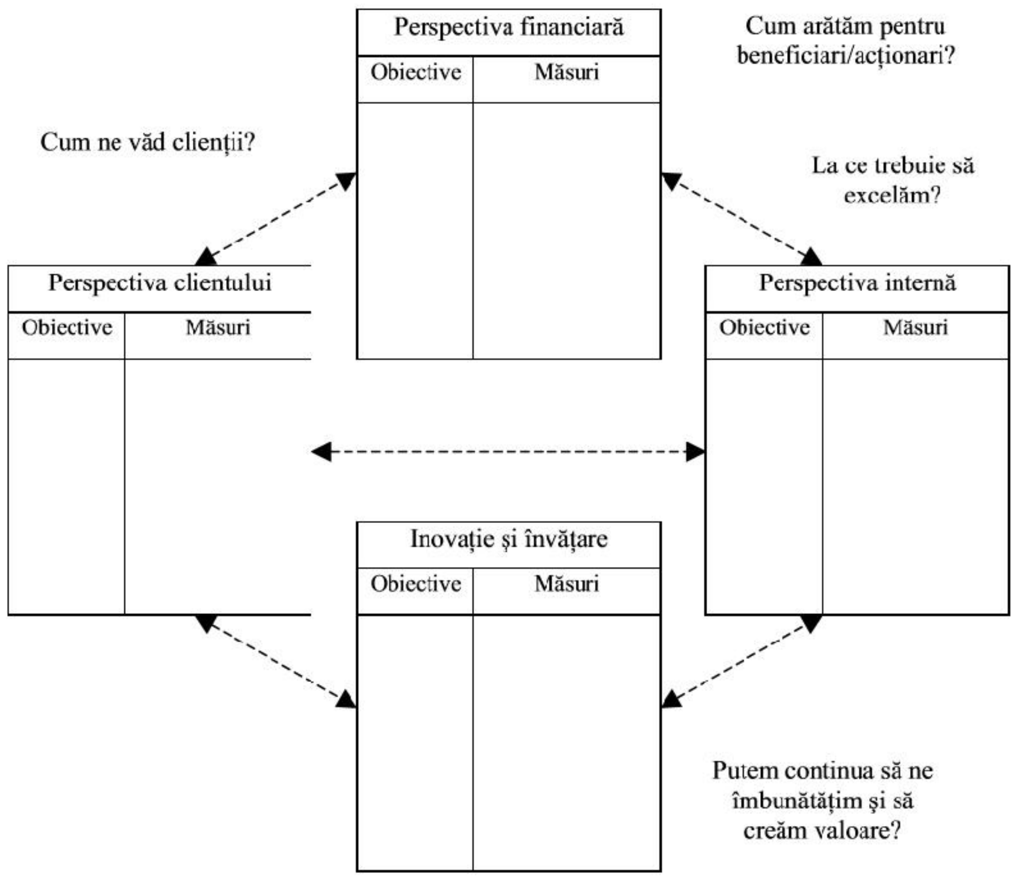

Figura 3. Schemă modelului BSC (Balaced Scorecard) de măsurare a performanţelor

Sursa: *Șandor Sorin Dan. Măsurarea performanțelor în administrație publică. în revista Transilvană de Științe Administrative, 2004, p.150-157.*

Perspectiva clienţilor se referă la capacitatea organizaţiei de a oferi produse sau servicii de o bună calitate, într-un mod cât mai pe placul clientului, generând în final satisfacţia clientului.

Perspectiva internă se referă la analiza proceselor interne ale organizaţiei, la ceea ce trebuie făcut astfel încât să obţinem rezultatele dorite. Pentru aceasta trebuie să identificăm procesele cheie și să le monitorizăm astfel încât să știm în permanenţă cum stăm.

Perspectiva inovaţiei și învăţării se referă la principalele condiţii pentru succes. Aici pot intra multe aspecte legate de resursa umană, sisteme informaţionale, dispoziţia organizaţiei pentru învăţare, ș.a. Capacitatea de inovaţie și învăţare a organizaţiei/indivizilor este esenţială când se pune nu numai problema menţinerii actualei stări de fapt, dar și îmbunătăţirea ei într-un mediu în continuă schimbare.

Perspectiva financiară ne prezintă rezultatele activităţii din punct de vedere financiar. Pentru organizaţiile private acesta este un aspect esenţial, pentru cele publice este dominat de perspectiva clienţilor. Organizaţiile publice nu urmăresc profitul, în perspectiva financiară urmărindu-se eficienţa, adică furnizarea de servicii cu un cost redus.

Ca rezultat a celor menționate anterior, propunem elaborarea unui sistem de măsurare a performanţelor în baza datelor unei întreprindere municipale din domeniului transportului public electric de pasageri pentru a putea aprecia relevanța și eficiența acestuia în perfecționarea managementului serviciilor publice autohtone.

Tabelul 2

Sistem de măsurare a performanţelor transportului public electric de pasageri

Perspectiva	Obiectiv	Măsuri
Clienţilor	Sporirea fluxului de pasageri a transportului public electric	Ponderea numărului de pasageri a transportului public electric în total numărul de pasageri a transportului public
	Creșterea nivelului de confort și siguranță a transportului public electric	Sondaj în rândul pasagerilor
	Sporirea numărului pasagerilor care utilizează biletele eletronice	Numărul beneficiarilor serviciului e-ticket
Financiară	Sporirea veniturilor din prestarea serviciilor de transportare a pasagerilor	Dinamica veniturilor din realizarea biletelor și abonamentelor
	Optimizarea graficului de circulației a transportului public	Numărul pasagerilor înregistrați în diferite intrvale de timp ale zilei
	Optimizarea cheltuielilor de întreținere și deservire a parcului de troleibuze	Suma cheltuielilor suportate pentru întreținerea și deservirea parcului de troleibuze
	Sporirea nivelului de rentabilitate a veniturilor din vânzări calculate în baza profitului brut	Dinamica rentabilității
Internă	Creșterea nivelului de transfer tehnologic și inovație în transportul public electric de pasageri	Sisteme informaționale implementate
	Îmbunătățirea sistemului de control intern	Numărul misiunilor de control efectuate
	Asigurare controlului numărului de pasageri transportați	Numărul biletelor și abonamentelor realizate
Învăţare şi creştere	Îmbunătățirea nivelului de pregătire a șoferilor în condițiile modernizării parcului de troleibuze	Numărul șoferilor instruiți
	Personalul calificat	Numărul angajaților cu studii superioare Ponderea angajaților cu calificarea înaltă
	Sporirea nivelului de perfecționare a inginerului şef	Numărul cursurilor/treiningurilor finisate

Sursa: *Elaborat de autor.*

Comparativ cu setul de indicatori cheie de performanță care este pe larg utilizat în practica autohtonă, un sistem de măsurare a performanţelor ar corespunde mai mult necesităților de perfecționare a managementului serviciilor publice, întrucât are ca bază evaluarea performanţei generale şi îmbunătăţirea funcţionării întregului sistem.

Pentru proiectarea unui sistem de evaluare, ajustat la strategia organizaţiei, recomandăm parcurgerea următorilor pași [5, p. 23-25]:

1. Identificarea şi evaluarea metodelor, selectarea metodei de evaluare care se potrivește cel mai bine cu obiectivele stabilite și cu cultura organizaţiei;
2. Stabilirea elementelor ciclului de evaluare şi modului cum trebuie legate între ele;
3. Verificarea modului în care sistemul de evaluare corespunde priorităţilor strategice.

Per ansamblu, în conformitate cu art. 8, alin. (7), lit. b) al Legii nr. 246 din 23.11.2017, stabilirea indicatorilor de performanță şi a criteriilor de evaluare a întreprinderilor de stat și municipale ține de responsabilitatea Consiliilor de administrație. Respectiv, în cazul acestor entități, îmbunătățirea sistemului și procesului de evaluare a perfomanței manageriale ar trebui să fie o preocupare permanentă a Consiliilor de administrație.

Pentru instituțiile publice, autorităţile administraţiei publice centrale și locale ar trebui să stabilească un set de indicatorii de performanță reieșind din strategiile și programele lor de dezvoltare.

În concluzie. Ca urmare a cercetării efectuate, se poate constata că metodele autohtone de măsurare a performanţei managementului serviciilor publice în practica autohtonă nu sunt relevante și rezultative în eficientizarea procesului decizional.

Pentru fiecare instituție/întreprindere de stat sau municipală există un set de măsuri ale performanţei care trebuie modificat în timp în funcţie de schimbările intra și extra-organizaţionale.

Un sistem de evaluare a performanței eficient trebuie să fie un proces bine articulat și să măsoare doar ceea ce se leagă de scopurile instituției/întreprinderii. De facto, în practica autohtonă se utilizează un set de indicatori care nu au nici o tangență cu prioritățile de dezvoltare a instituției/întreprinderii.

Din acest motiv, se impune necesitatea ca în practica autohtonă să se elaboreze și să se implementeze un sistem de măsurare a performanţei care va facilita și eficientiza procesul de elaborare, implementare și control a indicatorilor de performanță, și în final va contribui la îmbunătățirea managementului serviciilor publice.

BIBLIOGRAFIE

1. *Legea Republicii Moldova cu privire la întreprinderea de stat şi întreprinderea municipale* nr. 246 din 23.11.2017. Monitorul Oficial, 2017, nr.441-450/750.
2. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea unor acte normative privind punerea în aplicare a Legii nr. 246/2017 cu privire la întreprinderea de stat şi întreprinderea municipală* nr. 484 din 18.10.2019. Monitorul Oficial. 2019, nr. 326-327 art. 729.
3. Dobrescu, E.M. (2012). Managementul performanței serviciilor publice din România. *Tribuna Economică*, 77-79.
4. Jelimalai, D. (2007). Consideraţii generale privind evaluarea performanţelor serviciilor publice locale, Administrarea publică, 48-52.
5. Longhinescu, M. (2016). Conceptul de management al performanţei. *Univers pedagogic*, *4*(52), 23-25.
6. Șandor, Sorin Dan. (2004). Măsurarea performanțelor în administrație publică. *Transilvană de Ştiințe Administrative*, *3*(12), 150-157.
7. Varzari, A. (2017). Referenţialul teoretic privind evaluarea performanțelor profesionale ale funcționarilor publici în Republica Moldova. *Tribuna tânărului cercetător*, nr. 3, 149-152.
8. Zamani, Gh. (2009). Evaluarea performanțelor manageriale în administrația publică locală. *Meridian Ingineresc*, 65-68.

DIGITALIZATION IN CUSTOMS SERVICES: INTERNATIONAL EXPERIENCE

DIGITALIZAREA SERVICIILOR VAMALE: EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ

Mircea GUTIUM[1] PhD Student,
Moldova State University,
Republic of Moldova

JEL Classification: K20, M15.

ABSTRACT

In the age of digitalization, the way of launching and conducting business is changing. Digital technologies have a direct impact on the activity of taxpayers and the process of collecting direct and indirect taxes (VAT, customs duty, excise duties, etc.). The degree of digitization is increasing year by year, and digital technologies are being implemented in various economic fields, including customs.

This study analyzes the organization of cross-border e-commerce, identifies the problems that arise in the provision of customs services. The object of research is the international experience of solving pressing customs problems by implementing digital technologies. Based on the results obtained, the main directions of digitization of customs processes in the context of improving the customs system were identified.

Key words: *state customs services, customs brokerage services, digitization of customs processes, electronic declaration.*

În era digitalizării se modifică modul de lansare și desfășurare a afacerilor. Tehnologiile digitale au un impact direct asupra activității contribuabililor și a procesului de colectare a impozitelor directe și indirecte (TVA, taxa vamală, accize, etc.). Gradul de digitalizare crește din an în an, iar tehnologiile digitale sunt implementate în diverse domenii economice, inclusiv și în domeniul vamal.

În studiul dat este analizată organizarea comerțului electronic transfrontalier, sunt identificate problemele care apar în acordarea serviciilor vamale. Obiectul de cercetare este experiența internațională de soluționare a problemelor stringente din domeniul vamal prin implementarea tehnologiilor digitale. În baza rezultatelor obținute au fost identificate principalele direcții de digitalizare a proceselor vamale în contextul perfecționării sistemului vamal.

Cuvinte cheie: *servicii vamale de stat, servicii de brokeri vamali, digitalizarea proceselor vamale, declarație electronică.*

INTRODUCERE

Dezvoltarea relațiilor economice internaționale necesită digitalizarea diverselor genuri de activitate economică, inclusiv serviciilor vamale. Una din sursele bugetului de stat al Republicii Moldova sunt taxele asupra comerțului exterior și operațiunilor externe, iar altă sursă –accizele, care cumulativ în a.2020 au constituit 19,9% din venituri [1]. Prin urmare, bugetul Moldovei depinde de volumul comerțului exterior, de eficiența serviciilor vamale. În perioada curentă devine relevantă minimizarea timpului pentru procedurile de documentare și cele vamale ale tranzacțiilor de export și import, perfecționarea sistemul informatic vamal pentru declararea mărfurilor, care pot fi atinse prin implementarea tehnologiilor digitale.

Gradul de cercetare a problemei. În literatura de specialitate, o abordare unică privind direcțiile de digitalizare a serviciilor vamale nu există. Numărul studiilor în domeniul dat este relativ mic, iar opiniile economiștilor diferă, unii pun accentul pe digitalizarea integrală a sistemului de furnizare a serviciilor publice (E. Zhereben, N. Lipatova [7], S. Rustamova [9], Y. Shabasheva [12]), iar alții – pe digitalizarea serviciilor acordate de brokerii vamali (V. Lebid, T. Anufriyeva, H. Savenko, V. Skrypnyk [5]). Un grup mic de savanți susțin că este necesară crearea unui serviciu vamal inteligent care ar utiliza inteligența artificială (R. Meshechkina, O. Matveyeva [8]).

Digitalizarea reprezintă un interes major pentru cercetătorii contemporani. În studiul efectuat de către R. Meshechkina și O. Matveyeva este analizată digitalizarea serviciului vamal, și relevanța schimbului de informație în timpul livrării mărfurilor [8]. În studiul efectuat de S. Rustamova a fost efectuată analiza importanței programelor de stat pentru accelerarea digitalizării serviciului vamal [9].

[1] ***e-mail: gutium.mircea@rambler.ru***

Metode de cercetare. Studiul este efectuat în baza abstracției științifice, inducției și deducției, metodei ascensiunii de la abstract la concret, metodelor empirice de cercetare (observarea, comparația, etc.), cu scopul stabilirii interdependenței dintre eficiența serviciului vamal și nivelul de digitalizare al acestuia.

Tehnologiile informaționale în cadrul instituțiilor de stat. Tehnologiile digitale se aplică în diverse domenii, inclusiv în cel economic, sectorul public nu face excepție. Aceste tehnologii sunt deja însușite de către instituțiile vamale din diverse țări, în special în țările dezvoltate. De la utilizarea Tehnologiilor Informaționale și de Comunicații (TIC) în automatizarea biroului, până la utilizarea internetului pentru a publica și disemina informații. În afară de aceasta se utilizează sisteme de autorizare automată pentru a face declarații, a efectua gestionarea riscurilor, a efectua validarea și prelucrarea și, în cele din urmă, a emite aprobări. TIC a intrat masiv în conduita serviciului public vamal.

„Apariția comerțului electronic transfrontalier, pe de o parte, a dus la creșterea volumului comerțului între țări, ceea ce are un efect pozitiv asupra dezvoltării economice a acestora și, pe de altă parte, încurajează serviciul vamal să își adapteze activitățile la noile condiții. Procesul de adaptare este asociat cu necesitatea de a extinde domeniul de aplicare al TIC în domeniul vamal, care continuă să se dezvolte și gradul de aplicare al acestor tehnologii este în creștere. Secretarul general al World Customs Organization (WCO) K. Mikuriya a propus ca să fie introduse și promovate TIC pentru a digitaliza colectarea integrală a plăților vamale, circulația mărfurilor, a persoanelor, a transporturilor și a fluxurilor de numerar, precum și a proteja comerțul transfrontalier, de a minimiza numărul infracțiunilor, contrabanda" [4, p. 694].

În cadrul ultimelor sesiuni ale Consiliului WCO, președintele, Zouhair Chorfi, a remarcat ritmul rapid al schimbărilor generate de TIC și a pus accentul pe necesitatea de a oferi membrilor o imagine globală a tuturor posibilităților oferite de tehnologia informației, în special angajându-se într-o monitorizare constantă și încorporând cele mai bune practici internaționale în domeniul IT.

Digitalizarea serviciilor vamale presupune înlocuirea procedurilor vamale pe suport fizic cu operațiuni electronice (cloud), creând astfel un mediu vamal mai eficient și modern, în pas cu evoluțiile globale. Organele de resort, concentrându-se asupra digitalizării serviciului vamal, pun accent pe vectorul dezvoltării soluțiilor și serviciilor electronice, facilitând viața comunității comerciale, a brokerilor și lucrătorilor vamali, realizând în continuare optimizarea activității vamale.

Experiența internațională în digitalizarea serviciului vamal. În cadrul Comisiei economice eurasiatice, a fost examinat planul de acțiuni privind dezvoltarea „ferestrei unice" în sistemul de reglementare a activității economice externe, cu denumirea „Serviciul Vamal Digital". Pe data de 27 martie 2017, a fost pusă în discuție „Abordarea conceptuală și relevanța tranziției la vama digitală", care s-a finalizat cu aprobarea următoarelor decizii:

- continuarea studierii „conduitei fără suport fizic", „conduitei electronice", „conduitei digitale";
- promovarea „conduitei digitale", informarea despre tendințele în utilizarea tehnologiilor moderne în domeniul vamal.

Organizația Mondială a Serviciilor Vamale (WCO) a declarat anul 2016 Anul Serviciului Vamal Digital și a făcut apel către membrii săi, să prezinte și să promoveze în continuare tehnologii informaționale și de comunicații. TIC a devenit elementul fundamental al sistemului de promovare a comerțului internațional. Țările care și-au digitalizat procedurile vamale au devenit mai transparente și au înregistrat o eficiență mai înaltă în activitatea comercială. India, Columbia, Filipine, Albania, Singapore și Suedia au adoptat „platforma cu fereastră unică", propusă de către Organizația Națiunilor Unite pentru facilitarea comerțului [2].

Autoritățile indiene de asemenea au manifestat un interes deosebit în simplificarea procedurilor vamale și eliminarea obstacolelor birocratice care au constituit, o perioadă îndelungată de timp, un impediment major în creșterea economică. Digitalizarea joacă un rol vital în această ordine de idei și aduce beneficii clienților în ceea ce privește minimizarea timpului pentru procedurile de documentare și vamale ale tranzacțiilor de export și import.

e-SANCHIT (e-Storage and Computerized. Handling of Indirect Tax documents) implimentat de către guvernul Modi în cadrul programului Digital India, reprezintă un sistem digital ce a da un impuls procesului de digitalizare a serviciului vamal indian. Scopul programului este de a transforma India într-o societate cu capacitate digitală și o economie a cunoașterii. Fereastra unică vamală din India permite importatorilor și exportatorilor depunerea documentelor de vămuire online.

Interfața cu fereastră unică pentru comerț (SWIFT) își propune să reducă procesul de comercializare la un sistem unic computerizat, și ca urmare să micșoreze costurile pentru activitatea comercială. Cross-border e-commerce (CBEC) executase deja proiecte majore de automatizare a proceselor de vămuire și de furnizare a schimbului electronic de date EDI (Electronic Data Interchange) cu toate agențiile.

Indian Customs and Accise Gateway (ICEGATE) consolidează informațiile necesare pentru autorizarea importurilor de către agențiile guvernamentale în cauză. În același timp guvernul Indiei a eliminat necesitatea imprimării pe suport de hârtie a declarațiilor vamale de către importatori și exportatori.

Cu scopul accelerării procesului de digitalizare a serviciilor vamale, World Customs Organization (WCO) a emis Ghidul IT, ce tratează metodologia și instrumentele de planificare strategică, pune accentul pe necesitatea ca proiectele IT să se bazeze pe informații empirice din procesul de comerț internațional, care ține cont de standardele internaționale și este țintit pe sporirea eficienței și reducerea nivelul de risc [3].

În anul 2013, aplicația The National Customs Enforcement Network (nCEN) a fost utilizată doar într-o singură țară care simțea necesitatea unui instrument pentru a colecta, stoca, analiza și disemina informațiile necesare în contextul asigurării aplicării eficiente a legilor, pentru a stabili noi tehnici de management. În primul an după lansare, opt țări au început să utilizeze aplicația dată. și pe parcursul timpului alte țări i-au urmat exemplul. La începutul anului 2019, nCEN este aplicat în 35 de servicii vamale, și există planuri de majorare a numărului până la 50 la finele anului 2020.

Creșterea rapidă a numărului de țări nCEN se datorează, în mare parte, finanțării generoase acordate de WCO din mai multe țări donatoare. Într-adevăr, WCO oferă software-ul nCEN membrilor săi în mod gratuit, dar nu acoperă achiziționarea hardware-ului necesar pentru a rula aplicația nCEN, costurile asociate cu instruirea și costurile legate de modificările infrastructurii IT locale, care este uneori necesară.

Finanțele oferite de donatori au creat condiții pentru perfecționarea funcționării aplicației date de către WCO. Succesul programului nCEN depinde în mare măsură de donațiile externe, în special luând în considerare numărul vast a țărilor candidate care au nevoie de un astfel de sprijin.

Interesul pentru digitalizare unește administrațiile publice din diferite țări în atingerea scopului comun. Pe data de 22 septembrie 2020, la Ashgabat, OSCE (The Organization for Security and Co-operation in Europe) a organizat un seminar online, privind digitalizarea procedurilor vamale și borderoului de transport în conformitate cu standardele internaționale, convențiile și acordurile Organizației Națiunilor Unite (ONU), pentru reprezentanții Ministerului Comerțului și Relațiilor Economice Externe, agenții de transport și alte instituții relevante.

Experții au împărtășit experiența legată de schimbul electronic de date și introducerea sistemului informațional ”Asycuda World” (Sistem automatizat pentru date vamale), și de reglarea eficientă a transportului în situații de urgență, inclusiv în contextul pandemiei COVID-19 [10].

După cum s-a menționat mai sus, mediul tehnologic se modifică rapid, apar tendințe noi, cum ar fi cloud computing, tehnologii mobile, analize avansate și gestionarea informațiilor. Fiecare dintre aceste tehnologii afectează conduita serviciului vamal în moduri diferite și oferă numeroase oportunități de a stimula conectivitatea între administrațiile vamale și operatorii comerciali, precum și cu părțile terțe, crescând astfel productivitatea, ceea ce duce la o creștere economică continuă.

În contextul preluării experienței pozitive, privind digitalizarea serviciului vamal, pot fi implementate următoarele practici ale Federației Ruse:

- introducerea de noi realizări în domeniul TIC, care permit reducerea timpului pentru procedurile de documentare și vamale ale tranzacțiilor de export și import, fără a reduce eficiența controlului vamal;
- participarea la dezvoltarea legislației internaționale și naționale care reglementează comerțul electronic, inclusiv legislația vamală;
- încorporarea „ferestrei unice vamale” în „ferestre unice naționale”;
- dezvoltarea de noi instrumente pentru a face afaceri în spațiul virtual (calculul taxelor, consiliere juridice, furnizarea de informații care însoțesc încheierea și implementarea acordurilor comerciale, etc.);
- transferul serviciilor de comerț electronic pe o platformă mobilă (tablete, smartphone-uri, etc.);
- proceduri simplificate pentru returnarea taxelor în caz de returnare a mărfurilor;
- încheierea acordurilor cu privire la aspectele legate de asigurarea serviciilor juridice în cazul litigiilor apărute în lanțul de aprovizionare, a documentelor electronice, cu scopul sporirii fiabilității datelor și a infrastructurii tehnologice, precum și confidențialității și protecției datelor;
- îmbunătățirea sistemului de gestionare a riscurilor în comerțul electronic;
- asigurarea unei interacțiuni strânse între autoritățile vamale și poștale;
- dezvoltarea cooperării autorităților vamale cu structurile comerciale care respectă legea, răspunsul rapid și adecvat al acestora la solicitările structurilor comerciale;
- crearea unui stoc unic electronic global de informații pentru autoritățile vamale și a unui mecanism de acces la sistemul dat;

- dezvoltarea interacțiunii între autoritățile vamale din diferite țări cu privire la problemele de securitate electronică și protecție informațională [11].

Experiența în domeniul arbitrajului vamal. Beneficiul obținut din utilizarea tehnologiilor digitale constă în reducerea costurilor de activitate și administrare a impozitelor precum și în accelerarea procesului de declarare. The Belt and Road Initiative Tax Administration Cooperation Mechanism (BRITACOM) este un consorțiu fiscal înființat în 2019 pentru cooperarea în administrarea impozitelor între jurisdicții. Digitalizarea administrației fiscale și soluționarea litigiilor prin intermediul BRITACOM se efectuează prin crearea unui mecanism performant tehnologic ce va minimiza timpul necesar soluționării litigiilor și costul litigiilor fiscale transfrontaliere.

Arbitrajele comerciale internaționale precum și celelalte forme de rezolvare a litigiilor fiscale migrează spre sfera digitală. Procedurile de arbitraj și mediere online aplicate pentru soluționarea litigiilor care decurg din tranzacțiile de comerț electronic, pot fi extinse în domeniul litigiilor comerciale generale și litigiilor investitorilor. Experiența soluționării online a litigiilor în domeniul privat este aplicată deja și în domeniul public.

Aplicațiile digitale noi permit partajarea fișierelor și colaborarea imediată în domeniul litigiilor vamale. De exemplu, Singapore a stabilit un centru regional ADR (Accord européen relatif au transport international des marchandises dangereuses par route) și un sistem electronic pentru arbitrajele internaționale care unește centrul dotat tehnic cu software de ultimă generație. Singapore este angajat în procesul de punere în aplicare a arbitrajelor digitalizate.

Platforma SCC lansată de Institutul de arbitraj al Camerei de Comerț din Stockholm (SCC) în septembrie 2019, reprezintă un sistem digital cu funcție de partajare a fișierelor, unde există toate materialele litigiului. Materialele sunt sistematizate în funcție de prioritățile arbitrului și a părților interesate. De asemenea, există posibilitatea căutării în funcție de cuvinte cheie sau fraze. Pe lângă partajarea fișierelor, platforma conține un calendar de caz, o prezentare generală a tuturor participanților la caz, un aviz pentru tribunal și notificări. Arbitrajelor noi înregistrate cu SCC li se atribuie o pagină pe platformă. Utilizarea inteligenței artificiale ca arbitru sau mediator este în creștere datorită rapidității și costului său redus. Platforma SCC, aplicată inițial de companiile din sectorul digital precum eBay și PayPal, pentru a rezolva disputele online, a fost recent utilizată pentru a rezolva disputele fiscale în domeniul vamal.

Importanța digitalizării și rolul brokerilor vamali. Digitalizarea se referă la conversia textului, a imaginilor sau a sunetului într-o formă digitală care poate fi procesată de un computer. Tehnologiile de digitalizare permit inițial conversia formelor tradiționale de stocare a informațiilor, cum ar cele de pe suportul de hârtie și fotografiile, în codul binar de stocare pe computer.

Tehnologiile digitale contemporane permit crearea și stocarea fluxurilor tot mai mari de informație în format electronic. Întreprinderile comerciale, instituțiile și agențiile guvernamentale au trecut printr-o transformare digitală. Unele tehnologii, implementate recent, cum ar fi Big Data și Blockchain sunt considerate ca fiind perturbatoare, deoarece afectează în mod semnificativ modul în care cetățenii interacționează cu instituțiile guvernamentale. În același timp, tehnologiile digitale oferă posibilitatea de a soluționa problema informațiilor imperfecte cu care se confruntă administrațiile fiscale.

Informațiile pot fi imperfecte, deoarece contribuabilii își pot denatura veniturile, consumul sau alte evenimente impozabile pentru a evita sau chiar eschiva de la plata impozitelor. Administrațiile vamale sunt adesea constrânse de la obținerea de informații sau trebuie să utilizeze procese de audit cu resurse mari pentru a verifica informațiile prezentate. Digitalizarea poate ajuta la atenuarea acestor constrângeri în mai multe moduri:

a) Modalități performante de verificare a informațiilor prezentate de către contribuabili. (Informațiile raportate de contribuabili pot să fie verificate automat și de către sistemul digital a serviciului vamal).

b) Obținerea informațiilor privind contribuabilii de la terți (cum ar fi utilizatorii platformelor) de către administrația din alte țări (prin intermediul schimbului automat de informații). Pe măsură ce datele sunt colectate în formate mai standardizate, puterea de procesare a crescut, permițând autorităților să evalueze riscurile contribuabililor analizând seturi mari de date și combinând diferite surse de date.

c) Utilizarea tehnologiei blockchain poate asigura sporirea exactității informației.

Există mai multe cauze de ce companiile apelează la serviciile acordate de firmele de logistică și brokeraj. În primul rând ei duc lipsă de personal calificat în domeniul vamal, cât și experiență în întocmirea și depunerea declarațiilor vamale. Utilizarea acestor servicii ajută companiile să reducă cheltuielile și să micșoreze timpul pentru proceduri de documentare și vamale ale tranzacțiilor de export și import. Sunt două tipuri de furnizori de servicii vamale. Există agenți vamali care sunt specialiști experimentați în domeniul dat, și sunt expeditori de mărfuri care acordă servicii logistice și care pot oferi și servicii vamale. Conform Figurii 1 două treimi dintre companii preferă să apeleze anume la Serviciul Vamal.

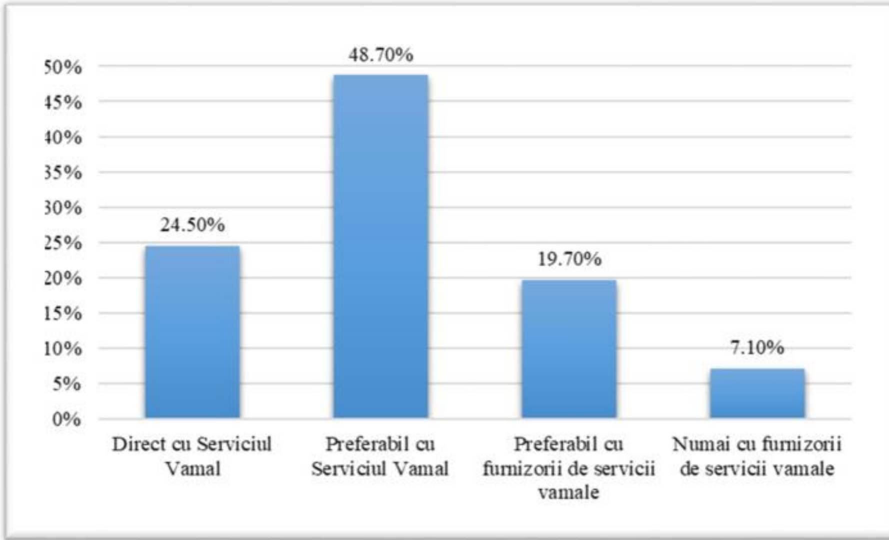

Figura 1. Ponderea companiilor după tipul furnizorului de servicii vamale

Sursa: *[6]*

În esență, furnizorii de servicii vamale acordă suport clienților în procesul de declarare vamală a mărfurilor. Ei sunt împuterniciți să acționeze ca delegați în numele clienților în schimbul unei remunerări. Există două tipuri de furnizori de servicii vamale: contractați și independenți. În majoritatea țărilor, responsabilitatea juridică pentru corectitudinea declarării vamale revine exclusiv clientului, iar în Republica Moldova, anume brokerul vamal poartă răspundere administrativă sau penală pentru corectitudinea declarării valorii în vamă a mărfurilor în dependență de prejudiciul adus statului, dacă este mai mare de 120 mii lei atunci răspunde penal. În schimb clienții poartă răspundere numai pentru veridicitatea documentelor prezentate.

Tipul și domeniul de aplicare al serviciilor oferite variază în funcție de natura relațiilor dintre furnizorul de servicii și client. Sarcina de bază a brokerilor este întocmirea și depunerea declarației, împreună cu alte documente relevante, către autoritățile vamale. În cazul apariției necesității de informații suplimentare, brokerii contactează agentul economic. În practica internațională, dacă mai târziu vor fi identificate discrepanțe între mărfurile plasate la control vamal și datele din actele de însoțire, pot fi realizate ajustările necesare în termen scurt. În cazul Republicii Moldova, după prezentarea în vamă a mărfii, declarației și altor acte de însoțire, deja nu mai pot fi efectuate corectări, se întocmește un proces verbal și se stabilește gradul încălcării legii conform Codului Vamal. Brokerii vamali interacționează de obicei direct cu funcționarii vamali. Unele țări, în corespundere cu prevederile actelor legislative în vigoare, solicită brokerului vamal să aibă un reprezentant fiscal în țara unde se află autoritatea vamală respectivă. În alte cazuri, numai brokerii care dețin licență, eliberată de Serviciul Vamal, pot presta servicii în domeniul vămuirii.

Conform Figurii 2 majoritatea clienților interacționează cu brokerii vamali prin intermediul de telefonie mobilă, internet mobil sau poștă electronică. Doar 25,9% dintre respondenți au stabilit interfețe de date. Ceea ce reprezintă un procent destul de mic, în special luând în considerare faptul că, informațiile necesare pentru vămuire sunt disponibile cu ușurință în ERP-ul clientului. Acest lucru ar reduce semnificativ efortul necesar pentru transmiterea datelor prin canalele de distribuție convenționale, unde există, de asemenea, riscul de apariție a erorilor pe parcursul fluxului de informație.

Acest proces nu este doar rezultatul lipsei de digitalizare în sfera serviciului vamal și companiilor de logistică, dar, de asemenea, și din cauza legăturilor ineficiente dintre părțile implicate. Pe măsură ce companiile introduc noi sisteme și platforme de flux informațional care facilitează schimbul de date și reconfigurarea interfețelor, acest proces va întâlni schimbări majore în calea sa spre o evoluție pozitivă.

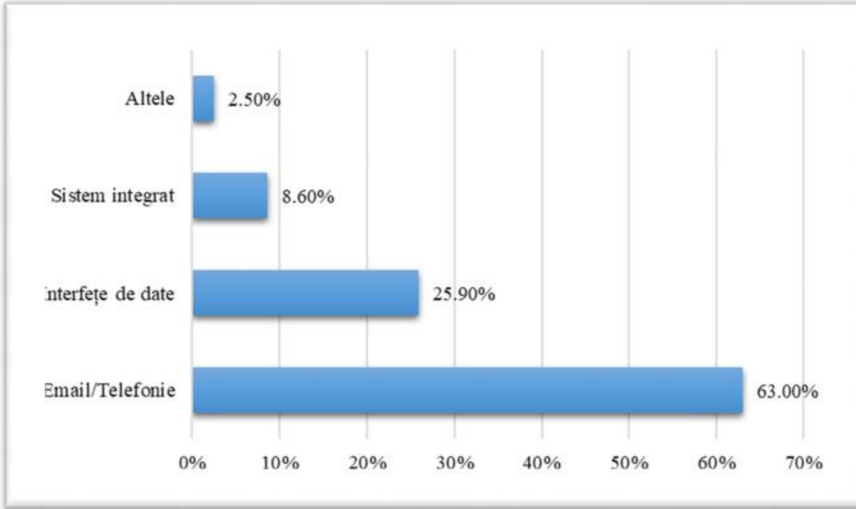

Figura 2. Ponderea canalelor de comunicare între Client şi brokerul vamal

Sursa: *[6]*

Companiile au investit mijloace semnificative în digitalizarea procesului de producție și de prestare a serviciilor. Faptul dat a avut un impact major asupra creşterii calității bunurilor oferite și deservicii clienților. Ca rezultat, a sporit gradul de transparență a serviciilor de transport și logistică. Unii furnizori acordă clienților posibilitatea de a urmări expedierea și circulația mărfii în timp real. Acest lucru oferă destinatarului o mai amplă cunoaştere privind timpul necesar pentru livrarea mărfii de la punctul de expediere până la punctul de destinație. În perioada precedentă, era suficient să informezi clienții privind intervalul de timp necesar pentru perfectarea documentelor. Astăzi, clienții conștientizează că rapiditatea întocmirii declarației vamale afectează puterea lor concurențială. O mai mare flexibilitate a companiilor de brokeraj și de logistică asigură optimizarea lanțului logistic. Acest lucru duce la majorarea volumului transportului datorită globalizării și implementării comerțului electronic.

Conform cercetărilor efectuate de Deloitte Global, 33% din agenții economici interogați consideră că digitalizarea vamală are o prioritate înaltă, iar 39,5% de respondenți susțin că gradul de prioritate este mediu, și doar pentru 21,5% gradul de prioritate este scăzut (Figura 3). Reprezentanții mediului de afaceri au remarcat importanța digitalizării serviciilor vamale și influența acestuia asupra profitului companiei și eficienței lanțului logistic.

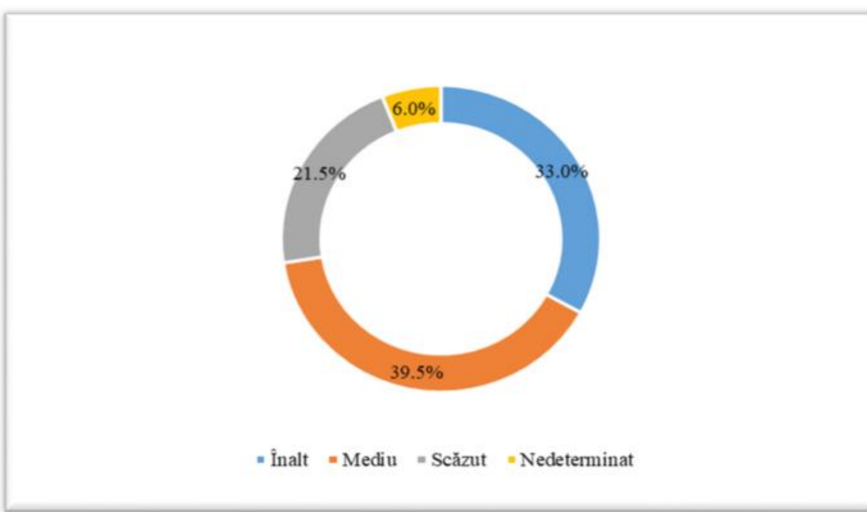

Figura 3. Ponderea priorității digitalizării vamale pentru companiile respondente

Sursa: *[6]*

CONCLUZII

Serviciul Vamal rămâne a fi o instituție angajată într-o activitate complexă ce se află într-o continuă evoluție. Implementarea tehnologiilor digitale în logistică (în Republica Moldova) se află în stadiu incipient. Digitalizarea fluxului de comunicare trebuie să devină o obișnuință în interacțiunea dintre serviciul vamal și furnizorii de servicii. Transformarea digitală va aduce un beneficiu competitiv pentru cei ce vor fi primii în această cursă inovativă. Brokerii vamali vor continua să joace un rol însemnat în comunicarea dintre clienți și serviciul public vamal. Întocmirea declarațiilor vamale și interacțiunea cu funcționarii vamali este și va fi activitatea lor de bază. În același timp, digitalizarea va asigura majorarea vitezei de prelucrare a datelor vamale. Rolul Serviciului Vamal nu se va modifica în timpul apropiat, dar va crește necesitatea sporirii gradului de calificare a funcționarilor vamali și a brokerilor privind abilitatea de aplicare a noilor tehnologii digitale.

Discuții privind rezultatele obținute. Studiul experienței internaționale privind digitalizarea serviciului vamal a permis identificarea principalelor direcții de digitalizare a proceselor vamale în contextul perfecționării Serviciului Vamal al Republicii Moldova: crearea unei platforme cloud unificate de stat; controlul public bazat pe schimbul automat de date; îmbunătățirea infrastructurii de identificare digitală multifactorială; crearea coridoarelor de transport digital; legalizarea și elaborarea regulilor de funcționare a internetului; perfecționarea interacțiunii informaționale interdepartamentale; crearea centrelor de declarare electronică; extinderea utilizării sigiliilor digitale în cazul tranzitului de mărfuri pe teritoriul Republicii Moldova.

BIBLIOGRAFIE

1. Bugetul Public Național. Ministerul Finanțelor // [Electronic resource] Access mode: https://buget.mf.gov.md/ro#bpn (date of access: 20.06.2021).
2. Electronic customs. European Commission. Taxation and customs union. // [Electronic resource] Access mode: https://ec.europa.eu/taxation_customs/general-information-customs/electronic-customs_en (date of access: 13.04.2021).
3. Implications of Big Data for Customs. How It Can Support Risk Management Capabilities. World Customs Organization. // [Electronic resource] Access mode: http://www.wcoomd.org/~/media/wco/public/global/pdf/about-us/international-customs-day/2016/wco-sg-message-icd-2016-en.pdf ?db=webb (date of access: 13.04.2021).
4. Gutium, M. Instrumente digitale utilizate în domeniul vamal // International Symposium Experience. Knowledge. Contemporary Challenges „Back to the Future. Social – economic Challenges and Perspectives"; 8th Edition, May 27th-28th, 2021. – București: Editura „ARTIFEX" – 2021 – pp. 693 - 699.
5. Lebid, V., Anufriyeva, T., Savenko, H., Skrypnyk, V. Study of efficiency of simplication of customs formalities on the digitalization basis / V. Lebid, T. Anufriyeva, H. Savenko, V. Skrypnyk, // Technology Audit and Production Reserves. – 2021. – Vol. 1, No. 4 (57) – pp. 49 - 53.
6. The Impact of Digitalization on Customs Service Providers. An outlook into the future. Deloitte Global // [Electronic resource] Access mode: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/de/Documents/consumer-business/Future_of_Customs_Service_Providers.pdf (date of access: 20.06.2021).
7. Жеребен, Е.В., Липатова Н.Г. Применение цифровых технологий во взаимодействии таможенных и налоговых органов при проведении таможенного контроля после выпуска товаров / Е.В. Жеребен, Н.Г. Липатова // Журнал правовых и экономических исследований. – 2019. – № 4 – стр. 158 - 167.
8. Мешечкина, Р.П., Матвеева О.П. Цифровизация таможенных процессов как фактор развития государственных таможенных услуг / Р.П. Мешечкина, О.П. Матвеева // Вестник Белгородского университета кооперации, экономики и права. – 2020. – № 2 (81) – стр. 9 - 19.
9. Рустамова, С.С. Роль цифровой экономики в инновационном развитии сферы таможенных услуг // Таможенные чтения - 2019. Наука и образование в условиях становления инновационной экономики. Сборник материалов Международной научно-практической конференции. – Издательство: Санкт-Петербургский имени В.Б. Бобкова филиал Российской таможенной академии. – 2019. – стр. 88 - 94.
10. Сомов, Ю.И., Ткаченко И.Е. Деятельность таможенных органов в условиях расширения электронной трансграничной торговли / Ю.И. Сомов, И.Е. Ткаченко // Вестник Российской Таможенной Академии. – 2016. – № 4 – стр. 44 - 49.

11. Стратегия развития информационного общества в России до 2030 года. Официальный сайт Президента Российской Федерации. // [Electronic resource] Access mode: http://www.kremlin.ru/events/president/news/53379 (date of access: 13.05.2021).
12. Шабашева, Ю.Е. Цифровизация экономики Российской Федерации как условие инновационного развития государственных таможенных услуг / Ю.Е. Шабашева // Экономика и бизнес: теория и практика. – 2019. – № 6-2 – стр. 162 - 168.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR IN AZERBAIJAN

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО СЕКТОРА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Hasanli Turgut MUSHVIG[1], student
Azerbaijan University of Tourism and Management, Azerbaijan

JELClassification: I12, Z32, Z38

ABSTRACT

We as a whole have been influenced by the current COVID-19 pandemic. Be that as it may, the effect of the pandemic and its outcomes are felt diversely relying upon our status as people and as citizenry. While some attempt to adjust to working web based, self-teaching their youngsters and requesting food through Instacart, others must choose the option to be presented to the infection while keeping society working. Our distinctive social personalities and the gatherings of people we have a place with decide our consideration inside society and, likewise, our weakness to pandemics.

Key words: *Coronavirus, health, liberties, wealth, thickness, pandemic, race, law, wellbeing*.

На нас в целом повлияла нынешняя пандемия COVID-19. Как бы то ни было, эффект пандемии и ее последствия ощущаются по-разному, в зависимости от нашего статуса как людей и как граждане. В то время как некоторые пытаются приспособиться к работе через Интернет, самообучению своих детей и запросу еды через Instacart, другие должны выбрать вариант, которым они будут подвергаться инфекции, при этом поддерживая работу общества. Наши отличительные социальные личности и скопления людей, которым мы занимаемся, определяют наше внимание в обществе, а также нашу слабость к пандемиям.

Ключевые слова: *коронавирус, здоровье, свободы, богатство, толщина, пандемия, раса, закон, благополучие.*

INTRODUCTION

Coronavirus is slaughtering individuals for a huge scope. As of October 10, 2020, more than 7.7 million individuals across each state in the United States and its four domains had tried positive for COVID-19 [1][2]. As indicated by the New York Times data set, at any rate 213,876 individuals with the infection have passed on in the United States [3]. Notwithstanding, these disturbing numbers give us just 50% of the image; a more critical glance at information by various social personalities (like class, sexual orientation, age, race, and clinical history) shows that minorities have been disproportionally influenced by the pandemic. These minorities in the United States are not reserving their privilege to wellbeing satisfied.

As indicated by the World Health Organization's report Closing the Gap in a Generation: Health Equity through Action on the Social Determinants of Health, "poor and inconsistent everyday environments are the outcomes of more profound primary conditions that together design the manner in which social orders are coordinated—helpless social strategies and projects, out of line monetary game plans, and terrible legislative issues.". This harmful blend of variables as they work out during this season of emergency, and as early news on the impact of the COVID-19 pandemic brought up, is excessively influencing African American people group in the United States. I perceive that the pandemic has had and is effect sly affecting different minorities too, however space doesn't allow this exposition to investigate the effect on other minority gatherings.

RESEARCH METHODOLOGY AND DISCUSSION OF THE RESULTS

Utilizing a common liberties focal point in this examination assists us with interpreting needs and social issues into rights, concentrating on the more extensive sociopolitical underlying setting as the reason for the social issues. Basic liberties feature the natural poise and worth, all things considered, who are the essential rights-holders.

[1] ***e-mail: hasanli.turgut.1901@atmu.edu.az***

Governments (and other social entertainers, like organizations) are the obligation conveyors, and as such have the commitment to regard, ensure, and satisfy common freedoms. Common freedoms can't be isolated from the cultural settings in which they are perceived, asserted, implemented, and satisfied. In particular, social rights, which incorporate the privilege to wellbeing, can become significant apparatuses for propelling individuals' citizenship and improving their capacity to partake as dynamic citizenry. A particularly comprehension of social rights points out the idea of fairness, which necessitates that we place a more noteworthy accentuation on "fortitude" and the "system.". Furthermore, to create uniformity, fortitude, and social mix, the satisfaction of social rights isn't discretionary. To satisfy social reconciliation, social arrangements need to mirror a guarantee to regard and ensure the weakest people and to make the conditions for the satisfaction of monetary and social rights for all.

Before the Affordable Care Act—established into law in 2010—about 20% of African Americans were uninsured. This demonstration helped bring down the uninsured rate among nonelderly African Americans by more than 33% somewhere in the range of 2013 and 2016, from 18.9% to 11.7%. In any case, even after the law's entry, African Americans have higher uninsured rates than whites (7.5%) and Asian Americans (6.3%). The uninsured are definitely almost certain than the safeguarded to renounce required clinical visits, tests, medicines, and prescriptions due to cost.

As the COVID-19 infection advanced all through the United States, testing packs were dispersed similarly among labs across the 50 states, without thought of populace thickness or real requirements for testing in those states. A chance to stop the spread of the infection during its beginning phases was missed, with genuine ramifications for some Americans. Despite the fact that there is a shortage of race-disaggregated information on the quantity of individuals tried, the information that are accessible feature African Americans' general absence of admittance to testing. For instance, in Kansas, as of June 27, as per the COVID Racial Data Tracker, out of 94,780 tests, just 4,854 were from dark Americans and 50,070 were from whites. Be that as it may, blacks make up just about 33% of the state's COVID-19 passing (59 of 208). And keeping in mind that in Illinois the absolute quantities of affirmed cases among blacks and whites were practically even, the test numbers show an alternate picture: 220,968 whites were tried, contrasted with just 78,650 blacks.

Additionally, American Public Media covered the COVID-19 death rate by race/nationality through July 21, 2020, including Washington, DC, and 45 states (see ***Figure 1***). This information, while showing a disturbing demise rate for all races, exhibits how minorities are hit more diligently and how, among minority gatherings, the African American populace in numerous states endures the worst part of the pandemic's wellbeing sway.

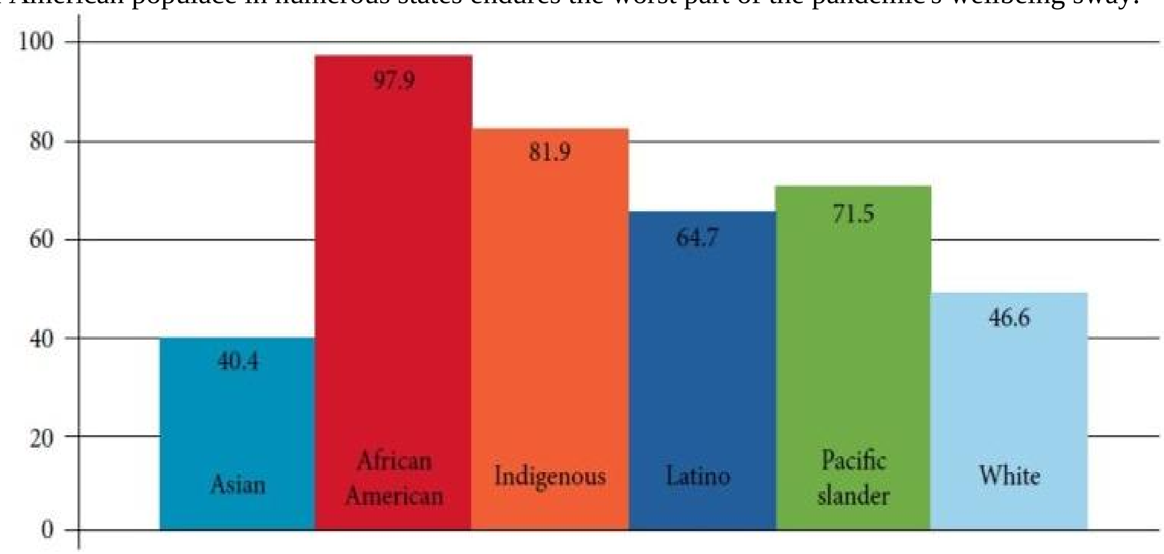

Figure 1. COVID-19 deaths per 100,000 people by race/ethnicity, through September 10, 2020

Source: *APM Research Lab, September 10, 2020. Available at: https://www.apmresearchlab.org/COVID/deaths-by-race* [4]

Roughly 97.9 out of each 100,000 African Americans have kicked the bucket from COVID-19, a death rate that is a third higher than that for Latinos (64.7 per 100,000), and more than twofold than that for whites (46.6 per 100,000) and Asians (40.4 per 100,000). The overrepresentation of African Americans among affirmed COVID-19 cases and number of passing underscores the way that the Covid pandemic, a long way from being an equalizer, is enhancing or in any event, demolishing existing social imbalances attached to race, class, and admittance to the medical care framework.

Taking into account how African Americans and different minorities are overrepresented among those getting tainted and passing on from COVID-19, specialists suggest that more testing be done in minority networks and that more clinical benefits be provided. Although the law expects back up plans to cover testing for patients who go to their primary care physician's office or who visit critical consideration or trauma centers, patients are unfortunate of winding up with a bill if their visit doesn't bring about a COVID test. Moreover, minority patients who need protection or are underinsured are more averse to be tried for COVID-19, in any event, when encountering disturbing manifestations. These unjust results recommend the significance of expanding the quantity of testing focuses and contact following in networks where African Americans and different minorities dwell; giving testing past indicative people; guaranteeing that high-hazard networks get more medical care laborers; fortifying social arrangement projects to address the quick necessities of this populace (like food security, lodging, and admittance to medications); and giving monetary insurance to presently uninsured specialists.

Social determinants of wellbeing and the pandemic's effect on African Americans' wellbeing results

In worldwide common liberties law, the privilege to wellbeing is a case to a bunch of social courses of action—standards, establishments, laws, and empowering climate—that can best get the satisfaction in this right. The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights sets out the center arrangement identifying with the privilege to wellbeing under global law (article 12). The United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights is the body liable for deciphering the covenant. In 2000, the advisory group received an overall remark on the privilege to wellbeing perceiving that the privilege to wellbeing is firmly identified with and reliant upon the acknowledgment of other human rights. What's more, this overall remark deciphers the privilege to wellbeing as a comprehensive right stretching out not exclusively to opportune and fitting medical services yet additionally to the determinants of health. I will ponder four determinants of wellbeing—prejudice and separation, destitution, private isolation, and fundamental ailments—that essentially affect the wellbeing results of African Americans.

Racism and discrimination

Regardless of developing interest in understanding the relationship between the social determinants of wellbeing and wellbeing results, for quite a while numerous scholastics, strategy creators, chosen authorities, and others were hesitant to distinguish prejudice as one of the main drivers of racial wellbeing disparities. Until now, a considerable lot of the examinations led to explore the impact of prejudice on wellbeing have zeroed in basically on relational racial and ethnic segregation, with nearly less accentuation on researching the wellbeing results of primary bigotry. The last includes interconnected foundations whose linkages are generally established and socially built up. With regards to the COVID-19 pandemic, demonstrations of segregation are occurring in an assortment of settings (for instance, social, political, and verifiable). Seemly, the pandemic has uncovered existing prejudice and separation.

COVID-19 intra-action reviews

An intra-action reviews is a nation driven cycle that surveys past reaction activities to recognize essential holes and improve reaction plans going ahead. WHO direction for leading a country COVID-19 intra-activity survey incorporates in excess of 300 conversation addresses that can be adjusted to a nation's context.

Notwithstanding, given that 26 of 33 nations that have effectively finished an intra-action reviews are encountering progressing SARS-CoV-2 transmission at the hour of writing, the review intra-activity survey measure doesn't adequately address continuous and extended reaction arranging. Inside this unique situation, we advocate for the consideration of a planned reaction assessment in the intra-activity survey measure, analyzing how to support reaction measures to guarantee versatility and plan adequately for what's to come.

CONCLUSIONS AND PROPOSALS

For imminent reaction arranging, we propose extra intra-action reviews addresses that address two topical zones: first, labor force strength, characterized as the physical and mental prosperity of responders; and second, operational versatility, characterized as the capacity to convey urgent progressing reaction tasks. The US Centers for Disease Control and Prevention has delivered COVID-19 reasonable reaction arranging direction for non-US settings, which "expects to distinguish basic contemplations for reaction pioneers creating supportable and viable COVID-19 reaction plans. The report characterizes key components basic the checking and assessing of both labor force and operational execution". Moreover, the inquiries expect to inspire conversation on the procedure for progressing COVID-19 reaction driven tasks to general wellbeing programs during an extended reaction. This operational flexibility methodology can: "

1) appropriate the obligations and reaction endeavors across the general wellbeing framework to [alleviate] the requests on the reaction coordination unit; and

2) guarantee long haul maintainability of these tasks with early fuse [in] the general wellbeing system." This direction incorporates in excess of 60 forthcoming reaction arranging addresses lined up with the current WHO COVID-19 key readiness and reaction plan's nine general wellbeing reaction pillars.

As 25 nations are presently arranging an intra-action reviews, we encourage nations to zero in the survey on pivotal, quickly implementable exercises and to grow the reviews inquiries to incorporate labor force and operational strength contemplations. Counting a review audit of exercises gained from the reaction so far and getting ready for a continuous COVID-19 reaction through forthcoming arranging are both critical parts to guarantee a supported and compelling reaction technique. The correlative methodology of connecting prompt reaction needs and expecting future reaction prerequisites is essential for any general wellbeing crisis and ought to be considered in future extended reactions as a normalized approach for intra-action reviews.

REFERENCES

1. WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. Available at: https://covid19.who.int/
2. COVID-19 situation update worldwide, as of week 28, updated 22 July 2021. - Access mode: https://www.ecdc.europa.eu/en/geographical-distribution-2019-ncov-cases
3. Worldometers, COVID-19 Coronavirus Pandemic. Available at: https://www.worldometers.info/coronavirus/
4. APM Research Lab, September 10, 2020. Available at: https://www.apmresearchlab.org/COVID/deaths-by-race

APPROACHING THE CONCEPT OF PERFORMANCE IN URBAN PUBLIC TRANSPORTATION

ABORDAREA CONCEPTULUI DE PERFORMANTA IN TRANSPORTUL URBAN DE CALATORI

Mihai CADINOIU[1], Drd.
Universitatea „Dunarea de Jos" Galati
Facultatea de economie si administrare a afacerilor
Scoala doctorala de stiintesocio umane
Strategii de inovare si integrare a politicii de transport public urban

JEL Classification: R4, P47, O18

ABSTRACT

The present manner in which the public transportation consumer approaches this sector, and this consumer's market respectively, attracts a high degree of responsibility and involves unconditional performance.

Starting from clear criteria, imposed by present-day legislation, from the infrastructure area that significantly influences this service, and to the new scientific discoveries, the environment, safety and security constraints, green or ecological transportation dynamically imposes itself in this field of the urban public transportation system.

All contemporary approaches push present technology to completely electrically-powered transportation, public safety in the transportation vehicle, even the exclusion of the human factor in this equation and also the diversifying of the various urban transportation means adapted to the territorial needs of each urban settlement.

Keywords: *public transportation, passenger safety, ecological transport, performance.*

Maniera actuala prin care consumatorul din transportul public, abordează acest sector, respectiv această piață de consum, impune un grad ridicat de responsabilitate implicând necondiţionat perfomanţa.

Pornind de la criterii clare, impuse de legislaţia actuala, traversând zona de infrastructură care influenţează in mod semnificativ acest serviciu si pâna la noile cuceriri stiinţifice, impunerile de mediu, siguranţa si securitate, transportul verde sau ecologic acaparează dinamic acest domeniu al transportului urban de călători.

Toate demersurile contemporane, împing tehnologia prezentă către transportul în totalitate electric, siguranţa călătorului în mijlocul de transport, chiar excluderea factorului uman din aceasta ecuaţie si de asemenea diversificarea diferitelor mijloace de transport urban racordate la nevoile teritoriale ale fiecărei dezvoltări urbane.

Cuvinte cheie: *transport public, transport ecologic, siguranţa călătorului, performanţa.*

INTRODUCERE

Pentru aplicarea unui transport modern este imperios necesar ca odată cu dezvoltarea tehnologiei, călătorii sa dispună de informaţii cât mai complete despre rutele mijloacelor de transport, utilarea acestora, gradul de acoperire al graficului de transport, frecvenţa, punctualitatea si siguranţa oferită de călătorie.

Transportul modern de călători trebuie sa fie o varianta viabila in cadrul comunităţii, acest lucru impunându-se în contextul eliminării deplasărilor cu mijloacele de locomoţie proprietate personala. Doar in condiţiile acestea se poate dezvolta transportul în comun, asigurându-se fluidizarea traficului pe infrastructura rutieră, dezvoltarea capacităților și modernizarea acestora.

Sinteza Literaturii Şi Metodologia De Cercetare

Cartea albă din 2011 privind transporturile susține transformarea sistemului european de transport într-un sistem durabil și competitiv, care va îmbunătăți în continuare mobilitatea și va continua să sprijine creșterea economică și ocuparea forței de muncă [1].

[1] ✉ ***e-mail: cadinoiu.mihai@yahoo.ro***

Acesta stabilește obiective ambițioase pentru reducerea dependenței de petrolul importat, îmbunătățirea mediului, reducerea accidentelor și reducerea bruscă a emisiilor de gaze cu efect de seră. Aceste obiective trebuie văzute în contextul unei creșteri continue a cererii de transport, a diferențelor în evoluția modurilor de transport, a schimbărilor demografice și a capacității de investiții în scădere a autorităților publice [2].

Schimbările suplimentare nu vor fi suficiente pentru a face față provocărilor cu care se confruntă Europa și sectorul său de transport. În schimb, guvernele și sectorul transporturilor în general trebuie să se desprindă de gândirea convențională. Sunt necesare idei noi, strategii de pionierat și antreprenoriat pentru a răspunde noii realități. Ceea ce este în joc nu este doar viabilitatea sistemului european de transport, ci și, având în vedere impactul transportului asupra creșterii economice și a potențialului de creare de locuri de muncă, realizarea unei economii europene inteligente, durabile și incluzive.

Va fi necesar un portofoliu diversificat de surse de finanțare publice și private, inclusiv noi instrumente financiare pentru a crește pârghia bugetelor publice și o nouă mișcare către principiul „utilizatorul plătește" [3].

Pentru evaluarea confortului călătoriei și calităților oferite de serviciul de transport public, măsurarea gradului de regularitate și punctualitate, a satisfacției și siguranței serviciul de transport public, precum și identificarea profilului calatorului și a nevoilor sale a fost efectuat un chestionar[1]. La studiu au participat peste 1100 de respondenți de ambele sexe, cu vârsta între 18-70 ani din care au fost desprinse concluzii definitorii în conturarea profilului transportului public de călători şi în acelaşi timp în vederea modelării acestuia.

Scopul cercetării a fost de a urmări modul de configurare a anumitor variabile în baza cărora să propunem modalităţi de eficientizare, modernizare si dezvoltare a transportului urban de călători.

Analiza și interpretarea datelor a fost realizată prin scalarea aprecierilor consumatorilor a metodei ordonării notelor

Proiecție Pentru Transportul Și Mobilitatea Viitoare

O viziune a modului în care s-ar putea dezvolta transportul poate servi în mod util ca bază pentru reflecție asupra cercetării și inovării și asupra soluțiilor necesare pentru a sprijini obiectivele de dezvoltare. Viziunea prezentată mai jos trebuie să țină seama de evoluția anticipată a industriei de fabricație a transporturilor. Industria noastră își va continua trecerea de la un avantaj competitiv bazat pe costuri la unul bazat pe o valoare adăugată ridicată, legat de inovația în concepția, producția și operarea sistemelor și serviciilor complexe cu un conținut mai scăzut de carbon. Acest lucru va sprijini ocuparea forței de muncă și creșterea economică. Introducerea de noi materiale și procese de producție va aduce noi parteneri tehnologici în sectorul producției și transporturilor.

Utilizatorul O Prioritate A Sistemului De Transport Public De Calatori

Plecând de la această premiza, utilizatorul în prim plan, am inițiat o cercetare care a avut drept scop aprecierea indicelui de satisfacție al călătorilor, consumatori ai transportului urban.

Am considerat utilă definirea unui indicator de performanta căruia i-am atribuit denumirea CFP.

- C= CONFORT, SIGURANTA, PROTECTIA MEDIULUI
- F= FRECVENTA, RAPIDITATE, GRAD DE INCARCARE
- P= PUNCTUALITATE, CALITATE, ACCESIBILITATE

Plecând de la ***gradul de siguranță în mijloacele de transport în comun***, respondenții s-au prezentat în majoritate mulțumiți de siguranța în mijloacele de transport din municipiul Galați. Respondenții cu răspuns nesatisfăcător și total nesatisfăcător au menționat apariția la un moment dat a unor întâmplări care au conferit nesiguranța transportului public, vezi fig.1.

[1] Cercetarea este una realizată în municipiul Galaţi, fiind acceptată pentru problematica abordată la nivelul transportului local de călători din România.

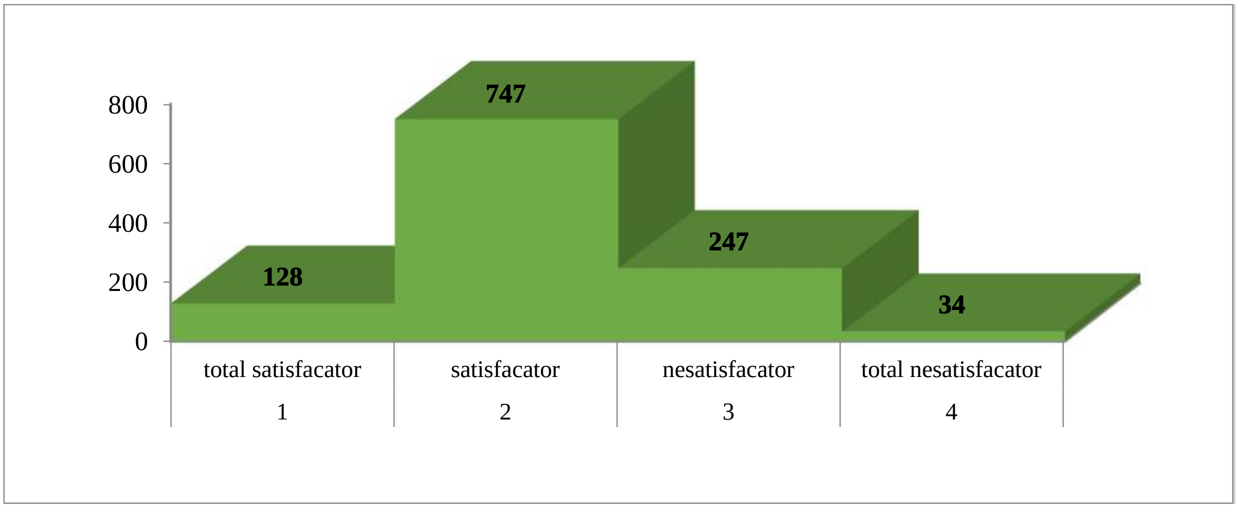

Figura 1. Gradul de siguranță în mijloacele de transport public

Sursa: *în baza datele sondajului*

Zona de confort îl consider un atribut important în transportul public modern. Aplicarea studiului pe eșantionul stabilit a reliefat faptul că - din totalul respondenților 11,7% total satisfăcător; 57,4% satisfăcător iar o pondere de doar 2,9% și-au prezentat nemulțumirea față de mijloacele de transport, această pondere fiind determinată în speță de autobuzele vechi, vezi fig.2.

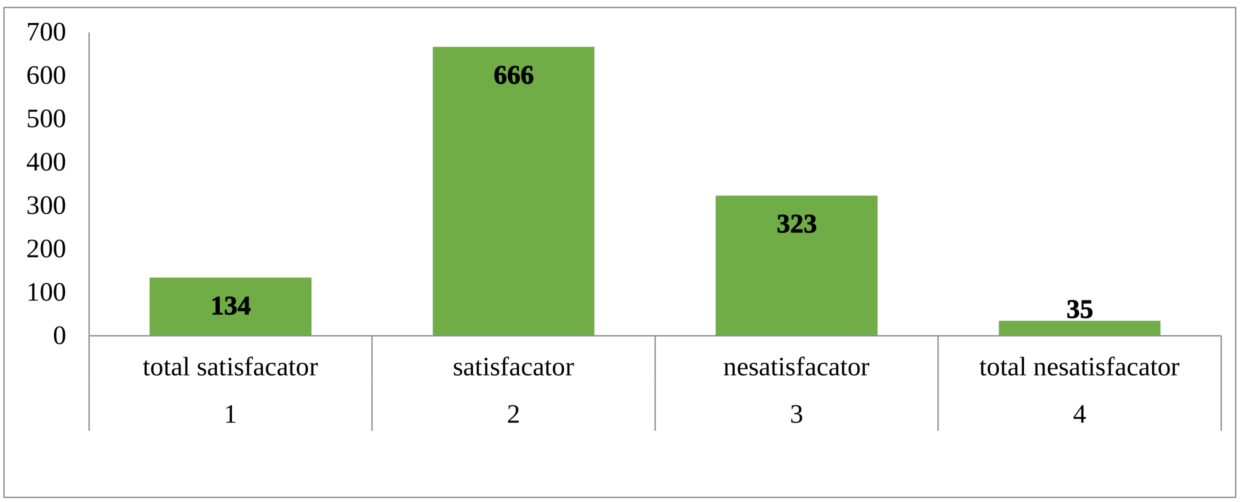

Figura 2. Gradul de confort al călătoriei

Sursa: *în baza datele sondajului*

În viitor, o interacțiune mai puternică între transport, energie și tehnologiile și rețelele informației și comunicațiilor va duce la îmbunătățiri ale performanței de mediu și ale eficienței resurselor. Transportul va vedea o schimbare către mobilitate, în mare parte bazată pe utilizarea combustibililor alternativi, surse de energie durabile și o utilizare mai mare a mijloacelor de transport eficiente din punct de vedere energetic și ecologice. Sistemele alternative de propulsie și tehnologiile inteligente de comunicații vor fi în centrul unei noi generații de vehicule curate și interconectate[4].

Pentru a măsura gradul de acoperire a flotei de transport este necesară măsurarea frecvenței mijloacelor de transport în stațiile de călători, acele puncte fixe care prin determinarea aglomerației urbane din fiecare zona impune o anumită frecvență a mijloacelor de transport care răspunde necesarului de descărcare a zonei respective, vezi fig.3.

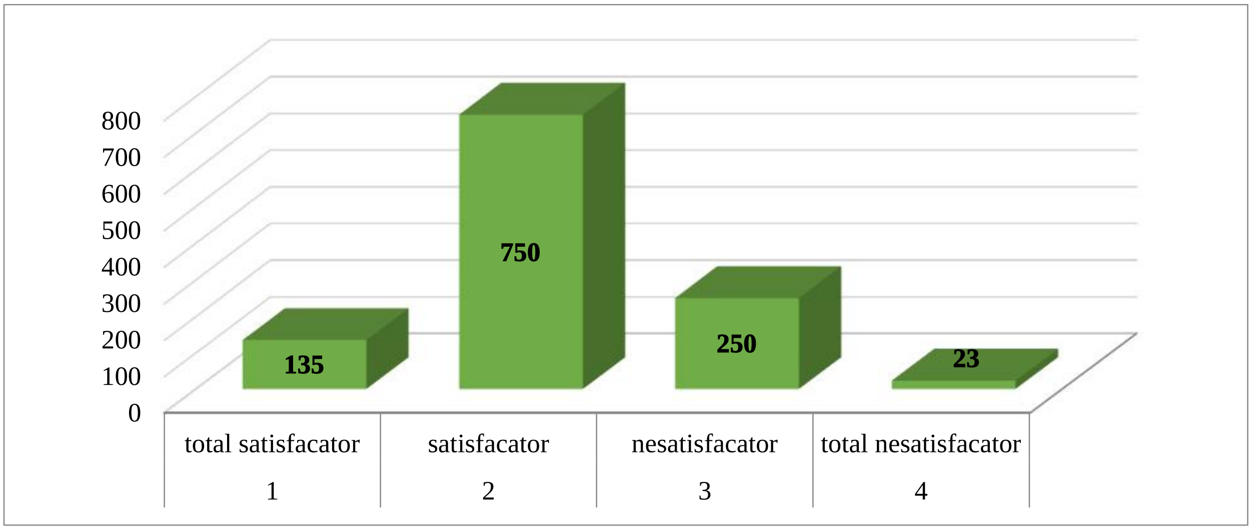

Figura 3. Frecvența de circulație a mijloacelor de transport

Sursa: *în baza datele sondajului*

Așa cum se poate observa, respondenții s-au manifestat a fi mulțumiți de ritmicitatea mijloacelor de transport din municipiul Galați, manifestându-se nemulțumire în zona orelor de vârf atunci când datorită cererii mari de capacitați de transport, nu se asigura necesarul, frecvența acestora fiind influențata negativ.

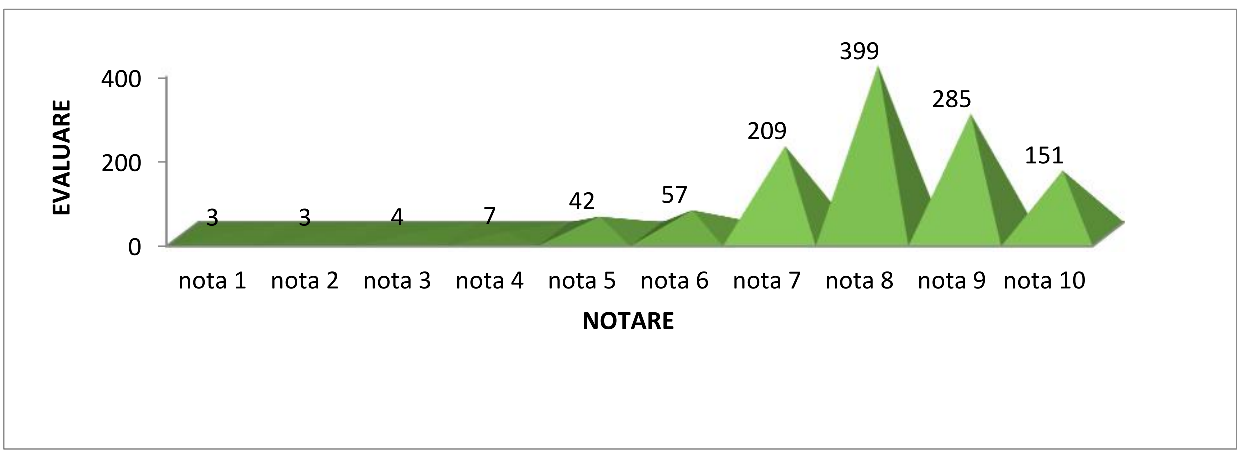

Figura 5. Pozitionare CFP

Sursa: *estimări ale autorului*

Rezultatele prezentate in poziţionarea CFP vezi fig.5 sunt obţinute în urma aprecierii celor 1100 de respondenţi care au fost incluşi în sondaj, ca urmare a notării tuturor factorilor care determina imaginea completa a transportului public din municipiul Galaţi.

Un alt factor important în determinarea CFP este de asemenea ***punctualitatea mijloacelor de transport*** care de cele mai multe ori determină gradul de nemulțumire a călătorului, încercând să determinam prin sisteme specializate îmbunătățirea acestui lucru, respectiv prin introducerea în cadrul sistemului de eticketing a comunicării si poziţionării mijloacelor de transport în comun din trafic. Pe termen mediu, va fi implementată de către autoritatea locală din cadrul unităţii administrativ teritoriale o nouă arhitectură pentru un sistem de management al informațiilor și de plată orientat către utilizator, bazat pe tehnologia de poziționare, comunicare și monitorizare de ultimă generație.

Din observațiile efectuate s-a desprins concluzia ca ponderea respondenților mulțumiți de punctualitatea mijloacelor de transport (vezi fig.4.) este majoritară, dar foarte importantă este informarea călătorilor, ceea ce se poate realiza prin montarea panourilor de informare în stațiile de călători de pe raza municipiului Galați.

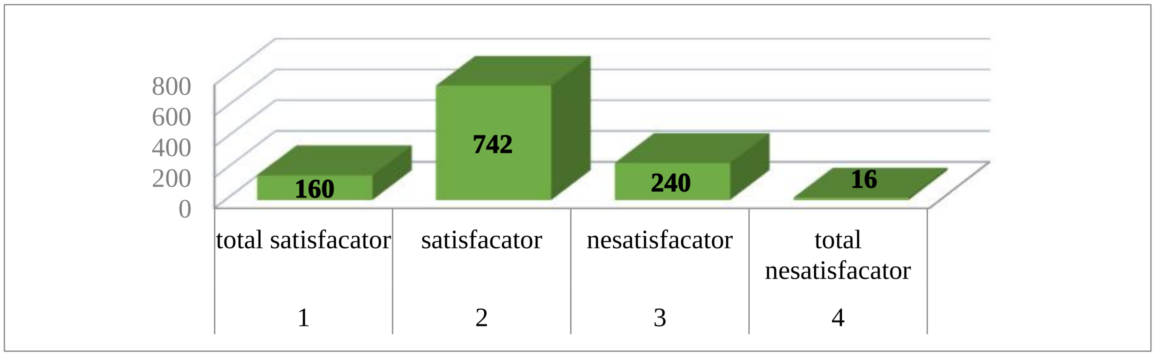

Figura 4. Punctualitatea mijloacelor de transport

Sursa: *în baza datele sondajului*

Referitor la indicatorul de performanță definit CFP (confort-frecventa-punctualitate) putem observa ca un serviciu de transport public local trebuie sa îndeplinească condițiile cumulate impuse de contractul de delegare a gestiunii, dar în același timp un CFP realizat în pondere de 70% poate să califice operatorul de transport în îndeplinirea condițiilor de baza pentru efectuarea transportului public de călători.

Bineînțeles atunci când vorbim de performanta și de un standard ridicat ne gândim ca un CFP de peste 85% chiar 90% poate așeza analiza pe o poziție de top, atunci când transportul public de calatori deja capătă valente de performanta, vezi fig.6.

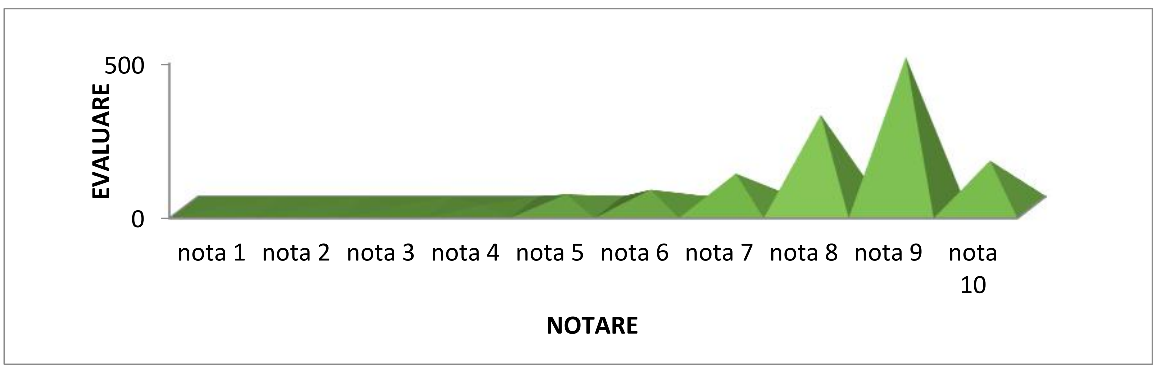

Figura 6. CFP(confort,frecventa,punctualitate) ideal

Sursa: *estimări ale autorului*

Concluzii În Baza Sondajului

Analiza efectuată pe eşantionul de călători stabilit în cadrul studiului, a scos in evidenţă anumite disfuncţionalităţi care trebuiesc îndreptate în cel mai scurt timp. Astfel a fost observat faptul că în timpul orelor de vârf frecvenţa autobuzelor este scăzută ceea ce trebuie să determine introducerea de noi capacităţi de transport nepoluante în perioadele suprasolicitate din orarul zilnic. Aglomerarea de autobuze care parcurg acelaşi itinerar de trafic şi aglomerează staţiile, este o alta problemă identificată în analiză. Realizarea unei reîmprospătări a flotei de transport prin eliminarea autobuzelor vechi şi mărirea numărului de capacităţi, trebuie sa devină o prioritate în transportul actual de călători. Prin procurarea titlurilor de călătorie de la automatele care eliberează în staţii aceste bilete s-a concluzionat că este necesară mărirea numărului acestora, facilitând existenţa acestor automate în cât mai multe staţii.

Perspective În Transportul De Călători

Sistemul de transport va deveni complet integrat și intermodal, permițând călătorilor și mărfurilor să treacă fără probleme între moduri și peste granițe. Cererea în creștere a utilizatorilor finali, împreună cu dezvoltarea în continuare a pieței interne, vor aduce noi servicii, fiabilitate mai mare și mai multă flexibilitate pentru pasageri și proprietarii de marfă. Toate aeroporturile și porturile maritime majore vor fi conectate la rețeaua feroviară. Acest lucru va fi susținut de sisteme și servicii complet intermodale de informare, rezervare și plată. Terminalele și platformele intermodale pentru pasageri și mărfuri vor fi proiectate și dotate cu echipamente avansate, de exemplu pentru a facilita transbordarea de mărfuri fără probleme.

Noile abordări în urmărirea, coordonarea și gestionarea mărfurilor vor avea ca rezultat servicii logistice extrem de eficiente, accesibile și fără hârtie, cu o amprentă de carbon mai mică. Bunurile vor fi livrate în termen de livrare garantat. În domeniul siguranței și securității transporturilor, tehnologia va contribui la oferirea unui răspuns la cererile societății pentru viziuni de „zero victime" și „securitate totală".

Pe termen mai scurt, managementul modal și sistemele de informații existente vor fi îmbunătățite, implementate și, ori de câte ori este cazul, extinse cu interfețe către alte moduri, permițând servicii de călătorie și logistică fără probleme.

Infrastructura de transport se va schimba. Infrastructura modernă va încorpora din ce în ce mai multe componente noi care o fac inteligentă, verde și intermodale cu terminale automate, hub-uri și echipamente. Acesta va integra furnizarea de combustibili alternativi, cu emisii reduse de carbon și sisteme inovatoare de gestionare și operare. Noua infrastructură va fi caracterizată prin rezistență la climă, perioade de nefuncționare mai scurte și costuri reduse de întreținere.

Transporturi Urbane Şi Interurbane Durabile

Noile generații de vehicule rutiere, aeronave, nave și trenuri curate, sigure și silențioase vor înlocui mijloacele de transport pe care le folosim în prezent. Cu toate acestea, durata de viață a aeronavelor, navelor și trenurilor este lungă, ceea ce înseamnă că - cu excepția modernizării - beneficiile vor apărea doar încet, chiar dacă îmbunătățirile operaționale și tehnice vor fi puse în aplicare mai devreme. Avioanele și navele viitoare, combinate cu o schimbare de paradigmă în organizarea gestionării traficului, vor aduce beneficii majore de mediu și câștiguri de eficiență unui sector care va continua să vadă o creștere puternică a pieței.

În timp ce se menține mobilitatea, se așteaptă o înăsprire treptată a reglementărilor privind emisiile pentru autoturismele noi care să favorizeze utilizarea propulsiei alternative, în special în centrele urbane. [5]. Vor apărea noi moduri de transport personal cu utilizarea minimă a resurselor, alături de preluarea tot mai mare a ciclismului și mersului pe jos în zonele urbane reproiectate. Planificarea integrată pentru mobilitate durabilă va fi încorporată în contextul dezvoltării urbane și teritoriale. Serviciile logistice și de livrare și distribuție a mărfurilor în zonele urbane vor fi liniștite și din ce în ce mai lipsite de carbon. Vor fi implementate noi modele de distribuție pentru transportul urban de marfă.

Dezvoltarea serviciilor de transport public va deveni concentrată în zonele urbane, deoarece transportul public își poate crește cota de piață. Transportul public se va baza din ce în ce mai mult pe electricitate. Transportul public va rămâne accesibil și accesibil tuturor, indiferent de statutul social și de locul de reședință. S-ar putea să apară modele de afaceri complet noi pentru serviciile de transport public și privat, cum ar fi proprietatea partajată asupra mijloacelor de transport. O nouă generație de mijloace de mobilitate personală, care pot fi conectate și transformate în sisteme de transport public „individualizate", poate demara. Transportul cu autobuzul, autocarul, microbuzul sau taxiul personalizat și ecologic va asigura accesibilitate la cerere în zonele rurale.

În ceea ce privește *mijloacele de transport*, o schimbare de paradigmă către sisteme alternative de propulsie, combustibili alternativi și tehnologii inteligente de comunicații ar trebui să aibă ca rezultat dezvoltarea de vehicule feroviare și rutiere, aeronave și nave curate, inteligente, sigure și silențioase, împreună cu o interfață mai eficientă cu infrastructura. Aceasta include evoluțiile în componente, materiale și tehnologii de abilitare. Pe lângă satisfacerea mai bună a nevoilor utilizatorilor europeni, ar trebui îmbunătățită competitivitatea globală a industriei europene de fabricație a transporturilor.

În *domeniul infrastructurii*, sunt necesare progrese în ceea ce privește infrastructura inteligentă, ecologică, cu întreținere redusă și rezistentă la schimbări climatice, inclusiv pentru furnizarea de combustibili alternativi, gestionarea modală a traficului și sisteme de informații care pot sprijini serviciile utilizatorilor, gestionarea cererii și alte soluții legate de utilizarea optimizată a infrastructurii. Este necesară consolidarea capacităților la nivel local, regional și național atât pentru autoritățile publice responsabile de furnizarea de servicii, cât și pentru operatorii de transport.

În *domeniul serviciilor și operațiunilor de transport,* sunt necesare progrese majore în ceea ce privește serviciile uniforme și eficiente pentru transportul de pasageri și mărfuri, pentru a permite o integrare mai puternică a tuturor modurilor de transport, în special în zonele urbane și interurbane și în ceea ce privește noduri proiectate și echipamente eficiente de transbordare. De asemenea, sunt necesare progrese în ceea ce privește informațiile multimodale integrate, gestionarea traficului și a cererii la nivel european, logistica fără probleme și soluții inovatoare de mobilitate urbană, inclusiv transportul public de înaltă calitate.

Problemele legate de siguranță și securitate și aplicațiile TIC vor fi integrate în aceste domenii, precum și nevoile utilizatorilor, cum ar fi accesibilitatea, deoarece acestea au implicații pentru vehicule, infrastructură și servicii. De asemenea, vor fi necesare cercetări socio-economice și exploratorii, inclusiv cercetări pentru a înțelege comportamentul utilizatorilor.

Dincolo De Zona De Confort: Spargerea Tehnologiei De Blocare

Stimularea inovației în mobilitate și transport va necesita mobilizarea nu numai a unor segmente mature ale pieței transporturilor, ci și combinarea acestora cu actori existenți sau noi emergenți din domenii precum telecomunicațiile, generarea de conținut, serviciile financiare și piața furnizării de energie. Ca urmare, se poate crea o ciocnire între interese și culturi antreprenoriale care să conducă la gândirea neconvențională și vizionară.

Prin urmare, planul strategic de transport-tehnologie va viza și:

- Exploatarea convergențelor între domenii distincte, cum ar fi transportul, energia, serviciile de informații și telecomunicații, dezvoltarea teritorială, mediul care poate genera valoare adăugată pentru mobilitatea întreprinderilor și a consumatorilor și în scopuri politice largi, cum ar fi creșterea economică și ocuparea forței de muncă. Acestea ar trebui urmărite printr-o nouă abordare bazată pe noi concepte bazate pe sistem și idei de pionierat;
- Proiectarea unui set de principii și instrumente de funcționare „out of the box", precum și abordări interdisciplinare pentru stimularea antreprenoriatului, de exemplu concursuri de premii, noi scheme de capital de risc, achiziții publice inteligente etc., care pot oferi răspunsuri publice în timp util și adecvate la cerințele comunităților de utilizatori și dinamica pieței;
- Crearea unei noi dinamici a inovației în transporturi care poate promova o renaștere a sectorului în general, făcându-l atractiv pentru o nouă generație de talente, inovatori și antreprenori. Ar putea fi necesare investiții coordonate în formare și educație și regândirea abilităților pe care le furnizează. Competitivitatea IMM-urilor din sector poate fi susținută printr-un acces mai bun la finanțare, un acces mai ușor la piețele europene și internaționale și mai puține birocrații.

Implementarea Eficientă A Soluțiilor Inovatoare

Măsurile de mai sus vor ajuta la concentrarea și alinierea eforturilor, creând noi dinamici. Cu toate acestea, pentru a asigura adoptarea rapidă și pe scară largă a pieței și implementarea noilor tehnologii și servicii de transport și fără a pune în pericol piața unică, intervenția publică poate, dacă piața nu răspunde suficient, să ia și forma de reglementare, standarde care să asigure interoperabilitate sau continuitate a serviciilor, drepturi de proprietate intelectuală, achiziții și stimulente financiare. UE poate atenua denaturările cauzate de subvenții și generând venituri.

Cu toate acestea, implementarea de noi soluții de transport ecologice, inteligente, sigure și eficiente oferă o oportunitate extraordinară de a ne atinge obiectivele de mediu și climatice, precum și de a crește competitivitatea europeană.

Conștientizarea cetățenilor ar trebui să fie sporită, iar măsurile de stimulare ar putea contribui la stimularea schimbărilor de comportament ale consumatorilor care sunt coerente cu inovația tehnologică, facilitând astfel adoptarea pieței și creșterea cererii de produse și servicii avansate. În acest context, orice dezbatere cu privire la costuri trebuie privită împotriva costurilor inacțiunii.

CONCLUZII

- sunt necesare progrese majore în ceea ce privește serviciile uniforme și eficiente pentru transportul de pasageri și mărfuri, pentru a permite o integrare mai puternică a tuturor modurilor de transport, în special în zonele urbane și interurbane și în ceea ce privește noduri proiectate și echipamente eficiente de transbordare
- soluţii noi de transport ecologice, inteligente, sigure și eficiente oferă o oportunitate extraordinară de a ne atinge obiectivele de mediu și climatice, precum și de a crește competitivitatea europeană.
- sunt necesare progrese în ceea ce privește informațiile multimodale integrate, gestionarea traficului și a cererii la nivel european, logistica fără probleme și soluții inovatoare de mobilitate urbană, inclusiv transportul public de înaltă calitate.
- sunt necesare progrese în ceea ce privește infrastructura inteligentă, ecologică, cu întreținere redusă și rezistentă la schimbări climatice, inclusiv pentru furnizarea de combustibili alternativi, gestionarea modală a

traficului și sisteme de informații care pot sprijini serviciile utilizatorilor, gestionarea cererii și alte soluții legate de utilizarea optimizată a infrastructurii

- o schimbare de concepție către sisteme alternative de propulsie, combustibili alternativi și tehnologii inteligente de comunicații ar trebui să aibă ca rezultat dezvoltarea de vehicule feroviare și rutiere.
- Transportul public va rămâne accesibil și accesibil tuturor, indiferent de statutul social și de locul de reședință.

BIBLIOGRAFIE

1. Foaie de parcurs către un spațiu european unic de transport - Către un sistem de transport competitiv și eficient din punct de vedere al resurselor, COM (2011) 144 final.
2. Europa 2020: o strategie pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii, COM (2010) 2020 final.
3. Regulamentul (UE) 2018/858 al Parlamentului European și al Consiliului din 30 mai 2018 privind omologarea și supravegherea pieței autovehiculelor și remorcilor acestora, precum și ale sistemelor, componentelor și unităților tehnice separate destinate vehiculelor respective, de modificare a Regulamentelor (CE) nr. 715/2007 și (CE) nr. 595/2009 și de abrogare a Directivei 2007/46/CE
4. COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN, CONSILIU, COMITETUL ECONOMIC ȘI SOCIAL EUROPEAN ȘI COMITETUL REGIUNILOR. Comisia Europeană. Bruxelles, 31.5.2017 COM(2017) 283. disponibil la https://ec.europa.eu › transparency › api › files
5. Vehiculele electrice: un pas înainte spre un sistem de mobilitate durabil. Agenția Europeană de mediu, disponibil la https://www.eea.europa.eu/ro/articles/vehiculele-electrice-un-pas-inainte
6. Cartografierea inovației în sectorul transporturilor europene, Centrul comun de cercetare CE, 24771 EUR EN, 2011
7. Indrumatorul lucratorului din transportul urban si interurban de persoane, State Mercan, Alexandru Oprisan, Editura tehnica,1980
8. Sistemul mondial de navigație prin satelit de ultimă generație din Europa.
9. Un viitor durabil pentru transport: Către un sistem integrat, condus de tehnologie și ușor de utilizat, COM (2009), 279 final.
10. Evaluarea științifică a tehnologiilor strategice de transport, Centrul comun de cercetare CE, 25211 EUR EN, 2012.
11. Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor: inițiativa emblematică Europa 2020: Uniunea inovării, COM (2010) 546 final.
12. Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor: O agendă digitală pentru Europa, COM (2010) 245 final / 2.
13. Analiza sumară a răspunsurilor la un sondaj de țară privind inovația în transporturi, Forumul internațional al transporturilor (2010).
14. Un plan strategic european pentru tehnologia energetică (Planul SET) - Către un viitor cu emisii reduse de carbon, COM (2007) 723 final.
15. Propunere de regulament al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a instrumentului „Conectarea Europei", COM (2011), 665 final.
16. Propunere de regulament al Parlamentului European și al Consiliului de stabilire a unui program pentru competitivitatea întreprinderilor și a întreprinderilor mici și mijlocii (2014 - 2020), COM (2011) 834 final.
17. PoliticaBEIprivindîmprumuturiledetransport:http://www.eib.org/projects/publications/eib-transport-lending-policy.htm
18. Evaluarea impactului care însoțește Cartea albă privind transporturile, SEC (2011) 358 final, p. 84.

GEOGRAPHICAL INFORMATION SYSTEM IN ECOLOGY: ANALYSIS AND PERSPECTIVES

SISTEMUL INFORMAȚIONAL GEOGRAFIC ÎN ECOLOGIE: ANALIZA ŞI PERSPECTIVE

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ СИСТЕМЫ В ЭКОЛОГИИ: АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Vlada COLESNICOVA, Student,
Academy of Economic Studies of Moldova,
Republic of Moldova[1]

JEL Classification: Q34, Q51, Q54.

ABSTRACT

The study provides analysis of implementation the Geographical Information System in the field of ecology and natural resource management. Using the Geographic Information System, it is possible to simulate the development of various accidents and natural and man-made disasters. For example, the consequences of hurricanes, volcanic eruptions or oil spills, as well as the influence of permanent pollutants. The article provides several Case studies of using the GIS technologies in solving environmental problems, one of the illustrative examples was implemented with the participation of the author of this article.

Keywords: *Geographic Information System, ecology, natural resource management, permanent pollutants.*

În studiul este efectuată analiza implementării Sistemului Informațional Geografic în domeniul ecologic și gestionarea resurselor naturale. Cu ajutorul Sistemului Informațional Geografic este posibil să simulăm dezvoltarea diverselor accidente și dezastre naturale și celor provocate de om. De exemplu, consecințele uraganelor, erupțiilor vulcanice sau a scurgerilor de petrol, precum și influența poluanților permanenți. Articolul oferă câteva studii de caz privind utilizarea tehnologiilor GIS în rezolvarea problemelor ecologice, unul dintre exemplele ilustrative a fost implementat cu participarea autorului acestui articol.

Cuvinte cheie: *Sistemul Informațional Geografic, ecologie, managementul resurselor naturale, poluanți permanenți.*

В исследовании представлен анализ применения Географической информационной системы в области экологии и управления природными ресурсами. С помощью Географической информационной системы можно моделировать развитие различных аварий, природных и техногенных катастроф. Например, последствия ураганов, извержений вулканов или разливов нефти, а также влияние постоянных загрязнителей. В статье приводятся несколько примеров применения ГИС-технологий при решении экологических проблем, один из показательных примеров был реализован при участии автора статьи.

Ключевые слова: *Географическая Информационная Система, экология, управление природными ресурсами, постоянные загрязнители.*

INTRODUCTION

Today, the world community is facing an acute task of preventing the ecological crisis, strengthening nature protection and the competent use of its not endless resources. According to a report from the European Environment Agency (EEA), every eighth death in Europe is associated with air pollution, noise, as well as poor water quality and exposure to chemicals [1]. Overall, 13% of deaths in Europe can be attributed to poor ecology. The poor and the vulnerable are hardest hit. The researchers found that 630,000 premature deaths in the EU each year were

[1] ***e-mail:colesnicova.vlada@ase.md***

associated with environmental factors. Air pollution is the cause of 400,000 deaths a year, noise pollution is 12,000 deaths, the rest of the cases were associated with extreme weather conditions such as heat.

Poor people are most affected by air pollution and extreme weather conditions (heat or extreme cold). This has to do with where they live, go to school and work. As a rule, these are urban areas located near heavy traffic. The main conclusion of the study authors from the Icahn School of Medicine, Mount Sinai Medical Center in New York: "Pollution is much more than an environmental problem. It is a deep and pervasive threat that affects many aspects of human health and well-being."

The authors of another large-scale study, conducted by the World Health Organization, UNICEF and the authoritative scientific journal The Lancet, also concluded that the biggest risk factor, such as air pollution, contributed to about 6.5 million premature deaths worldwide [2]. This includes pollution from both external sources, such as gas emissions, and from within households, such as indoor combustion of wood or coal.

The second most important factor, water pollution, has resulted in 1.8 million deaths, while workplace pollution is associated with 800,000 deaths worldwide. Around 92% of these deaths occurred in poor countries, with emerging economies such as India (fifth in pollution deaths) and China (16th) particularly affected. Russia is ranked 60th, with 8.6% of pollution-related deaths. This is significantly better than many of its neighbors: Ukraine in 85th place, Belarus - in 90th place. In the United States - more than 5.8%, or 155 thousand deaths can be attributed to pollution. In Britain, about 8%, or 50,000 deaths, are estimated to be related to pollution. Thus, the United Kingdom is in 55th place out of 188 countries in the ranking, after the USA and many European countries, including Germany, France, Spain, Italy and Denmark.

According to Dr. Penny Woods of the British Lung Association: "Air pollution has reached critical levels around the world, and the situation in the UK is worse than in many countries in Western Europe and the United States."

EEA experts have measured the content of fine particles in the air, that is, microscopic dust in 323 cities in Europe. PM particles pose the greatest health hazard of all other air pollutants, as this dust settles in the lungs and causes serious respiratory and circulatory problems.

In the city with the dirtiest air, which is recognized as the Polish Nowy Sacz, the average annual PM content in the atmosphere was about 27.3 μg / m3 - at the European limit of the norm of 25 μg / m3. The cleanest air in Europe was found in Swedish Umeå - only 3.7 μg / m3. Good air quality was also recorded in the city of Funchal, located on the Portuguese island of Madeira, in the capital of Estonia, Tallinn, in the Norwegian Bergen.

According to the EEA report, air quality in Europe has improved significantly over the past decade, thanks in part to reductions in emissions from the transport and energy sectors.

The countries of Eastern Europe suffer from poor ecology. If the death rate in Norway and Iceland is 9%, then in Albania it reaches 23%, and in Bosnia and Herzegovina - 27%, and the highest rate is in Romania - 19%.

GIS is an effective tool for environmental research. Geographic information system (GIS) is a software and hardware complex capable of storing and using (showing, analyzing, managing) data describing objects in space, managed by special personnel. GIS uses a special type of information - spatial (geographic) and associated databases, this information can be social, political, environmental or demographic, that is, any information that can be displayed on a map. GIS is the best way to store information about a piece of land or sea. GIS can help make management more efficient, promote scientific work and protection of the territory, which is carried out in all specially protected natural areas, regardless of their area [7].

GIS technologies are widely used in ecology and nature management for mapping and analyzing the state of environmental objects. The use of geographic information systems allows you to quickly receive information upon request and display it on a map basis, assess the state of the ecosystem and predict its development. With an integrated approach, typical for ecology, one usually has to rely on generalizing characteristics of the environment, as a result of which, the volumes of even the minimum sufficient initial information should undoubtedly be large. Otherwise, the validity of actions and decisions can hardly be achieved. However, the simple accumulation of data is also, unfortunately, not enough. These data should be easily accessible, systematized according to the needs. The grouping of data in the desired form, their proper display, comparison and analysis entirely depend on the qualifications and erudition of the researcher, the approach he has chosen to interpret the accumulated information. At the stage of processing and analyzing the collected data, a significant, but by no means the first, place is occupied by the technical equipment of the researcher, including hardware and software suitable for solving the problem. As the latter, modern powerful technology of geographic information systems is increasingly being used all over the world.

GIS in Ecology was set up by Dr. Colin MacLeod in 2011 with the aim of making GIS as accessible as possible by providing in-person training courses, online training courses, books, advice and consultancy for ecologists by ecologists.

The emergence and rapid development of GIS was predetermined by the richest experience in topographic and, especially, thematic mapping, successful attempts to automate the mapping process, as well as revolutionary advances in the field of computer technology, informatics and computer graphics.

The idea of depicting data using different layers on a series of basemaps and relating things spatially, geographically, arose long before the advent of computers. Even during the War of Independence in the United States, French cartographer Louis-Alexander Berthier, when creating a map of the Battle of Yorktown (1781), used transparent flip plates, on which troop movements were represented. In the mid-19th century, the Atlas for the Second Report of the Representatives of the Irish Railways superimposed maps of population, traffic flows, geology, and topography on a single basemap. In September 1854, physician John Shaw used a cholera fatality map overlaid on a map of central London to find the source of the epidemic, which turned out to be a contaminated well - one of the earliest examples of geographic analysis.

Possibilities to applied GIS in ecology. The use of geographic information systems allows you to quickly receive information upon request and display it on a map basis, assess the state of the ecosystem and predict its development [3].

GIS capabilities applicable in ecology [4]:

- input, accumulation, storage and processing of digital cartographic and environmental information,
- building thematic maps based on the received data, reflecting the current state of the ecosystem,
- study of the dynamics of changes in the ecological situation in space and time, construction of graphs, tables, diagrams,
- modeling the development of the ecological situation in various environments and studying the dependence of the state of the ecosystem on meteorological conditions, characteristics of pollution sources, values of background concentrations,
- obtaining comprehensive assessments of the state of environmental objects based on heterogeneous data.

An illustration of how the real world is represented in a GIS project as a series of data layers, each of wich contains information about a specific real world characteristic. Due to the way that the data layers are "stacked" or overlaid on top of each other, the information in diferent layers can be joined together based on their spatioal relationships - as indicated by the black arrows (Figure 1).

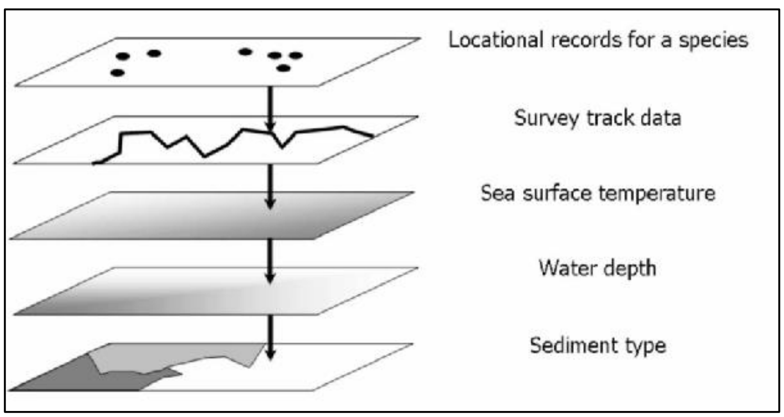

Figure 1. Examples of possible data layers in a GIS project.

Source: *[5]*

The basic concept of GIS is very simple. Normal databases primarily consist of a series of tables which can be linked together to allow the data within them to be extracted, compared or manipulated based on values in different fields or columns in them. However, normal databases have great difficulty in manipulating data in a spatial context.

A GIS is generally created using specialist GIS software, and such software usually provides a series of tools which allow you to not only create, manipulate and edit data layers, but also to investigate the spatial relationships between them in a variety of ways. Therefore, the GIS software that you use is a key component of any GIS project. However, different GIS software may contain different tools, and some are better at some tasks than others. As a result, it is important that, where possible, you choose GIS software which is appropriate to your requirements.

The aim to do this using the type of language that ecologists can understand, and by showing them specifically how to use GIS to do the everyday tasks ecologists need to know in order to quickly start using GIS in their research (Figure 2).

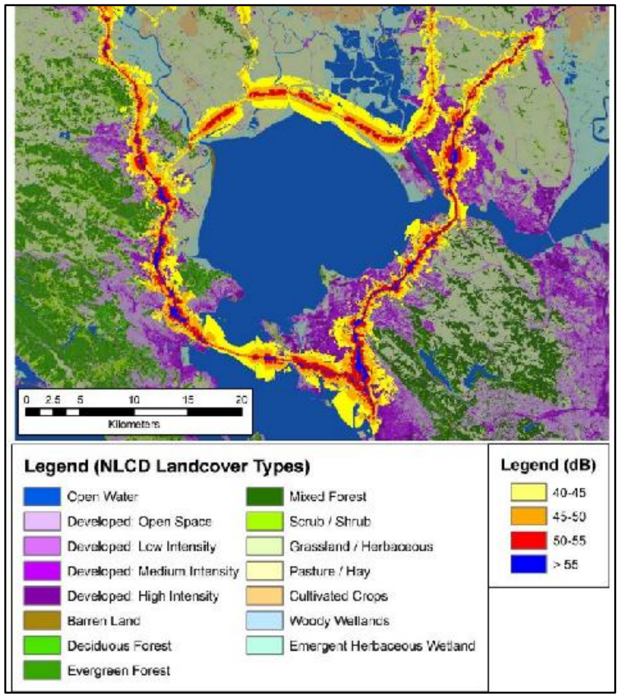

Figure 2. GIS map.

Source: *[5], [8]*

GIS can work with two significantly different types of data - vector and raster. In a vector model, information about points, lines and polygons is encoded and stored as a set of X, Y coordinates (in modern GIS, a third is often added - a spatial and a fourth, for example, a time coordinate). The location of a point (point object), for example, a discharge point of a utility company or a settlement, is described by a pair of coordinates (X, Y). Linear features such as roads, rivers, or pipelines are stored as X, Y coordinate sets. Polygon features such as river watersheds, land parcels, or service areas are stored as a closed coordinate set.

The vector model is especially useful for describing discrete objects and is less suitable for describing continuously changing properties such as population density or object availability.

The raster model is optimal for working with continuous properties. A raster image is a set of values for individual elementary components (cells), it is similar to a scanned map or picture. Both models have their own advantages and disadvantages.

Modern GIS can work with both vector and raster data models.

GIS-based software applications used in research. GIS technologies are used to carry out comprehensive environmental monitoring. There are many GIS-based software applications tailored to meet environmental challenges. For example, the following software tools are used: ArcGIS, BelGIS, MapInfo, Surfer, Map 2000, Quantum GIS (QGIS), etc.

- ArcGIS is a family of geoinformation software products of the American company ESRI. They are used for land cadastres, in the tasks of land management, registration of real estate objects, systems of engineering communications, geodesy and subsoil use and other areas.
- The BelGIS software module is distinguished by the simplicity and convenience of the vectorization process, and also provides the ability to overlay tabular information from the database on the map.
- Mapinfo software has the ability to register and display raster maps in formats: .gif, .ipg, .tiff, .pcx., Bmp, .tga, .bil, .sid, .pgn, .wmf, .psd, as well as import graphics: DXF, DWG, ARC / INFO, ESRI SHAPE, Atlas GIS, Intergraph / MicroStation DGN, ASCII (.mif, .mmi, .mbi).

- Mapinfo supports spherical projections and allows automatic thematic mapping.
- Surfer software is a tool for building three-dimensional models, which conveniently presents the technology for creating digital elevation models.
- GIS Map 2000 provides the user with a powerful tool for developing applied tasks Gis ToolKit, which allows you to create your own GIS using various high-level programming languages.
- The QGIS program is available for most modern platforms (Windows, Mac OS X, Linux) and combines support for vector and raster data, and is also able to work with data provided by various map web servers and many common spatial databases [2]. QGIS has one of the most developed Internet communities in the open GIS environment, and the number of developers is constantly increasing, which is facilitated by the availability of good documentation on the development process and a user-friendly architecture. QGIS has a wide range of functions for generating maps.

Practical significance. The practical implementation of GIS in ecology will be presented by two Case studies - one of them is based on global data and carried out by a world known organization IQAir which strives to empower change and contribute to a sustainable path to better air, and the second Case study is carried out with the participation of the author of this article.

Case study 1. New data from the global air quality data platform IQAir, published in the 2019 World Air Quality Report and on an interactive global map, showcases the impact of COVID-19 quarantine and behavior change on global particulate matter (PM2.5) levels [6]. IQAir collaborats with like-minded organizations in the fight against air pollution. As a technology partner of the United Nations Environmental Program, UN Habitat, and Greenpeace.

The 2019 World Air Quality Report brings together PM2.5 data from 106 countries collected from government ground stations and a growing network of certified non-governmental air quality sensors owned by organizations and individuals. These data represent the world's largest air pollution database.

An interactive map shows the average PM2.5 emissions for over 5,000 cities worldwide (Figure 3).

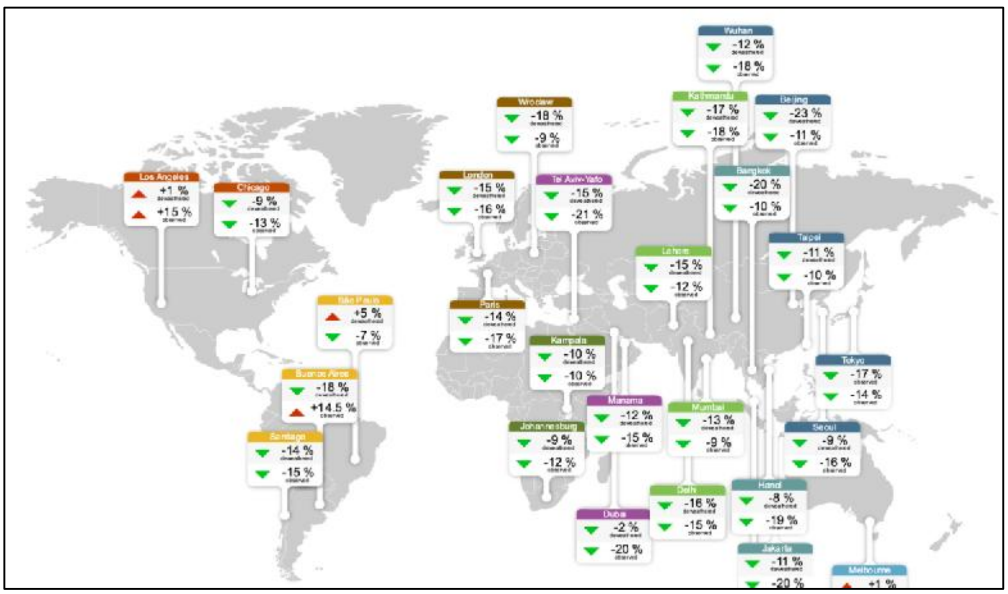

Figure 3. Global map of annual PM2.5 exposure by city with available data in 2020.
Source: *IQAir World Air Quality Report 2020 [6]*

Based on the sample, Singapore (-25%), Beijing (-23%) and Bangkok (-20%) have the strongest reductions in PM2.5 emissions. Sao Paulo (+ 5%), Los Angeles (+ 1%) and Melbourne (+ 1%) have the largest increases in PM2.5 emissions since 2019 - all three cities were affected by wildfire seasons. significantly affected the average annual PM2.5 emissions.

Case study 2 (own research). Author of this article participated in 2020 in research dedicated suitability of environment for a green space in Moldova. Using the GIS-based software application - ArcGIS platform that allows to combine raster imagery with other types of geographic data in analytic models. ArcGIS contains thousands of analysis operators that can provide statistical information, and moving the model and flying over the created surfaces will help to find the most and least suitable areas for the activities.

The forest change analysis tool estimates the overall reduction in forest cover in a specific area and also shows results for different land cover classes. Modeling the suitability of environment for a green space is a classic GIS and image analysis task described in this story map (Figure 4). The raw data from multiple sensors are pooled and georeferenced, allowing land-use planners to identify locations for green space corridors that will ensure their long-term survival.

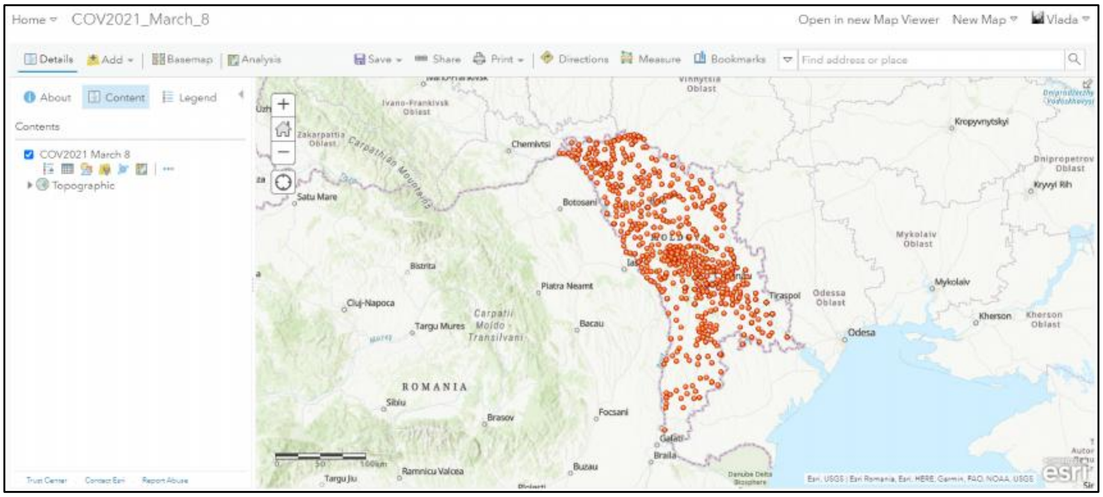

Figure 4. Modeling-map of suitability of environment for a green space with available data.

Source: *elaborated by the author*

CONCLUSIONS AND PERSPECTIVES

Increased attention is paid to environmental problems all over the world. Environmental problems often require immediate and adequate actions, the effectiveness of which is directly related to the promptness of processing and presenting information. With an integrated approach, typical for ecology, one usually has to rely on generalizing characteristics of the environment, as a result of which, the volumes of even the minimum sufficient initial information should undoubtedly be large. Otherwise, the validity of actions and decisions can hardly be achieved. However, the simple accumulation of data is also, unfortunately, not enough. These data should be easily accessible and systematized according to needs. It is good if it is possible to connect heterogeneous data with each other, compare, analyze, simply view them in a convenient and visual form, for example, by creating on their basis the necessary table, figure, map, diagram. The grouping of data in the desired form, their proper display, comparison and analysis entirely depend on the qualifications and erudition of the researcher, the approach he has chosen to interpret the accumulated information. At the stage of processing and analyzing the collected data, a significant, but by no means the first, place is occupied by the technical equipment of the researcher, including hardware and software suitable for solving the problem. As the latter, modern powerful technology of geographic information systems is increasingly used all over the world [9].

Over the past five decades, GIS has evolved from a concept to a science. The phenomenal evolution of GIS from a rudimentary tool to a modern, powerful IT platform for understanding and planning our world. Today, GIS empowers people to create their own data layers on interactive maps to help solve real-world problems. GIS has also evolved into a medium for data exchange and collaboration in virtually every area of human endeavor. Today, hundreds of thousands of organizations around the world share their work and create billions of maps every day to tell stories, find patterns, and make predictions.

Thanks to the transition to network and cloud computing, integration with information in real time via the Internet of Things, GIS has become a platform suitable for almost any field of human activity. As our world faces the challenges of population growth, diminishing natural resources and environmental pollution, GIS will play an increasingly important role in how we understand and address these challenges. GIS will serve as a vehicle for the exchange of solutions using a common mapping language.

REFERENCES

1. European Environment Agency (EEA) report, [Electronic resource]. – Access mode: https://www.eea.europa.eu/ru/publications#c7=ru&c11=5&c14=&c12=&b_start=0 (date of access: 12.05.2021).
2. The well-being of future generations is at stake. UN. 19.02.2020. [Electronic resource]. – Access mode: https://news.un.org/ru/story/2020/02/1372761 (date of access: 11.05.2021).
3. Berlyant A. M. Geoinformation mapping / A. M. Berlyant. – M.:Астрея, 1997. – 64 с. – ISBN 5-7594-0041-X.3.
4. Lychak A.I., Bobra T.V. GIS in geography and ecology. Simferopol: Elninye, 2005.280 p.
5. GIS in ecology. [Electronic resource]. – Access mode: http://gisinecology.com/what_is_gis.htm (date of access: 15.05.2021).
6. 2019 World Air Quality Report: Region & Sity Ranking. IQAir, **Goldach, Switzerland, 2020.** [Electronic resource]. – Access mode: https://www.iqair.com/ru/blog/press-releases/report-over-90-percent-of-global-population-breathes-dangerously-polluted-air (date of access: 16.05.2021).
7. Solntsev L.A. Geographic information systems as an effective tool to support environmental research. Electronic teaching aid. Nizhny Novgorod: Nizhny Novgorod State University, 2012 .-- 54 p.
8. Makarov V.Z., Novakovsky B.A., Chumachenko A.N. Ecological and geographical mapping of cities. M., 2002 .-- 194 p.
9. Tsipileva T.A. "Geographic Information Systems: A Tutorial." - Tomsk: Tomsk Interuniversity Center for Distance Education, 2004. - 162 p.

AN ANALYSIS OF THE EFFECT OF BUSINESS PARTNERSHIP AND INNOVATION MANAGEMENT TO THE BUSINESS PERFPORAMANCE

Kristina AVALIANI,
PhD Student,
Sokhumi State University,
Tbilisi, Georgia

JEL Classification: L23, M21, O31, Q55

ABSTRACT

Phrases such as globalization, global warming, the borderless world, personal computer and the Internet have all entered the vocabulary. These words reflect the issues that individuals, societies and nations face today. The products industries will remain innovative in the current era of innovation and strive to produce goods and process products by handling their innovations correctly in order to succeed and stay profitable. In addition, products industries were also blamed for not having embraced product design attitude to boost business performance, while it is viewed as an integral part of process innovation. In the industrial sector where technological fluctuations are experienced intensively, it is important how companies make use of these fluctuations and how effective the innovative decisions that they take strategically. Hence, the main objective of this study is to test the mediating effect of design management on the relationship between process innovation and business performance of product industries. The categories of analysis emerged in the study themes, as well as the techniques adopted to measure the relationships between innovation and private company performance. A key theoretical contribution of this article is in identifying the research corpus on the relationship between innovation and performance in private companies. The practical contribution of this study lies in offering evidence produced by studies that can help decision making regarding the creation of strategies and policies focused on competitiveness.

Keywords: *partnership, innovation, business performance, products, companies*

INTRODUCTION

The 1990s is an era characterised by rapid social, political and technological change. History reminds us that the human race has experienced two great waves of change: the agricultural revolution and the industrial revolution. Numerous commentators suggest we are in the midst of the 'third wave."

Innovation is the key to competitive advantage in a highly turbulent environment. It is a major driving force for economic growth of nation states. The ability to innovate has direct consequences for the ability to compete at the individual, firm, regional and national level. The values created by innovations are often manifested in new ways of doing things or new products and processes that contribute to wealth. When we consider a firm as a bundle of resources, skills and competencies, then the effect of innovation is to transform a firm's inner capabilities, making it more adaptive, better able to learn, to exploit new ideas. This enhanced flexibility is crucial in the face of changing market conditions. Thus innovation enhances competitiveness of firms.

As in the words of Tidd and Bessant "Innovation is driven by the ability to see connections, to spot opportunities and to take advantage of them" [1], this lack of innovation may be partially driven by a less than optimal execution of partnerships with relevant partners. Cravens described the partnership as an effort to cooperate with stakeholders, where strategic alliances are used by many companies that compete worldwide. Partnerships may include the vertical relationships with suppliers and customers, as well as horizontal relationships consisting of lateral and internal partnerships [2].

The tendency of the telecommunications industry increasingly shifts towards broadband services (data and internet) for both mobile broadband and fixed broadband, with the largest growth in mobile broadband access, namely 3G and Wi-Fi. On the market side, the observed development is the emergence of convergence services (multi-play and multi-screen) to the consumer segment and enterprise mobility services in a business or enterprise customer segment [3].

LITERATURE REVIEW

This literature review reports the first stage of an extensive study into the relationships between innovativeness, business performance and innovative capacity of firms. The aim of this review is to set out the context for a research project into these topics, by summarising the studies that have been completed to date.

This section reports the review of the literature related to innovation. The literature concerning innovation is both vast and diverse. Nonetheless, understanding of the phenomenon is not advanced by the often contradictory and inconsistent results10 of research studies. Innovation is a multi-dimensional phenomenon that is both complex and context-specific. This review is not aimed at identifying the single theory of innovation. Instead it sets out to summarize current knowledge on innovation [4].

The last section dealt with the key concepts underpinning the notion of innovation. As stated in the Introduction, the ability to innovate has a direct impact on the competitiveness of a firm and thus its performance. In this section, the literature review will focus on the impact of innovation on business performance.

RESEARCH METHODOLOGY

In this paper we want to analyze the effect of business partnership and innovation management to the business performance. Conceptual research method is used regarding this thesis and the ideas and theories help us to get some conceptual views presented below. Innovations are multifaceted, as innovations are not only about new goods and services introduced to the market, but are addressed together from many different aspects such as management innovation, organizational innovation and financial innovation. For instance, Grouped innovations under different groups as product and manufacturing processes, service innovation, organizational structure and innovations in the management system. Furthermore, Innovations as technical and managerial innovations, defined technical innovations as output based on product, service and production technologies, and administrative innovations as new ideas and initiatives related to control and coordination of the organization. By adhering to the definitions, it can be said that if innovation is to be defined as a process, it is also an effort to plan, implement, eliminate problems and take action. One of the main arguments discussed in the dissemination of innovations; In order for innovation to spread within existing systems, it is necessary for other actors to have the advantages of innovation.

Technological turbulence affects today's advanced technology developers' activities. In this context, initiatives are designed to be more flexible by using product development teams to overcome technological turbulence. Technological turbulence refers to the development of information and technology changes in production areas - out of the direction and in terms of speed - and the irregularity of the emergence and spread of this development [5].

RESULTS AND DISCUSSIONS

According to Davenport (1993) [6], process innovation is a mix form for exploiting probable occupation with a state of clearing and superior outcomes. Process innovation necessitates to examine the general business objective and considering whether the current technique for doing things is pleasant in achieving objective and if not, having an improvement or new demand of completing things to confirm objectives are capable. Process innovation is a technique characterized by carrying out work in different ways while process improvement is dealing similarly business process in a way that expands proficiency and adequacy. Process innovation services is a trying activity up close and personal especially in of organizations, which rely upon individual collaborations to achieve the best results. To achieve a viable innovation process, an examination concerning the present procedure is vital, at that point furnishing the firm with the right condition and ability to improve and guaranteeing that customers' needs drive the procedure innovation.

The Wanyoike (2016) [7] partnership has been formed in the Mombasa Region, Kenya logistics company between innovation strategies and competitive advantage. As the nature of the study, the cross-sectional descriptive sample. The research employed a purposeful survey of interviews and questionnaire management methods used in non-probability sampling techniques. The key data gathered is the department executives, executives of human resources and managers of sales using closed-ended questionnaires aim respondents. The study has shown a substantial 5 percent cause-related association between creativity and competitiveness. There was a strong overall link between the methods used for creativity and the strategic advantage of businesses. This research was focused on Resource Based View (RBV) of process innovation that suggests innovation is a powerful tool contributing to improved market results. The frameworks under analysis are then seen in the following scheme [8].

Based on literature review, a research model has been implemented as combinative competitive capabilities and organizational innovativeness. In the study, a quantitative approach was adopted, as the data were analyzed in order to determine the relationship between the statistical concepts. In a quantitative research test, we use the independent variable or independent variables to judge the effect on the dependent variable.

The emergence of innovations in time and its expansion in the process reveal the necessity of both innovation and expansion processes. At the same time, they should follow the sector closely and provide rapid adaptation against technological changes. Especially when the top management of the firms in the competitive environment is smart and logical, we can see that they are developing strategies to feed their competitors rather than to defeat their competitors. Therefore, the theory of capability-based competitive advantage argues that companies should have unique capabilities to accomplish a sustainable competitive advantage. Competitive capabilities can become a unique source of competitive advantage for businesses over time. Firms should continue to invest in their current capacity. Companies that are the pioneers in R & D activities can both become leaders of change and the market leader. However, when the emergence of innovation is defined as a process, firms can gain new experiences from their competitors' strategies as well as their learning trends. On the other hand, organizations that seek to benefit from innovation and technological fluctuations should first of all ensure that competitors adopt innovation and create change [5].

We propose a general theory of innovation that illustrates the relative benefits of performing process versus product R&D when firm size is endogenous. A firm's size, scope, and R&D portfolio are shown to reflect the same underlying characteristic of the firm, namely manufacturing efficiency. We demonstrate that efficient firms become larger, have greater scope, and perform more of both process and product R&D. In light of decreasing returns to R&D, this implies small firms obtain more product innovations per dollar of R&D than large firms, which is consistent with evidence we present that small firms are more innovative than large firms as they obtain more patent counts and citations per dollar of R&D [9].

It is apparent from the definition that innovation can be classified into product innovation and process innovation. Product innovation refers to the new or improved product, equipment or service that is successful on the market. Process innovation involves the adoption of a new or improved manufacturing or distribution process, or a new method of social service. This is not to mean that the two types of innovations are mutually exclusive. Process innovation for instance may lead on to product innovation. Similarly product innovation may induce innovation in processes.

Further to product innovation and process innovation, there is organizational innovation. Organizational innovation can lead to more effective utilization of human resources that are crucial to the successful exploitation of ideas. Hence, innovations can occur in three broad dimensions – product, process and organizational. This is best summarized in the EU Green Paper on Innovation:

"In brief, innovation is:

- The renewal and enlargement of the range of products and services and the associated markets;
- The establishment of new methods of production, supply and distribution;
- The introduction of changes in management, work organization, and the working conditions and skills of the workforce." [10]

In terms of type, innovations can be classified as radical breakthrough type or incremental progressive type. Having reviewed the key dimensions of innovation and the types of innovation, one can organize an innovation of interest along two axes (See Figure 1). This framework is useful as far as identifying the typology of a group of innovations is concerned [9].

	Incremental	Radical
Product	32 bit chips to replace 16 bit chips.	Launch of compact-disc player.
Process	Upgrading quality inspection system.	Product prototyping on computers.
Organisational	Implementation of quality circles.	Teleconference meeting.

Figure 1.The dimensions and type of innovation

Source: *https://www.researchgate.net/figure/The-dimensions-and-types-of-innovation_fig1_264870158*

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Globalization has become an inevitable phenomenon as a result of rapid developments in science and technology in the 1990s. Nowadays, markets are no longer limited to cities or countries, but the world has become a single country. One of the most important reflections of this development on the production of goods and services has been increasing competition. Our study further confirms that open innovation is a risky process compared to a closed one; as a result, the outcomes of open innovations are highly uncertain. This implies that if firms are not sustainable, a stakeholder's specific investment would be wasted in the long run, leading firms to try to signal their sustainability to gain stakeholders' support. The results show that innovation management contributes the most in influencing business performance. In addition, it is necessary to explore more about project management and innovation process to support the improvement of business performance. Finally, it would help to investigate the link using a more updated dataset, since the current trend of deeper economic integration and technological advancement may have some influence on the link between innovation and firm performance.

Due to the increasing competition, today's enterprises have begun to look for ways to sustain their economic lives and extend their life span, which is one of the general and main objectives, within the competitive and dynamic business environment in which they operate. The results of the analysis show that firms have innovative strategies and have a positive effect on the development of competitiveness and development of organizational innovation. In the course of time, the changes in the business world and the information age brought about, started to affect all enterprises and their organizational structures, regardless of their scope and activity, and directed the enterprises to different searches. Firms that cannot respond quickly to the technological changes in the sector may have to leave the market. In order to avoid this situation, the purpose of any commercial enterprise is to provide value to its customers by providing the necessary inputs and by producing more valuable products and services. International competition has become inevitable in a world that is rapidly globalizing and has no borders. The way to be successful and survive in this competitive environment is through the importance given to innovation, innovation, research and development.

REFERENCES

[1]. John Bessant; Joe Tidd. (2007). *Innovation and entrepreneurship.* Chichester: West Sussex PO19 8SO.
[2]. RamadhanYudhya, R. (2018). The Effect of Partnership and Innovation Management on Business Performance of A Limestone Mining Company in East Java. *INTERNATIONAL JOURNAL OF BUSINESS*, 261-269.
[3]. Dwi Sasongko Purnomo; Sucherly; Yuyus S Suryana; Diana Sari. (2018). THE EFFECT OF BUSINESS PARTNERSHIP AND INNOVATION MANAGEMENT TO BUSINESS PERFORMANCE OF BUSINESS UNITS OF MULTIPLAY PROVIDER IN INDONESIA. *Academy of Strategic Management Journal*, 1-12.
[4]. Andy Neely; Jasper Hi. (1998). INNOVATION AND BUSINESS PERFORMANCE: A LITERATURE REVIEW. *The Judge Institute of Management Studies*, 1-64.
[5]. Kudret Celtekligil; Zafer Adiguzel. (2019). Analysis of The Effect of Innovation Strategy and Technological Turbulence on Competitive Capabilities and Organizational Innovativeness in Technology Firms. *3rd World Conference on Technology, Innovation and Entrepreneurship (WOCTINE)* (pp. 772-780). Turckey: ScienceDirect.
[6]. Davenport, T. H. (1993). *Process Innovation* . USA: Ernst&Young.
[7]. Benjamin Nyariki Onchoke, D. Wanyoike. (2016). Influence of Inventory Control Practices on Procurement Performance of Agrochemicals Distributors in Nakuru Central Sub-County, Kenya. *International Journal of Economics, Finance and Management Sciences*, 117-126.
[8]. Nguyen Thi Canh; Nguyen Thanh Liem; Phung Anh Thu; Nguyen Vinh Khuong. (2019). *The Impact of Innovation on the Firm Performance and Corporate Social Responsibility of Vietnamese Manufacturing Firms.* Vietnam: MDPI.
[9]. Plehn-Dujowich, J. M. (2009). Firm size and types of innovation. *Firm size and types of innovation*, 205-223.
[10]. COMMISSION, E. (1995). Green Paper on Innovation. Brusseles.

TAXATION AND ECONOMIC DEVELOPMENT

IMPOZITARE ŞI DEZVOLTARE ECONOMICĂ

Catalin Emanuel CIOBOTA[1] PhD Student,
Valahia University Targoviste, Romania,

JEL Classification: F 62; G31; H21

ABSTRACT

Taxation plays a key role in building a sustainable economy. Taxation and public spending can adjust economic growth, stimulate investment and innovation, develop human capital and ensure social prosperity. Over time, various theories and models have been developed that explain these processes, some of which are discussed in this paper. Likewise, the paper examines how fiscal interventionism influences growth in various branches and economic structures, the effects being contradictory.

Key words: *Taxation, Fiscality, Economic growth, European Union*

Fiscalitatea joacă un rol fundamental în edificarea unei economii durabile. Prin intermediul impozitării și cheltuielor publice se poate corecta creșterea economică, încuraja investițile și ionovația, dezvolta capitalul uman și asigura o prosperitate socială. În timp, au fost dezvoltate diverse teorii și modele care explică aceste procese, unele fiind tratate în această lucrare. La fel, lucrarea examineaxă cum intervenţionismului fiscal influențează creșterea, în diverse ramuri și structuri economice, efectele fiind contradictorii.

INTRODUCTION

Taxation - consisting of two basic components: taxes and fiscal fees, on the one hand and budget expenditures on the other - and the economy are linked by their very nature: taxation affects economic variables, with which it is directly correlated, while the economy is in a direct relationship with the tax base, which reflects the results of economic activity.

RESEARCH METHODOLOGY

Research into the effects of taxation on economic growth, investment at the enterprise and business level, but also the implications of taxes and duties on the well-being of the population have been studied by various economic schools, primarily from a fundamental perspective. The study was based on the analysis of the main theories, but also the observation of the effects of taxes on economic growth, including from the perspective of the tax structure in EU countries. The highlighted findings were systematized in factors and relationships which, in the author's opinion, reflect the reaction of the economy, business and population to the applied taxation.

LITERATURE REVIEW AND ANALYSIS OF THEORETICAL CONCEPTS

Public authorities implement fiscal policy by using certain budgetary instruments - considered the main levers of macroeconomic policy - to influence the economic situation (Samir, 2002)[2].

Analyzing the role of taxation on the economy as a whole, the question arises whether it leads to equilibrium or, on the contrary, has a negative impact on the economic stability of the country, being a source of growth or rather a brake on economic growth? If taxation contributes to economic growth through its positive effects on development and the economy, it is also found that taxation can slow down economic growth due to the perverse effects it generates. In this way, taxation has a paradoxical character, which tilts more or less in one direction or another,

---

[1] ***e-mail: ciobota_catalin@yahoo.com***

[2] El-Khouri Samir. Fiscal Policy and Macroeconomic. In. Management.
Macroeconomic Managemen: programs and policies/ edited by Mohsin S. Khan, Saleh M Nsouli, and Chorng-Huey Wong -Washington, D.C.: IMF Institute, 2002 pp.201-228. DOI: https://doi.org/10.5089/9781589060944.071.

depending on the options and actions of the human community to which it is addressed **(Dinga, 2009)[1]** . Taxation contributes to economic growth insofar as, on the one hand, it allows public authorities to play a decisive role in the policy that promotes economic growth and, on the other hand, it generates a "redistributive growth", the result of which must nevertheless be viewed with caution, as it may produce contradictory effects. The favorable impact of taxation on the economy is revealed by the fact that compulsory levies and social contributions form the funds needed to finance the construction of public infrastructure and support private initiative, so that the state can play the role of "welfare state", an increased role due to public spending. financing the macroeconomic stimulus / relaunch policy[2] **(Marinaş, 2010).**

The role of public spending as a key driver of economic growth and support for growth-friendly social protection must therefore be emphasized **(Taşnadi; 2001**).[3] According to this meaning, several factors can produce positive externalities and therefore be sources of growth for the community: investments in physical capital, public investment, investment in human capital, learning by doing, division of labor, research and technological innovation. Growth is endogenous in the sense that it depends only on the behavior of economic agents and the evolutions of macroeconomic indicators.

Four factors influence economic growth: returns to scale, research and / or innovation, the level of knowledge and / or human capital, as well as the judicious intervention of public authorities. In terms of returns to scale, they are possible due to certain investments, mainly thanks to public infrastructure that produces positive externalities, allowing private producers to make savings. Innovation is an endogenous factor insofar as it depends on the behavior of economic agents. Therefore, the theory of endogenous development introduces human capital as an exogenous factor in the function of production. This factor refers to the overall training, knowledge and health of the worker, which makes him more productive. Human capital reflects the importance of the education system and the health system managed by public authorities, taxation being the main financial resource with which the state can support these systems**(Daren, 2007) [4].**

Public spending allows the implementation of a social protection system favorable to economic growth. To understand the link between social protection and economic growth, it is necessary to follow the mechanisms underlying the social system. For example, decisions on investments in human capital may be affected by the existence of budgetary transfers to the social sphere. It is also sometimes argued that tax rates or rates of social security contributions based on income from work are too high and therefore risk discouraging investment in education.

On the other hand, social benefits are a guarantee against the risk of not finding a job after training and can therefore play a stimulating role, as social protection can reduce the entrepreneur's risks. It is often said that employees are reluctant to leave their jobs and become self-employed, their decision being influenced, at least in part, by the existence of insurance to reduce their losses in the event of failure. Therefore, mandatory social contributions are at the heart of a state strategy to reduce imbalances.

The relationship between social protection and economic growth is not simple, and the structure of compulsory levies and social transfers is crucial, with the aim of limiting the negative effects and / or maximizing the positive effects that social policy could have on economic growth, so that economic performance and solidarity can go together.

Thus, public spending is both a tool to stimulate economic policies and a solution to overcome economic imbalances.

In order to monitor the macroeconomic balance, ensure growth and aim for a full degree of active and available employment, two types of policies are distinguished:

---

[1] Dinga Emil. Studii de economie: contribuții de analiza logică, episitemologica și metodologică. București: Editura Economică, 2009. ISBN 978-973-709-488-9

[2] Marinaş Marius-Corneliu. *Eficienţa politicii fiscale în combaterea efectelor crizei economice. O analiză bazată pe literatura economică*. Economie teoretică şi aplicată.Volumul XVII (2010), No. 11(552), pp. 52-66.

[3] According to the theory of endogenous growth developed mainly by Paul Romer, Robert Lucas and Robert Barro (Tașnadi; 2001). Tasnadi A., Tasnadi B. Universul teoriilor economice (in 3 volume). Vol I. București: Editura Economică, 2001. **ISBN** 973-590-532-0.

[4] Daren A. Conrad. Education and Economic Growth: Is There a Link? Bowie State University, 2007. MPRA Paper No. 18176, posted 26 Oct 2009 , https://mpra.ub.uni-muenchen.de/18176/ 23:36 UTC

• demand-driven policies aimed at stimulating and / or relaunching economic activity;

• supply-side policies, more restrictive, favorable to saving and / or seeking to improve business competitiveness.

According to the Keynesian analysis, the positive impact of budgetary policies on employment and growth is the result of the public expenditure multiplier. However, for Keynesians, an increase in public spending is not the same as a decrease in revenue. Indeed, the budget expenditure multiplier is higher than the fiscal multiplier, due to the longer period of response of individual revenues to the stimuli induced by the variation of taxes and fiscal duties and, implicitly, the slower reaction of consumption.

Taxation generates a redistributive increase due to the redistribution of resources, but it should be noted that the redistribution creates, at the same time, incentives addressed to individuals and / or legal entities that may have a negative impact on the economy.

The distribution of income resulting from the remuneration of labor and capital in the production process is often referred to as the primary distribution of income. This is, among other things, influenced by elements for which the individual is not personally responsible, such as social subsidies or grants, as well as by wealth inequality. There are, in fact, a number of social factors, such as illness, old age or unemployment, which prevent a significant part of the population from participating in the labor market and thus earning an income. Therefore, there is a social consensus that aims to partially compensate for the impact of these factors on income distribution and which aims at a distribution of income, which can be described as fair. Reducing inequalities in the distribution of primary incomes and accumulated wealth - and, at the same time, the fight against poverty - is therefore one of the main missions of public authorities.

THE ROLE OF TAXATION IN ECONOMIC GROWTH IN EU MEMBER STATES

Although there are significant differences between the tax systems between the Member States of the European Union, both in terms of the tax burden and the structure of taxation, most of the states constitute their public revenues from three main sources:

• the tax on the income of natural persons and on the benefits of economic agents,

• insurance and social security contributions,

• taxes on the consumption of goods and services.

The weight of each of these categories defines a type of approach to fiscal policy and, implicitly, to public policies regarding the involvement of public authorities in the life of society. Within the EU, MS tax revenues are divided into categories such as:

• direct taxes - mainly the personal income tax from any source and the profit tax, whether applied to small and medium-sized enterprises or large companies;

• indirect taxes, ie those that affect consumption: value added tax, excise duties, customs duties, etc .;

• compulsory social contributions, applied both to natural persons who carry out a dependent activity, and to legal persons who use their work.

The different fiscal structures of the MS significantly explain the special economic results from country to country. The number of taxes to a small extent influences the nominal level of the GDP per capita indicator, as fiscal reforms influence macroeconomic growth temporarily, but some of the measures implemented can have a lasting influence on the growth rate of the national economy, especially by involving capital investment, human resources, as well as by affecting innovation and entrepreneurship activities, although it is difficult to demonstrate the involvement of these factors on macroeconomic economic development. The analysis of fiscal resources at national level shows that their structure according to the types of taxes that feed them is different, and this difference can be largely explained by the level of development. Thus, countries with a better developed and more stable economy opt for a tax system based mainly on direct taxation, while less developed countries tend to tax proportionately higher consumption. The application of taxes influences income and can have important negative effects on it, because it distorts the investment process, investments being the main multiplier of macroeconomic development. In this respect, it is found that income tax affects the propensity to save, as it reveals the clear distinction between savings and investment returns. Thus, the person who saves earns both the income that those savings bring after tax, and the social advantage that benefits the savings, whose return is consistent with the return on capital before tax[1].

[1] Stoilova Desislava. *Tax structure and economic growth: Evidence from the European Union*.

Moreover, the double taxation of capital income, exercised by taxing the profits of financial and non-financial corporations, further accentuates this tax discrimination. Therefore, consumption taxation can be considered more suitable for stimulating savings and, implicitly, investments, than income taxation, but it must be borne in mind that it can have an adverse effect, namely that of reducing consumption and, by way of consequently, lead to a national economic decline.

On the other hand, although consumption taxation has some undeniable advantages, the major change in the structure of the tax system may lead to different effects.

- beneficial or not for economic growth
- depending on several factors
- from the economic and social behavior of the population, to the characteristics and conjuncture of the economic environment -, such as:

• the tax burden placed on some categories of income raises the issue of the equity of the tax system in its entirety;

• the reduction of direct taxation - on income and / or benefits obtained by individuals and / or legal entities - induces the idea that the disposable income will be sufficient to cover the consumption forecast for the future, without affecting the propensity to save / invest.

Consequently, the decrease in direct taxation, along with the increase in consumption taxation may lead to an acceleration of the accumulation and investment of individuals and / or legal entities, mainly from the private sector. An example in this sense is, in Romania, the accentuation of the fiscal burden, by increasing the standard VAT rate - from 19% to 24%, respectively by 5 p.p. - what has been applied in our country since 2010, tax change with serious consequences for both the increase of tax evasion and the disappearance of a large number of enterprises, especially micro, which is the nursery and therefore the future of the private productive sector. Consequences of returning to a lower taxation through lower VAT, introduced in 2012-2017, which refers both to the reduction of the standard rate to 20% (in 2015) and 19% (in 2016), and to the application of a reduced rate first for bread and other bakery products (9% in 2013) and then for other basic food products (9% in 2015), although they aimed - and succeeded - in increasing domestic consumption, and thus in output The economic crisis as a whole could not erase the negative effects of the restrictive fiscal-budgetary policy implemented in 2010. The diversity of the structures of the fiscal system can be observed, but this diversity is not only reflected in the total public budget revenues those countries.

The most significant example is Denmark, where the standard of living is considered to be the highest among the Member States, but which, according to the national legal framework, has the lowest level of tax revenue from compulsory contributions. Denmark's option for financing the public social protection system was to use levies from other tax sources - central direct and indirect taxes - without burdening companies and even employees with the payment of compulsory social security contributions.

Contaduría y Administración ,Vol. 62. Núm. 3.Páginas 1041-1057 (Julio - Septiembre 2017), DOI: 10.1016/j.cya.2017.04.006, https://www.elsevier.es/es-revista-contaduria-administracion-87-sumario-vol-62-num-3-S0186104217X0003X

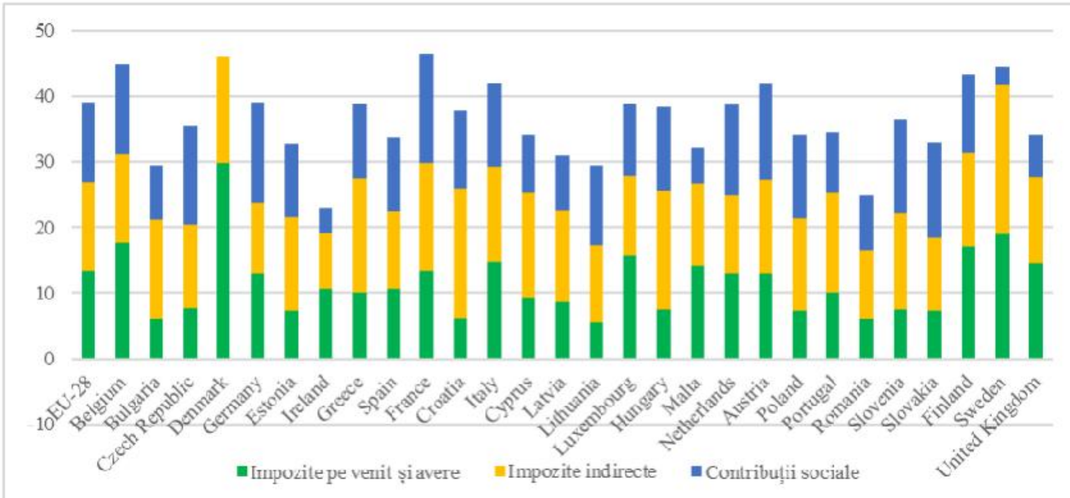

Figure 1. The structure of tax revenues in the Member States of the European Union in 2017
Sursa: *elaborated in the base*[1]

The overall level of macroeconomic development is also important, as tax levies of any kind may affect to a different extent the propensity to consume or to save, depending on disposable income, calculated after levying mandatory tax liabilities. An empirical analysis proposes the classification of taxes and fiscal duties according to the negative effect they produce on economic growth, measured by the indicator PIB per capita (**Arnold, 2008**)[2]. This effect is dimensioned from the most harmful to the one with the least influence[3] on growth:

- corporate income tax;
- personal income tax;
- consumption taxes;
- real estate taxes.

This classification suggests that part of the income from personal income taxes can be replaced by taxes with a less harmful impact on macroeconomic growth, with weaker distortive effects, so that, given a given overall tax burden, make an economic profit. It can be explained by the way in which different taxes influence the economic decisions of individuals and legal entities. In general, taxes on individual income have the greatest effect on decisions and consequently result in the most significant losses in unfavorable situations.

Taxation of corporate profits influences the decisions of managers and employers regarding the production and creation of new jobs, but also slows down the investment trend at national and external level, diminishing the interest of companies to engage in innovation activities, which has negative consequences for productivity and added value.

Also, income taxes and social security contributions reduce the tendency of individuals to engage and / or invest in education, while increasing the cost of labor and thereby reducing the number of jobs. Consumption taxes influence the economic decisions of individuals and businesses, but their negative impact is weaker because these tax levies are applied on a broad basis, do not involve a progressive element that could lead to a reduction in investment in human capital and do not affect profitability. saving. Real estate taxes, especially those related to housing, are probably the ones that have the lowest impact on the economic decisions of households and businesses.

---

[1] "Taxes in Europe" database, https://ec.europa.eu/taxation_customs/online-services/online-services-and-databases-taxation/tedb-taxes-europe-database_en

[2] Arnold Jens Matthias. *Do Tax Structures AffectAggregate EconomicGrowth? Empirical Evidencefrom a Panel of OECD Countries***.** OECD Economics Department Working Papers. ISSN: 18151973 (online) https://doi.org/10.1787/18151973

[3] Braşoveanu Iulian, Obreja Braşoveanu Laura, Păun Cristian. Corelaţii între politica fiscală şi principalii indicatori macroeconomici în România. Suplimentul revistei Economie Teoretica și Aplicată, Conferinţa Internaţională „Politici financiare şi monetare în Uniunea Europeană" , ASE Bucureşti, noiembrie 2007- București, 2007, pag. 52-59. ISSN 1844-0029 (online) disponibila la http://www.asociatiaeconomistilor.ro/documente/Conferinta_FABBV_romana.pdf

CONCLUSIONS

One of the conclusions that can be drawn from these findings is that public authorities wishing to implement a tax reform that is as neutral as possible in terms of influencing taxpayers' behavior, a reform that aims at macroeconomic growth, should guide some of the sources of tax revenues to consumption and real estate. However, the success of fiscal reforms to optimize economic growth depends largely on the initial situation, both in terms of the existing tax system and the situation of relatively weak economic and social sectors, such as: the labor market , investments, labor productivity, etc. Moreover, there is no doubt that the rate of economic growth due to changes in the tax structure is limited, as the adjustment of the composition of taxes is declining. The reorganization of fiscal sources of budget revenues must also take into account the possibility of improving the various taxes - for example by rethinking the size of the base.

REFERENCES

1. Samir El-Khouri. Fiscal Policy and Macroeconomic. In. Management. Macroeconomic Managemen: programs and policies/ edited by Mohsin S. Khan, Saleh M Nsouli, and Chorng-Huey Wong -Washington, D.C.: IMF Institute, 2002 pp.201-228. DOI: https://doi.org/10.5089/9781589060944.071.
2. Dinga Emil. Studii de economie: contribuții de analiza logică, episitemologica și metodologică. București: Editura Economică, 2009. ISBN 978-973-709-488-9
3. Marinaş Marius-Corneliu. *Eficienţa politicii fiscale în combaterea efectelor crizei economice. O analiză bazată pe literatura economică*. Economie teoretică şi aplicată.Volumul XVII (2010), No. 11(552), pp. 52-66.
4. Tasnadi A., Tasnadi B. *According to the theory of endogenous growth developed mainly by Paul Romer, Robert Lucas and Robert Barro*. Universul teoriilor economice (in 3 volume). Vol I. București: Editura Economică, 2001. **ISBN** 973-590-532-0.
5. Daren A. Conrad. Education and Economic Growth: Is There a Link? Bowie State University, 2007. MPRA Paper No. 18176, posted 26 Oct 2009 , https://mpra.ub.uni-muenchen.de/18176/ 23:36 UTC
6. Stoilova Desislava. *Tax structure and economic growth: Evidence from the European Union*. Contaduría y Administración ,Vol. 62. Núm. 3.Páginas 1041-1057 (Julio - Septiembre 2017), DOI: 10.1016/j.cya.2017.04.006, https://www.elsevier.es/es-revista-contaduria-administracion-87-sumario-vol-62-num-3-S0186104217X0003X
7. Taxes in Europe, database, https://ec.europa.eu/taxation_customs/online-services/online-services-and-databases-taxation/tedb-taxes-europe-database_en
8. Arnold Jens Matthias. *Do Tax Structures AffectAggregate EconomicGrowth? Empirical Evidencefrom a Panel of OECD Countries***.** OECD Economics Department Working Papers. ISSN: 18151973 (online) https://doi.org/10.1787/18151973
9. Braşoveanu Iulian, Obreja Braşoveanu Laura, Păun Cristian. *Corelaţii între politica fiscală şi principalii indicatori macroeconomici în România*. Suplimentul revistei Economie Teoretica și Aplicată, Conferinţa Internaţională „Politici financiare şi monetare în Uniunea Europeană", ASE Bucureşti, noiembrie 2007 - București: 2007, pag. 52-59. ISSN 1844-0029 (online), http://www.asociatiaeconomistilor.ro/documente/Conferinta_FABBV_romana.pdf

CURRENT TRENDS IN THE FIELD OF TAXATION. CHALLENGES FOR ROMANIA

TENDINȚE ACTUALE ÎN DOMENIUL FISCALITĂȚII. PROVOCĂRI PENTRU ROMÂNIA

Catalin Emanuel CIOBOTA [1]PhD Student,
Valahia University Targoviste, Romania,

Lidia CIOBOTA [2]PhD Student,
Valahia University Targoviste, Romania,

JEL Classification: L52, H2, G31, R110

ABSTRACT

For employees in the IT sector there are several challenges in 2019, eliminating the subsidy introduced in 2018 to avoid lower wages, with the possibility of reintroducing income tax, due to budgetary pressures. The highest revenues are currently achieved in the IT sector, in November 2018 the monthly net gain in the sector being 6,835 lei (1,470 euros), with a national average of 600 euros. Since 2001, IT employees in Romania are excluded from paying income tax, a measure introduced to support the development of the sector. At present, wages in the industry are high enough to no longer be supported by tax incentives. Another measure, a salary subsidy for the IT sector introduced in February 2018, was applied until the end of last year[3]. [1]

Key words: *taxation,challenges,accounting,*

INTRODUCTION

Literature review. Theoretical studies and literature develop fundamental and empirical research that reflects the implications of taxation on economic growth (Dinga, 2018)[4] [2]. The taxpayer's fiscal behavior is a reaction to the policies and instruments applied by the tax authorities and can generate both a targeted macroeconomic sustainable growth and adverse effects such as tax evasion (Dinga[5], 2008 and Bîrle, 2009)[6] [3, 4] and tax fraud (Pădurean, 2008[7] and Niţă, 2011)[8] [5,6]. At the same time, the applied fiscal instruments, especially the facilities granted to companies essential for their development and influence investments (Mihăilă, 2016)[9] [7] because they influence the tax burden, reducing it, through mechanisms that act on taxation, tax rate or the value of actual tax payments

---

[1] ***e-mail: ciobota_catalin@yahoo.com***
[2] ***e-mail: ciobota.lidia@gmail.com***

[3] Melenciuc, S., 2019. Romania's IT employees face tax challenges in 2019 on government's budget difficulties, 11/01/2019, http://business-review.eu/news/romanias-it-employees-face-tax-challenges-in-2019-on-governments-budget-difficulties-194623

[4] Crestere, dezvoltare si sustenabilitate economica in Romania (2007-2017) / Centrul de Cercetari Financiare si Monetare "V. Slavescu" ; coord. E. Dinga. – Bucuresti : Ed. Academiei Romane, 2018. ISBN 978-973-27-3037-9

[5] Dinga, Emil, 2008. "**Consideraţii Teoretice Privind Evaziunea Fiscală Vs Frauda Fiscală**," Studii Financiare (Financial Studies), Centre of Financial and Monetary Research "Victor Slavescu", vol. 12(4), pages 20-50, December.

[6] Bîrle, V. (2009), Evaziunea fiscală şi impactul acesteia asupra echităţii fiscale, teza de doctorat

[7] Pădurean, Elena; Dinga, Emil; Ionel, Leonida. Fiscalitatea și dezvoltarea economică sustenabilă. Analele Academiei de Studii Economice a Moldovei : Ed. a 12-a / Acad. de Studii Econ. a Moldovei ; col. red.: Grigore Belostecinic. – Chişinău : ASEM, 2014. – ISBN 978-9975-75-649-5. – ISSN 1857-1433. Nr 1/2014. – 2014. – 390 p. : fig., tab. – Texte : lb. rom., engl. – Rez.: lb. rom., engl., fr. – Bibliogr. la sfârşitul art. şi în subsol. – ISBN

[8] Niţă Gheorghe. Fuga din calea impozitelor şi şansele stăvilirii ei. Teză de doctorat. Universitatea „Babeş -Bolyai" Cluj – Napoca , 2011

[9] Mihăilă Nicoleta. Theoretical aspects regarding the tax facilities for enterprises in Romania and some EU member states. Financial Studies –4/2016, p.37-51. http://fs.icfm.ro/vol20i4p37-51.pdf

RESEARCH METHODOLOGY

The paper is based on a descriptive research methodology, applying the method of observation, analysis, comparison and normative explanation.

Discussion of the results

Some fiscal measures proposed for adoption in 2019 include reforms related to the reduction of labor taxes, the encouragement of productive investments, as well as the reform of ANAF. It is envisaged to adopt a progressive CAS, based on age, a reduced CAS for young people and a zero income tax for the minimum wage. In the case of progressive CAS according to age, it is envisaged that young people up to the age of 21 will be exempted from paying CAS. For people working abroad, a 50% reduction in taxes and contributions is envisaged when they return to the country and find a stable job. In the case of SMEs, a reduction of labor taxation and VAT is envisaged, in the sectors with high evasion, with a high percentage of temporary employees, targeting companies that obtain income from exports. Regarding the ANAF reform, it is envisaged a reduction of bureaucracy, an increase in digitalization, as well as a rethinking of the policy on controls performed, which will be possible only upon notification. An annual evaluation of officials is envisaged, so that a share of 30% of the salary is based on performance bonuses[1] [8].

Customs reorganization is a current goal. This institution is subordinated to ANAF, and will be transferred to the Ministry of Public Finance, with the name Romanian Customs Authority[2]. [9]

The measures envisaged in 2019 are divided into three stages and aim at restructuring the historical debts of companies, healing the business environment (by removing non-performing companies) and rethinking the taxpayer-tax administration relationship. In the first phase, the changes would take into account the increase of the functionality of the processes within the fiscal administration and the increase of the taxpayer's trust in it (ie the transfer of the activity of solving the appeals from ANAF to the Ministry of Finance). The second phase would involve the restructuring of companies' debts and the financial recovery of companies - being related to amendments to the Companies Law no. 31/1990 - provisions regarding the ratio of net accounting assets / share capital, and the measures will take into account: the obligation of companies (with a net asset reduced to less than half of the value of share capital) to increase their share capital by in shares or shares, of debts to shareholders / associates; dissolution of companies considered non-performing for two years (at the request of the Tax Office); stopping the distribution of dividends by companies that have recorded losses in the last 5 years, until the losses are covered. The third phase refers to measures that will target the Code of Procedure and the Fiscal Code, taking into account aspects such as: the obligation of anti-fraud inspectors to present the notice motivating the verifications, at the beginning of the control; fiscal consolidation in the field of profit tax[3]. [10]

From January 1, 2019 there are some changes regarding the taxation of Romanian companies: they will be able to deduct financing costs up to one million euros plus 30% of EBITDA (earnings before interest, taxes, depreciation, and amortization - profit before interest, taxes) , depreciation (property, plant and equipment) and depreciation (intangible assets); from April 1, 2019, new rules are considered for the expenses with the sponsorship and support of non-profit entities.

Some of the amendments that appeared in 2019 of Law no. 227/2015 on the Fiscal Code refers to issues such as[4]: [11]

in the field of income tax:

• the income obtained from the transfer of virtual currency is classified as income from other sources, taxable with a share of 10% on the profit obtained, but the amounts below 200 lei / transaction are not subject to tax, if the total earnings do not exceed 600 lei per year, there is an obligation to declare income;

---

[1] Costache, A.G., 2019. Propunere de masuri fiscale: CAS progresiv in functie de varsta, reducere taxe si TVA pentru IMM-uri și reforma ANAF, 22.02.2019, https://infotva.manager.ro/articole/infotva/propunere-de-masuri-fiscale-cas-progresiv-in-functie-de-varsta-reducere-taxe-si-tva-pentru-imm-uri-si-reforma-anaf-19794.html

[2] Boiciuc, A., 2019. *Răzgândire: tot Parlamentul va decide dacă Vama va trece de la ANAF la MFP*, 13.09.2019, https://www.avocatnet.ro/articol_51653/Vama-va-trece-de-la-ANAF-la-MFP-Dup%C4%83-ce-a-e%C8%99uat-prin-lege-m%C4%83sura-va-fi-luat%C4%83-prin-ordonan%C8%9B%C4%83.html

[3] Neagu, R., 2019. MFP modifică major legislația în 2019: ce noutăți vin peste firme, 15.02.2019, https://www.avocatnet.ro/t15778/modificari-cod-fiscal-2019.html

[4] Jurubiță, R., 2019. Schimbări de regim fiscal și procedură aplicabile din 2019, introduse prin Legea de aprobare a OUG 25/2018, 21.01.2019, https://home.kpmg/ro/ro/home/publicatii/2019/01/schimbari-regim-fiscal-2019-legea-oug-25-2018.html

• taxpayers can distribute up to 3.5% of the income tax for non-profit entities / religious units.

 in the field of profit tax and income tax of micro-enterprises:

• taxpayers can benefit from the tax credit related to sponsorship, if the beneficiaries are part of the Register of entities / cult units for which tax deductions are granted;

• the deadline for submitting the informative declaration on sponsorships (for taxpayers paying income tax to micro-enterprises, which during the year become profit tax payers) changes and is extended until the 25th of the month following the first quarter for which the tax is due on profit;

• for cultural vouchers, the limitation of the deductibility of 5% of the value of the expenses with the staff salaries is applied;

• creation of the Register of cult entities / units for which tax deductions are granted, this being managed by ANAF.

in the field of VAT:

• for the acquisition of real estate to which the reduced rate of 5% VAT is applied, the limitation of the acquisition of a single real estate by one person was eliminated, as well as the limitation to a land area of maximum 250 m2.

in the field of fiscal procedure (amendments brought by Law 30/2019):

• classification of taxpayers in 3 risk classes: low, medium and high fiscal risk.

The challenges in the field of taxation start from the changes envisaged in 2019. Thus, the aim is to adopt ordinances to amend the Fiscal Code and the Fiscal Procedure Code, on measures in the field of MFP control competence and to amend state aid legislation and competition law[1]. [12]

The amendments to the Fiscal Code and the Fiscal Procedure Code refer to the following[2][13]:

within the scope of the Fiscal Code, the concept of "place of effective management" for non-resident legal entities will be developed, and companies will bear the taxation of profit from any source, in Romania and abroad;

in the field of fiscal procedure:

• development of an electronic system for setting up and seizing seizures, in order to facilitate the speed of operations;

• the takeover by the MFP (from ANAF) of the solution competence.

CONCLUSIONS

The effects of these measures can be anticipated as positive both on taxpayers and on the collection of taxes and fees, by increasing the mass of taxpayers and reducing tax evasion. The practical results will probably be visible only after about 2-3 years, during which time the new tax revenue streams will be settled. The major risk that continues to affect the efficiency of taxation on economic growth is the frequent legislative changes, which reduce the predictability of the tax burden on different categories of contributors.

REFERENCES

1. Melenciuc, S., 2019. *Romania's IT employees face tax challenges in 2019 on government's budget difficulties*, 11/01/2019, http://business-review.eu/news/romanias-it-employees-face-tax-challenges-in-2019-on-governments-budget-difficulties-194623
2. Crestere, dezvoltare si sustenabilitate economica in Romania (2007-2017) / Centrul de Cercetari Financiare si Monetare "V. Slavescu" ; coord. E. Dinga. – Bucuresti : Ed. Academiei Romane, 2018. ISBN 978-973-27-3037-9
3. Dinga, Emil, 2008. Consideraţii Teoretice Privind Evaziunea Fiscală Vs Frauda Fiscală, Studii Financiare (Financial Studies), Centre of Financial and Monetary Research "Victor Slavescu", vol. 12(4), pages 20-50, December. https://ideas.repec.org/a/vls/finstu/v12y2008i4p20-50.html
4. Bîrle, V. Evaziunea fiscală şi impactul acesteia asupra echităţii fiscale. Teza de doctorat. Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu, 2009;

[1] Boiciuc, A., 2019. Codurile fiscale vor fi modificate prin ordonanță în timpul vacanței parlamentare, 16.07.2019, https://www.avocatnet.ro/articol_51685/Codurile-fiscale-vor-fi-modificate-prin-ordonan%C8%9B %C4%83-in-timpul-vacan%C8%9Bei-parlamentare.html.

[2] Coșman, O., 2019. Ministerul Finanțelor aduce modificări Codului fiscal: documentul, adaptat cerințelor mediului de afaceri, 15.08.2019, https://start-up.ro/ministerul-finantelor-aduce-modificari-codului-fiscal

5. Pădurean, Elena; Dinga, Emil; Ionel, Leonida. Fiscalitatea și dezvoltarea economică sustenabilă. Analele Academiei de Studii Economice a Moldovei : Ed. a 12-a / Acad. de Studii Econ. a Moldovei ; col. red.: Grigore Belostecinic. – Chişinău : ASEM, 2014. – ISBN 978-9975-75-649-5. – ISSN 1857-1433. Nr 1/2014. – 2014. – 390 p. http://irek.ase.md:80/xmlui/handle/123456789/112
6. Niţă Gheorghe. Fuga din calea impozitelor şi şansele stăvilirii ei. Teză de doctorat. Universitatea „Babeş - Bolyai" Cluj –Napoca , 2011
7. Mihăilă Nicoleta. Theoretical aspects regarding the tax facilities for enterprises in Romania and some EU member states. Financial Studies –4/2016, p.37-51. http://fs.icfm.ro/vol20i4p37-51.pdf
8. Costache, A.G., 2019. *Propunere de masuri fiscale: CAS progresiv in functie de varsta, reducere taxe si TVA pentru IMM-uri și reforma ANAF*, 22.02.2019, https://infotva.manager.ro/articole/infotva/propunere-de-masuri-fiscale-cas-progresiv-in-functie-de-varsta-reducere-taxe-si-tva-pentru-imm-uri-si-reforma-anaf-19794.html
9. Boiciuc, A., 2019. *Răzgândire: tot Parlamentul va decide dacă Vama va trece de la ANAF la MFP*, 13.09.2019, https://www.avocatnet.ro/articol_51653/Vama-va-trece-de-la-ANAF-la-MFP-Dup%C4%83-ce-a-e%C8%99uat-prin-lege-m%C4%83sura-va-fi-luat%C4%83-prin-ordonan%C8%9B%C4%83.html
10. Neagu, R., 2019. *MFP modifică major legislația în 2019: ce noutăți vin peste firme*, 15.02.2019, https://www.avocatnet.ro/t15778/modificari-cod-fiscal-2019.html
11. Jurubiță, R., 2019. Schimbări de regim fiscal și procedură aplicabile din 2019, introduse prin Legea de aprobare a OUG 25/2018, 21.01.2019, https://home.kpmg/ro/ro/home/publicatii/2019/01/schimbari-regim-fiscal-2019-legea-oug-25-2018.html
12. Boiciuc, A., 2019. Codurile fiscale vor fi modificate prin ordonanță în timpul vacanței parlamentare, 16.07.2019, https://www.avocatnet.ro/articol_51685/Codurile-fiscale-vor-fi-modificate-prin-ordonan%C8%9B %C4%83-in-timpul-vacan%C8%9Bei-parlamentare.html.
13. Coșman, O., 2019. Ministerul Finanțelor aduce modificări Codului fiscal: documentul, adaptat cerințelor mediului de afaceri, 15.08.2019, https://start-up.ro/ministerul-finantelor-aduce-modificari-codului-fiscal

THE ECONOMY AND SUSTAINABLE PUBLIC PROCUREMENT IN 2021: FORECASTS AND RECOMMENDATIONS FOR ECONOMIC RECOVERY

ECONOMIA ȘI ACHIZIȚIILE PUBLICE DURABILE ÎN 2021: PROGNOZE ȘI RECOMANDĂRI PENTRU RELANSAREA ECONOMICĂ

Elena RUSU* [1] *PhD Student,
State University of Moldova
Republic of Moldova

JEL Classification: H00, H6; G01, Q01.

ABSTRACT

This study presents a current research topic and presents the arguments regarding the pandemic consequences on the entire national economy, including on the sustainable public procurement system. The aim of the research is to address the dimensions of the development of sustainable procurement at this stage. To carry out the study, the author applied traditional research methods: monographic method, document analysis, comparison, trend analysis, etc. The conclusions and results of the research deduced from the analysis of documents, reports and case studies confirm the hypothesis that public procurement is an important priority in achieving strategies and policies for sustainable development of a state's economy.

***Keywords**: Sustainable public procurement, "green" procurement, budget expenditures, economic crisis, efficiency, transparency.*

Acest studiu prezintă un subiect de cercetare actual și prezintă argumentele privind consecințele pandemiei asupra întregii economii naționale, inclusiv asupra sistemului durabil de achiziții publice. Scopul cercetării este de a aborda dimensiunile dezvoltării achizițiilor durabile în această etapă. Pentru realizarea studiului, autorul a aplicat metode tradiționale de cercetare: metoda monografică, analiza documentelor, comparația, etc. este o prioritate importantă în realizarea strategiilor și politicilor pentru dezvoltarea durabilă a economiei unui stat.

Cuvinte cheie: Achiziții publice durabile, achiziții „verzi", cheltuieli bugetare, criză economică, eficiență, transparență.

INTRODUCERE

În prezent, consolidarea achizițiilor publice durabile la nivel național concentrează acțiunile întreprinse de autoritățile publice în încercarea de a dezvolta o societate mai echitabilă, bazată pe egalitatea de șanse, pe o creștere economică durabilă. În același timp, un sistem eficient de achiziții publice poate contribui într-un mod deosebit de util la sustenabilitatea finanțelor publice naționale.

Scopul acestui articol este să aducă argumente actuale privind economia și achizițiile publice durabile, evidențiind cele mai relevante prognoze și recomandări pentru relansarea economică post criză.

Recenzia literaturii de specialitate. În baza datelor furnizate de Agenţia de Achiziţii Publice şi a legislaţiei Republicii Moldova privind achiziţiile publice, a datelor Raportului privind achizițiile publice efectuate în vederea prevenirii, diminuării și lichidării consecințelor pandemiei de coronavirus (COVID-19) pentru perioada anului 2020 al AAP şi a altor surse autorul prezintă argumente susţinute de materiale analitice privind prognoze privind abordărea şi dezvoltărea achiziţiilor publice în prezent .

Cercetătorii abordează conceptul de achiziții durabile ca o parte componentă a strategiei de dezvoltare durabilă (Preuss, 2009) [6]. Chiar dacă atunci când se achiziționează un produs, de regulă, se ia în considerare mai întâi aspectul economic și aspectele de mediu (de exemplu, determinate de caracteristicile produsului), acesta nu poate veni fără un impact social (de exemplu, munca angajaților care au produs bunul). Este dificil să se separe mediul de pilonii economici și sociali. Kunzlik (2013) [7] consideră că strategiile UE („Strategia Europa 2020" și

[1] ***e-mail: gogolnicencoe@mail.ru***

„Strategia de Dezvoltare Durabilă a UE") încearcă să orienteze imensa cerere a sectorului public către achiziții durabile și „eco-inovatoare" cu scopul de a stimula inovarea și atingerea unor standarde ridicate privind performanța de mediu a produselor. Impulsul dat eco-inovării trebuie să fie susținut de cerințele cumpărătorilor publici privind îndeplinirea unor standarde de mediu ridicate, inclusiv mai stricte decât standardele armonizate privind achizițiile publice. Produsele care îndeplinesc criteriile de mediu vor fi disponibile întregii economii, crescând eficiența resurselor UE, îmbunătățind capacitatea de utilizare a industriei UE și menținând avantajul internațional privind tehnologiile de mediu.

Potrivit Ghidului achizițiilor publice ecologice al Comisiei Europene (2007) [4], autoritățile publice pot avea o contribuție semnificativă la dezvoltarea durabilă prin puterea lor de cumpărare de bunuri și servicii care respectă mediul (de exemplu: achiziționarea de mijloace de transport cu emisii reduse de CO2 pentru transportul public, construirea sau achiziționarea clădirilor eficiente energetic, achiziționarea de alimente ecologice pentru cantine și școli, hârtie reciclabilă etc).

Statul dirijează cercetarea și dezvoltarea, alocând fonduri către domeniile considerate strategice, precum mediul. Potrivit Walker și Brammer (2012) [8], guvernul, fiind preocupat de bunăstarea întregii societăți, poate stimula managementul durabil al lanțului de aprovizionare pe piețe, prin solicitarea unei responsabilități sociale și de mediu furnizorilor de bunuri și servicii, de care ar putea să beneficieze și alți clienți de pe piață.

Autoritățile precum Uniunea Europeană, Organizația Națiunilor Unite, statele membre UE furnizează ghiduri privind achizițiile durabile, abordând cele trei linii de dezvoltare durabilă (Comisa Europeană, 2019c) [13]. În consecință, Consiliul a adoptat un set de concluzii axate pe modul în care normele și practicile în materie de achiziții publice durabile și eficiente, combinate cu creșterea cheltuielilor publice, care pot accelera redresarea economică în urma crizei provocate de pandemia de COVID-19 și pot conduce la o economie a UE durabilă și mai rezilientă (Consiliul European, 25 noiembrie 2020) [14].

Metodologia de cercetare. Suportul metodologic este axat pe metodele generale de cunoaștere și investigare a fenomenelor economice, sociale și politice. Autorul a aplicat metode tradiționale de cercetare: metoda monografică, analiza documentelor, comparația.

Semnificație practică și propuneri. Societatea se confruntă în prezent cu una dintre cele mai descurajante pandemii din istorie, au crescut exponențial achizițiile de produse medicale, cum ar fi măștile și mănușile, ventilatoarele și respiratoarele. Preocuparea unică a sectorului de sănătate global este prevenirea și asigurarea unui remediu contra COVID-19. Însă, prestarea inadecvată a serviciilor de prevenire și tratament poate cauza la rândul ei probleme majore de sănătate umană și de mediu.

Totuși, perioada anilor 2020-2021 a fost evidențiată și resimțită de suprapunerea a două crize majore (pandemia Covid-19 și seceta), cauzând cea mai severă recesiune din ultimii ani. Prin urmare, restricțiile impuse în perioada pandemiei au cauzat reducerea bruscă a vânzărilor, determinând entitățile economice să amâne investițiile și să reducă costurile legate de personal prin reducerea orelor de lucru, salariilor, șomaj tehnic și, într-o măsură mai mică, disponibilizări de personal. Ca consecință, a dus la comprimarea consumului, fapt ce a cauzat efectul de bumerang asupra sectorului privat prin scăderea cererii, dar și a lovit în bugetul public național, prin neîncasarea veniturilor din impozite indirecte conform nivelelor planificate anterior. Însă, cel mai mult au fost afectate întreprinderile micro și mici, în special cele care nu au reușit să-și diversifice piața și să activeze pe piețele externe. În rândul angajaților, cel mai mult au fost afectați cei cu salarii medii și mai ales mici, precum și cei de vârste înaintată și tinerii.

Recesiunea a fost agravată de două vulnerabilități fundamentale ale țării:

1. Competitivitatea scăzută a sectorului privat și lipsa de viziune.
2. Incapacitatea din partea guvernării de a interveni eficient pentru a combate efectele economice și sociale ale crizei.

Într-o lume puternic conectată și integrată, impactul bolii dincolo de mortalitate și morbiditatea (cei care sunt incapacitați sau au grijă de cei incapacitați și nu pota lucra o perioadă) a devenit evident de la izbucnire. Acest fapt a determinat competitivitate scăzută, care a cauzat un nivel slab de pregătire al sectorului privat în fața crizelor, sub aspectul lipsei sau insuficienței de resurse financiare de rezervă și acces limitat la finanțare, diversificare slabă a piețelor și furnizorilor, nivele scăzute de tehnologizare și productivitate, precum și management neadaptat pentru situații de criză [9]. Tot aici mai adăugăm nivelul scăzut al salariilor și ponderea înaltă a economiei și ocupării informale, în raport cu țările din regiune, fapt ce a expus o bună parte din populație la riscul de sărăcie.

Suportul oferit de guvernare pentru a contracara implicațiile economice ale situației epidemiologice a fost cel mai slab din regiune și, respectiv, insuficient pentru a amortiza efectele crizei. Astfel, pachetul de suport oferit în 2020 a fost estimat la circa 1% din PIB, fiind cel mai mic din regiune, unde asemenea măsuri reprezintă, în medie, circa 5% din PIB. Un suport atât de modest a fost cauzat și de faptul că Guvernul a intrat în criză cu un spațiu fiscal limitat, bugetul fiind aprobat din start cu un deficit de peste 3% din PIB [10]. Suportul a fost acordat în mod fragmentar și a fost slab țintit. Conform datelor pentru anul 2020, din cele 320 milioane lei planificate pentru subvențiile la salarii sau șomaj tehnic, au fost valorificate doar 19%, iar suma medie per cerere – de doar 59,2 mii lei. În cazul subvențiilor pentru dobânzile la creditele acordate firmelor pentru nevoi urgente, au fost asimilate, în 2020, doar 35,4%,, iar suma medie per cerere – și mai mică – de doar 31,9 mii lei. Sumele respective nu aveau cum să compenseze sau cel puțin să amortizeze consecințele crizei, impactul acestora fiind minor sau chiar nul.

Însă, în pofida faptului că s-a acordat un suport modest slab țintit pentru compensarea consecințelor pandemice, un aspect foarte important al guvernării, în special în sistemul de achiziții publice sunt achizițiile publice durabile, care reflectă un proces prin intermediul cărora organizațiile își satisfac nevoile de bunuri, servicii, lucrări și utilități într-un mod care obține valoare pentru bani pe întreaga viață în ceea ce privește generarea de beneficii nu numai pentru organizare, dar și pentru societate, timp în care se reduc la minimum daunele aduse mediului. Comunitatea Europeană și multe alte guverne dar și organizațiile internaționale sunt din ce în ce mai mult axate spre implementarea strategiilor de utilizare a achizițiilor publice în atingerea obiectivelor de mediu sau a justiției sociale, instituționalizarea eficientă a achizițiilor publice durabile. În general, achizițiile durabile se bazează pe principii și bune practici de achiziții „tradiționale" și se consideră ca factori suplimentari pentru a maximiza beneficiile sociale, de mediu și economice pentru organizația de achiziții, lanțul de aprovizionare și societatea în ansamblu.

În scopul asigurării bunei guvernări, transparenței și gestionării optime a banilor publici în procesul de prevenire, diminuare și lichidare a consecințelor pandemiei de coronavirus (COVID-19) și în temeiul art. XX alin. (2) din Legea nr. 69/2020[2] cu privire la instituirea unor măsuri pe perioada stării de urgență în sănătate publică și modificarea unor acte normative a fost aprobată Hotărârea Guvernului nr. 493 din 08.07.2020 pentru aprobarea unor măsuri suplimentare de transparență privind achizițiile publice efectuate în vederea prevenirii, diminuării și lichidării consecințelor pandemiei de coronavirus (COVID-19) pentru anul 2020.

În perioada analizată, conform datelor oferite de către AAP, informația, privind achizițiile publice efectuate în vederea prevenirii, diminuării și lichidării consecințelor pandemiei de coronavirus (COVID-19), se prezintă astfel:

Tabel 1

Datele prezentate de autorități contractante în conformitate cu HG 493/2020

Sursa de informații	Nr. de autorități contractante care au prezentat informația	Nr. de contracte încheiate	Suma contractelor încheiate, mln. lei	Suma medie per contract de achiziție, mii lei
Anexa 2 la HG 493/2020	28	309	329.77	1064,72
Anexa 3 la HG 493/2020	152*	1882	212.16	112,65
În total	152	2191	541.93	246,92

*0 parte de autorități contractante au prezentat informația pentru ambele anexe.
Sursa: *Elaborat de autor în baza sursei [2].*

Conform datelor tabelului, pentru a desfășura achizițiile publice în vederea prevenirii, diminuării și lichidării consecințelor pandemiei de coronavirus (COVID-19), autoritățile contractante au încheiat 2191 contracte în sumă de 541,93 mln. lei cu autoritățile publice în sănătate. Din totalitatea acestor contracte absolut nu s-au luat în considerare criteriile de durabilitate și de mediu. În acest sens putem exemplifica sistemele de sănătate, care generează efecte semnificative asupra mediului. Acestea se cumulează de la furnizarea serviciilor, la resursele naturale și produsele pe care sistemele de sănătate le procură și le consumă, până la deșeurile pe care le generează. Toate contribuie ulterior la schimbări climatice, contaminarea chimică, epuizarea resurselor, pierderea biodiversității, poluarea aerului și a apei.

Datorită faptului că suntem abia este la inițierea procesului de sustenabilitate, Republica Moldova a implementat în perioada 2018 – 2020 un Program de promovare al economiei verzi, aprobat prin HG nr.160 din 21.02.2018, care, printre altele a avut ca obiectiv ca până în 2020 cel puțin 15% din toate achizițiile publice să corespundă criterii de achiziții publice durabile, care datorită crizei pandemice a stagnat. Ca urmare a analizei cadrului legal primar, se constată că Legea 131/2015 permite autorităților să includă aspecte de durabilitate în documentația de atribuire, precum și să aplice criterii care au la bază considerente de rentabilitate și factori precum calcularea costurilor pe întreg ciclul de viață [1, 11]. În practică, orientarea spre achizițiile publice durabilă este extrem de redusă, iar autoritățile contractante nu dau importanță acestor aspect, fiind pe larg influențat de efectele pandemice. Potrivit conceptului MTender, scopul principal al implementării sistemului este de a crește transparența procesului de achiziții publice în totalitate, de *a obține un raport calitate/preț mai bun* în cadrul procedurilor de achiziții publice și de a reduce costurile de tranzacționare pentru toate părțile implicate, contribuind astfel la asigurarea unui sistem național de achiziții publice competitiv și *durabil*.

La rândul său, autoritățile administrative centrale trebuie să parcurgă în mod iterativ citeva etape importante pentru fiecare exercițiu de elaborare a documentelor de planificare, a documentelor de politici și la fiecare ciclu bugetar, care este aplicabilă o singură data la implimentarea unui Obiectiv de Dezvoltare Durabilă, aceasta fiind de altfel și o precondiție pentru implementarea Agendei 2030, dar și pentru integrarea acesteia în procesele de la nivel național. În figura de mai jos sunt prezentate principalele etape care urmează a fi parcurse pentru a asigura integrarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă în cadrul național de planificare strategică.

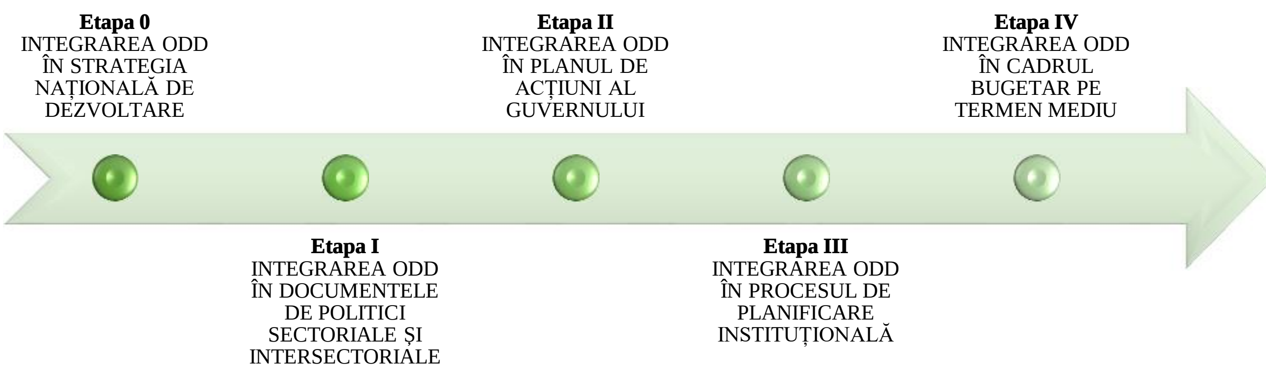

Figura 1. Etapele naționalizării Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă

Sursa: Elaborată de autor în baza sursei [3, p.88]

Procesul de naționalizare a Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD) presupune nu doar integrarea acestora în cadrul strategic național, dar și crearea unui sistem de raportare și evaluare a progresului în atingerea fiecărei ținte relevante pentru Republica Moldova și de a efectua treptat tranziția la o economie circulară.

Trecerea la o economie circulară nu este numai posibilă, ci și profitabilă, dar aceasta nu înseamnă că se va întâmpla fără implimentarea unor politici corecte. Sprijinindu-se pe Strategia Națională de Dezvoltare Moldova 2030 pentru o creștere economică inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii, noile propuneri însoțesc o revizuire a obiectivelor la nivel național actuale privind deșeurile. Propunerile arată cum politica privind deșeurile a reprezentat un promotor puternic al reciclării și reutilizării, dar și că mai sunt multe de făcut pentru închiderea buclei. Modificările stimulatoare aplicate timpuriu în ciclurile de viață ale produsului și lanțurile valorice, unde există un potențial semnificativ de creare de locuri de muncă – ar putea fi de ajutor. De asemenea, este necesară o încurajare mai intensă a planurilor care favorizează utilizarea mai scăzută a resurselor, duratele de viață mai lungi ale produselor și facilitarea reparării și reciclării.

Figura 2. Economia circulară: reprezentare grafică.

Sursa:[12]

Având în vedere repercusiunile fără precedent ale pandemiei și ale secetei, autoritățile ar fi necesar să implementeze un pachet de măsuri de suport care ar susține și relansarea economică în 2021-2022. Măsurile trebuie să se bazeze pe 3 elemente de bază:

I. domeniile de aplicare să fie relevante, bine țintite și să creeze premisele necesare pentru o relansare economică calitativă;

II. măsurile să fie ancorate într-un cadrul de resurse disponibile;

III. implementarea pachetului de măsuri să fie bazată pe o comunicare activă și clară cu beneficiarii acestuia, precum și pe o interacțiune eficientă cu alte instituții publice de resort.

Cînd ne referim la domeniile de aplicare, măsurile trebuie să soluționeze cea mai stringentă problemă generată de coronacriză – insuficiența de lichidități din sectorul privat. Scopul măsurilor de suport ar trebui să fie evitarea falimentelor în lanț și, în același timp, menținerea și chiar încurajarea spiritului antreprenorial, respectând în același timp criteriile de durabilitate și protecția mediului ambient.

Dacă ne axăm pe modelarea viitorului achizițiilor publice, în special achizițiile durabile, ca recomandări ar fi binevenite următoarele:

- ✓ sporirea eficienței achizițiilor publice pentru a stimula redresarea și pentru a face față crizelor viitoare,
- ✓ stabilirea de stimulente adecvate pentru investiții și creștere inovatoare și durabile în RM prin intermediul achizițiilor publice,
- ✓ contribuția, prin achiziții publice, la o economie a RM mai echitabilă,
- ✓ sporirea nivelului de reziliență a economiei la schimbările climatice,
- ✓ derularea investițiilor publice cu valoare adăugată ca sursă de creștere sustenabilă.
- ✓ stabilirea unor obiective ambițioase privind problemele care ne afectează zilnic, precum dezvoltarea competențelor, lupta împotriva cancerului, emisiile nocive și starea oceanelor, inclusiv problema materialelor plastic.

CONCLUZII

În concluzie, putem afirma că prin luarea în considerare a costurilor aferente întregului ciclu de viaţă ale unui contract, achiziţiile publice durabile dau posibilitatea de a economisi bani protejând în acelaşi timp mediul ambiant. Pentru a avea un impact asupra sănătății globale, mediului și asupra relansării economiei globale este nevoie de o viziune ambițioasă, liderism și acțiuni în teren. Fiecare decizie privind achiziția bunurilor, serviciilor și lucrări luată de o organizație, poate avea un impact asupra sănătății publice, mediului, economiei și societății. Ghidarea deciziilor privind achizițiile durabile către practici de consum și de producție mai durabile poate conduce piețele către inovație și durabilitate, astfel permițând tranziția către o economie mai verde, un sector economic mai rezilient, oameni mai sănătoși și o planetă mai sănătoasă.

CONCLUZII

1. Legea privind achiziţiile publice, nr.131 din 03.07.2015. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.197-205, 2015.
2. HOTĂRÎRE Nr. 493 din 08-07-2020 pentru aprobarea unor măsuri suplimentare de transparență privind achizițiile publice efectuate în vederea prevenirii, diminuării și lichidării consecințelor pandemiei de coronavirus (COVID-19) pentru anul 2020 [Accesat 1.06.2021]
3. Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltarea Durabilă la contextul Republicii Moldova, raport elaborat în cadrul proiectului „Naționalizarea Agendei de Dezvoltare Durabilă în contextul Republicii Moldova", martie 2017. Disponibil online: https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/adaptarea_agendei_2030_de_dezvoltare_durabila_la_contextul_rm.pdf (Accesat la 07.06.2021)
4. Ghidului achizițiilor publice ecologice al Comisiei Europene, 2007, p.4.
5. Vadim Țurcan, Carolina Ungureanu *Cartografierea angajamentelor asumate de RM în cadrul acordurilor international cu referire la achizițiile publice durabile*, proiect 20.80009.7007.15 Consolidarea achizițiilor publice durabile în Republica Moldova finanțat din bugetul de stat în cadrul programului de Stat (2020-2023), Nr.81-PS din 03.01.2020, Chișinău, 2020, valabil http://viitorul.org/files/library/Studiu_Cartografierea%20FINAL.pdf[Accesat 9.06.2021]
6. Luts Preuss *Addressing sustainable development through public procurement: The case of local government*, Supply Chain Management 14(3):213-223, Bordeaux, May 2009.
7. Peter Kunzlik *Green Public Procurement--European Law, Environmental Standards and 'What To Buy' Decisions*, Journal of Environmental Law 25(2):173-202, July 2013.
8. Helen Walker, Stephen Brammer *The relationship between sustainable procurement and e-procurement in the public sector*, University of Bath, International Journal of Production Economics 140(1):256–268, November 2012.
9. Warwick McKibbin, Roshen Fernando; The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios. *Asian Economic Papers* 2021; 20 (2): 1–30. doi: https://doi.org/10.1162/asep_a_00796 [Accesat 2.06.2021]
10. Merjan, Serghei. Achizițiile publice în pandemie: cât de eficient instituțiile publice cheltuie banii cetățenilor. Disponibil: https://cpr.md/2020/05/22/achizitiile-publice-in-pandemie-cat-de-eficient-institutiile-publice-cheltuie-banii-cetatenilor/ [Accesat 07.06.2021]
11. Centrul Analitic Independent *Expert grup, The economy and public finances in 2021: risks, forecasts and policy recommendations for recovery*, MEGA, ediția a XXII-a, 16 Februarie 2021 https://www.expert-grup.org/ [Accesat 08.06.2021]
12. Sistem de mesagerie U-report Moldova, voice matters, dezvoltat de UNICEF https://moldova.ureport.in/story/461/ [Accesat 08.06.2021]
13. Comisia Europeană. 6 priorități ale Comisiei pentru 2019-2024. Disponibil: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024_ro [Accesat 12.06.2021]
14. Investiții publice prin intermediul achizițiilor publice: redresarea durabilă și revigorarea unei economii a UE resilient. Concluziile Consiliului Europei. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2020/11/25/streamlining-public-procurement-within-the-eu-for-more-efficient-public-spending/ [Accesat 12.06.2021]

PURPOSE OF OPERATIONAL FISCAL CONTROL AND PROCEDURE FOR EXAMINATION OF INFRINGEMENTS ESTABLISHED IN CONTROL

OBIECTUL CONTROLULUI FISCAL OPERATIV ŞI PROCEDURA DE EXAMINARE A ÎNCĂLCĂRILOR STABILITE ÎN CADRUL CONTROLULUI

Nicu ŞARGU[1],Drd., şcoala doctorală
ASEM

JEL Classification: E62, E63, E65, E66, F63, G38, H61, H68

ABSTRACT

The operative fiscal control is subject, to a large extent, to the same requirements as all the fiscal controls performed on the spot but, by its nature and duration, the operative control does not allow the fiscal bodies to analyze in detail the fiscal factual situation. Practically, the operative fiscal control can have as object only findings of some factual situations, violations of the fiscal and contravention legislation, the request of information or documents. Therefore, the operational fiscal control, being a verification about which the taxpayer is not notified, the results obtained can serve as a first impression of the economic activity carried out by the enterprise. At the same time, the contrast of the established risks with the de facto situation can serve as a basis for identifying other risks that cannot be deduced from the information accumulated by methods and indirect sources, and subsequently the data found in the operational fiscal control can be used taxpayers.

Keywords: *fiscal control, operative control, unexpected control, the decision regarding the initiation of the fiscal control*

Controlul fiscal operativ se supune, în bună măsură, acelorași exigențe ca și toate controalele fiscale efectuate la fața locului însă, prin natura și durata sa, controlul operativ nu permite organelor fiscale să analizeze în detaliu situația de fapt fiscală. Practic, controlul fiscal operativ nu poate avea ca obiect decât constatări ale unor situații de fapt, încălcări ale legislației fiscale și contravenționale, solicitarea de informații ori de documente. Prin urmare, controlul fiscal operativ, fiind o verificare despre care contribuabilul nu este înștiințat, rezultatele obținute pot servi o primă impresie privind activitatea economică desfășurată de către întreprindere. Totodată contrapunerea riscurilor stabilite cu situația de facto poate servi drept temei pentru identificarea unor altor riscuri care nu pot fi deduse din informațiile acumulate prin metode și surse indirecte, iar ulterior datele constatate în cadrul controlului fiscal operativ pot fi utilizate pentru efectuarea unor analize mai ample asupra contribuabililor.

Cuvintele cheie: *control fiscal, control operativ, control inopinat, decizia privind inițierea controlului fiscal, act de control, dezacord, decizia privind încălcarea legislației în vigoare, contestare.*

INTRODUCERE

Serviciul Fiscal de Stat este o autoritate publică, împuternicită să administreze impozitele, taxele și alte plăți în interesul statului prin crearea de condiții pentru contribuabili în scopul conformării și respectării legislației, aplicării uniforme a politicii și reglementărilor în domeniul fiscal. Realizarea acestui ansamblu de obiective depinde nu numai de voința și cadrul legislativ adoptat, dar impune și un efort multidimensional al funcționarilor Serviciului Fiscal pentru optimizarea continuă a procesului de administrare fiscală.

CONTROLUL FISCAL OPERATIV

Controlul fiscal operativ sau controlul fiscal inopinat, conform prevederilor art. 222 din Codul fiscal, se aplică în cazul controlului fiscal la fața locului, observându-se procesele economice şi financiare, actele şi operațiunile aferente, pentru a constata autenticitatea lor, pentru a depista şi a preveni încălcarea legislației fiscale. În cadrul verificării operative, după caz, se efectuează cumpărătura de control. În cadrul efectuării cumpărăturii de control, în caz de necesitate, pentru documentarea încălcării funcționarul fiscal, ca probe ale comiterii

[1]***ID ORCID:0000-0002-3766-4498*** ***email: nicu.sargu@mail.ru***

încălcării în timpul efectuării cumpărăturii de control pot servi înregistrările audio, foto sau video. Înregistrările audio, foto, video se vor efectua cu dispozitivele de înregistrare, procurate de către SFS.[1]

Pentru efectuarea controlului fiscal, la fel ca şi la efectuarea unui control fiscal prin altă metodă de verificare, este obligatoriu efectuat în baza Deciziei privind inițierea controlului fiscal, în care este indicat datele contribuabilului supus verificării. Excepție fac verificarea faptei contravenționale comise de persoanele fizice care desfășoară activitate de întreprinzător fără înregistrare la IP ,,Agenția Servicii Publice" sau la altă autoritate publică competentă conform legii ori cu act de înregistrare declarat nevalabil, în acest caz în Decizia privind inițierea controlului fiscal, se va indica adresa la care se preconizează a fi efectuate aceste verificări (denumirea și numărul străzii, pieței, localitatea).[2]

În cazul în care acțiunile de control vizează verificarea nivelului de conformare a contribuabililor dintr-un segment apreciat cu risc înalt de neconformare, inclusiv prin practicarea ilicită a activității de întreprinzător, acțiunile de control sunt orientate spre verificare unei zone geografice anumite (stradă, piață, centru comercial, traseu de transport). Respectiv, la delegarea funcționarilor fiscali pentru efectuarea verificărilor operative, în municipii/orașe, raioane, străzi (stradele), piețe, centre comerciale, trasee, în Decizia privind inițierea controlului fiscal la poziția ,,Denumirea contribuabilului ce urmează a fi supus controlului" se va indica adresa la care se preconizează a fi efectuate aceste verificări (denumirea și numărul străzii, pieței, localitatea) [2].

În cadrul verificării operative, se verifică următoarele aspecte:

1. Lipsa sau prezența contribuabilului la pe adresa indicată de către contribuabil la Serviciul Fiscal de Stat;
2. Declararea subdiviziunilor de către contribuabil la Serviciul Fiscal de Stat, în cadrul căreia se efectuează controlul fiscal operativ;
3. Verificarea aspectelor ce țin de echipamentele de casă și de control în conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernului nr.141 din 27.02.2019, cu privire la aplicarea echipamentelor de casă și de control la efectuarea decontărilor [3]:
   - Disponibilul de mijloace bănești;
   - Cartela de înregistrare a echipamentele de casă și de control;
   - Cartea tehnică sau pașaportul echipamentului de casă și de control;
   - Registrul de evidență a serviciilor de asistență tehnică pentru echipamentul de casă și de control;
   - Elementele obligatorii a echipamentului de casă și control;
   - Elementele obligatorii a bonurilor de casă;
   - Obligativitatea instalării POS terminal.
4. Actele permisive privind inițierea activității de comerț;
5. Documentele de proveniență a mărfurilor expuse spre comercializare totodată verificarea prin contrapunere a unei cantități de mărfuri cu stocul existent. Este de menționat că în cadrul controlului fiscal operativ poate fi organizată și petrecută inventarierea în conformitate cu prevederile Regulamentului privind inventarierea, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 60 din 29 mai 2012 [4];
6. Verificarea mărfurilor supuse accizării (alcool, țigări, caviar, ș.a.);
7. Verificarea modalității de formare a prețurilor la produsele social importante în conformitate cu Hotărârea Guvernului nr.774 din 20.06.2016, cu privire la prețurile de comercializare a produselor social importante [5];
8. Verificarea respectării regulilor privind operațiunile valutare stabilita de Banca Națională a Moldovei;
9. Identificarea programului de lucru a subdiviziunilor, personalului ce asigură activitatea, programul de muncă a angajaților, salariul mediu achitat și alte aspecte ce țin de salariați;

În cazul în care se constată vreo încălcare a legislației fiscale, iar verificarea circumstanțelor necesită mai mult timp, materialele se transmit subdiviziunilor respective ale Serviciul Fiscal de Stat pentru efectuarea unui control fiscal la faţa locului prin alte metode de verificare cu respectarea prevederilor art. 214 şi 216 din Codul fiscal sau propunerea privind instituirea postului fiscal.

ACTUL DE CONTROL FISCAL

La finalizarea controlului fiscal, conform art. 215 alin. (4) și art. 216 alin. (5) din Codul fiscal, se întocmește un act de control fiscal. Actul de control fiscal este întocmit pe blanchete de strictă evidență în două exemplare. Primul exemplar al actului de control fiscal rămâne la Serviciul Fiscal de Stat, al doilea exemplar fiind înmânat (expediat) contribuabilului care a fost supus controlului fiscal. În cazul în care în cadrul controlului nu au fost depistate încălcări, oricum este întocmit un act de control cu indicarea aspectelor verificate. [1]

Structural, actul de control fiscal este constituit din trei părţi componente şi anume: partea introductivă; partea constatatoare; concluziile asupra actului de control.

Partea introductivă a actului de control - în partea introductivă a actului de control sunt reflectate date de ordin informativ privind efectuarea controlului şi datele cu caracter general despre contribuabilul supus controlului.

Actul de control fiscal trebuie să conțină mențiunea dacă controlul a fost efectuat cu prezenţa şi participarea conducătorului (cetăţeanului), contabilului-şef, reprezentanţilor, altor persoane cu funcţii de răspundere a contribuabilului.

Partea constatatoare a actului de control - în partea constatatoare a actului de control se reflectă acţiunile şi faptele constatate în procesul controlului. În cazul în care în procesul efectuării controalelor fiscale s-au depistat încălcări ale legislaţiei fiscale, în actul de control se descriu obiectiv, clar şi exact încălcările legislaţiei fiscale şi/sau a modului de evidenţă a obiectelor impunerii, cu referire la documentele de evidenţă respective şi la alte materiale, indicându-se punctele, alineatele, articolele din actele normative încălcate.

În cazul în care în procesul efectuării controlului fiscal nu sunt stabilite abateri de la respectarea legislaţiei fiscale, în act se menționează concret: nu s-au constatat încălcări sau lipsește obiectul impozabil, cu descrierea pozițiilor verificate, și anume, indicatori concreți care confirmă stabilirea lipsei încălcărilor.

Concluziile asupra actului de control fiscal - în partea destinată concluziilor la actul de control se descriu clar rezultatele controlului efectuat, obligaţiile contribuabilului, materialele anexate la act, se aplică semnăturile părților participante la control și mențiunea privind înmânarea actului de control contribuabilului sau privind refuzul acestuia de a primi un exemplar al actului de control, se efectuează alte însemnări, după caz.

Obligațiile contribuabilului - în actul de control se va indica obligaţia contribuabilului prevăzută de art. 216 alin. (8) din Codul fiscal, care prevede că contribuabilul, inclusiv prin intermediul conducătorului sau altui reprezentant al său, este obligat după caz, să asigure condiţii adecvate pentru efectuarea controlului, să participe la efectuarea lui şi să semneze actul de control fiscal, iar în caz de dezacord este obligat să prezinte în scris, în termen de 15 zile calendaristice din data comunicării, argumentarea dezacordului, anexând documentele de rigoare. În actul de control se indică adresa subdiviziunii SFS care a efectuat controlul la care contribuabilul urmează să depună dezacordul.

La actul de control se anexează următoarele materiale: copiile documentelor ce au provocat sau confirmă abateri de la onorarea obligațiilor fiscale, bonul fiscal, raportul X, explicaţiile sau lămuririle contribuabilului, ș.a. În actul de control se face mențiunea referitoare la materialele anexate la el, ca fiind parte integrantă a actului de control, cu numerotarea cronologică unică pe întreg actul de control şi cu indicarea denumirii anexelor respective.

În cazul în care apare necesitatea de a proba prin documente încălcare a legislaţiei; există probabilitatea dispariției acestora sau în alte cazuri expres prevăzute de legislaţia fiscală, Serviciul Fiscal de Stat şi funcţionarul fiscal, în baza prevederilor şi modului stabilit de art. 134 alin. (1) pct.7) și art. 145 din Codul fiscal, pot dispune ridicarea documentelor de la contribuabil. funcţionarii fiscali pot ridica documentele indiferent de apartenență şi de locul aflării lor, asigurând păstrarea lor la Serviciul Fiscal de Stat. [1]

Controlul fiscal se consideră finalizat la momentul semnării actului de control fiscal de către toți participanții la control (sau expedierii prin poştă în cazul refuzului contribuabilului de a semna şi/sau primi actul de control). În cazul în care contribuabilul refuză semnarea actului de control și expedierea acestuia are loc conform art. 129 din Codul fiscal, data finalizării controlului se consideră data semnării actului de control doar de către funcționarii fiscali. Dacă la momentul semnării actului de control conducătorul întreprinderii lipsește, actul se semnează de către locțiitorul acestuia sau persoana împuternicită prin ordin sau procură sau, după caz, persoana responsabilă a agentului economic din subdiviziunea respectivă a acestuia/ persoana care activează în subdiviziunea respectivă a agentului economic la momentul controlului, cu mențiunea respectivă.

MODUL DE PREZENTARE ŞI EXAMINARE A DEZACORDULUI LA ACTUL DE CONTROL

În conformitate cu prevederile art. 216 alin. (8) din Codul fiscal, în cazul în care contribuabilul nu este de acord cu conţinutul actului de control, acesta este obligat să prezinte în scris, în termen de cincisprezece zile calendaristice de la data semnării actului (data recepționării prin intermediul oficiului poştal/ intrării în cutia poştală din cabinetul electronic personal al contribuabilului de pe portalul SFS/ comunicării prin publicitate) dezacordul cu argumente care confirmă poziția contribuabilului, anexând la dezacord documentele confirmative respective.

În cazul în care contribuabilul este de acord cu rezultatele controlului, acesta urmează să prezinte în formă scrisă acordul privind examinarea cazului de încălcare a legislației fără respectarea termenului de prezentare a dezacordului.

Este interzisă efectuarea rectificărilor în actul de control de bază ca urmare a examinării dezacordului pe actul de control.

EXAMINAREA CAZULUI DE ÎNCĂLCARE A LEGISLAȚIEI

Deciziile asupra cazului de încălcare a legislaţiei se pronunţă (adoptă) de către conducerea Serviciului Fiscal de Stat.

Procedura de examinare a cazului de încălcare a legislaţiei nu poate fi iniţiată, iar procedura iniţiată urmează a fi încheiată dacă:

1) se constată că nu a avut loc nici o încălcare a legislaţiei;

2) persoana căreia i s-a intentat procedura de examinare a cazului de încălcare a legislaţiei a fost lichidată sau a decedat;

3) nu există sume ale impozitului, taxei, majorării de întârziere (penalității) și/sau amenzii necesare de a fi încasate conform legislației fiscale;

4) încălcarea ce ține de utilizarea serviciilor fiscale electronice este determinată de o defecțiune tehnică ce nu depinde de voința contribuabilului.

Termenul de examinare a cazului de încălcare a legislaţiei este de 15 zile din data:

- prezentării dezacordului la actul de control – dacă a fost prezentat la timp;
- expirării termenului de prezentare a dezacordului – dacă nu a fost prezentat sau dacă a fost prezentat cu întârziere.

În cazul în care în cadrul examinării cazului de încălcare a legislaţiei există circumstanţe în rezultatul cărora apare necesitatea prelungirii termenului indicat mai sus, acesta poate fi prelungit cu 30 zile în modul prevăzut la art. 246 alin. (2) din Codul fiscal.

La solicitarea scrisă a contribuabilului cu menţiunea că este de acord cu rezultatele controlului, examinarea cazului de încălcare a legislației poate fi efectuată fără respectarea termenului de prezentare a dezacordului prevăzut la art. 216 alin. (8) din Codul fiscal.

Cazul de încălcare a legislaţiei se examinează în prezenţa persoanei trase la răspundere pentru săvârșirea încălcării. În acest scop Serviciul Fiscal de Stat anunţă contribuabilul în scris (prin citaţie) despre locul, data şi ora examinării cazului de încălcarea legislaţiei.

Cazul de încălcare a legislaţiei poate fi examinat în lipsa persoanei trase la răspundere pentru săvârșirea încălcării numai dacă există confirmare că aceasta a fost anunțată în modul stabilit despre locul, data şi ora examinării cazului şi dacă de la ea până la data stabilită pentru adoptarea deciziei nu a parvenit un demers argumentat de a fi amânată examinarea.

La adoptarea deciziei este oportună participarea tuturor persoanelor, care au semnat actul de control, iar la iniţiativa contribuabilului sau Serviciului Fiscal de Stat – altor persoane responsabile: specialiști în domeniu şi/sau juriști.

Contribuabilul, în cadrul examinării cazului de încălcare a legislaţiei, ţinând cont de prevederile art. 374-381 din Codul Civil, poate să-şi exercite drepturile sale [6]:

- în cazul persoanei fizice – personal, printr-un reprezentant sau de comun cu reprezentantul;
- în cazul persoanei juridice – prin intermediul conducătorului sau al reprezentantului său.

Atât în cazul persoanei fizice, cât și în cazul persoanei juridice, împuternicirile reprezentantului (avocatului), conform prevederilor art. 46 din Codul administrativ, trebuie să fie confirmate printr-o procură [7].

Asupra cazului de încălcare a legislaţiei poate fi pronunţată una din următoarele decizii privind:

1) aplicarea de sancţiune fiscală şi/sau încasarea de impozit, taxă, calculate suplimentar, de majorare de întârziere, conform art. 249 alin. (1) lit. a) din Codul fiscal;

2) clasarea cazului decizia respectivă, conform art. 249 alin. (2) din Codul fiscal este pronunțată în cazul în care:

a) există circumstanţe, prevăzute de Codul fiscal, ce exclud sau absolvă de răspundere pentru săvârșirea încălcării fiscale şi nu există sume ale impozitului, taxei, majorării de întârziere (penalităţii) necesare de a fi încasate conform legislaţiei fiscale;

b) este adoptat, conform art. 172 din Codul fiscal, un act de anulare a sancțiunii fiscale, sumei impozitului, taxei, majorării de întârziere (penalităţii);

c) există, pentru acelaşi fapt, în privința persoanei trase la răspundere pentru încălcare fiscală, o decizie privind aplicarea unei sancțiuni fiscale şi/sau încasarea sumei impozitului, taxei, majorării de întârziere (penalităţii) ori există o decizie de clasare a cazului;

d) materialele cazului se transmit conform competenței, dacă se constată că examinarea acestuia poate fi efectuată cu plenitudine de o altă autoritate abilitată să examineze cazurile de încălcare fiscală

3) suspendarea cazului și efectuarea unui control fiscal repetat. Decizia respectivă, conform art. 249 alin. (3) din Codul fiscal, se va pronunța numai cu condiția respectării prevederilor art. 214 alin. (6) din Codul fiscal.

În procesul adoptării deciziei, contribuabilului îi sunt aduse la cunoştinţă drepturile şi obligaţiile sale prevăzute în legislaţia în vigoare. Astfel, în decizie se indică obligaţia contribuabilului stipulată în art. 252 alin. (1) din Codul fiscal, care prevede că acesta este obligat ca în termen de 30 zile din data pronunţării să o execute, termen pentru care nu se suspendă calcularea majorării de întârziere. La fel, în decizie se indică poziţia stipulată în art. 234 alin. (2) din Codul fiscal, care prevede că în cazul în care persoana trasă la răspundere pentru încălcarea legislaţiei beneficiază de o reducere cu 50% a amenzilor aplicate dacă respectă strict condiţiile prevăzute la articolul dat.

Concomitent, în decizie se indică dreptul contribuabilului de a contesta decizia în termen de 30 de zile de la data comunicării acesteia conform art. 268 și 269 din Codul fiscal și adresa aparatului central al SFS unde urmează a fi depusă contestația.

Decizia asupra cazului de încălcare a legislaţiei se întocmește în două exemplare, dintre care primul exemplar se păstrează la Serviciul Fiscal de Stat, al doilea exemplar se înmânează contribuabilului.

În cazul în care contribuabilul, la data adoptării deciziei asupra cazului de încălcare a legislației, nu are restanțe sau în termen de 3 zile lucrătoare de la data înmânării deciziei asupra cazului de încălcare fiscală stinge sumele impozitelor, taxelor, contribuţiilor de asigurări sociale de stat obligatorii şi primelor de asigurare obligatorie de asistenţă medicală, majorărilor de întârziere (penalităţilor) şi/sau 50% din amenzile indicate în decizie sau stinge obligația fiscală prin compensare conform art.175 din Codul fiscal, acesta beneficiază de o reducere cu 50% a amenzilor aplicate.

În cazul în care, după adoptarea deciziei privind reducerea amenzilor, se constată nerespectarea cel puțin a uneia dintre condițiile prevăzute la art. 234 alin. (2) lit. a) și b) din Codul fiscal, SFS va anula decizia respectivă, iar contribuabilul nu va beneficia de reducerea cu 50% a amenzilor aplicate.

MODUL DE PREZENTARE ŞI EXAMINARE A CONTESTAŢIEI

În cazul în care contribuabilul nu este de acord cu decizia adoptată de către Serviciul Fiscal de Stat, acesta este în drept să prezinte contestaţie împotriva deciziei Serviciul Fiscal de Stat sau împotriva acţiunilor funcţionarului fiscal.

Decizia Serviciului Fiscal de Stat sau acţiunea funcţionarului fiscal poate fi contestată numai de persoana vizată în decizie sau împotriva căreia a fost întreprinsă acţiunea ori de reprezentantul ei.

Contestaţia împotriva deciziei Serviciului Fiscal de Stat sau acţiunii funcţionarului fiscal făcută de alte persoane decât cele vizate în decizie sau de alte persoane decât cele împotriva cărora a fost întreprinsă acţiunea (reprezentantul ei) va rămâne neexaminată de Serviciul Fiscal de Stat. Respectiv, în cazul în care se constată prezentarea contestaţiei împotriva deciziei Serviciului Fiscal de Stat sau acţiunilor funcţionarului fiscal de către alte persoane decât cele abilitate cu acest drept, contestaţia va rămâne neexaminată de Serviciul Fiscal de Stat.

Dacă contribuabilul nu este de acord cu acţiunile Serviciului Fiscal de Stat, el este obligat să dovedească corectitudinea poziţiilor sale, adică obligaţia de a dovedi incorectitudinea deciziei organului fiscal este atribuită persoanei care contestă.

Contestația se examinează:

a) în cadrul Consiliului de soluționare a disputelor;

b) potrivit procedurii stabilite la art.267–274 din Codul fiscal – în alte cazuri decât cele menționate la lit. a).

Contestaţia împotriva deciziei Serviciului Fiscal de Stat sau acţiunii funcţionarului fiscal poate fi depusă, în decursul a 30 de zile de la data comunicării deciziei sau a întreprinderii acţiunii contestate.

În cazul omiterii termenului stabilit pentru prezentarea contestaţiei din motive întemeiate, acesta poate fi restabilit, la cererea persoanei vizate în decizie sau împotriva căreia a fost întreprinsă acţiunea, de Serviciul Fiscal de Stat. În acest caz, contribuabilul va prezenta o cerere în adresa Serviciului Fiscal de Stat, prin care va argumenta motivele omiterii termenului stabilit pentru prezentarea contestaţiei, cu prezentarea documentelor justificative (în cazul în care acestea există) care ar confirma argumentele aduse. Serviciul Fiscal de Stat, în urma examinării cererii va informa contribuabilul despre acceptarea sau refuzul de a restabili termenul de depunere a contestaţiei.

Serviciul Fiscal de Stat examinează contestaţia în termen de 30 de zile calendaristice din data primirii.

La examinarea contestaţiei poate fi invitat contribuabilul pentru a prezenta probe și/sau explicații, având dreptul să depună documente care ar confirma lămuririle sale.

După examinarea contestaţiei, conducerea Serviciului Fiscal de Stat emite o decizie pe marginea contestaţiei. Decizia se întocmeşte în trei exemplare dintre care primul exemplar se păstrează la Direcția contestații din cadrul Serviciului Fiscal de Stat, al doilea exemplar se expediază subdiviziunii SFS care a efectuat care a emis decizia asupra cazului de încălcare a legislației, iar al treilea exemplar se înmânează sau se expediază, recomandat, contribuabilului în decurs de 3 zile lucrătoare după emiterea deciziei.

CONCLUZII

Conform „Raportului de activitate pentru anul 2020" prezentat de către Serviciul Fiscal de Stat, în baza riscurilor stabilite, în perioada anului 2020, au fost efectuate 11 095 de controale planificate din care 9 984 de controale sunt cele efectuate prin metoda operativa, ceea ce constituie 89%. Totodată Serviciul Fiscal de Stat este o instituție publică care interacţionează zilnic cu cetăţenii şi agenţii economici din Republica Moldova, prin urmare, măsurile administrative aplicate de funcţionarii fiscali sunt privite ca parte componentă a politicii guvernamentale. Prin urmare administraţia fiscală are obligaţia de a facilita activitatea cercurilor de afaceri prin stabilirea unei proceduri de raportare clare şi cuprinzătoare, modernizarea procedurilor de control fiscal prin reducerea numărului acestora cu sporirea eficienţei, combaterea corupţiei în rândurile funcţionarilor fiscali şi asigurarea transparenţei adecvate a activităţii Serviciului Fiscal de Stat.

BIBLIOGRAFIE

1. Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163-XIII din 24.04.1997. Monitorul Oficial nr.62/522 din 18.09.1997. Republicat în Monitorul Oficial, ediţie specială din 08.02.2007;
2. Ordinul Nr. 245 privind aprobarea formularului Deciziei privind inițierea controlului și a Instrucțiunii cu privire la modul de completare a formularului Deciziei privind inițierea controlului (DIC), aprobat de Serviciului Fiscal de Stat la 31.05.2019. Monitorul Oficial Nr. 230-237 din 19.07.2019, art. 1316;
3. Hotărârea Guvernului nr.141 din 27.02.2019, cu privire la aplicarea echipamentelor de casă și de control la efectuarea decontărilor. Monitorul Oficial rr. 94-99 din 15.03.2019, art. 191;
4. Regulamentul privind inventarierea, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 60 din 29.05. 2012. Monitorul Oficial Nr. 166-169 din 10.08.2012, art. 953;
5. Hotărârea Guvernului nr.774 din 20.06.2016, cu privire la prețurile de comercializare a produselor social importante. Monitorul Oficial Nr. 169-183 din 24.06.2016, art. 834;
6. Codul Civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06.06.2002. Monitorul Oficial Nr. 82-86 din 22.06.2002, art. 661. Republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019, art.132;
7. Codul administrativ al Republicii Moldova Nr.116 din 19 iulie 2018. Monitorul Oficial Nr. 309-320 din 17.08.2018, art. 466;

A METHODOLOGICAL ANALYSIS OF CHILD VULNERABILITY ASSESSMENT TOOLS

O ANALIZĂ METODOLOGICĂ A INSTRUMENTELOR DE EVALUARE A VULNERABILITĂȚILOR COPIILOR

Mihail CIOBANU[1], scientific researcher,
National Institute for Economic Research,
PhD Student, State University of Moldova,
School of Doctoral Studies, Republic of Moldova

JEL Classification: B41; C18; I31; I32; J13.

ABSTRACT

An adequate assessment of children's vulnerabilities would allow a more accurate matching of support measures targeted at vulnerable children. In practice, there is a wide variety of tools for assessing children's vulnerabilities. In this article the concept of vulnerability is analyzed and, in particular, the child vulnerability, the main approaches to vulnerability and their basic principles are identified, an universal scheme of relationships between the types of principles is proposed, a methodological analysis of such tools is performed, a classification of assessment tools is suggested and the advantages and disadvantages of their use are identified.

Key words: *analysis, assessment tool, principle, child, methodology, vulnerability.*

O evaluare adecvată a vulnerabilităților copiilor ar permite o potrivire mai precisă a măsurilor de sprijin destinate copiilor vulnerabili. În practică, există o mare varietate de instrumente pentru evaluarea vulnerabilităților copiilor. În acest articol este analizat conceptul de vulnerabilitate și, în special, vulnerabilitatea copilului, sunt identificate principalele abordări ale vulnerabilității și principiile lor de bază, se propune o schemă universală de relații între tipurile de principii, o analiză metodologică a acestor instrumente este efectuată, este sugerată o clasificare a instrumentelor de evaluare și sunt identificate avantajele și dezavantajele utilizării lor.

Cuvinte-cheie: *analiză, instrument de evaluare, principiu, copil, metodologie, vulnerabilitate.*

Адекватная оценка уязвимости детей позволит более точно подобрать меры поддержки, ориентированные на уязвимых детей. На практике существует множество инструментов для оценки уязвимости детей. В статье анализируется понятие уязвимости и, в частности, уязвимость ребенка, выявляются основные подходы к уязвимости и их базовые принципы, предлагается универсальная схема взаимосвязей между типами принципов, проводится методологический анализ таких инструментов, проведена классификация инструментов оценки и определены преимущества и недостатки их использования.

Ключевые слова: *анализ, инструмент оценки, принцип, ребенок, методология, уязвимость.*

INTRODUCTION

The existence and interaction of environmental, biological and dispositional factors determines the diversity of the particularities of human beings, which presupposes the existence of differences between them, that in the context of using certain welfare standards influence the risks of not meeting them, which in turn potentially generate vulnerabilities. While vulnerability can be of any nature, in the relationship with welfare standards a great emphasis is placed on socioeconomic vulnerabilities. By virtue of the age, due to their insufficiently developed cognitive, physical and psychical abilities and those of other nature in the relationship with other age groups children can be seen as having vulnerabilities, in other words, being vulnerable. Another way of looking to vulnerabilities in children is through an intra-age group distinction. Thereby, due to such conditions as inadequate care, protection or access

[1] ***e-mail:*** **ciobanu.mihail.s@gmail.com**

to essential services, there is a risk that the safety, well-being and development of children may be endangered, in the case of which children are deemed vulnerable. In order to comprehend and to assess the parameters of the ”vulnerability” category a review of existing literature on vulnerability and a research in the conceptual and methodological framework of vulnerability needs to be done.

LITERATURE REVIEW

According to the Cambridge Dictionary [4], vulnerability is ”the quality of being able to be easily hurt, influenced, or attacked”, a definition that is faithful to the etymological origin of the word (from Latin *vulnerabilis* – ”wounding”, from *vulnerare* - 'to wound', from *vulnus* - 'wound'). Vulnerability is traditionally treated as reduced autonomy of the individual, control loss and insufficiency or absence of power and self-determination [25]. Discussing vulnerability in the research and in the healthcare, Hurst (2008) [13] defines it as an ”identifiably increased likelihood of incurring additional or greater wrong”. While this definition offers an all-encompassing attempt to explain vulnerability, it misses to include non-socially or naturally occurring vulnerabilities. In general, the concept of vulnerability is applicable to all the people who are more exposed to risks than their peers.

In scientific literature there is no universally accepted definition of such a term as "vulnerable children": "[b]ecause of the variety of social, economic, physical-geographical, climatic or other conditions that may cause the child to be in difficulty, there is no single, widely accepted definition of the term (…) "vulnerable child", "child in need", ["child in difficulty" or other similar terms] which are (…) vague and may include other subcategories such as children with disabilities, children of poor families [and others]." [5]. To prove this assertion we will analyze some definitions of the term "vulnerable child". The official Namibian common definition of the "orphans and vulnerable children (OVC)" (which is also used in other countries of the Sub-Saharan Africa when referring to AIDS orphans) mentions them separately, while putting practically all emphasis on orphans. From the definition is hardly discernible what is a vulnerable child aside from being an orphan: "an orphan or vulnerable child is a child under the age of 18 whose mother or father or both parents, or a primary caregiver (a caregiver is the individual who takes primary responsibility for the physical, mental, and emotional needs and wellbeing of a child) has died, and who is in need of care or protection." [8]. According to the World Bank's OVC toolset the children that are vulnerable are "the group of children that experience negative outcomes, such as the loss of their education, morbidity, and malnutrition, at higher rates than do their peers" [11]. In the World Vision's OVC resumé [11], this definition includes "the children who live in a household in which one person or more is ill, dying or deceased; children who live in households that receive orphans; children whose caregivers are too ill to continue to look after them; and children living with very old and frail caregivers". The child vulnerability concept is often discussed in the scientific literature on the development of the child and his/her rights; but it's not subjected to a sufficiently outlined analysis or definition [3][15][22]. Child vulnerability is the result of the interaction of a number of environmental and individual factors that combine in a dynamic way over time. The degrees and the types of the children vulnerabilities change together with the evolution and change of their determining factors. The age forms the needs of the children and at the same time exposes them to possible new risks. The children that are in a full dependence and necessitate caregiving of a responsive and predictable nature, are especially sensitive to the health and the material deprivation of their parents. The fast rate of early brain development makes the stress inside the family and its material deprivation to have a strong impact on the under-three children. Early childcare and education support can help these children to have time outside home as well from which they can benefit. The tendency of older children to be independent makes them more susceptible to the community risks and possibilities and that's why for their welfare the support of adults, school and also of other community actors that offer economic and social opportunities is crucial. An exhaustive amount of work to define the term 'vulnerability' in relationship with children has been done by Skinner et al. (2006) [24] on African continent: "[children] not having certain of their basic rights fulfilled". Thus, apart of orphanhood being a major determinant of vulnerability, the definition is centered around the three fundamental aspects of dependence: 1) *material aspects* — money, meal, clothes, dwelling, healthcare and education; 2) *emotional aspects* — care, love, support, grieving space and space for emotions containment; 3) *social aspects* — absence of a supportive peer group, of role models to follow, or of guidance in difficult situations, and risks in the immediate environment [24] (see also ***Figure 2***).

The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies define vulnerability as the reduced capacity of an individual/group of anticipating, coping with, resisting to and recovering from the impact of the nature-generated or man-made hazards [14]. Thus, vulnerability is associated with poverty, isolation, insecurity, defencelessness in relation to risks, shocks and stresses, exposure to which is influenced by such factors as: gender, ethnicity, social group membership, age and other types of identities or other factors. Reduced ability to face natural disasters, lacking preparedness potentially determines a slowness of reaction and therefore a bigger life loss or longer suffering. The opposite to vulnerability is the capacity expressed in the availability of natural, physical, and also individual attributes, organizational skills or other types of resources.

In postsovietic countries the official definitions of vulnerable children include a variety of situations of the children, like: submission to violence; neglect by parents; vagrancy, begging, prostitution; lack of care and supervision by parents due to their absence from home for unknown reasons; death of parents; living on the street, running away from home; abandonment by parents; the establishment of a measure of judicial protection (provisional protection, curatorship or guardianship) on one of the parents; status of victim of crimes; status of being a child of parents that participated in war conflicts or in the liquidation of consequences of some significant natural or man-made hazards (like Chernobyl disaster).

Some authors identify a number of broad categories of vulnerable children. For example, Bright (2017) [2] mentions 7 large categories: formal categories of children in care of the state; formal categories of need that may reflect family circumstances; categories of need that reflect features of child development; children who are in receipt of services following assessment; informal types of vulnerable children; vulnerable children defined relating to national policy such as 'troubled families' or 'just about managing' families; scientific and academic literature on risk and resilience such as Sameroff (2005) [21], Rutter (2012) [20], and including tools and approaches such as the measurement of adverse childhood experiences (ACEs).

Unlike the vulnerabilities in adults, which, no doubt, are an actual and important issue to research and find solutions, there is a high significance of the research on children vulnerabilities, which stems from the fact that they are accentuated by the additional factors like the dependence of significant adults due to their reduced autonomy, underdeveloped cognitive, physical and psychological skills due to their biological age. While all human persons can be considered vulnerable to various degrees, according to the proponents of the concept of universal or ontological vulnerability, "children must still be seen as especially vulnerable" [12]. While dependence and vulnerability can be seen as inherent to human condition, this doesn't exclude the view that some population groups as are children, and in particular some groups of children need special protection [17].

In general, it can be said that inexhaustiveness and mutual non-exclusivity characterize such lists of situations or conditions which determine the vulnerabilities of children.

RESEARCH METHODOLOGY

This study, unlike the empirical ones, does not treat any alphanumeric data (quantitative or qualitative) to develop inferences, but treats the research methods that use such data, therefore, essentially it has a metamethodological character. The main research methods used in the study are the literature review and the methodological analysis. The "data" used in the study were the main assessment tools of children vulnerabilities frequently used in the scientific literature. Its purpose is to identify the most relevant tools for assessing children's vulnerabilities and to analyze their methodological features in order to highlight their advantages and disadvantages.

Practical significance, proposals and results of implementations, results of experimental studies. Because of metamethodological nature of the research it would be of interest to the epistemologists interested in the "vulnerability" category. Thus, its practical significance consist in the identification of the main types of assessment tools of children's vulnerabilities, their classification and determination of their advantages and disadvantages, all of which has the purpose of creation of a general picture of the current conceptual and methodological framework of the vulnerabilities in children. As a result of the study, we identified two approaches to children vulnerability as two poles on a spectrum that can be considered: universalist and particularist. The first approach, the universalist one maintains that all children are in a more or less degree vulnerable and all need protection. Here it can be argued that since all children are considered vulnerable the concept of vulnerability itself loses meaning and it can be implied as a radical position that children don't need special protection, but we will not consider this idea further, because the risk which comports on children the dependence on significant adults is a sufficient justification to dismiss that radical position. The second approach, the particularist one, also called liberal standard view, considers just some groups of children as vulnerable, not the whole children population. In fact, in practice is used a mix of these two approaches: the common existence of universal child benefits and special benefits for vulnerable children (orphans, children with disabilities etc.) are proof of the validity of this opinion. Also, in essence, vulnerability stems not only from natural limitations, but also from the conflict between positive and normative approaches of human life, in particular of it's socioeconomic welfare, and also between short-term and long-term objectives of human beings. It must be said that, probably, in order to avoid the limits of the widespread using of universalist approach to children vulnerability some researchers use the term "highly vulnerable children (HVC)" [19] which designates those children the safety, well-being and/or development of which pose a significant risk.

There is a general principle to approaching vulnerability – the principle of vulnerability within European bioethics with pretention to claim universal validity for human beings that implies reaching the balance between assuming the limiting, restrictive character of the frailty and suffering of human condition on one hand and the unlimiting, expansive nature of the ethico-moral struggle expressed in the desire for immortality on the other hand [7]. Despite the claim of universality of this principle, a paraprinciple and a counterprinciple can be formulated, as well. A paraprinciple (or an adjacent principle) is a principle that can be used alongside the main principle, while not fully supporting it, thus not being completely equivalent to it. In other words, it is in fact a subspecies of the main principle, containing additional secondary conditions to the ones of the main principle. Such a paraprinciple could be formulated similarly as the main principle, with the exception of considering the ethico-moral struggle as having a limiting, restrictive nature, while the frailty and suffering of human condition as having an expansive, unlimiting character.

A counterprinciple is a principle that represents the logical negation of the main principle. In this case, a counterprinciple of vulnerability would mean stopping to act or acting against reaching the balance between assuming the frailty and suffering and the desire for immortality, arguing about the impossibility to reach it. A visualisation of the relationship between a principle, a paraprinciple and the counterprinciple is shown in the ***Figure 1***.

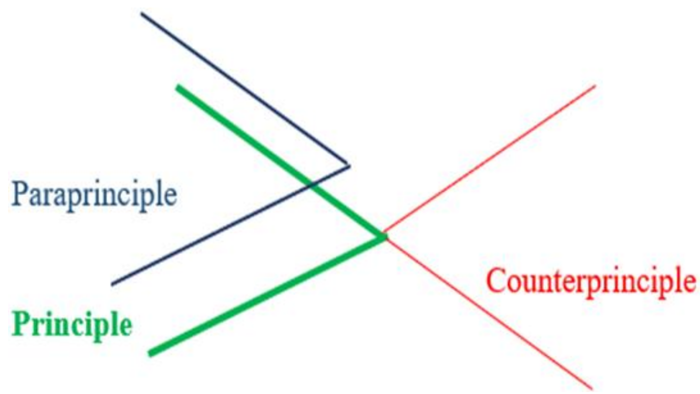

Figure 1. A schematic structure of the relationship between a principle, one of its paraprinciples and its counterprinciple

Source: *Elaborated by the author*

The boldness of the lines show the degree of precedence following the principle. The parallelism of lines show the degree of similarity between principles. The opposite angles show the antithesis of principles. While identifying the main principle, its counterprinciple, its paraprinciples and the relationship between them may seem preposterous at first glance, but such a schematic structure can show in a more detailed way the dynamics of approaching a phenomenon (in our case – vulnerability of children) from a principial perspective.

Discussion of the results. One of the results of the study is the identification of the factors of children vulnerabilities. But, it should be noted that for the determination of the vulnerability two steps need to be considered: the detection of the threat or hazard which conditions the vulnerability and the identification of the particularities of the individual or group which makes him/her/them vulnerable to it. Vulnerabilities of children are determined and influenced by a number of factors which are mentioned in the ***Figure 2***.

The factors stemming from the family refer to: the status of orphans of the children due to the deaths of their parents (or caregivers, in general), the abandonment by parents or other causes; the mental illness or chronical illness of the parent/s; the low level of education of their parents; overcrowding in the household; domestic violence; use of drugs or alcohol by the parents; status of single parent of the caregiver.

Just absenteeism or complete suspension of school studies and poor school performance are the main factors of children vulnerabilities related to the school. Bullying from the peers or isolation from the peers, also the deviant behavior and the pressure to indulge in drug, tobacco, alcohol abuse are factors that make children vulnerable, stemming from the groups of their peers. The poverty in society, the general illiteracy, crimes/imprisonment, migration/immigration, inadequate media exposure, the access to weapons, political issues, macro-level economic issues (like unemployment), sexual abuse are factors stemming from society which can determine and influence children vulnerability.

These factors can work to accentuate the state of child vulnerability and aggravate its stage evolution in a downward direction (***Figure 3***). Thus, even if at first an ordinary child may be cared for, supported and supervised adequately by adults, the poverty or the presence of the poor social network can make him/her more vulnerable. The situation can be worsened further by a shock internal to the family or household (death of a parent, illness, disability, alcoholism) or external to them (loss of parent's job, covariant shock to community). The child gets even more vulnerable due to loosing the protection and/or being forced gradually to self-support and in the last phase the child is completely disconnected with the family and household.

Figure 2. Factors determining and influencing children vulnerabilities

Source: [1]

While there are multiple factors determining and influencing vulnerability in children, a list of attributes can be taken in consideration, especially, that they are more easily measurable, even though one may anticipate considerable problems in using these variables, and it may be difficult to get full and accurate measures on these variables in certain situations: death of / or desertion by parent/s; severe chronic illness of parent/s; illness of child; impairment/disability/handicap of the child; poverty, including access to grants; poor/hazardous physical and biological environment: housing, basic sanitation, water supply; access to social care, health care and schooling.

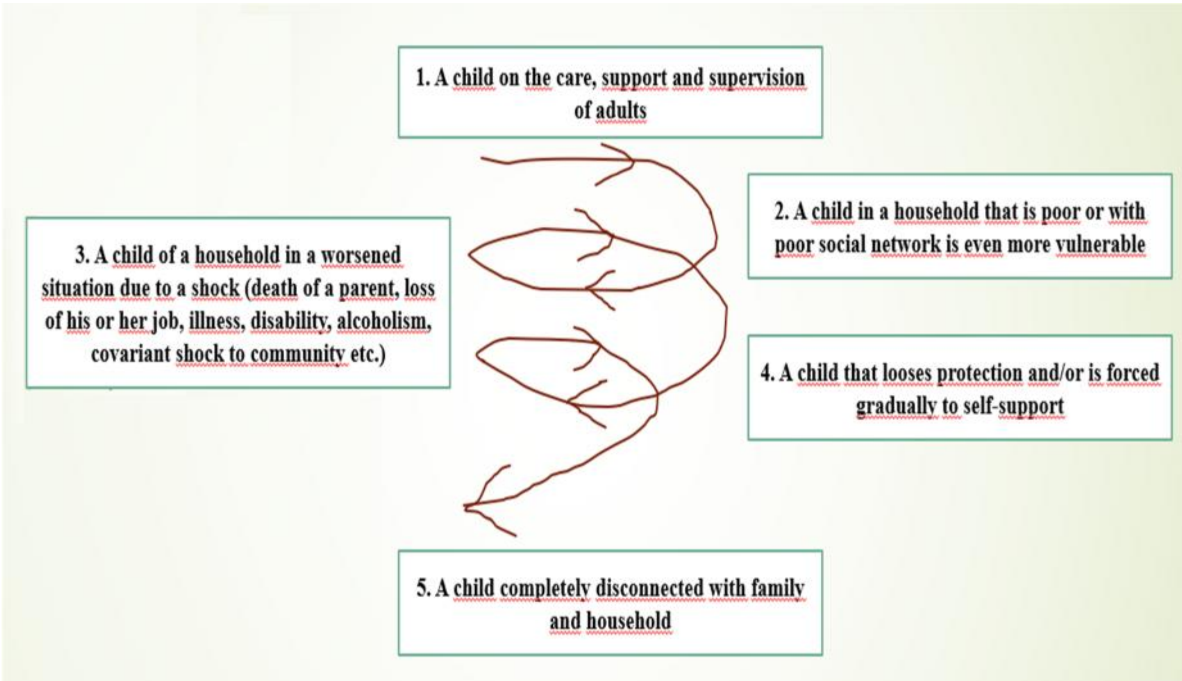

Figure 3. A model of downward spiral of child vulnerability

Source: [1]

In the process of assessing children's vulnerabilities must be taken into account such factors that may influence the process itself: the diversity of actors assessors (child welfare/protection social workers, children and their families, extended family members); the strength of the links between assessment process and service provision and child vulnerabilities. In our case, roughly speaking, an assessment tool represents a technique used to measure the characteristics of vulnerabilities of the children.

After surveying and systematizing the scientific literature on various child vulnerability assessment tools we came to the following classification: *non-composite indicators* that are of two types - absolute indicators (for example: the number of orphan children) or relative indicators (for example: the share of abandoned children in the total number of children, the ratio of the amount of child benefits to the amount of household expenditures directed for children) and *composite indicators* which can be scale indices (vector-oriented indices) (for example: Perrin's Child Vulnerability Scale Index) or score indices (scalar indices) (for example: Child Deprivation Index). The general advantages of absolute indicators are: simplicity; possibility to describe breadth, size of the dimension; usefulness for the calculation of relative indicators. Their general limits are: the one-dimensionality; not allowing to find out what share one or another part of the studied phenomenon has in its general totality; impossibility to describe the intensity of the phenomenon. The general advantages of relative indicators are their simplicity; the possibility to allow to find out what share one or another part of the studied phenomenon has in its general totality; the possibility to describe the intensity of the phenomenon. While they are very frequently used in research, as disadvantages of using them can be mentioned the higher error-proneness due to multiple sources of primary indicators and their one-dimensionality. The advantages of scale indices and score indices are their multidimensionality and the possibility of offering an aggregated value of a complex issue; the ease of use in decision-making; the possibility of intertemporal comparisons. Their general limits are the complexity; a much higher error-proneness in comparison to relative indicators due to a greater multiplicity of data sources; the risk of flaws in their construction and of misinterpretation; the concerns about arbitrary nature of weights of sub-indicators and the misuse in the case of lacking sound statistical and conceptual principles.

As an example of score indicator is the Child Deprivation Index, created in the framework of the European Union Statistics on Income and Living Conditions [6]. It is used in 29 European countries comprising a relatively high sample (>125000 households). It represents a composite index of 18 sub-indices that describe the following dimensions related to children, adults in the household and the entire household:

1. Child: Some new (not second-hand) clothes
2. Child: Two pairs of properly fitting shoes
3. Child: Fresh fruits and vegetables daily
4. Child: Meat, chicken, fish or vegetarian equivalent daily
5. Child: Books at home suitable for the children's age
6. Child: Outdoor leisure equipment
7. Child: Indoor games
8. Child: Suitable place to do homework
9. Child: Regular leisure activities
10. Child: Celebrations on special occasions
11. Child: Invitation of friends to play and eat from time to time
12. Child: Participation in school trips and school events that cost money
13. Child: Holiday
14. Household: Arrears
15. Household: Home adequately warm
16. Household: Access to a car for private use
17. Household: Replace worn-out furniture
18. Adults in the household: Access to internet

Ones of its current limits is that it doesn't include 16-18 years old children and the fact that it encompasses only 29 European countries. While the score indicators are frequently used in the research of children vulnerabilities, a much more frequent use is of scale indicators. The most frequently used scale indicators are the following ones:

- Forsyth and Canny's Child Vulnerability Scale [9];
- Perrin's Child Vulnerability Scale [18];
- The Revised Forsyth's Child Vulnerability Scale [10];
- Vulnerable Baby Scale [16];
- Children's Social Vulnerability Questionnaire (CSVQ) [23].

It must be mentioned that the questions the codified answers to which are used to create the scale indicators are addressed to the parents of children, more often - to their mothers.

In the Forsyth and Canny's Child Vulnerability Scale Index [9] the scale of the answers is divided in 4 variants of answers. For example, to a question as "Has your baby had any problems with feeding (eg. spitting up, fussing, not satisfied difficulty feeding, not taking enough, vomiting)?" the respondent has as answers – *No problem, Minor problems, Moderate Problems* and *Major Problems*, while for a question as "So far, what has the feeding experience been like for you?" – the answers: *Very Enjoyable*, *Fairly Enjoyable*, *Not Enjoyable, Terrible* and for a question as "How concerned are you that you may have problems feeding your baby?" – the answers: *Not at All Concerned, A Little Concerned, Moderately Concerned, Really Concerned.* Such an index is used for assessing maternal psychological factors that can affect child vulnerability.

Another example of a scale index – the Perrin's Child Vulnerability Scale Index [18] doesn't use questions, but affirmations, for each of which mothers are asked to state what their answers were on a scale from *Currently definitely true, Mostly true, Mostly false, Definitely False.* It consists of a set of 15 affirmations:

1. In general, _____ seems less healthy than other children of the same age.
2. I often think about calling the doctor about _____.
3. When there is something going around, ______ usually catches it.
4. _____ seems to have more accidents and injuries than other children.
5. _____ usually has a healthy appetite.

6. Sometimes I get concerned that ______ doesn't look as healthy as he/she should.
7. ______ usually gets stomach pains or other sorts of pains.
8. I often have to keep ____ indoors because of health reasons.
9. _____ seems to have as much energy as other children of the same age.
10._____ gets more colds than other children of the same age.
11. I get concerned about circles under _____'s eyes.
12. I often check on ______ at night to make sure he/she is OK.
13. I feel anxious about leaving ______ with a babysitter or at day care.
14. I am sometimes unsure about my ability to care for ______ as well as I should.
15. I feel guilty when I have to punish ______.

The affirmations concern the health of the child, including such aspects as accidents, injuries, appetite, healthy look, pains, energy, colds, circles under eyes and also, parental anxiety, parenting doubts, parental guilt.

There is also an updated version of the Forsyth's scale index – The Revised Forsyth's Child Vulnerability Scale [10]. Like Perrin's scale index the Revised Forsyth scale index uses affirmations and not questions and looks practically similar to it, excluding affirmations on parental guilt, parental caregiving and child energy level, as is seen below:

1. In general my child seems less healthy than other children.
2. I often think about calling the doctor about my child.
3. I often have to keep my child indoors because of health reasons.
4. My child gets more colds than other children I know.
5. When there is something going around my child usually catches it.
6. I get concerned about circles under my child's eyes.
7. Sometimes I get concerned that my child doesn't look as healthy as s/he should.
8. I often check on my child at night to make sure that s/he is okay.
9. My child seems to have more accidents and injuries than other children.
10. My child often gets stomach pains or other types of pains.
11. My child seems to have as much energy as other children.
12. My child usually has a healthy appetite.

Initially this scale used a 5-point scale for each affirmation based on the certainty or uncertainty of the respondent, the middle score refers to the answer "uncertain" or "neither true nor false", but because of the evasion of middle score by the respondents and practically using it as a 4-point scale, the scale was rescored to values from 0 to 3.

Another index that measures child vulnerability is based on the Vulnerable Baby Scale [16]. While it also contains affirmations, respondents can choose answers to them to the degree they agree with them on a scale from 1 to 5. It should be noted that unlike other scale indices, this one uses different answers for various questions as is seen below:

1. I generally check on baby while he/she is asleep at night (**1**-*Not at all*; **2**; **3**-*1-2 times each night*; **4**; **5**-*Frequently (at least every 30 minutes)*)
2. If baby was awake and playing, I would leave them unattended and out of earshot for (**1**-*Not at all*; **2**; **3**-*About 15 minutes*; **4**; **5**-*More than an hour*)
3. If a friend came to visit and they had a cold I would (**1**-*Not allow them in the house*; **2**; **3**- *Allow them in but not to hold baby*; **4**; **5**-*Ask them in and not restrict contact with baby*)
4. My baby seems to get stomach pains or other pains (**1**-*All the time*; **2**; **3; 4; 5**-*Not at all*)
5. I am concerned that my baby is not as healthy as he/she should be (**1**-*Always*; **2**; **3; 4; 5**-*Not concerned*)
6. In general when I compare my baby's health to that of other children the same age, I think he/she is (**1**-*Less healthy*; **2**; **3; 4; 5**-*More healthy*)
7. I find myself worrying that my baby may become seriously ill (**1**-*All the time*; **2**; **3; 4; 5**-*No, not at all*)
8. I worry about cot death (sudden infant death syndrome (or, shortly, SIDS)) (**1**-*All the time*; **2**; **3; 4; 5**-*No, not at all*)
9. If you left baby with someone else would you make contact with them while you were away? (**1**-*Yes, definitely*; **2**; **3; 4; 5**-*No, not at all*)
10. In the last 2 weeks I have contacted a health professional (e.g. midwife, general practitioner (GP). after hours or emergency doctors, Plunket, Maori Health Provider) about baby (**1**-*Not at all*; **2**; **3**-*About once a week*; **4; 5**-*Daily, or more*)

A condition to the last, tenth affirmation is that it should not include routine visits of the midwife to see baby or that the respondent makes them to her/his General Practitioner or Plunket for well-child checks / immunization etc.). It should be noted that the scale was used initially in New Zealand and that is why it includes some particularities specific to the country (like the mention of health providers specific to the Maori population and the Royal New Zealand Plunket Trust which is an organization specialized in children charity, the purpose of which is the improvement of welfare of the under-five New Zealand children).

A more recent tool used to assess children's vulnerabilities is the index based on the Children's Social Vulnerability Questionnaire (CSVQ) [23] which contains 8 affirmations:

1) Can be persuaded into doing things that he/she doesn't want to do, or things that will get them into trouble.
2) Falls for a trick, even when previously tricked by the same person.
3) Believes things that are clearly unbelievable.
4) Is unaware when other kids are being mean to him/her.
5) Can be tricked into doing things that others laugh at.
6) Does things that can be described as "gullible".
7) Believes someone even though they have lied to them in the past.
8) Is easily fooled.

Parents are asked to rate the extent to which they agreed with the statements about their child's behavior over the past 6 months on a 5-point Likert scale (from 0 = never or very rarely to 4 = very often or always). This scale measures credulity and gullibility in children.

All these are only a few examples of the most used composite indices that are utilized as assessment tools of children vulnerabilities.

CONCLUSIONS

It is difficult to single out, to pinpoint a complete definition to the elusive concept of vulnerability, however it can be understood as the totality of risks unmet by resilience, internal (biological, psychical, cognitive) and external (social, economical, political, etc.). The inexhaustiveness and the mutual non-exclusivity characterize lists of situations or conditions which determine the vulnerabilities of children. The vulnerability exists on a spectrum, the approaches on which vary from universalist to particularist. There are multiple factors that determine and influence children vulnerabilities that stem from the family, schools, peers and society and factors that include material, emotional and social aspects, the influnce of which can determine the downward spiral of child vulnerability from being an ordinary child adequately being cared for to a child who lost completely contact with the parents. There are 4 main types of assessment tools of children vulnerability: absolute indicators, relative indicators, scale indices and score indices. While the first two are more simplicious in calculation and in comprehension, the following two are more complex, covering a bigger number of dimensions and showing a fuller picture that is useful for decision-making. In general, it should be said that vulnerability, including in children, is a very complex issue, both as a concept and as a phenomenon to be researched, which is shown by the vast number of scientific literature sources and unambiguous treatment of its aspects, which need to be clarified in further research studies.

This paper has been elaborated in the framework of the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of projects in the field of science and innovation of the Republic of Moldova with the code 20.80009.0807.29 Proiect Program de Stat "Perfecționarea mecanismelor de aplicare a instrumentelor inovaționale orientate spre creșterea durabilă a bunăstării populației Republicii Moldova" / Project State Program "Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova".

REFERENCES

1. Arora, S. K., Shah, D., Chaturvedi, S., & Gupta, P. (2015). *Defining and measuring vulnerability in young people*. Indian journal of community medicine: official publication of Indian Association of Preventive & Social Medicine, 40(3), 193.
2. Bright, C. (2017). *Defining child vulnerability: definitions, frameworks and groups*. Children's Commissioner for England.
3. Brown, K. (2011). *'Vulnerability': handle with care*. Ethics and social welfare, 5(3), 313-321.
4. Cambridge Dictionary. *English Dictionary, Translations & Thesaurus*. (n.d.). https://dictionary.cambridge.org/.
5. Ciobanu, M. (2021). *Methodological approaches regarding the evaluation of the economic and social situation of children in difficulty*. National Scientific Conference of PhD Students Dedicated to the 75th Anniversary of USM "Contemporary Research and Evaluation Methodologies" (in edition)
6. De Neubourg, C., Bradshaw, J., Chzhen, Y., Main, G., Martorano, B., & Menchini, L. (2012). *Child deprivation, multidimensional poverty and monetary poverty in Europe*.
7. Demény, E. (2016). *The principle of vulnerability and its potential applications in bioethics*. Ethics & Bioethics, 6(3-4), 181-186.
8. Elegbeleye, A. O. (2013). *Predictors of the mental health of orphans and vulnerable children in Nigeria*. IFE PsychologIA: An International Journal, 21(2), 170-180.
9. Forsyth, B. W. C., & Canny, P. F. (1985, May). *Long term implications of problems of feeding and crying behavior in early infancy. A 3 ½ year follow up.* Presented at the annual meeting of the Ambulatory Pediatric Association, Washington, DC.
10. Forsyth, B. W., Horwitz, S. M., Leventhal, J. M., Bruger, J., & Leaf, P. J. (1996). *The child vulnerability scale: an instrument to measure parental perceptions of child vulnerability*. Journal of pediatric psychology, 21(1), 89-101.
11. Geneva: World Vision International/HIV/AIDS Hope Initiative (2002). World Vision. Summary of OVC Programming Approaches.
12. Giesinger, J. (2019). *Vulnerability and autonomy–children and adults*. Ethics and Social Welfare, 13(3), 216-229.
13. Hurst, S. A. (2008). *Vulnerability in research and health care; describing the elephant in the room?*. Bioethics, 22(4), 191-202.
14. IFRC. (n.d.). *What is vulnerability?* https://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/about-disasters/what-is-a-disaster/what-is-vulnerability/.
15. Jopling, M., & Vincent, S. (2016). *Vulnerable learners: Needs and provisions in the primary phase.*
16. Kerruish, N. J., Settle, K., Campbell-Stokes, P., & Taylor, B. J. (2005). *Vulnerable Baby Scale: Development and piloting of a questionnaire to measure maternal perceptions of their baby's vulnerability*. Journal of paediatrics and child health, 41(8), 419-423.
17. Mackenzie, C., Rogers, W., & Dodds, S. (Eds.). (2014). *Vulnerability: New essays in ethics and feminist philosophy*. Oxford University Press.
18. Perrin, E. C., West, P. D., & Culley, B. S. (1989). *Is my child normal yet? Correlates of vulnerability*. Pediatrics, 83(3), 355-363.
19. Rutherford, D. D., Ejeta, B., & Yirga, M. (2020). *Highly vulnerable children: how their caregivers' savings group participation facilitated their well-being*. Vulnerable Children and Youth Studies, 15(3), 221-235.
20. Rutter, M. (2012). *Resilience as a dynamic concept*. Development and psychopathology, 24(2), 335-344.
21. Sameroff, A. (2005). *Early resilience and its developmental consequences*. Tremblay RE, Barr RG, Peters RDeV, eds. Encyclopedia on Early Childhood Development, 1-6.
22. Schweiger, G. (2019). *Ethics, poverty and children's vulnerability*. Ethics and social welfare, 13(3), 288-301.
23. Seward, R. J., Bayliss, D. M., & Ohan, J. L. (2018). *The Children's Social Vulnerability Questionnaire (CSVQ): Validation, relationship with psychosocial functioning, and age-related differences*. International Journal of Clinical and Health Psychology, 18(2), 179-188.
24. Skinner, D., Tsheko, N., Mtero-Munyati, S., Segwabe, M., Chibatamoto, P., Mfecane, S., Chandiwana, B., Nkomo, N., Tlou, S. & Chitiyo, G. (2006). *Towards a definition of orphaned and vulnerable children*. AIDS and Behavior, 10(6), 619-626.
25. Ten Have, H. (2016). *Vulnerability: challenging bioethics*. Routledge.

FEMALE FERTILITY BY ETHNICITY IN REPUBLIC OF MOLDOVA

FERTILITATEA FEMININĂ ÎN FUNCȚIE DE APARTENENȚA ETNICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ecaterina GRIGORAȘ*[1], *PhD Student,
scientific researcher,
National Institute for Economic Research,

JEL Classification: I21; I23; J13

ABSTRACT

The article presents the differences of female fertility in the main ethnic groups that declared their ethnicity in the Census of Population and Housing, performed in 2014: Moldovans/Romanians, Ukrainians, Russians, Gagauz and Bulgarians. For the Republic of Moldova, a pronounced ethnic differentiation of fertility is characteristic. The distribution of women by the number of live-births according to the ethnicity declared in the census (for the ethnic groups with the highest share in the general population) shows that the highest number of live-births aged between 15 and 69 years, belong to Gagauz women - 1.82 children per woman, and the lowest number is Russian women - 1.29 children per woman. Moldovan/Romanian women have 1.73 children per woman, having a second rank by the number of children born. Bulgarian and Ukrainian women have an average of 1.60 and 1.49 live births, respectively.

Keywords: *fertility differences by ethnicity, total fertility rate, mean age at birth, territorial distribution, level of education.*

В статье представлены различия женской рождаемости в основных этнических группах, заявивших о своей этнической принадлежности при переписи населения и жилищного фонда, проведенной в 2014 году: молдаване / румыны, украинцы, русские, гагаузы и болгары. Для Республики Молдова характерна ярко выраженная этническая дифференциация рождаемости. Распределение женщин по количеству живорождений в зависимости от этнической принадлежности, заявленной в переписи (для этнических групп с наибольшей долей в общей численности населения), показывает, что наибольшее количество живорождений в возрасте от 15 до 69 лет приходится на гагаузским женщинам - 1,82 детей на одну женщину, меньше всего - россиянки - 1,29 детей на одну женщину. Молдавские / румынские женщины имеют 1,73 детей на одну женщину, занимая второе место по количеству рожденных детей. У болгарских и украинских женщин в среднем 1,60 и соответственно 1,49 живорождений.

Ключевые слова: *различия в фертильности по этническому признаку, средний возраст при рождении первого ребенка, доля женщин по количеству рожденных детей.*

INTRODUCERE

În societățile multietnice, investigarea diferențierilor etnice ale fertilității dar și prezicerea tendințelor generale de fertilitate ale grupurilor etnice este o necesitate pentru guvern pentru a gestiona creșterea populației. Rolul etniei în domeniul studiului diferențial al fertilității a fost larg discutat atât în țările în curs de dezvoltare, cât și în cele dezvoltate. Deși există numeroase studii legate de diferențierea etnică a fertilității, ne vom referi la cele mai relevante pentru tema noastră. Transformările fertilității observate de la începutul anilor 1990, dar și consecințele scăderii fertilității au fost cercetate destul de amănunțit în Republica Moldova [3, 4, 10]. Cu toate acestea, niciunul dintre aceste studii nu analizează efectul etniei asupra fertilității. Pentru a efectua o analiză majoră a fertilității pe etnii, am selectat grupurile etnice majore, conform declarației apartenenței etnice la RPL 2014.

Review-ul literaturii. În spațiul vest european mai multe studii au fost întreprinse în perioada sovietică,

[1] ***e-mail: egrigoras@ince.md***

printre care unul complex a fost realizat de Бондарская Г. În baza datelor recensămintelor populației au fost analizate diferite aspecte ale diferențierilor etnice ale fertilității, nupțialității, mortalității infantile. Se accentuează că deteriorarea tradițiilor familiilor numeroase în regiunea europeană a URSS s-a constatat deja la începutul sec.XX, datorită schimbărilor socio-economice, în special procesului de industrializare. În a doua jumătate a sec. XX fertilitatea moldovencelor a fost apropiată de cea a rusoaicelor, ucrainencelor, belarușilor, georgienelor, lituanienelor și lituanienilor, evident, fiind constat și un anumit nivel de variație a acesteia [9].

În baza datelor cercetării socio-demografice selective realizate din 1985 în URSS, au fost construite tabele de fertilitate după rangul nașterii pentru cele mai populate 17 naționalități sovietice. În baza acestor tabele au fost determinate probabilități pentru femeile care a născut un copil între anii 1970 și 1974 să aibă următorul copil până la momentul sondajului. Totodată, folosind datele World Fertility Survey, a fost construit modelul fertilității naturale în funcție de paritate și au fost identificate două subgrupuri de femei: cele care controlează dimensiunea familiei și cele care nu-și controlează. Rezultatele cercetării au demonstrat că naționalitățile diferă considerabil de proporția femeilor care își controlează nașterea copilului (de la 17% pentru femeile de naționalitate tadjică, la 99% pentru evreice). Moldovencele au fost determinate cu un grad înalt de limitare a dimensiunii familiei (peste 96%), de rând cu reprezentante ale altor etnii și, în perioada respectivă, demonstrau un nivel relativ scăzut al fertilității. Numărul mediu de copii per femeie care își controlează fertilitatea a fost estimat la 2,4 copii de etnie moldoveană, iar pentru cele care nu-și controlează -2,6. Totodată se menționează că pentru moldoveni așteptările sunt sistematic mai mici decât fertilitatea ulterioară [1].

Prezintă interes studiul realizat de Дарский Л., Андреев Е., privind reproducerea populației a unor etnii din URSS, inclusiv a moldovenilor. În baza analizei comparative a datelor recensămintelor din 1959 și 1989, s-au evidențiat unele aspecte specifice în procesul de reproducere a populațiilor. Astfel, conform acestui studiu rata netă de reproducere a moldovenilor a constituit în anii 1988-1989, 1,25 copii, asigurând reproducerea lărgită a etniei. După nivelul fertilității (RTF) moldovencele ocupau locul întâi printre etniile din regiunea europenă a URSS. Totodată, se observa tendința de diminuare a fertilității, astfel, numărul mediu de copii așteptați la femeile care s-au căsătorit în anii 1950-1954 s-a estimat la 3,23 copii per femeie, pe când pentru cele căsătorite în 1980-1984 doar la 2,34 [11, p.3-10].

Un interes deosebit, în special din perspectiva metodologică, prezintă studiul diferențierilor fertilității realizat de Jasilioniene, A., Jasilionis, D., Stankuniene [7]. În baza datelor recensământului populației Lituaniei din 2001 și statisticii curente autorii au realizat analiza comparativă a fertilității, inclusiv după rangul nașterii, a etniei majoritare și a minorităților etnice. Rezultatele obținute demonstrează că fertilitatea lituanienilor este mai mare decât în celelalte grupuri etnice, în special a rușilor. Fertilitatea mai scăzută a grupului etnic rus, se explică în principal prin diferențele în riscul de a avea cel de-al doilea copil. Diferențele observate nu pot fi explicate pe deplin prin caracteristicile sociale (educație sau venituri).

În baza studiului realizat în România (Recensământului Populației din 2011), au fost analizate caracteristici ale fertilității la trei etnii (română, maghiară și romă), având în vedere distribuția născuților-vii după rangul născutului-viu; ponderea femeilor care nu au avut cel puțin un născut-viu; numărul mediu de copii născuți de o femeie. Principalele concluzii s-au rezumat la diferențele semnificative dintre etnia romă și celelalte două etnii, după numărul de născuți vii, după numărul mediu de copii născuți de o femeie dar și ponderea femeilor, pe total și pe grupe de vârstă, care nu au avut niciun născut-viu. S-a constatat că diferențele cele mai mari sunt la nivelul grupelor de vârstă mici, fiind dată explicația de vârsta precoce la care femeile de etnie romă au prima naștere [6].

Mecanismele prin care etnia afectează comportamentul reproductiv au fost studiate în mai multe cercetări. Una dintre explicații atribuie variația fertilității diferențelor în atitudini și valori culturale. Alții atribuie diferențe factorilor structurali, cum ar fi contextul socio-economic și contextul social. Modelele mai recente încearcă să integreze ambele abordări [2].

Date şi metode. Au fost utilizate metode clasice de analiză demografică a fertilității (calcularea vârstei medii a mamei la prima naștere (VMMPN), numărul mediu de copii născuți, proporția femeilor după rangul copiilor născuți, proporția femeilor care au născut cel puțin un copil utilizând o combinație de date de la Recensământului Populației și al Locuințelor din 2014 (RPL2014), (femeile în vârstă de reproducere după apartenența etnică).

Rezultatele obținute. În conformitate cu datele RPL2014, populația care și-a declarat etnia, constituie moldoveni/români 80,6%, ucraineni – 6,6%, găgăuzi - 4,5%, ruși - 4,0%, bulgari - 1,8%, iar alte etnii constituind 2,6% din populație.

Tabel 1

Structura etnică a populației Republicii Moldova conform Recensământului Populației și al Locuințelor din 2014

Etnia	RPL 2014	
	Mii	**%**
Moldovence / românce	2,068	80,6
Ucrainence	181	6,5
Rusoaice	112	4,0
Găgăuze	126	4,5
Bulgare	52	1,8
Alte etnii	73	2,6
Total	**2,805**	**100**

***Sursa**: Calculat de autor în baza datelor RPL 2014*

Repartizarea femeilor după numărul de copii născuți-vii în funcție de apartenența etnică declarată la recensământ (pentru etniile cu cea mai mare pondere în ansamblul populației) demonstrează că cel mai mare număr de copii născuți-vii în vârstele cuprinse între 15 și 69 ani, revine femeilor de etnie găgăuză – 1,82 copii per femeie, iar cel mai mic număr revine femeilor de etnie rusă – 1,29 copii per femeie. Femeilor moldovence/românce le revine 1,73 copii per femeie, acestea fiind pe locul doi după numărul de copii născuți. Femeile de etnie ucraineană și bulgară au în medie câte 1,49 și respectiv 1,60 copii născuți-vii (Tab. 2.).

Tabel 2

Numărul mediu de copii născuți la femeile de diferite etnii și proporția femeilor care au născut cel puțin un copil

Vârsta	Numărul mediu de copii născuți per femeie						Proporția femeilor care au născut cel puțin un copil (%)					
	Total popula	Moldovence /românce	Ucrainence	Rusoaice	Găgăuzoaice	Bulgăroaice	Total popula	Moldovence /românce	Ucrainence	Rusoaice	Găgăuzoaice	Bulgăroaice
Total	**1,63**	**1,73**	**1,49**	**1,29**	**1,82**	**1,60**	**90,8**	**65,5**	**65,5**	**65,9**	**65,9**	**64,4**
15-19	**0,05**	0,06	0,06	0,05	0,05	0,05	**5,0**	5,0	5,9	4,6	4,7	4,5
20-24	**0,43**	0,43	0,43	0,38	0,44	0,38	**32,7**	33,0	33,7	29,7	33,6	29,0
25-29	**1,04**	1,06	1,01	0,85	1,07	0,96	**66,0**	66,7	67,4	57,9	67,7	64,3
30-34	**1,51**	1,54	1,46	1,24	1,59	1,44	**80,8**	81,7	81,7	75,6	82,2	82,4
35-39	**1,80**	1,86	1,70	1,51	1,98	1,70	**87,4**	88,3	87,9	81,7	88,7	87,4
40-44	**1,93**	2,00	1,79	1,52	2,14	1,85	**90,6**	91,5	90,6	85,5	91,8	90,4
45-49	**2,02**	2,10	1,87	1,62	2,20	1,91	**91,3**	92,0	91,2	88,0	92,6	92,4
50-54	**2,10**	2,20	1,91	1,71	2,30	2,09	**93,3**	93,9	92,6	90,4	95,4	93,8
55-59	**2,14**	2,26	1,92	1,72	2,35	2,16	**92,3**	93,0	91,6	90,3	94,3	93,3
60-64	**2,14**	2,30	1,91	1,69	2,30	2,15	**90,9**	91,6	90,8	88,6	91,4	92,5
65-69	**2,11**	2,32	1,85	1,64	2,41	2,06	**89,0**	89,7	89,1	87,4	89,9	89,8

Sursa: Calculat de autor în baza datelor RPL 2014

Un alt aspect important în compararea fertilității la etniile selectate, presupune proporția femeilor care au născut cel puțin un copil pe total și pe grupe de vârstă dar și ponderea celora care nu au născut nici un copil viu pe parcursul vieții. Datele din tabel arată că, dacă la nivelul etniilor moldovence/românce, ucrainence și găgăuze se înregistrează, la nivelul tuturor grupelor de vârstă, valori relativ egale a ponderii femeilor care nu au avut un născut-viu, diferențele sunt semnificative în cazul etniilor ruse și bulgare (Tab. 2.). Remarcăm diferențele cele mai mari sunt la nivelul grupelor de vârstă mici (15-19 și în special 20-24 ani). Se înregistrează o diferențiere la ucrainence, care până la vârsta de 19 ani, circa 6% dintre acestea au avut primul lor copil, iar 5% și mai puțin este înregistrat de celelalte etnii.

Diferențiere semnificativă este înregistrată de bulgăroaice și rusoaice către vârsta de 24 ani doar 29% și respectiv 29,9% au născut cel puțin un copil, celelalte etnii înregistrând o pondere mai înaltă de circa 33% - moldovence/românce, 33,6%-33,7% găgăuze și ucrainence. În această ordine de idei, găgăuzoaicele și moldovencele/româncele înregistrează cea mai mică vârsta medie a mamei la prima naștere pentru anul 2014, fiind de 23,2 ani și 23,5 ani, urmând ucrainencele 25,5 ani, iar cel mai târziu nasc primul lor copil bulgăroaicele, vârsta medie a mamei la prima naștere fiind de 26 ani și rusoaicele 26,9 ani, ceea ce confirmă modelul tardiv al fertilității pentru aceste două etnii.

Analiza repartizării femeilor după numărul de copii născuți pe grupe de vârstă și în funcție de apartenență etnică demonstrează unele particularități ale comportamentului reproductiv și permite în special de a aprecia proporția celor care spre sfârșitul perioadei reproductive nu au născut nici un copil și a celor care au contribuit la reproducerea populației și a grupului etnic cu nașteri de ranguri mai înalte.

Repartizarea femeilor moldovence/românce după numărul de copii născuți vii pe parcursul vieții, evidențiază ponderea de 10,1% a femeilor în vârstă de 65-69 ani, care nu au născut nici un copil pe parcursul vieții. Fiind aproximativ de două ori mai mult decât nivelul biologic al infertilității. Proporția relativ scăzută a femeilor care, către vârsta de 50-69 ani nu au născut nici un copil este în medie de 7,8%. Totodată, se observă că la vârstele mai mature crește ponderea femeilor care au născut copii de ranguri mai mari. De exemplu pentru vârsta 65-69 ani ponderea femeilor care au născut 4 copii este cel mai înalt înregistrând 7,5%, iar ponderea femeilor care au născut cinci copii și mai mult pe parcursul vieții este de 7,4%, mai mare decât în grupul de vârstă 65-69 ani cu 6,5%, iar decât grupa de vârstă 60-64 ani, cu 7,9%.

Către vârsta de 45-49 ani, femeile moldovence/românce înregistrează o proporție de 7,8% a femeilor ce nu au născut nici un copil pe parcursul vieții (în timp ce nivelul biologic al infertilității se apreciază în limitele de 5-6%), doar 18,7% au dat naștere la un singur copil, 46,4% la doi copii, 109,1% la trei copii, 7,8% patru și mai mult. Chiar și la vârsta de 30-34 ani proporția femeilor care încă nu au născut nici un copil este relativ scăzută, constituind doar 17,1%. În grupul de vârstă 25-29 ani, circa două treimi din femei au dat naștere la unul sau la mai mulți copii, ceea ce mărturisește despre profilul tânăr al fertilității femeilor moldovence/românce. O particularitate specifică care merită să fie menționată este natalitatea la vârsta adolescenței (15-19 ani conform clasificărilor internaționale): 4,5% au dat naștere la un copil și 0,5% la doi copii (Fig. 1.).

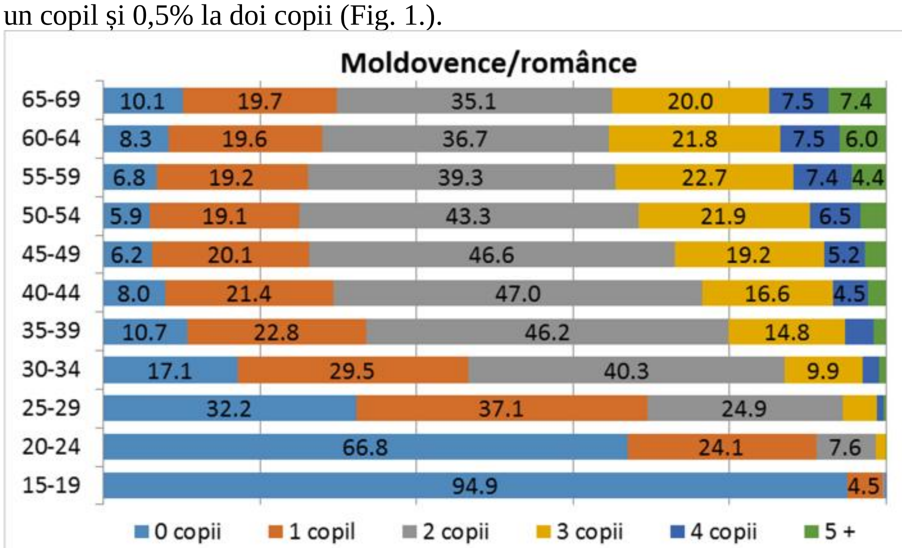

Figura 1. Repartizarea femeilor moldovence/românce după numărul de copii născuți-vii pe parcursul vieții

Sursa: *Calculat de autor în baza datelor de la RPL 2014, BNS*

Femeile ucrainence, înregistrează o pondere de 10,9% în grupa de vârstă 65-69 ani, care nu au născut nici un copil pe parcursul vieții. Repartizarea femeilor ucrainene după numărul de născuți vii către vârsta de 50-69 ani, care nu au născut nici un copil este în medie de 8,95%, mai mare decât ponderea femeilor moldovence/romånce cu 1,18%. Se mai observă că ponderea femeilor care au născut copii de rangul unul și doi începând cu grupa de vârstă 50-54 ani până la 65-69 ani este în descreștere semnificativă în schimb crește numărul de copii născuți de ranguri mai mari, cum ar fi 3, 4, 5 și mai mult. Astfel, cea mai înaltă pondere a femeilor care au născut 3 copii o observăm în grupa de vârstă 55-59 ani, fiind de 15,3%. Cea mai înaltă pondere a femeilor care au născut patru copii o depistăm în grupele de vârstă 55-59, 60 – 64 și 65-69 ani, care atinge valori de până la 3,4%.

Cu aceeași tendință, ucrainencele, înregistrează o pondere mai mică dar nesemnificativă a femeilor de 46,3% ce au născut copii de rangul doi dar în grupul mai mare de vârstă decât moldovencele, acesta fiind de 45-49 ani. Numărul mediu de nașteri vii pentru femeile ucrainene în vârstă de 15-49 ani este de 1,26, iar pentru grupul de vârstă de 45-49 ani nu depășește 2 (1,85), ca în cazul moldovencelor/româncelor. Ponderea femeilor fără copii în grupa de vârstă de 45-49 ani este aproximativ aceeași, constituind 7,5%, iar ponderea femeilor care au avut un copil până la vârsta de 19 ani este cu 1,1% mai mare (5,6%).

În cazul rusoaicelor, ponderea femeilor care nu au născut nici un copil pe parcursul vieții este cea mai înaltă în comparație cu femeile ucrainence și moldovence/române, aceasta fiind de 9,9% în cea mai mare categorie de 65-69 ani.

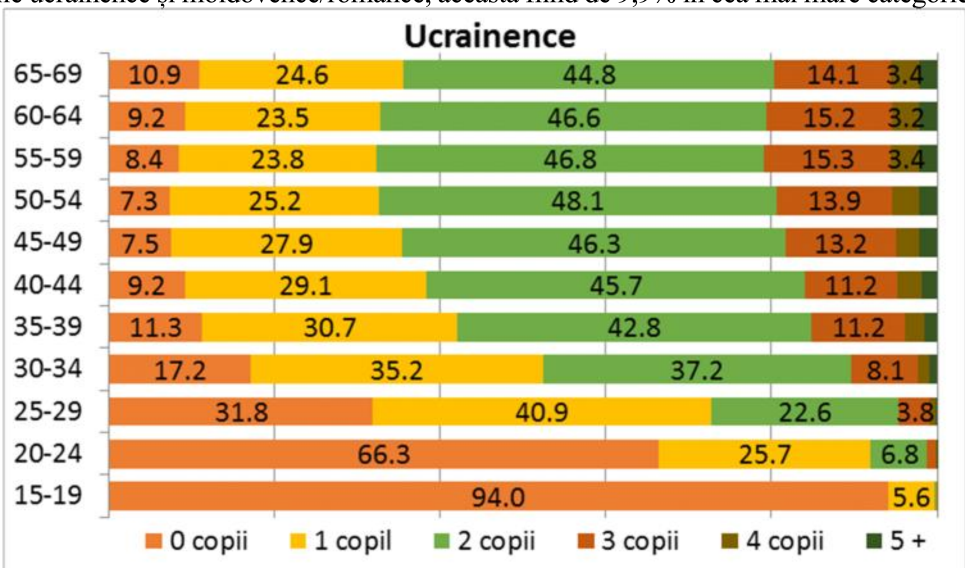

Figura 2. Repartizarea femeilor ucrainence după numărul de copii născuți vii pe parcursul vieţii

Sursa: *Calculat de autor în baza datelor de la RPL 2014, BNS*

Pentru femeile care și-au încheiat deja perioada reproductivă 50-69 ani este caracteristică proporția mai înaltă a femeilor care nu au născut nici un copil pe parcursul vieții, constituind 10,67%, fiind mai mare cu 2,9% în comparație cu moldovencele/româncele și 1,72% mai mare în comparație cu ucrainencele.

De menționat este că, cele mai multe dintre rusoaice, în proporție de 42,9% care au născut 2 copii îi revine grupei de vârstă 60-64 ani, iar 3 copii au născut femeile din grupa de vârstă 55-59 ani în proporție de 11,9%. Numărul mediu de nașteri vii pentru femei în vârstă de 15-49 ani este de 1,1, iar pentru cele în vârstă de 45-49 ani -1,6. Ponderea femeilor fără copii în grupa de vârstă de 45-49 ani este de 4,1% mai mică decât la femeile moldovence. Ponderea femeilor care au avut un copil până la vârsta de 19 ani este la fel în jurul a 4% ca și la celelalte etnii analizate.

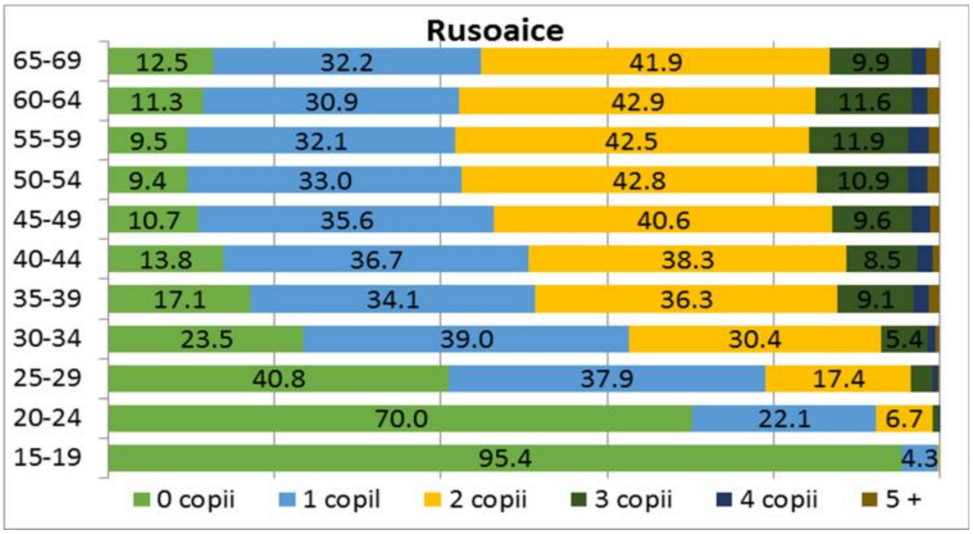

Figura 3. Repartizarea femeilor rusoaice după numărul de copii născuți-vii pe parcursul vieţii

Sursa*: Calculat de autor în baza datelor de la RPL 2014, BNS*

Ponderea femeilor bulgare, care și-au încheiat deja perioada reproductivă, cu vârstele cuprinse între 50-69 ani, care nu au născut nici un copil pe parcursul vieții înregistrează proporția de 7,2%. Totodată, la această grupă de vârstă se înregistrează cea mai mare pondere a femeilor bulgare care pe parcursul vieții au născut trei copii (25,7%), dar și ponderea cea mai înaltă a celor care au născut 5 copii și mai mult (6,9%). Proporția femeilor care au născut patru copii este concentrată în grupa de vârstă 65-69 ani, constituind 8,7 la sută. Ca și femeile moldovence, bulgăroaicele înregistrează o pondere de 49,7 % în grupa de vârstă 40-44 ani, după numărul de copii născuți de rangul doi. Pentru femeile bulgare în vârsta de 15-49 ani, numărul mediu de nașteri vii constituie 1,16, iar pentru cele în vârstă de 45-49 ani -1,9. Ponderea femeilor fără copii în grupa de vârstă de 45-49 ani este de 7,6% pe când ponderea femeilor care au avut un copil până la vârsta de 19 ani este de puțin peste 4 %.

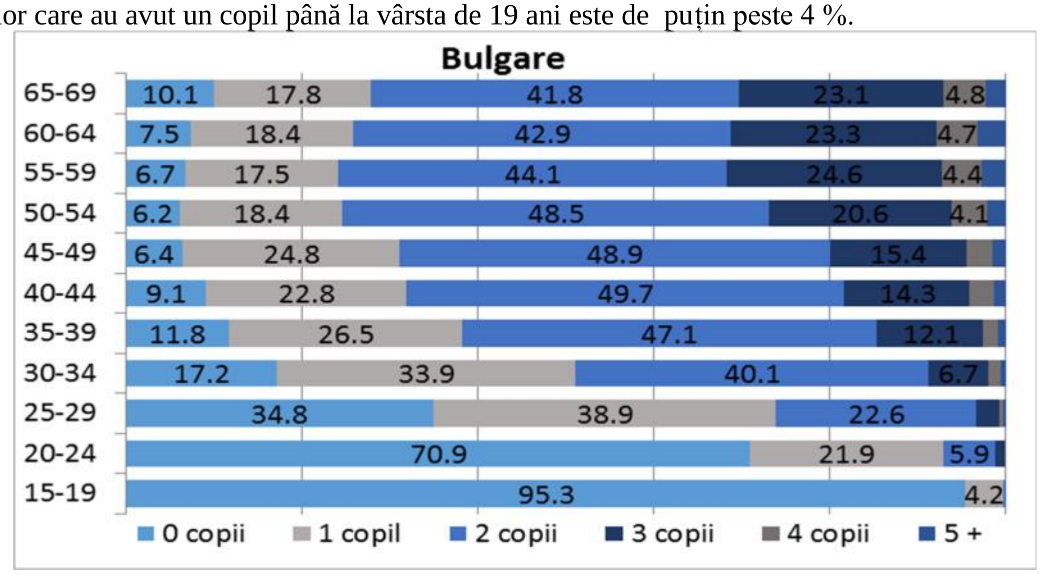

Figura 4. Repartizarea femeilor bulgare după numărul de copii, născuți-vii pe parcursul vieţii

Sursa: Calculat de autor în baza datelor de la RPL 2014, BNS

În aceeași ordine de idei, menționăm că femeile găgăuze înregistrează aceeași pondere ca și cea a moldovencelor, care nu au născut nici un copil pe parcursul vieții, 10,0-10,1 %, în grupa de vârstă 65-69 ani. Ca și în cazul celorlalte etnii în această grupă de vârstă este înregistrată ponderea cea mai înaltă a femeilor care au născut 4 - 5 copii și mai mult acestea fiind de 12% și respectiv 19,9%. Totodată, în grupele de vârstă 50-69 ani ponderea femeilor care nu au născut nici un copil este în medie de 7,62% ca și în cazul femeilor bulgare, fiind cea mai mică dintre toate etniile. Numărul mediu de nașteri vii pentru femeile găgăuze în vârstă de 15-49 ani este de 1,3, iar pentru grupul de vârstă de 45-49 ani depășește 2 fiind de 2,2. Ponderea femeilor fără copii în grupa de vârstă de 45-49 ani este de 7,3%, fiind cea mai mică în comparație cu celelalte femei din grupurile etnice studiate. Ponderea femeilor fără copii în grupa de vârstă de 45-49 ani este la fel în jurul valorii de 4%. Femeile găgăuze care au avut un copil până la vârsta de 19 ani înregistrează o pondere de 4,4 %. Această valoare fiind practic aceeași la toate grupurile etnice.

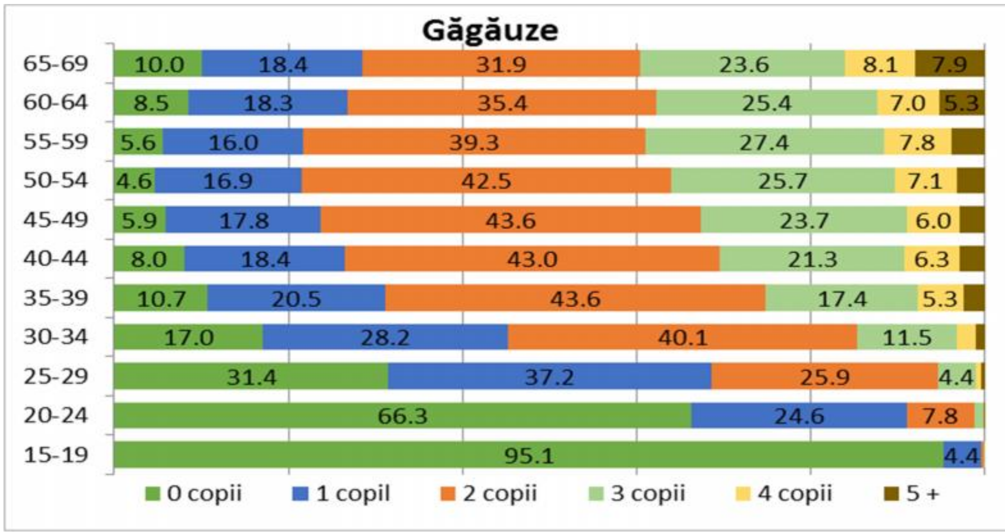

Figura 5. Repartizarea femeilor găgăuze după numărul de copii născuți-vii pe parcursul vieţii

Sursa: *Calculat de autor în baza datelor de la RPL 2014, BNS*

CONCLUZII

Republica Moldova înregistrează diferențieri etnice semnificative ale fertilității. Rezultatele acestei cercetări indică faptul că etnia contează pentru fertilitate deși grupul etnic titular constituie circa 80,6% din întreaga populație. Chiar și așa studierea diferențierilor fertilității mai scăzute în cadrul populației grupurilor etnice este importantă, deoarece grupurile de populație cu fertilitate mai mică scad în cele din urmă nivelul general de fertilitate.

În urma rezultatelor obținute constatăm că pentru etniile existente este caracteristic modelul familiei cu doi copii iar lipsa voluntară a fertilității nu este preferată de reprezentanții grupurilor etnice. Fertilitatea în rândul găgăuzoaicelor este mai mare decât în celelalte grupuri etnice. Rusoaicele și bulgăroaicele nasc cei mai puțini copii. Pentru aceste două etnii este caracteristic și modelul tardiv al fertilității înregistrând cea mai mare vârstă medie a mamei la prima naștere (26,9 ani și respectiv 26 ani). Fertilitatea mai scăzută la rusoaice și bulgăroaice se explică în principal prin diferențe la nașterea copiilor de ranguri mai mari trei și mai mulți copii. Moldovencele/româncele se caracterizează printr-un profil tânăr al fertilității în comparație cu celelalte etnii.

Această cercetare oferă dovezi ale modelelor de fertilitate ale grupurilor etnice existente în Republica Moldova. În același timp, este necesară investigarea în continuare a factorilor responsabili de diferențele identificate, iar diferențele observate în comportamentul reproductiv ar trebui luate în considerare la formularea politicilor familiale în Republica Moldova.

BIBLIOGRAFIE

1. CALDWELL, J., C. The Globalization of Fertility Behavior. In: Population and Development Review. 2001, nr. 27, pp. 93–115. ISSN 0098-7921, eISSN 1728-4457.

2. FLORIAN, S. Race/Ethnic Differences in Fertility Behaviors: Early Childbearing and Number of Children [online]. University of Southern California, Department of Sociology, 2011, 35 p. [citat 04.02.2020]. Disponibil: http://paa2012.princeton.edu/papers/122455.
3. GAGAUZ, O. Impactul restructurării ciclului reproductiv asupra indicatorilor fertilităţii. In: Creşterea economică în condiţiile globalizării: conferința internațională ştiinţifico-practică, Ediția a IX-a, 16-17 oct. 2014. Chişinău: F.E.-P. «Tipografia Centrală», 2014, pp. 9-19. ISBN 978-9975-9932-5-8.
4. GAGAUZ, O., GRIGORAȘ, E. Dinamica fertilității în Republica Moldova și țările ex-sovietice din regiunea europeană: convergențe și divergențe. În: Calitatea vieții, 2018, nr. 4, pp. 365-392. ISSN 1018-0839, eISSN 1844-5292. https://www.revistacalitateavietii.ro/2018/CV-4-2018/03.pdf.
5. GRIGORAȘ, E. Diferențieri etnice ale fertilității generațiilor feminine reale din Republica Moldova. În: International Symposium Experience. Knowledge. Contemporary Challenges. 14-15 mai, 2020. Universitatea ARTIFEX, București, p. 377, 7 p.,. ISBN 978 – 606 – 8716 – 54 – 1. 0,55 c.a
6. GHEȚĂU V. Demografia României. București 2018, 356 p.
7. JASILIONIENE, A., STANKUNIENE, V., JASILIONIS D. Census-linked study on ethnic fertility differentials in Lithuania. In: Studies of Transition States and Societies, [S.l.]. 2014, vol. 6, nr. 2, pp. 57-67. ISSN 1736-8758.
8. OSTAPENKO, L.V., Особенности идентичности болгарского территориального сообщества в контексте полиэтнической Молдавии. Сравнительная политика, nr. 4 (21), 2015, https://doi.org/10.18611/2221-3279-2015-6-4(21)-76-83.
9. БОНДАРСКАЯ, Г.А. Рождаемость в СССР (этногеографический аспект). М., 1977. 128 с.
10. ГАГАУЗ, О. Молдова на пути второго демографического перехода: структурные изменения рождаемости. In: Creşterea economică în condiţiile globalizării: conf. intern. şt.-practică. Sesiunea ştiinţifică «Dezvoltarea demografică: Provocări pentru politici sociale». Ediţia a VIII-a, 17-18 oct. 2013. Chişinău, 2013, p. 36-46. ISBN 978-9975-53-245-7.
11. ГРОЗА, Ю., и др. Укрепление социальной сплоченности и общей идентичности в Республике Молдова. Кишинев, декабрь 2017 г., 54 с.

THE ROLE OF GLOBAL ENGLISH IN TOURISM DISCOURSE, LOAN WORDS AND THEIR DIVISION INTO LEXICA-SEMANTIC GROUPS

РОЛЬ ГЛОБАЛЬНОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ТУРИСТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ, ЗАИМСТВОВАНИЯ СЛОВ И ИХ РАЗДЕЛЕНИЕ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ГРУППЫ

Leyla ALIZADA[1], Tourism and Management University Teacher at the English Department, PhD student in Philology
Azerbaijan

JEL Classification: F60, Z30, Z32

ABSTRACT

The variety of ways in which the English language relates to tourism has attracted much attention of linguists within a range of fields of study. This article discusses the ways in which the English language relates to tourism laying particular emphasis on the role language plays in revealing much about how tourism as a system depends on the use of language.

In order to investigate the relationship between the global language and tourism, different works of linguists are analyzed. our investigation encompasses the research made into the factors that define the current status of English. In this part of research various tourism terms taken from different sources are analyzed from lexical, grammatical and semantical points of view. We make an attempt to explain the role of the English language in tourism management and utilization of it in different tourism destinations. In this phase, we try to prove that ignoring the important roles of the English language may result in the failure of the tourism sector. Therefore, English influences the organization's ability to control international activities.

Finally, in the last part of investigation, with the help of lexical units taken from different tourism-related texts, we introduce the lexical-semantic group division. According to the driven analysis, we define the occurrence frequency of tourism terms and influence of globality of English to the tourism industry.

Keywords*: globalization, global language, tourism, global status, loan words, lexica-semantic groups*

Разнообразие способов связи английского языка с туризмом привлекло внимание лингвистов различных областей науки. В этой статье обсуждается отношение английского языка к туризму, особое внимание уделяется той роли, которую язык играет в раскрытии того, как туризм как система зависит от использования языка.

Чтобы исследовать взаимосвязь между глобальным языком и туризмом, анализируются различные работы лингвистов. Наше исследование включает в себя исследование факторов, определяющих текущий статус английского языка. В этой части исследования различные термины туризма, взятые из разных источников, анализируются с лексической, грамматической и семантической точкой зрения. Мы делаем попытку объяснить роль английского языка в управлении туризмом и его использование в различных туристических направлениях. На этом этапе мы пытаемся доказать, что игнорирование важной роли английского языка может привести к краху туристического сектора. Таким образом, английский влияет на способность организации контролировать международную деятельность.

Наконец, в последней части исследования с помощью лексических единиц, взятых из различных текстов, связанных с туризмом, мы вводим разделение на лексико-семантические группы. На основе проведенного анализа мы определяем частоту встречаемости терминов туризма и влияние глобальности английского языка на индустрию туризма.

Ключевые слова: *глобальный язык, глобальный статус, индустрия туризма, международный язык, доминирующий язык, заимствования, лексико-семантические группы.*

[1] ***e-mail: leyla.alizada@atmu.edu.az***

INTRODUCTION

The reasons for traveling vary from routine business trips to annual holidays, and from religious pilgrimages to sports competitions. Each journey carries immediate language consequences. According to the last estimations held by the World Tourism Organization, the USA is the leading tourism spender and earner [7].

In the tourist destinations of the world, the signs in the shop windows are most commonly in English; restaurant menus present the English version. Credit cards, such as American Express and Mastercard, are in English. Safety instructions on international flights and sailings, information about emergency procedures in hotels and directions to major locations are presented in English alongside local languages. Also, thanks to the English notice cards, we get information about fastening our seatbelts, finding lifeboat stations, and checking the location of the emergency stairs during our journeys [8].

There also have been dramatic changes in some tourism destinations in the world. If it was challenging to explore Tokyo in 1985 without an English language map, by 1995, with the help of road signs, it became much more convenient for the visitor. Such a trend is noticeable in all parts of the world [7].

With the rapid growth of tourism, business tourism discourse becomes one of the most widespread public discourses. Tourism discourse targets to meet the classical requirements of advertising, to capture attention, maintain interest.

Advertisements are described as 'a genre of communication that uses words and images to convince people exposed to the advertisement to purchase the product or service being promoted.' [10, p. 265], it means that advertisements seduce the readers to purchase the product.

The tourism agencies promote their products by means of the internet. While surfing on the internet, it is evident that though the vast majority of tourism websites are presented in different languages alongside the native one, English is in priority.

RESEARCH METHODOLOGY AND DISCUSSION OF THE RESULTS

Our findings gathered from different sources show that the language of tourism 'tend to speak only in positive and glowing terms of services and attractions it seeks to promote.' [6, p. 65]. For example, the positive adjectives, like, perfect holiday, fantastic country, exiting activities, can be seen almost in any brochure.

While working on this paper in order to get a clear understanding of the tourism-related vocabulary, we need to make a distinction between different types of semantic groups of tourism lexicology. With this purpose, we tried to analyze different words from different tourist texts (26 terminological units which played a significant role in the 20th century), and divided them into the following lexical-semantic groups (LSGs):

1. *Types of tours and tourism* include ***international mass tourism, convention tourism, incentive tourism, familiarization tourism***, ***inclusive tour***. This type of LSG encompasses 19,2 % of terms (5 out of 26 investigated terminological units)
2. *Types of tourists* – includes ***frequent independent traveler (FIT)***, ***camper***. It makes 7,7 % of the terms (2 out of 26 investigated terminological units)
3. *Tourist organizations* – includes ***World Association of Travel Agencies -*** 3,8 % (1 out of 26 investigated terminological units)
4. *Documentation, law norms in tourism* – includes ***bonding, wallet***. Makes 7,7 % of terms (2 out of 26 investigated terminological units)
5. *Accommodation* – includes camping, chalet, moderate tourist class hotel, which comprises 11,5 % of terms (3 out of 26 investigated terminological units)
6. *Types of restaurants* include ***-fast-food restaurant, Hot-Shoppe.*** It makes 11,5 % of terms (3 out of 26 investigated terminological units).
7. *Provision of fare (food) – car hopping, "me too" breakfast, French toasts, omelet(te), sandwich.* It makes 19,2 % of terms (5 out of 26 investigated terminological units).

Investigation shows that the development of tourism terminology is based on the heritage of antic English lexicology. For example, modern lexicological unit ***convention tourism*** comes from the Latin word ***conventiô or convention,*** which means ***meeting, agreement.*** Nevertheless, by the formation of a new kind of tourism industry in the 20th century, this word received a new sense. These lexical units emerged under the influence of extralinguistic factors. We can appreciate this outcome as a result of the development of the tourism industry.

CONCLUSIONS

Our investigation has led us to conclude that the emergence of English as a global language has a considerable impact on the tourism industry and management in all countries of the world. However, it also reveals significant problems in communication and misunderstanding.

The paper gives a review of the formation of the global English language after World War II, which is based on David Crystal's linguistic views [3, p. 28].

The development of the tourism industry enhanced the importance of English. Tourism agencies were in search of one language to connect their goals. It was the English to come for help. Besides being the language of power richness of vocabulary, flexibility, simple grammar made it the most suitable for obtaining global status.

In 20th-century tourism, as a global world, industry broadened its power. Innovation with the development of science and technology influenced not only extralinguistic but also linguistic activities.

This paper reveals the importance of English as a global language in the professional context of the tourism industry. English for Tourism is a language means utilized for communicating in a particular field of tourism. People working in the sector of tourism can run successful communication among their customers. Compared to other foreign languages, English is considered as a dominant language in both the tourism and hospitality sector. As a global language, English strongly influences the field of tourism.

REFERENCES

1. Chaney, Edward. (2000). *The evolution of the grand tour: Anglo-Italian cultural relations since the Renaissance*. Portland OR: Routledge.
2. Cox & Kings. (2014). *About us – History*. Retrieved from http://www.coxandkings.co.uk/aboutus-history
3. Crystal, David (2003). English as a Global Language. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Dann, G.M.S. (1996) 'Greenspeak: An Analysis of the Language of Eco-tourism', Progress in Tourism and Hospitality Research, Vol. 2, 247-259
5. Dann, Graham and Cohen, Erik (1996) 'Sociological treatment of tourism' in Yiorgos Apostolopoulos, Stella Leivadi and Andrew Yiannakis (eds) The Sociology of Tourism, Routledge
6. Dann, G.M.S. 1996. The Language of Tourism – a Sociolinguistic Perspective. Oxford: CAB International
7. Expedia, Inc. (2013). *Expedia: Annual report 2013.* [PDF] Retrieved from http://files.shareholder.com/downloads/EXPE/3546131959x0x750253/48AF365A-F894-4E9C-8F4A-8AB11FEE8D2A/EXPE_2013_Annual_Report.PDF
8. Flightglobal. (2002). *Sixty years of the jet age.* Retrieved from http://www.flightglobal.com/features/jet-age/
9. Griffiths, Ralph, Griffiths, G. E. (1772). Pennant's tour in Scotland in 1769. *The Monthly Review; or, Literary Journal XLVI*: 150. Retrieved from Google Books.
10. Holloway, J. C., Marketing for Tourism, Harlow, Essex: Pearson Education Ltd., 2004
11. House, J. (2003). English as a lingua franca: A threat to multilingualism? Journal of Sociolinguistics 7.4.
12. Jaworski, A., Thurlow, C., Ylanne-McEwen, V. and Lawson, S. (2007) Language, Tourism and Globalization: The Sociolinguistics of Fleeting Relationships. London: Routledge

THE YOUNG GENERATION OF ENTREPRENEURS: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

GENERAȚIA TÂNĂRĂ DE ANTREPRENORI: PROBLEME ŞI PERSPECTIVE

Natalia Deliu[1] PhD Student,
National Institute for Economic Research,
Republic of Moldova

JEL Clasification: A29, L26, E24, E29

ABSTRACT

Activitatea antreprenorială a tinerilor reprezintă unul dintre cele mai importante aspecte ale dezvoltării, fiind, de fapt, un potențial generic pentru creșterea economiei țării. În prezent, rolul și semnificația antreprenoriatului pentru tineri, sunt discutate activ atât în mediul de afaceri, cât și în cel academic. În lucrare, autoarea, prezintă problemele identificate în activitatea antreprenorială a tinerilor, având, ca suport teoretic, referințele din literatura științifică modernă, dar și rezultatele propriilor cercetări efectuate în rândul tinerilor.

Ca bază a rezultatelor şi concluziilor prezentate în lucrare a servit sondajul efectuat în rândul tinerilor antreprenori din Republica Moldova.

În cadrul articolului se susține poziția conform căreia, acțiunile comune de susținere a tinerilor antreprenori, realizate de Guvern, mediul de afaceri și cel academic, pot crește atractivitatea activității antreprenoriale în rândul tinerilor.

Cuvinte cheie: *antreprenoriat, tineri antreprenori, implicarea tinerilor în afaceri, tendințe de dezvoltare, Republica Moldova.*

The entrepreneurial activity of young people is one of the most important aspects of development, being, in fact, a generic potential for the growth of the country's economy. Currently, the role and significance of entrepreneurship for young people are actively discussed in both business and academia. In the paper, the author presents the problems identified in the entrepreneurial activity of young people, having, as a theoretical support, the references from the modern scientific literature, but also the results of her own research conducted among young people. The survey of young entrepreneurs from the Republic of Moldova served as the basis for the results and conclusions.

As a basis for the results and conclusions presented in the paper served the survey conducted among young entrepreneurs in the Republic of Moldova.

The article supports the position that joint actions to support young entrepreneurs, carried out by the Government, business and academia, can increase the attractiveness of entrepreneurial activity among young people.

Key words: *entrepreneurship, young entrepreneurs, youth involvement in business, development trends, Republic of Moldova.*

ÎNTRODUCERE

Implicarea tinerilor în activitatea antreprenorială este una dintre cele mai importante priorități ale politicii sociale și economice a statului contemporan, care, în calitate de exponent al interesului public (adică a întregii societăți), urmează să promoveze politici îndreptate spre crearea condițiilor necesare pentru sprijinirea tinerilor antreprenori prin diverse seturi de garanții și facilități.

Politica de sprijinire a antreprenoriatului presupune o gamă largă de măsuri (formare antreprenorială, consultări privind diferite aspecte ale afacerilor, acces la finanțare etc.) și se adresează diverselor grupuri de întreprinderi și antreprenori.

La moment pot fi observate două tendințe negative ce țin de antreprenoriatul tinerilor. Prima este o scădere a numărului de tineri care își încep propria afacere, iar a doua este că un număr mare de startup-uri sunt închise chiar din primul an de activitate. Acest lucru se datorează în mare măsură funcționării insuficiente a mecanismului de

[1] ***e-mail:*** **natadeliu@mail.ru**

susținere a tinerilor antreprenori.

Astfel, este important de încurajat dezvoltarea antreprenoriatului pentru tineri. Caracteristicile tinerilor asociate cu inițiativa, adaptabilitatea și capacitatea lor de a-și asuma riscuri pot deveni o locomotivă pentru dezvoltarea economiei naționale.

Sinteza surselor bibliografice. Importanţa dezvoltării noii generaţii de antreprenori tineri a fost subliniată în mod repetat de numeroși lideri politici, cît şi de către diferite persoane publice, mai ales de către reprezentanții mediului academic la nivel mondial.

În lumea modernă, este destul de dificil ca tinerii să se determine in alegerea carierei. Deși mulți se gândesc să își înceapă propria afacere, puțini din ei decid să o facă.

Ca motiv principal al aceste reticențe este faptul că antreprenoriatul poate fi caracterizat ca o activitate economică riscantă. Conform Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi „*antreprenoriatul este activitatea de fabricare a producției, de executare a lucrărilor și prestare a serviciilor, desfăşurată de cetăţeni şi de asociaţiile acestora în mod independent, din proprie iniţiativă, în numele lor,* ***pe riscul propriu şi sub răspunderea lor patrimonială****, cu scopul de a-şi asigura o sursă permanentă de venituri*". [1]

Pe de altă parte, pe fondul necesității stimulării ocupării în rândul tinerilor, antreprenoriatul reprezintă o alternativă importantă în ceea ce priveşte folosirea potenţialului, capacităților şi talentului lor. Iată de ce politicile de dezvoltare a antreprenoriatului în rândul tinerilor contribuie la o mai bună înțelegere a procesului de creare de oportunități de ocupare destinate acestei categorii de sociale, care reprezintă, la propriu, potențialul de mâine a economiei naționale.

Unul dintre punctele de plecare în cercetarea problemei abordate este specificul afacerii tinerilor reieșind din vîrsta lor.

De menționat, că unii cercetători abordează viziunea referitoare la clasificarea pe categorii de vîrste chiar și în cadrul tinerilor antreprenori. În special, cercetătorul englez F. Chigunta sugerează că există trei faze ale antreprenoriatului tinerilor: (1) etapa inițială, (2) etapa de dezvoltare, creștere și (3) etapa de înflorire.

Prima etapă cuprinde tineri cu vârste cuprinse între 15 și 19 ani care se pregătesc pentru activitate antreprenorială. Tinerii se confruntă cu o perioadă de tranziție în care trebuie să facă o alegere între casă, studii sau loc de muncă.

A doua etapă include antreprenori cu vârste cuprinse între 20-25 de ani care au câștigat deja ceva experiență, abilități de afaceri și au câștigat capitalul inițial necesar pentru a-și înființa propria afacere.

În *stadiul de înflorire* antreprenorii au vârste cuprinse între 26 și 29 de ani. Acești antreprenori au deja o experiență de afaceri. Acesta este principalul avantaj al acestor antreprenori în comparație cu începătorii [2].

Cercetătoarea rusă A. V. Ivanova, studiind antreprenoriatul în rândul tinerilor în contextul unui proces dinamic care vizează formarea de noi valori în afaceri, indică faptul că tinerii ar trebui să fie sub vârsta de 35 de ani. [3]

O altă cercetătoare rusă (Ahiyarova N.V.) susţine că sunt notabile calităţile specific ale tinerilor antreprenori şi reduce limita de vârstă la 30 de ani. Ahiyarova susţine că la acest grup de tineri sunt mai pronunțate necesitatea de inovare, auto-realizare şi adaptare socială. [4]

Tinerii sunt creativi, ambițioși și gata să schimbe lumea, să își asume riscuri și să nu câștige doar profit. Acest grup social este cea mai activă parte a societății, care reacționează rapid la orice schimbări din viață și le percepe în mod eficient aspectele pozitive.

Un număr semnificativ de cercetători europeni a subliniat că există o dovadă consecventă a avantajelor pozitive ale stimulării antreprenoriatului tinerilor. Tinerii antreprenori sunt mai predispuși să angajeze colegi tineri; sunt mai receptivi la noile oportunități și tendințe; au competențe mai bune legate de IT&C; tinerii sunt mai prezenți și interesați de sectoarele cu creștere ridicată, iar tinerii cu abilități antreprenoriale sunt angajați mai buni. [5]

Pentru analiza complexă a problemelor tinerilor antreprenori, criteriul vârstei nu este suficient, fiind absolut necesar de a a analiza și alți diverși factori. Acest aspect a fost investigat de K. Lewis și S. Massey care au analizat viitorii tineri antreprenori în funcţie de nivelul de pregătire al tinerilor şi nivelul de intenţie de a iniţia o afacere. Autorii au determinat 4 grupuri de tineri potențiali antreprenori:

Grupa A (nivel ridicat de pregătire / nivel scăzut de intenție). Acesta este un angajat sau student cu anumite calificări și experiență. Cel mai probabil, el are nevoie de informații și sfaturi despre cum să înceapă o afacere;

Grupa B (nivel ridicat de pregătire / nivel ridicat de intenție). Este tânăr care se pregătește să lucreze ca angajat sau lucrează deja. Cel mai probabil, el are nevoie de informații specializate și consultări, precum și de mentorat, dorește să comunice cu alți tineri antreprenori;

Grupa C (nivel scăzut de pregătire / nivel scăzut de intenție). Acesta este un angajat sau un student. Nu are experiență în activitatea antreprenorială și nu are cunoștințe suficiente în domeniul dat. Cel mai probabil are nevoie de informații despre tinerii care sunt deja în afaceri și despre cum să inițieze o afacere;

Grupa D (nivel scăzut de pregătire / nivel ridicat de intenție). Este un tânăr care este interesat atât de angajare, cât și de începerea unei afaceri. Poate că are deja propria sa idee de afaceri. Cel mai probabil au nevoie de o formare avansată, informații și sfaturi despre un start-up.[6].

Multe lucrări din literatura de specialitate au fost dedicate problemelor educației antreprenoriale. Cercetătorii A-M. Zamfir, E-O. Lungu, C. Mocanu, au analizat procesul de alegere a unei cariere antreprenoriale în rândul absolvenților universitari din 13 țări europene și au concluzionat că profilul educațional al absolvenților influențează oportunitățile lor de a deveni antreprenori. [7].

În anul 2016 a fost adoptată Legea Nr. 179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici şi mijlocii, conform căreia, unul din obiectivele prioritare a programelor de susţinere a IMM-urilor este susţinerea tinerilor întreprinzători în lansarea unei afaceri în ţară (articolul 11). La fel, prin Lege, o importanţă sporită se acordă educaţiei antreprenoriale (articolul 16). Acest deziderat stabilește că, educația antreprenorială urmează a fi obligatorie pentru includere în programele de studii şi de formare profesională la toate nivelurile. [8]

Metodologia de cercetare. Pentru a evalua specificul problemelor tinerilor antreprenori din Republica Moldova, în cadrul temei de cercetare a fost efectuat un sondaj al tinerilor antreprenori din Republica Moldova, cât și a potențialilor tineri antreprenori. La sondaj au participat 75 tineri antreprenori și 150 potențiali tineri antreprenori.

Rezultatele studiului. În cele ce urmează sunt prezentate unele rezultate ale sondajului efectuat în rândul tinerilor antreprenori. La sondaj au participat tineri cu vârsta cuprinsă între 18 și 35 ani. Bărbații predomină în eșantionul analizat. Perioada de activitate în calitate de antreprenor este de la câteva luni la 10 ani.

Rezultatele sondajului sunt prezentate în figurile de mai jos. Astfel, la întrebarea „Care au fost motivele înființării afaceii?" (Figura 1), majoritatea respondenților (46%) au indicat că, la baza deciziei de a înființa o afacere a stat dorința de a încerca să desfășoare o activitate de antreprenoriat. Alte 23% au menționat că au început activitatea de antreprenor din dorința de a-și asigura un nivel de trai minim necesar, la fel au fost tineri care au menționat că au inițiat o afacere cu intenția de a majora venitul personal. Cinci tineri au menționat că au fost circumstanțe favorabile, au moștenim afacerea de la părinți.

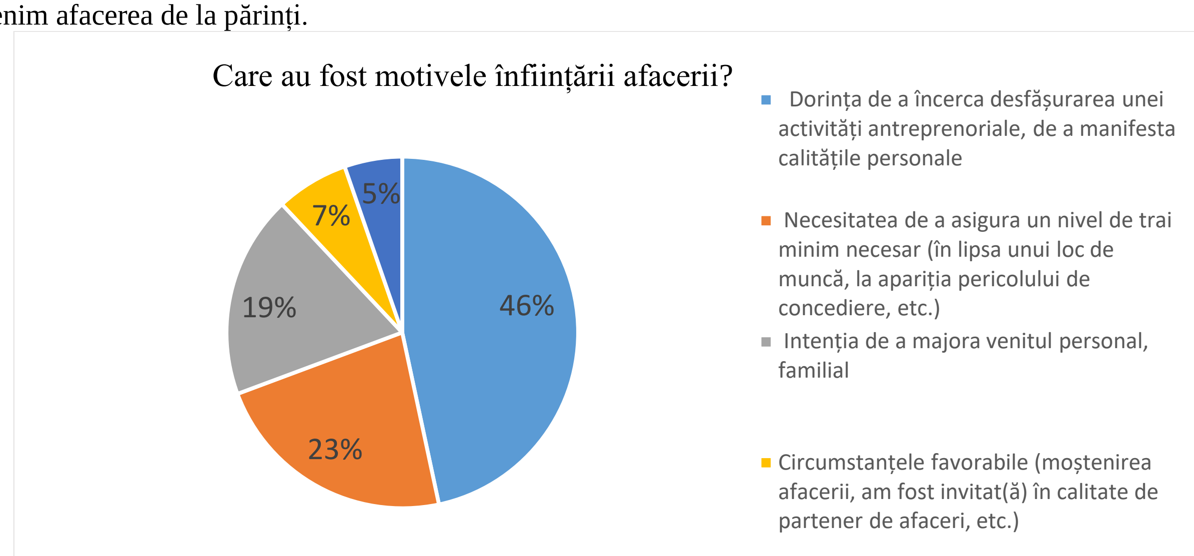

Figura 1. Motivele înființării propriei afaceri

Sursa: *Rezultatele sondajului*

Respondenții au indicat diverse persoane sau evenimente ce i-au încurajat să inițieze o afacere (Figura 2). Cei mai mulți (44 la număr) au fost influențați de către membrii familiei și rudele apropiate. 15 respondenți au remarcat că la baza au fost exemplele persoanelor din anturaj, iar 8 au menționat că au fost motivați de diferite istorii de succes. Au fost tineri ce au fost ei singuri factorul motivațional de a iniția o afacere.

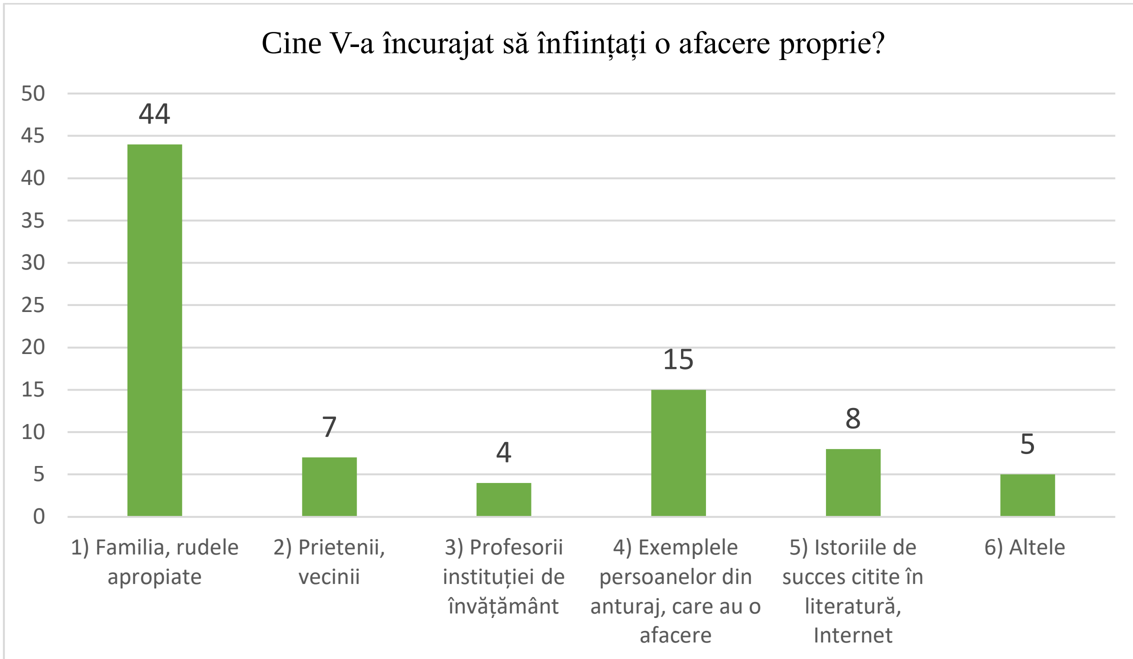

Figura 2. Surse de încurajare a înfiinţării propriei afaceri

Sursa: *Rezultatele sondajului*

Fiind întrebaţi dacă au o afacere de succes, 83% au răspuns „Da", iar 17% au menţionat că nu consideră că au o afacere de succes (Figura 3).

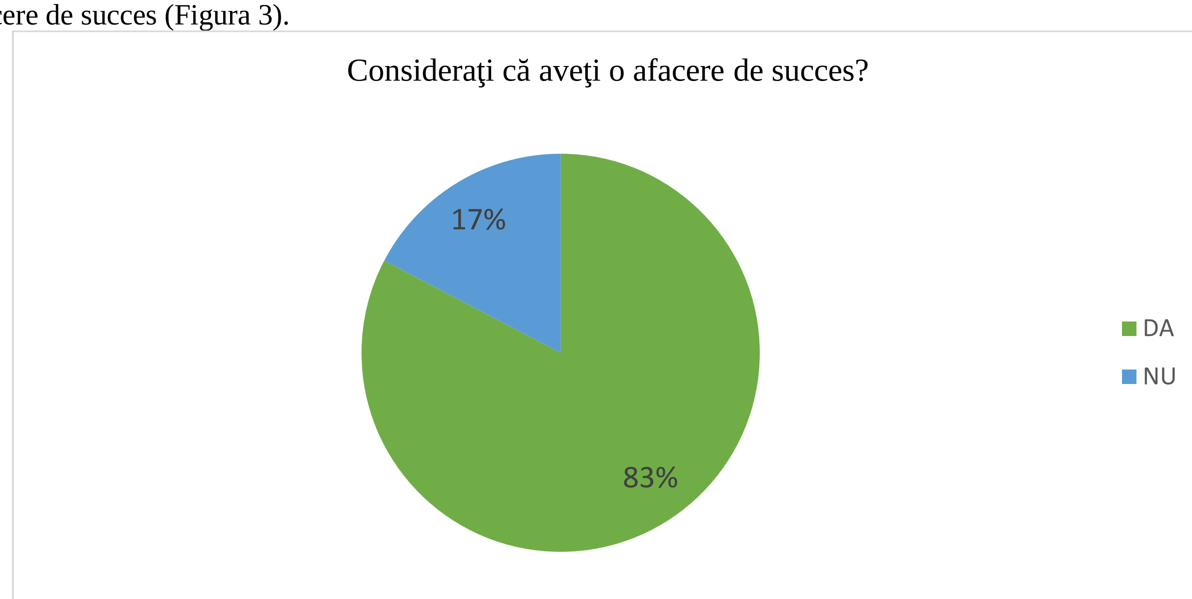

Figura 3. Aprecierea afacerii proprii

Sursa: *Rezultatele sondajului*

Din totalul de participanţi la sondaj - 64% au răspuns că veniturile pe deplin acoperă necesităţile lor. Alte 25% din respondenţi sunt doar parţial mulţumiti de rezultatele afacerii lor. Mulţi din eu sunt tineri cu durata de activitate a întreprinderii lor destul de mică (câteva luni). Tot odată, trebuie de menţionat că sunt persoane care nu sunt satisfăcute de rezultatele activităţii lor, menţionând faptul că veniturile nu sunt suficiente pentru a acoperi necesităţile lor (Figura 4).

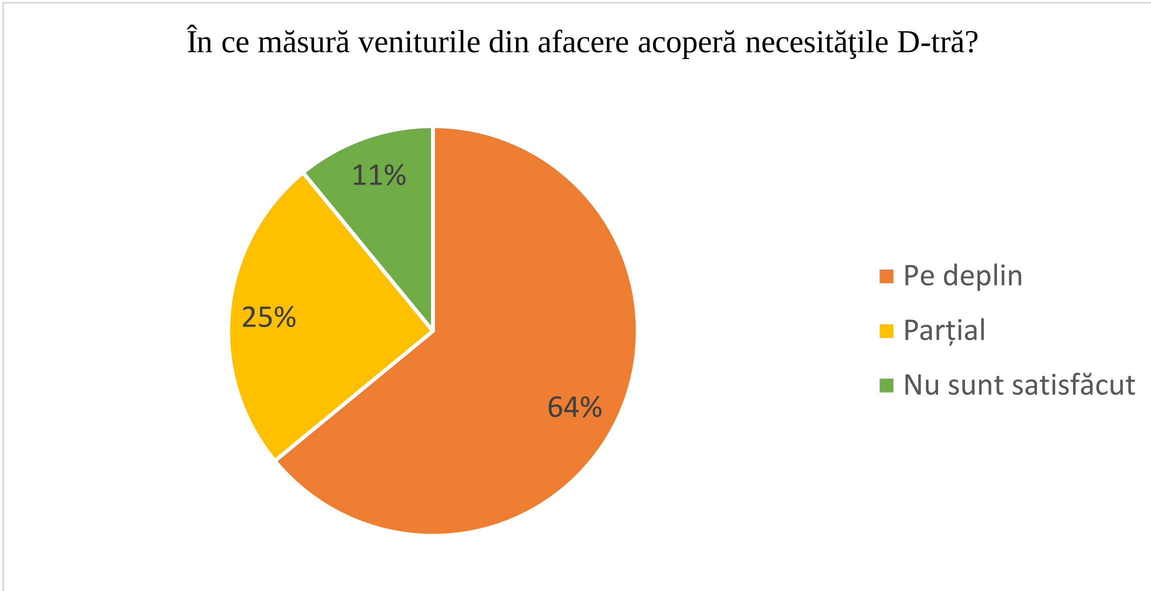

Figura 4. Rezultatul în afaceri

Sursa: *Rezultatele sondajului*

Mulți tineri (69%) au remarcat faptul că este destul de dificil de a te ocupa de afaceri. Sunt diverse bariere administrative cu care se confruntă, condițiile economice din țară, ş.a. (Figura 5).

Doar 14% din respondenți nu consideră că tinerilor le este dificil de a se ocupa de afaceri la noi în țară. Cel mai des astfel de persoane au moştenit afacerea sau sunt coproprietari.

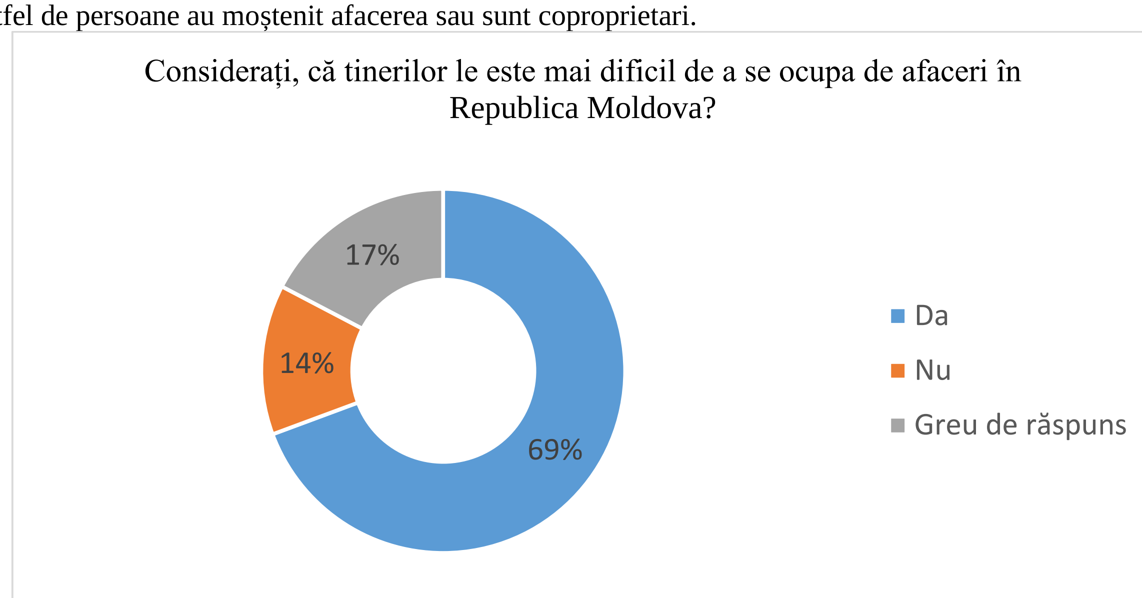

Figura 5. Dificultăți în afaceri

Sursa: *Rezultatele sondajului*

Tinerii antreprenori au recunoscut că se confruntă cu o serie de probleme, printre care și:

1) Relațiile cu clienții
2) Lipsa unui produs/serviciu
3) Contribuții și impozite la bugetul de stat
4) Concurența
5) Lipsa competențelor necesare

CONCLUZII

Una dintre condițiile pentru creșterea economică a Republicii Moldova este dezvoltarea antreprenoriatului. Dezvoltarea antreprenoriatului în rândul tinerilor este foarte importantă. Poate servi ca o oportunitate suplimentară pentru tineri care le-ar putea oferi un anumit nivel de venit, să se simtă mai încrezători în toate sferele vieții, să participe activ la viața publică și să rămână în viață și să lucreze în țara lor.

Analizând rezultatele sondajului, devine evident că tinerii sunt dispuşi să activeze ca antreprenori, fiind motivați de familie, rude, exemple de succes. Tinerii acceptă să –și asume anumite riscuri, iar statul și mediul de afaceri trebuie să susțină cât mai mult inițiativele tinerilor.

Pentru a promova antreprenoriatul tinerilor este necesar de a consolida eforturile mediului de afaceri și a celui academic, în strânsă concordanță cu organele autorităților publice.

Trebuie remarcat faptul că antreprenoriatul tinerilor va putea să devină un motor al dezvoltării economice, să pună în aplicare idei inovatoare. Pe baza celor expuse mai sus, putem concluziona că acest segment de activitate antreprenorială se caracterizează printr-o deschidere inovatoare mai mare, capacitatea de a se adapta la condiții socio-economice instabile și capacitatea de a lua decizii ambigue cu grad de risc ridicat pentru a atinge obiectivele stabilite.

În același timp, specificul acestei categorii de cetățeni determină problemele cu care se confruntă atunci când își încep și dezvoltă propria afacere.

BIBLIOGRAFIE

1. Legea Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. Nr. 845-XII din 03.01.1992. In: Monitorul Parlamentului. 1994, nr. 2 (33)
2. Chigunta, Francis. Youth Entrepreneurship: Meeting the Key Policy Challenges. Wolfson College, Oxford University. Oxford: Education Development Center, 2002. 35 p.
3. Иванова, Анастасия Владимировна. Комплексная оценка факторов развития молодежного предпринимательства в университетской среде : диссертация ... кандидата экономических наук . Екатеринбург, 2013.- 270 с.
4. Ахиярова Н.В. Социально-управленческие проблемы государственной поддержки молодежного предпринимательства в Республике Башкортостан: автореф. дис. … канд. социол. наук. Уфа, 2009. С. 17–18.
5. Aculai E,. Deliu N. Involvement in business of young graduates of vocational education and training institutions: the case of the Republic of Moldova. Revista „Economie şi Sociologie”, Nr.1/2019, categoria B, ISSN 1857-4130 Disponibil: https://economy-sociology.ince.md/?lang=ro
6. Lewis, K., Massey, Cl. Youth entrepreneurship and government policy. Centre for SME Research, Massey University. Palmerston North, 2003.
7. Zamfir, Ana-Maria, Lungu, Eliza-Olivia, Mocanu, Cristina. Studiul comportamentului de antreprenoriat în rândul absolvenţilor de învăţământ superior din 13 ţări europene. In: Economie teoretică şi aplicată. 2013, vol. XX, nr. 11 (588), pp. 35-43. [Accesat 12.06.2021]. Disponibil: http://store.ectap.ro/articole/923_ro.pdf
8. Aculai, E., Novac, A., Deliu, N. Dezvoltarea educației antreprenoriale a tinerilor în cadrul instituțiilor de învățământ profesional tehnic secundar din Republica Moldova. In: Culegerea de articole a Conferinței internaționale științifico-practice ”Economic growth in conditions of globalization: competitivness, innovation, sustainability”, vol.1, ed.a XIII-a, 11-12 octombrie 2018, Chisinau: INCE, 2018, pp.93-97- 0,51 c.a. ISSN 978-9875-3202-7-6

EFFICIENCY OF SOCIAL SPHERE DEVELOPMENT IN UKRAINE

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ В УКРАИНЕ

Oksana REUTOVA[1]
Magister Student,
Kyiv National Economic University Vadim Hetman,
Ukraine

JEL Classification: Q1, R1

ABSTRACT

The article is considered specifics of development of the social sphere of Ukraine in the context of European integration processes. The comparative characteristic of separate is resulted social economic indicators of Ukraine and EU member states. The main ones are investigated models of welfare states and their definition differences, as well as features of funding in modern conditions.

Key words: *social sphere, social protection, economical, efficient social system.*

В статье рассмотрены особенности развития социальной сферы Украины в контексте евроинтеграционных процессов. Приведена сравнительная характеристика отдельных социально-экономических показателей Украины и стран-членов ЕС. Основными из них являются исследованные модели государств всеобщего благосостояния и различия в их определениях, а также особенности финансирования в современных условиях.

Ключевые слова: *социальная сфера, социальная защита, экономичная, эффективная социальная система*

INTRODUCTION

Ukraine's desire to join the European Community of countries and in The European Union is impossible without creating a system of legal, economic, organizational and other activities of state and non-state institutions and organizations that will influence and help maintain social stability in society, creating conditions for increasing the welfare of the population, ensuring the proper level and quality of life of the population. Implementation of social policies for any category of citizens are impossible without their implementation social protection, and social protection is an important component of social policy and a necessary element of the functioning of the state in a market economy.

The process of deepening integration into the world economic community involves many significant changes in the system of governance of the constituent state which is a social economic system, based on the idea of combining economic efficiency as a result of the effectiveness of market forces and social compromise.

The existence of an effective, efficient social protection system is evidence of the level development of the state, its compliance with the requirements of the time.

Social protection in Ukraine is implemented through the material support of the economically active population (through social insurance); pension provision; social assistance to the most vulnerable categories; material assistance to families with children; compensation, indexation and benefits to the population; social services, etc. Thus, social protection is provided through social welfare and social assistance.

Ukraine's course towards European integration envisages achieving modern characteristics of the quality of life of the population, strengthening the role of the state in regulating economic and social processes, the transition to a reliable system of social partnerships between businesses and authorities. Improving the welfare of the population and, consequently, the quality of life can be achieved by increasing economic growth. Today, Ukraine lags far behind the European Union in terms of economic indicators. The key indicators that characterize the social policy of the state and its impact on the development of human capital include GDP per capita and the Human

[1] ***e-mail:oksanareutova36@gmail.com***

Development Index. GDP per capita is much lower than in Western Europe.

The research results are shown in Figure 1.

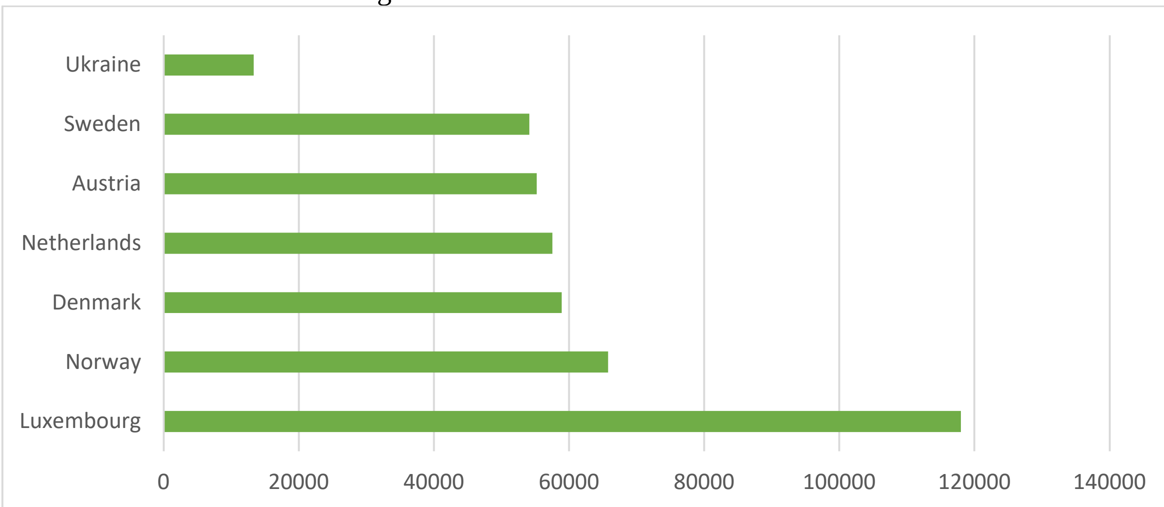

Figure 1. GDP per capita in different countries in 2020, $

Source: *List of countries by GDP (face value) per capita.http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ business*

Today the problem of improving the quality of life of the population should be given considerable attention. In this area, the issue of progressive development becomes relevant and an effective domestic model of social policy, which is manifested through the social sphere, and which is aimed at improving the welfare of civil society and the country's position in the international arena.

Models of welfare states are not defined not only the amount of social expenditures, but also theirs efficiency for society. Significant The factor that distinguishes the social models of the state is the structure and configuration, the combination of the most important institutions of social protection - insurance, social assistance, state social security, medical care and education, the size of resources directed to their functioning, as well as the dominant role of one of the institutions of social protection.

In fact, Ukraine is now characterized by a combination of liberal and conservative models of social policy, as none of them has clear features in the social life of the country. Thus, the level of centralization of GDP in the country's budget in recent years has ranged from 28.1% to 30.5%, in 2020 which is typical of the liberal model. At the same time, the implementation of the liberal model presupposes an appropriate level of socio-economic development of society, which is not yet the case in Ukraine and is a significant obstacle to social development.

CONCLUSIONS

Characteristic features that are inherent in the conservative model and observed in the domestic modern model are that the main channels of redistribution of financial resources are in the hands of the state, or under its control; size social assistance exists in proportional dependence on labor income and, accordingly, on the amount of insurance premiums; there is a close relationship between the level of social protection and the length of professional activity.

However, in the domestic model of social policy there is no combination of high economic efficiency with a developed system of social protection, which is based on freedom of consumption, as well as budget contributions for social activities are not equal to the insurance contributions of employees and employers, which is typical of the conservative model.

It should be noted that the effective development of the domestic social sphere is complicated by actions such factors: lack of clear strategic priorities of social policy, insufficient level of funding, weak social orientation of budget policy, deep social stratification and high polarization of incomes, incapacity of transfer policy of the state, significant deterioration of demographic characteristics of the population, deterioration of living conditions.

Given Ukraine's course towards European integration, it is advisable to adapt some experience of European countries in order to effectively develop the social sphere, namely: creating conditions for macroeconomic stabilization, developing directions to ensure social orientation of the economy, harmonization of social and budgetary policies. programs. Implementation of European standards in the social sphere will ensure a high level of quality of life and reproduction of human capital.

In the conditions of building the Ukrainian statehood and development of market relations, all strata of the population of Ukraine, especially privileged categories of citizens, need guarantees of social protection.

There is an increasing need for effective social protection caused by the deterioration of the welfare of the population in the context of economic and social transformations in the transition to market development of society, when a significant number of people are on the brink of survival. It deepens social and property stratification, which leads to an imbalance of opportunities to meet the basic social needs of the population.

Continue remain low level and quality of life. In recent years, the number of old-age pensioners has almost doubled, homeless and needy, which requires the state to provide social guarantees and organization of effective social support for these groups.

Discussion of the results Thus, Ukraine's course towards European integration implies achievements modern characteristics of the quality of living standards of the population, increasing the role state in regulating economic and social processes, creating a reliable social partnership systems of business entities and authorities.

Using international experience we have the opportunity to apply our own rules already are improved compared to previous legislation. Since Ukraine has ratified many international treaties, it has accordingly adapt them or unlike them create something new through improving the existing mechanism for ensuring the social system protection of various segments of the population.

REFERENCES

1. Ruzhenskyj, M. M. (2016), "Transformation of social protection institutions for population in transition economy". Abstract of Ph.D. dissertation, Kyiv, Ukraine, available at:https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.01/2016/ Ruzhenskyj_ diss.PDF
2. Social report for 2018 MSPU. Kyiv: 2017 http://www.msp.gov.ua/timeline/Zviti.html
3. Social policy: political and legal principles and features of management social processes - Access mode: http://buklib.net/books/27137
4. List of countries by GDP (face value) per capita.http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ business
5. UN Human Development Index Ukraine - 83rd. - Access mode: / 2018/07 140724_human_development_ index_az

THE IMPACT OF MIGRATION PROCESSES ON THE DEMOGRAPHIC SITUATION IN UKRAINE

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

Anna GOLOVENKO[1],Master's student
of OPP "Economic Analytics",
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Ukraine

JEL Classification: F22

ABSTRACT

The variety of ways in which the English language relates to tourism has attracted much attention of linguists within a range of fields of study. This article discusses the ways in which the English language relates to tourism laying particular emphasis on the role language plays in revealing much about how tourism as a system depends on the use of language.

In order to investigate the relationship between the global language and tourism, different works of linguists are analyzed. Our investigation encompasses the research made into the factors that define the current status of English. In this part of research various tourism terms taken from different sources are analyzed from lexical, grammatical and semantical points of view.

We make an attempt to explain the role of the English language in tourism management and utilization of it in different tourism destinations. In this phase, we try to prove that ignoring the important roles of the English language may result in the failure of the tourism sector. Therefore, English influences the organization's ability to control international activities.

Finally, in the last part of investigation, with the help of lexical units taken from different tourism-related texts, we introduce the lexical-semantic group division. According to the driven analysis, we define the occurrence frequency of tourism terms and influence of globality of English to the tourism industry.

Key words: *globalization, global language, tourism, global status, loan words, lexical-semantic groups*

Разнообразие способов связи английского языка с туризмом привлекло внимание лингвистов различных областей науки. В этой статье обсуждается отношение английского языка к туризму, особое внимание уделяется той роли, которую язык играет в раскрытии того, как туризм как система зависит от использования языка.

Чтобы исследовать взаимосвязь между глобальным языком и туризмом, анализируются различные работы лингвистов. Наше исследование включает в себя исследование факторов, определяющих текущий статус английского языка. В этой части исследования различные термины туризма, взятые из разных источников, анализируются с лексической, грамматической и семантической точкой зрения.

Мы делаем попытку объяснить роль английского языка в управлении туризмом и его использование в различных туристических направлениях. На этом этапе мы пытаемся доказать, что игнорирование важной роли английского языка может привести к краху туристического сектора. Таким образом, английский влияет на способность организации контролировать международную деятельность.

Наконец, в последней части исследования с помощью лексических единиц, взятых из различных текстов, связанных с туризмом, мы вводим разделение на лексико-семантические группы. На основе проведенного анализа мы определяем частоту встречаемости терминов туризма и влияние глобальности английского языка на индустрию туризма.

Ключевые слова: *глобальный язык, глобальный статус, индустрия туризма, международный язык, доминирующий язык, заимствования, лексико-семантические группы.*

1 ***e-mail: golovenkoanna553@gmail.com***

INTRODUCTION

The reasons for traveling vary from routine business trips to annual holidays, and from religious pilgrimages to sports competitions. Each journey carries immediate language consequences. According to the last estimations held by the World Tourism Organization, the USA is the leading tourism spender and earner [7].

In the tourist destinations of the world, the signs in the shop windows are most commonly in English; restaurant menus present the English version. Credit cards, such as American Express and Mastercard, are in English. Safety instructions on international flights and sailings, information about emergency procedures in hotels and directions to major locations are presented in English alongside local languages. Also, thanks to the English notice cards, we get information about fastening our seatbelts, finding lifeboat stations, and checking the location of the emergency stairs during our journeys [8].

There also have been dramatic changes in some tourism destinations in the world. If it was challenging to explore Tokyo in 1985 without an English language map, by 1995, with the help of road signs, it became much more convenient for the visitor. Such a trend is noticeable in all parts of the world [7].

With the rapid growth of tourism, business tourism discourse becomes one of the most widespread public discourses. Tourism discourse targets to meet the classical requirements of advertising, to capture attention, maintain interest.

Advertisements are described as 'a genre of communication that uses words and images to convince people exposed to the advertisement to purchase the product or service being promoted.' [10, p. 265], it means that advertisements seduce the readers to purchase the product.

The tourism agencies promote their products by means of the internet. While surfing on the internet, it is evident that though the vast majority of tourism websites are presented in different languages alongside the native one, English is in priority.

RESEARCH METHODOLOGY AND DISCUSSION OF THE RESULTS

Our findings gathered from different sources show that the language of tourism 'tend to speak only in positive and glowing terms of services and attractions it seeks to promote.' [6, p. 65]. For example, the positive adjectives, like, perfect holiday, fantastic country, exiting activities, can be seen almost in any brochure.

While working on this paper in order to get a clear understanding of the tourism-related vocabulary, we need to make a distinction between different types of semantic groups of tourism lexicology. With this purpose, we tried to analyze different words from different tourist texts (26 terminological units which played a significant role in the 20th century), and divided them into the following lexical-semantic groups (LSGs):

8. *Types of tours and tourism* include ***international mass tourism, convention tourism, incentive tourism, familiarization tourism***, ***inclusive tour***. This type of LSG encompasses 19,2 % of terms (5 out of 26 investigated terminological units)
9. *Types of tourists* – includes ***frequent independent traveler (FIT)***, ***camper***. It makes 7,7 % of the terms (2 out of 26 investigated terminological units)
10. *Tourist organizations* – includes ***World Association of Travel Agencies -*** 3,8 % (1 out of 26 investigated terminological units)
11. *Documentation, law norms in tourism* – includes ***bonding, wallet***. Makes 7,7 % of terms (2 out of 26 investigated terminological units)
12. *Accommodation* – includes camping, chalet, moderate tourist class hotel, which comprises 11,5 % of terms (3 out of 26 investigated terminological units)
13. *Types of restaurants* include ***-fast-food restaurant, Hot-Shoppe.*** It makes 11,5 % of terms (3 out of 26 investigated terminological units).
14. *Provision of fare (food) – car hopping, "me too" breakfast, French toasts, omelet(te), sandwich.* It makes 19,2 % of terms (5 out of 26 investigated terminological units).

Investigation shows that the development of tourism terminology is based on the heritage of antic English lexicology. For example, modern lexicological unit ***convention tourism*** comes from the Latin word ***conventiô or convention,*** which means ***meeting, agreement.*** Nevertheless, by the formation of a new kind of tourism industry in the 20th century, this word received a new sense. These lexical units emerged under the influence of extralinguistic factors. We can appreciate this outcome as a result of the development of the tourism industry.

CONCLUSIONS

Our investigation has led us to conclude that the emergence of English as a global language has a considerable impact on the tourism industry and management in all countries of the world. However, it also reveals significant problems in communication and misunderstanding.

The paper gives a review of the formation of the global English language after World War II, which is based on David Crystal's linguistic views [3, p. 28].

The development of the tourism industry enhanced the importance of English. Tourism agencies were in search of one language to connect their goals. It was the English to come for help. Besides being the language of power richness of vocabulary, flexibility, simple grammar made it the most suitable for obtaining global status.

In 20th-century tourism, as a global world, industry broadened its power. Innovation with the development of science and technology influenced not only extralinguistic but also linguistic activities.

This paper reveals the importance of English as a global language in the professional context of the tourism industry. English for Tourism is a language means utilized for communicating in a particular field of tourism. People working in the sector of tourism can run successful communication among their customers. Compared to other foreign languages, English is considered as a dominant language in both the tourism and hospitality sector. As a global language, English strongly influences the field of tourism.

REFERENCES

13. Chaney, Edward. (2000). *The evolution of the grand tour: Anglo-Italian cultural relations since the Renaissance*. Portland OR: Routledge.
14. Cox & Kings. (2014). *About us – History.* Retrieved from http://www.coxandkings.co.uk/aboutus-history
15. Crystal, David (2003). English as a Global Language. Cambridge: Cambridge University Press.
16. Dann, G.M.S. (1996) 'Greenspeak: An Analysis of the Language of Eco-tourism', Progress in Tourism and Hospitality Research, Vol. 2, 247-259
17. Dann, Graham and Cohen, Erik (1996) 'Sociological treatment of tourism' in Yiorgos Apostolopoulos, Stella Leivadi and Andrew Yiannakis (eds) The Sociology of Tourism, Routledge
18. Dann, G.M.S. 1996. The Language of Tourism – a Sociolinguistic Perspective. Oxford: CAB International
19. Expedia, Inc. (2013). *Expedia: Annual report 2013.* [PDF] Retrieved from http://files.shareholder.com/downloads/EXPE/3546131959x0x750253/48AF365A-F894-4E9C-8F4A-8AB11FEE8D2A/EXPE_2013_Annual_Report.PDF
20. Flightglobal. (2002). *Sixty years of the jet age.* Retrieved from http://www.flightglobal.com/features/jet-age/
21. Griffiths, Ralph, Griffiths, G. E. (1772). Pennant's tour in Scotland in 1769. *The Monthly Review; or, Literary Journal XLVI*: 150. Retrieved from Google Books.
22. Holloway, J. C., Marketing for Tourism, Harlow, Essex: Pearson Education Ltd., 2004
23. House, J. (2003). English as a lingua franca: A threat to multilingualism? Journal of Sociolinguistics 7.4.
24. Jaworski, A., Thurlow, C., Ylanne-McEwen, V. and Lawson, S. (2007) Language, Tourism and Globalization: The Sociolinguistics of Fleeting Relationships. London: Routledge

ENSURING FINANCIAL STABILITY AND ITS THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И ЕЕ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

Maqsud ƏLİYEV[1]
Magistrant,
Bakı Biznes Universiteti

JEL Classification: G18, G28, E63

SUMMARY

When considering the stability of public finances, on the one hand, there is the state determination of the volume and structure of expenses and lending operations, on the other hand, they are provided with resources in the form of both income and debt intended to be made. Also the sale of state property, public administration recall of deposits placed in banks by the authorities, reserve opportunities to attract resources as a result of using the funds need to take into account. For repayment and service of public debts in previous periods need to take into account the volume and structure of payments to be provided expedient.

Key words: *Macroeconomic stability, Financial system, Finance, National economy, Inflation*

При рассмотрении устойчивости государственных финансов, с одной стороны, это государственное определение объема и структуры расходов и кредитных операций, с другой стороны, они обеспечены ресурсами в виде доходов и долгов которые предназначены быть сделанными. Также продажа госимущества, отзыв депозитов госуправления, размещенных в банках властями, резерв возможности привлечения ресурсов в результате использования средств нужно учитывать. Целесообразно при погашении и обслуживании государственного долга в предыдущие периоды учитывать объем и структуру предоставляемых платежей.

Ключевые слова: *Макроэкономическая стабильность, Финансовая система, Финансы, Национальная экономика, Инфляция*

ВВЕДЕНИЕ

Макрофинансовая стабильность означает стабильную работу компонентов финансовой системы. Чтобы лучше понять суть финансовой системы, сначала необходимо уточнить финансовый термин. Обобщая определения понятия «финансы», можно сказать, что финансы - это система отношений, возникающих в результате распределения, перераспределения и использования денежных средств. Возникновение финансовых отношений всегда проявляется в виде денежных потоков. Если нет денег, нет и финансовых отношений, потому что эти отношения не раскрываются и не могут быть выражены иначе. Хотя финансы относятся к денежным отношениям, они не охватывают все денежные отношения. Денежные отношения - более широкое понятие, чем финансовые отношения.

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ ПОНЯТИЙ И ТЕОРИЙ

Есть некоторые принципы обеспечения финансовой устойчивости национальной экономики. Без определения этих принципов невозможно обеспечить финансовую стабильность. Основными принципами обеспечения макроэкономической стабильности в рыночной экономике являются: установление правильного механизма финансовой системы в соответствии с рыночной экономикой, выбор экономических целей, государственное регулирование финансовой системы, единая законодательная база, определение места и роли государственных финансов в экономике, либерализация внешней торговли,

[1] ***e-mail: maqsudaliyev021@gmail.com, Tel.: +994-55-844-75-93***

эффективное использование бюджетно-налоговых и денежно-кредитных инструментов во вмешательстве государства в экономику и др. Также следует отметить, что в результате разумной фискальной и внешнеэкономической политики может быть обеспечена макроэкономическая стабильность в стране, что проявляет себя в достижении стабильности цен, валютной стабильности, бюджетном балансе, текущем платежном балансе, экспортно-импортном балансе, балансе денежного обращения [3][9].

Разработка практических рекомендаций по финансовой устойчивости требует изучения различных аспектов как финансовой системы в целом, так и ее отдельных элементов.

Как известно, финансы - сложная система. Каждая часть «системы» - это определенная часть взаимосвязанных частей, которые способствуют характеристике целого. Финансовая система состоит из ряда компонентов, таких как финансовые рынки, финансовые учреждения и платежные системы [6][8]. Финансовая устойчивость отражает состояние финансовой системы, которая имеет следующие характеристики:

- финансовая система должна правильно выполнять свои функции;
- финансовая система должна быть устойчивой к внутренним и внешним шокам;
- иметь возможность восстановить свои функции.

Любой, кто пытается прояснить концепцию финансовой стабильности, знает, что до сих пор не существует общепринятой модели или аналитической структуры, которая могла бы измерить финансовую стабильность и обеспечить исследование политики для различных экономических систем. Причина этого в том, что финансовая стабильность находится на ранней стадии по сравнению с монетарной и макроэкономической стабильностью [1][2]. Анализ финансовой устойчивости следует рассматривать в контексте денежно-кредитной экономики, которая принимается как средство платежа и расчетная единица.

Макроэкономическая стабильность - это экономический процесс, обеспечивающий экономический рост [4]. Макрофинансовая стабильность определяется социально-политической структурой страны и объективными законами экономического роста, которые эффективно влияют на экономическое развитие. Макрофинансовая стабильность связана не только с эффективностью использования финансовых ресурсов, но и с использованием кредитных ресурсов.

Невозможно охарактеризовать развитие финансовой устойчивости одним показателем. Нет конкретного индикатора, который мог бы измерить финансовую стабильность. Он отражает многогранные характеристики, такие как стабильность финансовых институтов, финансовых рынков и эффективная работа платежной системы. Также необходимо учитывать факторы, которые могут повлиять на реальный сектор экономики.

Основными показателями, определяющими финансовую устойчивость страны, являются:

-уровень бюджетного дефицита;
-уровень инфляции;
-нормализация финансовых потоков и расчетных отношений;
-стабильность банковской системы и национальной валюты;
-уровень защиты интересов вкладчиков;
-золотовалютные резервы страны;
-состояние и уровень финансового рынка и рынка ценных бумаг;
-уровень внешнего и внутреннего долга страны;
-дефицит платежного баланса;
-финансовые условия активизации инвестиционной деятельности;
-стабильность финансовых потоков и расчетных отношений на всех уровнях финансовой системы;
-исполнение платежных обязательств, уровень невыполнения платежей;
-«прозрачность» финансовых потоков;
-доля наличных расчетов в общем обороте;
-незаконный отток финансового капитала за границу;
-скорость денежной массы;
-количество денег в обращении.

ВЫВОДЫ

Макрофинансовая стабильность основана на комплексе государственных финансовых мер по регулированию государственных расходов и доходов для достижения социально-экономических целей страны. Таким образом, макрофинансовая стабильность можно рассматривать как механизм реализации экономических функций государства. Для достижения макрофинансовой стабильности государство должно определить основные цели экономической и социальной политики и способы их обеспечения. Финансовую стабильность можно обеспечить с помощью разумной налогово-бюджетной политики. Политика обеспечения финансовой стабильности со временем может потерпеть неудачу. Хотя некоторые политики могут обеспечить финансовую стабильность в краткосрочной перспективе, они могут не обеспечить долгосрочной стабильности и могут потребовать более высоких затрат.

Обеспечение ценовой стабильности - ключевой компонент финансовой стабильности. Стабильность цен - это ситуация, когда уровень инфляции настолько низок, что не может повлиять на экономические решения. То есть это не ситуация, когда цены стабильны и неизменны, а обеспечение стабильности на целевом среднем уровне цен. Можно сказать, что существует ценовая стабильность в странах, где среднегодовые темпы роста общего уровня цен составляют 1-2% [7]. Даже в развивающихся странах среднегодовые темпы роста общего уровня цен могут быть нормализованы до 5% [5].

Инфляция - это снижение покупательной способности денег - обесценивание денег. Любое повышение цен не означает инфляции. Цены могут быть связаны с улучшением качества продукции, увеличением себестоимости продукции, повышением предпраздничных цен. Инфляция вызывает общий рост цен на всех рынках страны в результате дисбаланса между совокупным спросом и совокупным предложением.

Таким образом, социально-экономические последствия инфляции проявляются в неравномерном распределении доходов между группами населения, сферами производства, хозяйствующими субъектами, а также в девальвации сбережений хозяйствующих субъектов и приводят к дестабилизации макроэкономики.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. A.Ş. Şəkərəliyev. Dövlətin iqtisadi siyasəti: Reallıqlar və Perspektivlər, Bakı, 2009, 414 səh.
2. Koshy Mathai. Monetary Policy: Stabilizing Prices and Output. Finance & Development. IFM, February 24, 2020. https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/monpol.htm
3. Sadıqov K.F., "Milli iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin konseptual əsasları" "Azərnəşr" Bakı, 1999, 72 s.
4. Şəkərəliyev A.Ş. "Keçid iqtisadiyyatı və dövlət" Bakı, 2000, 278 s.
5. Osman Nuri Aras, Elçin Süleymanov, "Azərbaycan iqtisadiyyatı", "ŞərqQərb" Mətbəəsi, Bakı, 2010, 316 s.
6. C. Bulut, E.Süleymanov, "Dövlət Maliyyəsi", "Qafqaz universiteti" nəşri Bakı, 2011, 323 s.
7. Hüseynov T., "Azərbaycanda bazar iqtisadi sisteminin iqtisadi problemləri" "Elm", Bakı, 2004, 225 s.
8. Məmmədov S.M.,"Maliyyə", "Azərnəşr", Bakı, 1997, 426 s.
9. Zeynalov V.Z., "Maliyyənin əsasları" Bakı, "Apostol", 2008, 272 s.

INDUSTRIAL DEVELOPED COUNTRIES EXPERIENCE IN THE RISKS IDENTIFICATION AND MANAGEMENT IN AGRO INDUSTRIAL SPHERE.

EXPERIENȚA ȚĂRILOR INDUSTRIAL DEZVOLTATE PRIVIND IDENTIFICAREA ȘI MANAGEMENTUL RISCURILOR, ÎN SECTORUL AGROINDUSTRIAL

Andrei TIMUȘ[1], Doctorand, Cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice

JEL Classification:: D24, G32, H12, H32, M21, O13, Q1, Q13

ABSTRACT

Risk management in the agro-industrial and food sector is increasingly approached multilaterally, both at the level of governments to make long-term decisions to ensure food security and at the formal level based on the scientific treatment of food safety issues. Producers and other operators involved in the food chain in developed countries are aware of the importance of these issues. Stakeholders should also manage food risks, for example at the production or consumer level. Risk management in the agro-industrial and food sectors must be based on a robust methodology and comprehensive food safety regulations. Developed countries have achieved specific results in this area that can be applied by stakeholders, including authorities and producers. The paper includes the process stages and components of risk management in the agro-industrial and food field.

Key words: Risc management, Economic policies, agricultural business, HACCP.

REZUMAT[2]

Managementul riscului în domeniul agroindustrial și alimentar este tot mai des abordată multilateral, atât la nivelul guvernelor pentru a lua decizii pe termen lung în vederea asigurării securității alimentare cât și la nivel formal bazată pe tratarea științifică a problemelor legate de siguranța alimentelor. Producătorii și alți operatori implicați în lanțul alimentar, din țările dezvoltate, conștientizează importanța acestor probleme. La fel, părțile interesate ar trebui să gestioneze și riscurile alimentare, de exemplu la nivel de producție sau consumator. Gestionarea riscurilor în domeniul agroindustrial și alimentar trebui să se bazeze pe o metodologie robustă și reglementări exhaustive privind siguranța alimentelor. Țările dezvoltate au obținute anume rezultate în acest domeniu care pot fi aplicate de părțile interesate, inclusiv de autorități și producători. Lucrarea include procesele etape și componente ale managementul riscului în domeniul agroindustrial și alimentar.

Key words: *managementul riscului, politici economice, afaceri agricole,* ***HACCP****.*

INTRODUCERE

Obiectivul principal al guvernărilor este asigurarea siguranței alimentare a țării. În țările industrial dezvoltate, în primul rând în statele membre UE, în domeniul agroindustrial și alimentar, siguranța, de o perioadă îndelungată, a fost tratată prin luarea deciziilor într-o manieră empirică. Recent, managementul riscurilor a fost identificată ca o abordare formală bazată pe știință pentru a aborda problemele legate de siguranța alimentelor [1, 2].

Dintr-o perspectivă globală, managementul riscului pentru siguranța alimentelor poate fi descris „*ca procesul de ponderare a alternativelor de control de către guvern (și organismele internaționale de stabilire a standardelor), în consultare cu părțile interesate, luând în considerare informațiile științifice privind riscurile pentru consumatori,*

---

[1] ***e-mail***:andrei.timush@gmail.com

[2] Lucrarea este un rezultat al proiectului 20.70086.25/COV "Managementul riscurilor și elaborarea măsurilor de atenuare a consecințelor pandemiei Covid-19 asupra securității alimentare a Republicii Moldova (AGROCOV19)" realizat în perioada 2020-2021

precum și alte informații relevante (de exemplu, economia, fezabilitatea tehnică, preferințele societății) și alegerea și punerea în aplicare a măsurilor de siguranță alimentară după caz" [3].

Într-adevăr, guvernele urmează să ia decizii, ale căror efecte sunt remarcate în special în timpul crizelor alimentare. Cu toate acestea, alte părți interesate ar trebui, de asemenea, să gestioneze riscurile alimentare, de exemplu, la nivel de producție sau de consumator. În prezent, producătorii și alți operatori implicați în lanțul alimentar din statele industrial-dezvoltate sunt conştienţi de importanţa producerii şi asigurării siguranţei alimentare, precum și de consecințele devastatoare ale aprovizionării cu produse alimentare contaminate. Cu toate acestea, la nivel de consumator, este posibil ca relevanța practicilor de igienă a consumatorului în casă să nu fie întotdeauna evidentă pentru a evita condițiile alimentare. Gestionarea riscurilor pentru siguranța alimentară ar trebui să se bazeze pe evaluarea riscurilor, așa cum a fost propus de Regulamentul (CE) No. 178/2002 din 28.01.2002 în materie de siguranță alimentară [4].

În prezent, în statele membre ale UE, evaluarea riscurilor este introdusă treptat la nivel guvernamental ca o practică sistematică. În cazul producătorilor și altor operatori din sectorul alimentar, doar marile întreprinderi alimentare au adoptat proceduri de evaluare a riscurilor. Managementul riscurilor în companiile mici și mijlocii ce operează cu produse alimentare se bazează pe implementarea *Sistemelor de analiză a riscurilor și puncte critice de control* (HACCP), care este de fapt obligatorie. Practicile de igienă din casele private sunt în afara controlului autorităților sanitare naționale; cu toate acestea, de exemplu, o opțiune de gestionare a riscurilor impusă de guvernele UE poate consta în dezvoltarea de programe educaționale care ar putea spori o atitudine pozitivă în rândul consumatorilor față de o preparare mai corectă și sigură a alimentelor [5,6,7].

De asemenea, urmare a practicii statelor industrial dezvoltate, poate fi constatat faptul, că managementul riscului pentru agricultură și siguranța alimentelor este util în luarea deciziilor bazate pe știință.

IDENTIFICAREA RISCURILOR ÎN AGRICULTURĂ ȘI SIGURANȚA ALIMENTELOR

În acest capitol, managementul riscului este abordat din diferite perspective, împreună cu indicatori de management, pentru a facilita implementarea acestuia. De asemenea, este inclusă o revizuire a evaluării riscurilor implementată în statele industrial-dezvoltate.

Chiar și în statele industrial dezvoltate, agricultura a fost întotdeauna o afacere riscantă datorită manipulării organismelor vii și expunerii sale la condițiile meteorologice și la alte fenomene naturale (cum ar fi agenții patogeni, bolile animalelor etc.). Alte riscuri își au originea în mediul politic și social al fermelor, de exemplu incertitudinea cu privire la viitoarele politici agricole și de mediu, lipsa tot mai mare de acceptare socială a agriculturii intensive și reticența personalului calificat de a lucra în agricultură. [8]

Tabelul de mai jos enumeră unele dintre cele mai importante riscuri din agricultură.

Tabelul 1

Riscurile în agricultură și siguranța alimentelor.

Riscurile în agricultură și siguranța alimentelor					
de Producție	**de Piață**	**Financiare**	**Instituționale**	**Riscuri de resurse umane**	**Diverse**
-Pesticide, -Boala și sănătatea animalelor, - devalorizarea proceselor tehnice, - schimbarea climaterică, - riscurile de mediu…	Volatilitatea prețurilor (de intrare și de ieșire)	- Schimbarea ratei dobânzilor, - problem cu lichidități inclusiv accesul limitat la surse de finanțare, - deservirea datoriilor,	- politicile în domeniul agricol, - legislația socială, - legislația fiscal, - legislația privind sănătatea animală și protecția plantelor, - legislația cu privire la terenuri agricole și construcții	- Bolile umane și accidente, - mortalitate, - lipsa motivației de lucru, - lipsa personalului calificat, - divorțuri, - migrație forțelor de muncă, - lucrul sezonier	- Procese judiciare, - furturi, - pierderea răspunderii …

Sursa: sistematizat de autor în baza [7,9,10].

Astfel, cele cinci tipuri generale de risc în agricultură sunt următoarele [7,8,9]:

1. ***Riscurile de producție*** provin din procesele de creștere naturală incerte de culturi și animale, cu surse tipice ale acestor riscuri legate de vremea și clima (temperatura și precipitațiile) și dăunătorii și boli. Sunt și alți factori care limitează randamentul sau reduc reducerea randamentului riscuri de producție precum metale grele excesive în soluri sau sol salinitate, precum și utilizarea tehnologiilor relativ sau chiar învechite.

2. ***Riscurile de piață*** se concentrează în mare măsură pe incertitudinea cu prețurile, costurile și accesul pe piață. Surse de volatilitate a prețurilor la mărfurile agricole includ șocurile meteorologice și efectele acestora asupra randamentelor, prețului energiei, iar accesul asimetric la informații sunt surse suplimentare a riscului de piață. Alte surse de risc de piață includ comerțul internațional, liberalizare și protecționism, deoarece pot crește sau reduce accesul pe piață pe mai multe scale spațiale. Luarea deciziilor fermierilor evoluează într-un context în care apar simultan riscuri multiple, cum ar fi variabilitatea vremii și creșterea prețurilor sau acces redus pe piață

3. ***Riscurile instituționale*** se referă la schimbări imprevizibile ale politicilor și reglementări instituționale care afectează agricultura. Guvernul, ori o altă instituție formală, poate crea riscuri prin schimbări imprevizibile în politici și reglementări, factori asupra cărora fermierii au un control limitat. Sursele de risc instituțional pot proveni și din alte instituții informale, precum schimbări imprevizibile în acțiunile informale a partenerilor comerciali, organizații rurale de producători sau schimbări în domeniul social prin implementarea unor norme care afectează sectorul agroindustrial în întregime.

4. ***Riscurile de resurse umane*** sunt specifice unei persoane și se referă la probleme cu sănătatea umană sau relații personale care afectează ferma sau gospodăriile țărănești sau entitățile din lanțul alimentar. Unele surse de risc personal includ leziuni provocate de utilaje agricole, moartea sau boala membrilor familiei din cauza bolilor, efectele negative asupra sănătății umane cauzate de utilizarea pesticidelor și bolile transmisie între animale și animale, lipsa forței de muncă calificate în regiune din motivul migrației sau lipsei de motivare. Riscurile pentru sănătate reprezintă o sursă majoră de fluctuație și îngrijorare a veniturilor pentru fermieri. De asemenea, fermierii adesea se confruntă cu interconectarea riscurilor de resurse umane și instituționale; de exemplu, divorțul sau moartea unui soț poate duce la însușirea terenului sau animale, din cauza riscurilor instituționale create de legile obișnuite.

5. ***Riscul financiar*** se referă la riscurile asociate cu modul în care este ferma finanțată și este definit ca variabilitatea suplimentară a fermei de a opera cu fluxul de numerar operațional datorat obligațiilor financiare fixe legate de deservirea și utilizarea eficientă a creditului. Unele surse de risc financiar includ modificări ale ratelor dobânzii sau disponibilitatea creditului sau modificările condițiilor de creditare, precum și în unele cazuri, accesul limitat la resurse financiare.

Practicile țărilor UE remarcă, în ultimii 10 ani, riscurile menționate în Tabelul nr.1. ca devenind mai iminente pentru ferme și fermieri. Motivele sunt următoarele [10, 11]:

- politica agricolă comună a Uniunii Europene a suferit un proces continuă de liberalizare și ca rezultat fermierii din UE sunt în prezent influențați mai tare ca niciodată de riscurile generate pe piețele agricole mondiale și de prețurile pieței mondiale. În consecință, fermierii din UE se confruntă astăzi cu volatilitatea creșterii prețurilor. În plus, viitorul politicii agricole comune (de exemplu, necesitatea plăților decuplate către fermierii europeni) și a altor politici relevante (de exemplu, politicile de mediu și bunăstarea animalelor) devine din ce în ce mai controversat;
- schimbările climatice manifestate prin schimbarea condițiilor meteorologice, incluzând temperaturi mai ridicate, schimbarea cantităților și distribuția sezonieră a precipitațiilor, precum și fenomene meteorologice mai extreme, precum secete, ploi abundente, furtuni și temperaturi extreme ridicate sau scăzute;
- în multe regiuni din UE, agricultura s-a dovedit a fi mai puțin atractivă pentru tineret: a devenit mai dificil de a atrage pentru lucrări agricole lucrători instruiți și motivați, iar pentru tineret a devenit mai puțin atractiv de a continua businessul de familie în zona rurală;
- în multe țări europene, agricultura este supusă unei dezbateri sociale pline de viață și dezbateri în mass-media cu privire la efectele sale asupra mediului, standardele de siguranță a animalelor, utilizarea organismelor modificate genetic etc.

În contextul celor menționate, managementul riscurilor agricole în statele membre ale UE a devenit mai relevant decât oricând, în special pentru fermele moderne, care nu se mai pot baza numai pe munca familială, pe propriul teren și pe capitalul propriu. În schimb, fermele moderne sunt adesea caracterizate de strategii de creștere care implică angajarea de lucrători agricoli plătiți, închirierea unor părți majore din terenurile lor și creșterea ratelor datoriei față de capitalurile proprii. Prin urmare, aceste ferme se confruntă cu plăți fixe substanțiale și riscul de insolvență ceea ce prezintă riscuri majore neprevăzute, cum ar fi perioade mai lungi de prețuri mici sau izbucnirea unei boli a animalelor.

PROCESUL DE ELABORARE A UNEI STRATEGII ÎN GESTIONAREA RISCURILOR ÎN AGRICULTURĂ

Managementul riscurilor în business-ul agroindustrial, implementat pe larg în statele membre UE, cuprinde toate măsurile care ajută la identificarea și gestionarea riscurilor care pun în pericol o fermă sau o firmă. Scopul său principal este identificarea, cuantificarea, gestionarea și controlul surselor potențiale de pierderi. Acest lucru contribuie la existența și succesul continuu al unei ferme sau firme. Literatura științifică și de profil face o distincție între managementul riscului general și cel special [12]. Gestionarea generală a riscurilor se referă la toate tipurile de riscuri, în timp ce gestionarea riscurilor speciale se focusează numai pe riscurile care pot fi asigurate de o companie de asigurări, de exemplu riscurile de incendiu sau grindină. Procesul de gestionare a riscurilor cuprinde patru etape principale:

1. **Identificarea riscului:** Ce riscuri sunt relevante pentru o anumită fermă? Crescătorii de animale, de exemplu, se confruntă cu riscuri diferite față de fermele arabile, producătorii de grâu riscuri diferite față de producătorii de sfeclă de zahăr și fermele convenționale cu riscuri diferite față de fermele ecologice.
2. **Evaluarea riscurilor:** Câtă atenție merită riscurile identificate în primul pas? Două criterii de evaluare sunt relevante din punctul de vedere al gestionării riscurilor:
   (a) Rata incidentelor: Care este probabilitatea ca un risc specific să apară? În unele cazuri, sunt disponibile informații care fac posibilă cuantificarea ratelor de risc ale incidentelor; acest lucru este adevărat, de exemplu, în cazul riscurilor meteorologice, pentru care există înregistrări pe termen mai lung. În alte cazuri, fermierii trebuie să dezvolte evaluări subiective ale ratelor incidentelor, luând în considerare, de exemplu, experiențele anterioare cu apariția acestor riscuri.
   (b) Pierderi potențiale: Care va fi pierderea financiară dacă apare un risc, cum ar fi o boală a animalelor sau o furtună de grindină?
3. **Managementul riscurilor:** după identificarea și evaluarea riscurilor relevante, fermierii trebuie să decidă cum să facă față acestor riscuri. În general, fermierii au patru opțiuni pentru gestionarea unui risc:
   (a) evitarea riscului, de exemplu, dacă un risc poate avea consecințe catastrofale. Fermele de cai, de exemplu, renunță adesea la afacerea riscantă de reproducere și se concentrează pe activități mai proiectabile de îmbarcare pe cai (Näther și Theuvsen 2012) [13];
   (b) transferul riscurilor către terți, cum ar fi companiile de asigurări sau investitorii financiari pe piețele futures;
   (c) reducerea riscului prin mijloace precum încheierea de contracte pe termen mai lung sau diversificarea activităților agricole; și
   (d) acceptarea riscului, o strategie utilizată în principal în cazul în care ratele incidentelor și potențialele de pierdere sunt scăzute.
4. **Controlul riscurilor** include proiectarea internă a procesului de gestionare a riscurilor (responsabilități, termene limită etc.); furnizarea regulată a factorilor de decizie cu informații relevante despre subiecte precum riscuri noi sau modificarea ratelor de incidente și a potențialului de pierdere; și controlul critic al eficacității strategiei de gestionare a riscurilor aplicate, adică a potențialului său de a reduce riscurile la un nivel acceptabil. Dacă apare orice necesitate pentru o revizuire critică a strategiei de gestionare a riscurilor unei ferme, întregul proces de gestionare a riscurilor trebuie reluat.

SISTEMELE DE ANALIZĂ A RISCURILOR ŞI PUNCTE CRITICE DE CONTROL (HACCP) – EXPERIENȚA SUA.

Un element important în procesul de implementare a managementului riscului în statele industrial dezvoltate, mai ales pentru producătorii și alți operatori din sectorul alimentar, ***este practica obligatorie*** de adoptare a procedurilor de evaluare a riscurilor , managementul riscurilor în companiile mici și mijlocii ce operează cu produse alimentare, bazate pe implementarea ***Sistemelor de analiză a riscurilor şi puncte critice de control*** **(HACCP)**, care este o metodă sistematică de identificare, evaluare şi control a riscurilor asociate produselor alimentare [14].

Aplicarea sistemului HACCP implică alimente obţinute sigur şi consumate în siguranţă, prin efectuarea controlului în cadrul tuturor proceselor: de la fermă la masa consumatorului. Pe lângă urmărirea siguranţei alimentelor, alte beneficii ale aplicării sistemului HACCP includ folosirea efectivă a resurselor şi echipelor responsabile de producerea alimentelor sigure. În plus, aplicarea sistemului HACCP poate promova comerţul internaţional şi încrederea cumpărării de alimente considerate sigure. Sistemul HACCP a fost pus la punct în anul 1959 de o companie americană Pillsbury în cadrul unor proiecte de cercetare în vederea obţinerii de produse alimentare sigure destinate membrilor misiunilor spaţiale americane. Aceasta consta în realizarea unor concepte aplicabile în procesul de obţinere a alimentelor, presupunând evitarea contaminării de orice tip, cu agenţi patogeni bacterieni sau virali, toxine, substanţe chimice, corpuri străine etc., care ar putea duce la îmbolnăviri sau răniri ale consumatorilor. În acest sens a fost elaborată metoda de evaluare a riscurilor care pot apare în cursul procesului de obţinere a alimentelor, evaluare care implică minimalizarea sau eliminarea acestor riscuri. Recunoscând importanţa sistemului HACCP în controlul alimentelor, cea de-a 20-a sesiune a Comisiei Codex Alimentarius ţinută la Geneva în perioada 28 iunie – 7 iulie 1993 a adoptat *Ghidul pentru aplicarea sistemului HACCP*, iar la cea de-a 22-a sesiune din Iunie 1997, a fost adoptat *Codului Practic Internaţional – Principii Generale ale Igienei Alimentelor revizuit* [14].

Sistemul de Analiză a Riscurilor în Punctele Critice de Control (HACCP) reprezintă o abordare sistematică a dezideratului privind siguranţa produselor alimentare şi constă în aplicarea următoarelor şapte principii de bază:

1) *Evaluarea riscurilor asociate cu obţinerea materiilor prime şi a ingredientelor, prelucrarea, manipularea, depozitarea, distribuţia, prepararea culinară şi consumul produselor alimentare* – ceea ce presupune ca evaluarea riscurilor să se efectueze în faza de proiectare a produsului şi a procesului tehnologic de fabricaţie, pentru a defini punctele critice de control înainte de începerea fabricaţiei propriu-zise. Evaluarea riscurilor se realizează în două etape: (a) evaluarea tipului de produs în funcţie de riscurile asociate acestuia; (b) evaluarea riscurilor în funcţie de severitate.

2) *Determinarea punctelor critice prin care se pot ţine sub control riscurile identificate*, se poate face în orice etapă a procesului de fabricaţie în care se impune şi este posibilă ţinerea sub control a riscurilor identificate. Un punct critic de control este orice punct sau etapă dintr-un sistem de producţie, în care pierderea controlului poate avea drept consecinţă punerea în pericol a sănătăţii consumatorilor. Exemple de puncte critice de control pot fi: tratamentele 14 termice, refrigerarea, congelarea, igienizarea utilajelor, a spaţiilor de producţie etc.

3) *Stabilirea limitelor critice care trebuie respectate în fiecare punct critic de control* - se face pentru parametri selecţionaţi în fiecare punct critic de control. Pentru un punct critic de control pot exista una sau mai multe limite critice, iar în cazul în care oricare dintre aceste limite a fost depăşită, înseamnă că punctul critic respectiv a ieşit de sub control şi inocuitatea produsului finit este în pericol. Cele mai frecvent utilizate limite critice sunt: temperatura; aciditatea; durata; conţinutului de nitriţi; umiditatea; conţinutul de sare, pH-ul etc.;

4) *Stabilirea procedurilor de monitorizare a punctelor critice de control.* Procedurile de monitorizare (verificarea organizată a punctelor critice de control şi a limitelor critice) şi rezultatele monitorizării trebuie să fie bine documentate şi interpretate, erorile de monitorizare putând genera defecte critice ale produselor. Este bine ca monitorizarea să fie continuă, dar sunt situaţii când acest deziderat nu poate fi realizat. În această situaţie intervalul la care se face monitorizarea trebuie să fie foarte bine stabilit pentru a asigura menţinerea sub control a riscurilor identificate. De asemenea, este indicat ca monitorizarea să se efectueze prin metode rapide, care să furnizeze informaţii în timp util, iar toate rezultatele monitorizării trebuie să fie înregistrate. Aceste înregistrări şi documentele aferente vor fi semnate de persoanele care au efectuat monitorizarea, dar şi de o persoană responsabilă cu monitorizarea..

5) *Stabilirea acţiunilor corective care vor fi aplicate în situaţia când în urma monitorizării punctelor critice de control este detectată o abatere de la limitele critice*. Este necesară stabilirea acţiunilor corective care vor fi aplicate atunci când în urma monitorizării punctelor critice de control este detectată o abatere de la limitele critice. Aceste acţiunile corective trebuie să elimine riscurile şi să asigure inocuitatea produsului finit. Toate deviaţiile apărute şi măsurile corective aplicate trebuie să facă obiectul unor înregistrări care constituie documentaţia planului HACCP, iar înregistrările trebuie păstrate cel puţin până la expirarea termenului de valabilitate a lotului respectiv.

6) *Organizarea unui sistem eficient de păstrare a înregistrărilor care constituie documentaţia planului HACCP* – ceea ce presupune necesitatea organizării unui sistem intern eficient de păstrare a înregistrărilor care implică planul HACCP, documentaţia referitoare la punctele critice de control (limitele critice şi rezultatele

monitorizării), deviaţiile apărute şi măsurile corective aplicate. Documentele sunt puse la dispoziţia organelor de inspecţie, ori de câte ori acestea solicită acest lucru.

7) *Stabilirea procedurilor prin care se va verifica dacă sistemul HACCP funcţionează corect* vizează metode, proceduri şi teste utilizate, iar verificarea funcţionalităţii sistemului poate fi efectuată atât de producător, cât şi de organismele de control şi are rolul de a confirma dacă în urma aplicării sistemului HACCP, au fost identificate toate riscurile, iar acestea sunt sub control. Metodele de verificare pot fi şi metode microbiologice, fizice, chimice şi senzoriale.

Cele şapte principii ale metodei HACCP pot fi aplicate prin parcurgerea unei secvenţe logice care include 14 etape:

Etapa 1: Definirea termenilor de referinţă;

Etapa a 2-a: Selectarea echipei HACCP;

Etapa a 3-a: Descrierea produsului;

Etapa a 4-a: Identificarea intenţiei de utilizare;

Etapa a 5-a: Construirea diagramei de flux; Etapa a 6-a: Verificarea pe teren a diagramei de flux;

Etapa a 7-a: Listarea tuturor riscurilor asociate fiecărei etape şi listarea tuturor măsurilor care vor ţine sub control riscurile;

Etapa a 8-a: Aplicarea unui arbore decizional pentru fiecare etapă a procesului în vederea identificării punctelor critice de control;

Etapa a 9-a: Stabilirea limitelor critice pentru fiecare punct de control;

Etapa a 10-a: Stabilirea unui sistem de monitorizare pentru fiecare punct critic de control;

Etapa a 11-a: Stabilirea unui plan de acţiuni corective;

Etapa a 12-a: Stabilirea unui sistem de stocare a înregistrărilor şi documentaţiei;

Etapa a 13-a: Verificarea modului de funcţionare a sistemului HACCP;

Etapa a 14-a: Revizuirea planului HACCP.

METODOLOGIA DE EVALUARE A RISCURILOR LA NIVELUL STATELOR-MEMBRE UE

În prezent, cele majoritatea statelor membre ale UE au dezvoltat metodologii de evaluare a riscurilor, adoptate în legislația națională. [5, 6] Aceste evoluții se înregistrează în contextul în care începând cu 2010, în vederea îmbunătățirii capacității statelor membre de a răspunde prin măsuri de prevenire, pregătire și intervenție la riscurile identificate, Comisia Europeană a inițiat un proces de creare a unui cadru metodologic unic pentru evaluarea riscurilor care să permită elaborarea unor strategii și politici comune europene, pe baza unor rezultate comparabile la nivelul UE. Un cadru comun european are ca scop o mai bună gestiune și distribuție a resurselor, în vederea prevenirii și gestionării eficace și eficiente a efectelor negative produse de dezastre și alte riscuri la nivelul Uniunii Europene.

Liniile Directoare formulate la nivelul Comisiei Europene creează un cadru de analiză comun Statelor Membre. Obiectivele acestor linii directoare, vizează, printre altele:

- Utilizarea bunelor practici, a standardelor internaționale în UE și dezvoltarea unei abordări comune de evaluare a riscurilor;

- Crearea unui instrument privind evaluarea riscurilor pentru actorii cheie, mai ales cei din domeniul managementului dezastrelor;

- Furnizarea de informații pentru instituții specializate precum: UNISDR și UN-OCHA;

- Dezvoltarea cunoștințelor referitoare la politicile privind prevenirea dezastrelor la diferite niveluri administrative;

- Furnizarea de informații resursă cu privire la modalitatea de prioritizarea și alocare a investițiilor în prevenirea, pregătirea și stabilirea măsurilor de reabilitare;

- Creșterea nivelului de conștientizare a populației cu privire la măsurile de prevenire a dezastrelor;

- Furnizarea de informații pentru stabilirea unei baze de date la nivel european cu capacități pentru asistența în caz de dezastre.

Comisia Europeană promovează o abordare unitară pentru evaluarea riscurilor la nivel național, pentru:

- O mai bună înțelegere a riscurilor cu care se confruntă statele membre UE;

- Facilitarea cooperării și punerii la comun de resurse de către statele membre în gestionarea unor riscuri care pot afecta regiuni sau țări diferite din UE (riscuri transfrontaliere);

- Tratarea unitară a riscurilor;

- O mai bună evaluare a impactului prin stabilirea aspectelor ce trebuie luate în considerare;
- O mai bună transparență a informației cu privire la riscuri și la impactul acestora la nivelul statelor membre.
- O mai mare consistență și comparabilitate a datelor folosite, a indicatorilor utilizați, a metodologiei de colectare și prelucrare a informației și a modelelor dezvoltate pe baza informațiilor colectate din teren.

TENDINȚE SPECIFICE ÎN ANALIZA ȘTIINȚIFICO-PRACTICĂ A RISCURILOR ÎN AGRICULTURĂ ÎN PERIOADA 1974-2019.

În scopul gestionării eficiente a riscurilor în agricultură, în statele industrial dezvoltate pe parcursul unei perioade îndelungate (1974-2019), au fost realizate un număr impunător (circa 3283) de studii în domeniul identificării, gestionării și atenuării consecințelor riscurilor din domeniu. Studiile respective identifică direct sau indirect cele 5 surse ale riscului în agricultură și siguranța alimentelor care contribuie considerabil asupra costurilor și veniturilor fermierilor.

Rezultatele examinării arată, că din cele 3283 de studii:
- riscurile de producție sunt examinate în 2160 de studii, reprezentând 66%,
- riscurile de piață au constituit 13% sau 434 de studii,
- riscurile instituționale - 2,4% din toate studiile (79 de studii),
- riscuri financiare - doar 2,0% din toate studiile (66 de studii),
- riscuri de resurse umane - 1,8% din toate studiile (60 de studii).

15% sau 484 de studii au examinat cel puțin două tipuri de risc. Dintre aceste 484 de studii: 405 au considerat două tipuri de risc, 50 au considerat trei tipuri, 11 au considerat patru tipuri.

Doar 18 studii au luat în considerare toate cele cinci tipuri de risc și aceștia fie au întrebat modul în care fermierii percep importanța fiecărui risc, fie s-au concentrat pe probleme conceptuale, mai degrabă decât să evalueze modul în care expunerea la toate riscurile afectează cantitativ indicatorii fermelor, cum ar fi costurile sau veniturile.

Riscurile din producție au fost cele mai susceptibile de a fi ex-combinate în combinație cu un alt tip de risc. Combinația dintre *producție* și *risc de piață* a fost perechea care a apărut cel mai frecvent, constând din 236 de studii, reprezentând 7,2% din eșantionul total și 48,7% din sub-eșantionul de studii care examinează mai multe tipuri de risc. Riscul de *producție*, *piață* și *instituțional* a fost studiat în 26 din cele 50 de studii pe trei tipuri (52% din acel subeșantion). Riscurile financiare sunt suportate numai de fermierii care au de fapt obligații financiare precum un împrumut [15].

Accentul pe riscul de producție este de înțeles având în vedere că productivitatea în agricultură este strâns legată de procesele biologice și poate fi studiată în experimente relativ controlate. Aceste experimente permit o o mai bună înțelegere a cauzei și efectului. De exemplu, analiza studiilor agronomice pe termen lung poate ajuta la identificarea modului în care variabilitatea vremii afectează cultura stabilitatea randamentului. Mai mult, fermierii percepeau deseori riscurile de producție ca fiind unul dintre cele mai importante tipuri de risc, dar această percepție este context specific cu sondaje din partea fermierilor din Europa care sugerează adesea incertitudinea politicii ca o preocupare majoră [15].

De asemenea, accentul pe riscurile de piață este rezonabil. Piețele, prețurile și volatilitatea prețurilor sunt în centrul teoriilor și modele dezvoltate în economia agricolă. Cercetătorii au recunoscut importanța riscurilor dincolo de riscurile de producție, dar rata de creștere a studiilor privind riscurile multiple a fost mai mică decât rata de creștere a studiilor asupra tipurilor individuale de risc în anii 2010-2019.

Este regretabil, că cercetările în perioada 1974-2019 s-au concentrat mai puțin pe riscurile instituționale, personale și financiare, în comparație cu riscurile de producție și de piață. Accentul pe producție și riscurile pieței pot fi, de asemenea, legate de disponibilitatea mai mare a accesului deschis la date despre vreme și prețuri [16]. Acest accent la rândul său a modelat metodele disponibile pentru studierea riscului.

Doar un număr limitat de studii au examinat ***riscul de resurse umane***. Un exemplu a fost studiul realizat de echipa de cercetători în frunte cu profesirul Zhen (China) care au raportat rezultatele sondajului de la 270 de fermieri care implicau recoltarea plantelor de câmp din China. Acești fermieri, au informat despre utilizarea excesivă și manipularea necorespunzătoare a îngrășămintelor minerale și pesticide, și ca rezultat 20% dintre fermieri au raportat dureri de cap și oboseală. Aceste probleme de sănătate sunt o preocupare pentru bunăstarea umană și pot afecta producția agricolă prin productivitatea redusă a muncii. Cuantificarea acestor probleme de sănătate umană este o provocare, dar identificarea riscului este un prim pas important în cuantificarea costului riscului [17].

Totodată, fără implicarea cercurilor de cercetate științifică în procesul de a studia toate tipurile de riscuri cu care se confruntă fermierii și operatorii din lanțul agroalimentar, factorii de decizie vor continua să ciocnească cu probleme legate de identificarea corectă a opțiunilor și elaborarea și promovarea politicilor adecvate de gestionare a riscurilor în domeniul agroindustrial.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

1. Implementarea Managementul riscurilor în agricultură a devenit extrem de relevantă datorită creșterii riscurilor (de exemplu, volatilitatea prețurilor de intrare și ieșire agricole, schimbărilor climatice, migrația forței de muncă etc.), capacității limitate și adesea în scădere a suportului fermierilor în managementul riscurilor, precum și intenției majorității fermierilor de a-și limita expunerea la riscuri. Prin urmare, un proces sistematic de gestionare a riscurilor ar trebui implementat și efectuat în mod regulat în fermele orientate spre viitor. Importanța gestionării sistematice a riscurilor în agricultură crește cu cât sunt angajați mai mulți lucrători non-familiali, cu atât este mai mare raportul datoriei față de capitalul propriu și cu cât este mai mare ponderea terenurilor luate în arendă.

2. Rezultatele empirice arată că fermierii clasează piața externă și riscurile instituționale sunt cele mai mari. Aceștia reacționează la aceste riscuri aplicând diverse strategii de gestionare a riscurilor. Acestea din urmă cuprind adesea un amestec de management (cum ar fi diversificarea, gestionarea lichidității) și instrumente agronomice (de exemplu, alegerea soiurilor robuste, irigații).

3. Fermierii ar trebui să implementeze și să controleze în mod critic starea de dezvoltare a managementului riscurilor lor. Acest lucru este cel mai important în cazul în care capacitatea de suportare a riscului fermei a scăzut din cauza strategiilor pronunțate de creștere sau în cazul în care cooperările cu alți fermieri sau alte incidente au schimbat brusc situația de risc a unei ferme.

4. Administrațiile publice ar trebui să verifice cum pot sprijini implementarea unor strategii eficiente de gestionare a riscurilor în agricultură. Ar putea fi necesare activități de formare pentru a sensibiliza fermierii la necesitatea unui management mai sistematic al riscurilor. Totodată, politicienii ar trebui să fie conștienți de faptul că deciziile politice sunt percepute ca fiind unul dintre cele mai importante riscuri din agricultură. Acest lucru ar trebui să îi motiveze să ofere politici agricole (și altele) mai fiabile și mai previzibile.

5. Pentru a diminua riscurile în agricultură este necesar de a implementa strategii concrete de micșorare a fiecărui risc identificat de către entitatea economică. În acest context este necesar de ține cont de recomandările bazate pe bunele practici ale altor țări și anume:

- Strategiile de gestionare a riscurilor de producție

• Respectarea practicilor de producție recomandate.
• Diversificarea producerii prin cultivarea diferitori soiuri de culturi și culturi complet noi.
• Extinderea producției prin practici de creștere mai intensive sau prin plantarea mai multor suprafețe.
• Asigurarea recoltei viitoare.
• Adoptarea practici de atenuare a riscurilor, cum ar fi irigarea prin picurare, drenarea plăcilor, culturile capcane sau soiurile rezistente.
• Utilizarea câmpurilor mai puțin sensibile la îngheț sau dăunători și rotarea culturilor.
• Păstrarea permanentă a echipamentelor și instalațiilor în bune condiții de funcționare, etc.

- Strategiile de gestionare a riscurilor de piață

• Elaborarea unui plan de marketing cu previziuni realiste de vânzări și prețuri țintite.
• Formarea sau aderarea la o cooperativă de marketing pentru a spori prețurile și a garanta o piață.
• Creșterea capacităților de marketing direct pentru a obține un preț mai mare.
• Dezvoltarea și menținerea mai multor canale (inclusiv utilizând capacitîțile IT) sau puncte de desfacere pentru a reduce dependența de o piață unică.
• Semnarea contractelor directe de vânzare sau de preț cu cumpărătorii.
• Vânzarea recoltei de-a lungul sezonului programând plantarea și luând în considerare depozitarea.
• Efectuarea studiilor esențiale de piață – cooperarea cu clienții în vederea înțelegerii nevoilor și preferințelor acestora.
• Asigurarea totală a întregului business din fermă pentru a acoperi scăderea neașteptată a prețurilor pieței pe parcursul anului sau consecințelor unor dezastre naturale sau de alt gen, etc.

- Strategiile de gestionare a riscurilor financiare

• Dezvoltarea unui plan strategic de afaceri.

• Monitorizarea ratelor dobânzii și valorile de referință ale întreprinderii.

• Controlul strict asupra cheltuielilor.

• Efectuarea periodică a unei analize a tendințelor pentru a evalua schimbarea profiturilor agricole și a capitalului proprietarului în timp.

• Asigurarea totală a întregului business din fermă pentru a acoperi scăderea neașteptată a prețurilor pieței pe parcursul anului.

• Comunicarea permanentă cu furnizorii și renegocierea acordurilor și condițiilor de împrumut cu creditorii.

• Implementarea pe larg a opțiunilor de leasing și arendă, mai degrabă decât achiziționarea de mașini, echipamente sau terenuri.

• Evaluarea permanentă a posibilității extinderii sau contractării diferitelor întreprinderi.

• Controlul sau amânarea cheltuielilor inutile ale familiei și ale gospodăriei, etc.

- Strategiile de gestionare a riscurilor instituționale

• Revizuirea polițelor de asigurare de afaceri și asigurarea acoperirii de răspundere suficientă.

• Diferențierea structurii juridice a afacerii sale - ca exemplu, nu este întotdeauna cel mai bun proprietarul unic.

• Pătrunderea mai adâncă în esența și materia contractelor și acordurilor comerciale – "puneți întrebări dacă nu sunteți sigur".

• Dezvoltarea unor relații bune cu vecinii (companiile vecine din regiune.

• Folosirea bunelor practici agricole pentru a limita riscul de mediu.

• Examinarea minuțioasă și respectarea reglementărilor de stat și celor normativ-legislativ locale ce țin de operațiunile agricole implementate în firma concretă.

- Strategiile de gestionare a riscurilor de resurse umane

• Dezvoltarea și practicarea „abilităților oamenilor" bune cu membrii familiei, precum și cu angajații.

• Evaluarea surselor alternative de muncă.

• Oferirea unor instruiri adecvate.

• Comunicarea permanentă cu angajații și membrii familiei.

• Recunoașterea și recompensarea performanței bune pentru angajați.

• Verificarea permanentă a testamentelor, acordarea încrederii și împuternicirilor angajaților cu verificarea strictă.

Etc.

BIBLIOGRAFIE

1. Council of the European Union. Council conclusions on Further Developing Risk Assessment for Disaster Management within the European Union: 3081st JUSTICE and HOME AFFAIRS Council meeting. Luxembourg, 2011, 11-12 april. 5 p. [cited 23 october 2020].
2. European Commission. The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe. Communication from the commission to the european parliament and the council 22.11.2010, COM 673 final. Brussels, 2010. 23 p. [cited 13 october 2020]. Available: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0673:FIN:EN:PDF
3. Food Agriculture Organization/World Health Organization [FAO/WHO], 2006b
4. Regulamentul al Parlamentului European și al Consiliului Europei de stabilire a principiilor și a cerințelor generale ale legislației alimentare, de instituire a Autorității Europene pentru Siguranța Alimentară și de stabilire a procedurilor în domeniul siguranței produselor alimentare: nr. 178 din 28 ianuarie 2002. In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. 2002, chapter 15, vol. 8, pp. 68-91. ISSN 1830-3625.

5. FEDERAL OFFICE FOR CIVIL PROTECTION. A Method for Risk Analysis of Disasters and Emergencies in Switzerland. 2013 [cited 26 october 2020]. Available: https://www.babs.admin.ch/content/babs-internet/en/aufgabenbabs/gefaehrdrisiken/natgefaehrdanalyse/_jcr_content/contentPar/tabs/items/fachunterlagen/tabPar/downloadlist/downloadItems/38_1461911615743.download/methodenbericht20133107en.pdf
6. DEPARTMENT OF DEFENCE. A National Risk Assessment for Ireland. Dublin: Office for Emergency Planning, 2012. 48 p. [cited 30 october 2020]. Available: https://assets.gov.ie/30726/04c9b4280572447a90f4a56622aba71a.pdf
7. ISO 31010:2009. Risk Management – Risk assessment techniques. 2010. 92 p. [cited 14 october 2020]. Available: https://bambangkesit.files.wordpress.com/2015/12/iso-31010_risk-management-risk-assessment-techniques.pdf
8. Guidelines Risk Analysis – a Basis for Disaster Risk Management. Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit. Eschborn, 2004, june. 31 p.
9. FEDERAL OFFICE OF CIVIL PROTECTION AND DISASTER ASSISTANCE. Method of Risk Analysis for Civil Protection. 2011, vol. 8. 68 p. ISBN 978-3-939347-41-5
10. EUROPEAN COMMISSION. Risk Assessment and Mapping Guidelines for Disaster Management. Commission staff working paper 21.12.2010, COM 1626 final. Brussels, 2010. 42 p. [cited 25 october 2020]. Available: https://ec.europa.eu/echo/files/about/COMM_PDF_SEC_2010_1626_F_staff_working_document_en.pdf
11. EUROPEAN COMMISSION. Overview of natural and man-made disaster risks in the EU. Commission staff working document 8.4.2014, SWD 134 final. Brussels, 2014. 86 p. [cited 19 october 2020]. Available: https://ec.europa.eu/echo/files/news/post_hyogo_risks_overview_en.pdf
12. Wolke, T. [2007]. Risikomanagement. Oldenbourg, Munich and Vienna.
13. Nather, M.; Theuvsen, L. Risikomanagement im Pferdebetrieb. Leitfaden fur Pferdebetriebe: So behalten Sie die Risiken im Griff. - Göttingen: Cuvillier, 2012 ,p. 35-47, https://cms.rentenbank.de/export/sites/rentenbank/dokumente/Leitfaden_Pferdebetriebe.pdf
14. Mitrea I. Sorin, Petcu Carmen D., Savu Gh. Siguranta alimentelor prin aplicarea sistemului HACCP. Bogdana 2003/01/01 ISBN: 973-9127-18-5. https://www.researchgate.net/publication/338658986_Siguranta_alimentelor_prin_aplicarea_sistemului_HACCP
15. Adam M. Komareka, Alessandro De Pinto, Vincent H.Smith. A review of types of risks in agriculture: What we know and what we need to know. Agricultural Systems, Volume 178, February 2020, 102738. https://doi.org/10.1016/j.agsy.2019.102738 www.elsevier.com/locate/agsy.
16. Woodard, J., 2016. Big data and Ag-Analytics. Agric. Financ. Rev. 76, 15–26
17. Zhen, L. et al. Three dimensions of sustainability of farming practices in the North China Plain: a case studyfrom Ningjin County of Shandong Province, PR China. In: Agriculture, Ecosystems and Environment. 2005, vol. 105, issue 3, pp. 507-522.

ABRIVIERI:

UNISDR – United Nations Office for Disaster Risc Reduction (*Biroul Națiunilor Unite pentru reducerea riscurilor de dezastre*);
UN-OCHA - United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (*Biroul Națiunilor Unite pentru Coordonarea Afacerilor Umanitare*);
IFAD - International Fund for Agricultural Development (*Fondul Internațional pentru Dezvoltare in Agricultură*);
FAO – Food and Agricultural Organization of the United Nations (*Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură*)
HACCP - Hazard Analysis and Critical Control Point (*Sisteme de analiză a riscurilor și puncte critice de control) SAPCC*

GLOBALIZATION AND STRATEGIC MANAGEMENT OF HUMAN RESOURCES IN ORGANIZATIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И СТРАТЕГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ РЕСУРСОВ В ОРГАНИЗАЦИЯХ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Igor GUSEINOV [1] PhD Student,
Academy of Economic Studies of Moldova,
Republic of Moldova

JEL Classification: M12, O15.

ABSTRACT

In conditions of rapid changes, the factors of integrated globalization processes have a strong impact on all spheres of human activity, as well as the activities of organizations. One of the main factors of globalization processes is human migration. Migration has a negative impact on the socio-demographic processes taking place in the state. Along with the growth of the mobility of human resources, there is a free movement and fusion of cultural values.

The article examines the main challenges of globalization, as well as analyzes the impact of migration processes on the approaches of strategic management of human resources in organizations of the Republic of Moldova.

Keywords: *globalization, migration, approaches, strategic management of human resources*.

В условиях быстрых перемен, факторы интегрированных глобализационных процессов оказывают сильное влияние на все сферы жизнедеятельности человека, а также деятельность организаций. Один из главных факторов глобализационных процессов является миграция населения. Миграция негативно сказывается на социально-демографических процессах происходящих в государстве. Вместе с ростом мобильности человеческих ресурсов, происходит свободное передвижение и слияние культурных ценностей.

В статье рассматриваются основные вызовы глобализации, а также проведен анализ влияния миграционных процессов на подходы стратегического менеджмента человеческих ресурсов в организациях Республики Молдова.

Ключевые слова: *глобализация, миграция, подходы, стратегический менеджмент человеческих ресурсов.*

[1] ***e-mail:*** guseinov.igor@gmail.com

LOBBYING - THE EFFICIENCY OF THE VOICE OF BUSINESS ASSOTIATIONS
LOBBY - EFICIENȚA VOCII ASOCIAȚIILOR DE AFACERI

Laura AFTENI[1], Ph.D Student,
State University of Moldova
Republic of Moldova

JEL Classification: L21; L29; D72

ABSTRACT

Recognition of a business association as an effective lobbyist for the interests of its members strengthens its public position and respect from politicians and the business community. Active work in the direction of lobbying interests directly leads to an increase in the number of members of such an organization. It also builds a reputation and a "high brand" that helps to promote and expand the demand for other paid services provided by the organization.

Almost all business associations include in their mission such items as protecting and lobbying the interests of their members, namely actions designed to influence the development of laws, rules and regulations, the adoption of certain judicial decisions, the general position and views of political parties.

This paper is aimed at analyzing and identifying the most successful lobbying practices that contribute to the creation of a favorable environment for business and entrepreneurship and thereby increase the success and prosperity of the national economy. Attention will also be paid to the analysis and definition of an effective lobbying strategy that allows the creation of a kind of beneficial cycle for business associations, when an increase in the number of members leads to an increase in income due to their contributions and the provision of paid services to them, and an increase in resources and expanded representation allow for even better and more effective lobbying for the interests of members of business associations.

Keywords: *Manadgement, business assotiations, lobby, business objectives of the firm*

Recunoașterea unei asociații de afaceri ca un lobbyist eficient pentru interesele membrilor săi întărește poziția sa publică și respectul din partea politicienilor și a comunității de afaceri. Munca activă în direcția intereselor de lobby duce direct la creșterea numărului de membri ai unei astfel de organizații. De asemenea, construiește o reputație și un „top brand" care ajută la promovarea și extinderea cererii pentru alte servicii plătite furnizate de organizație.

Aproape toate asociațiile de afaceri includ în misiunea lor elemente precum protejarea și lobby-ul intereselor membrilor lor, și anume acțiuni menite să influențeze dezvoltarea legilor, normelor și reglementărilor, adoptarea anumitor decizii judiciare, poziția generală și punctele de vedere ale partidelor politice.

Această lucrare vizează analiza și identificarea celor mai reușite practici de lobby care contribuie la crearea unui mediu favorabil pentru afaceri și antreprenoriat și, prin urmare, sporesc succesul și prosperitatea economiei naționale. Se va acorda, de asemenea, atenție analizei și definirii unei strategii eficiente de lobby care să permită crearea unui ciclu benefic pentru asociațiile de afaceri, atunci când o creștere a numărului de membri duce la o creștere a veniturilor datorită contribuțiilor lor și asigurării de servicii plătite către aceștia și o creștere a resurselor și o reprezentare extinsă permit un lobby și mai bun și mai eficient pentru interesele membrilor asociațiilor de afaceri.

Cuvinte cheie: *Management, associatii de afaceri, lobby, obiectivele de afaceri ale firmei*

[1] ***e-mail: afteni.laura@gmail.com***

THE LEADER AND LEADERSHIP IN LOCAL PUBLIC SERVICES

LEADER-UL ȘI LEADERSHIP-UL ÎN CADRUL SERVICIILOR PUBLICE LOCALE

Tincuța GUDANĂ (VRABIE[1]),PhD Student,
"Dunarea de Jos" University of Galati, România

JEL Classification: M1, J5, M5

ABSTRACT

The economic development triggers the evolution of the staff based on the promotion aspirations and possibilities, the training process, the internal and external organizational environment. So, an ever higher number of organizations emphasize and focus their policy on the quality of human resources, not only on the activity domain, as the staff, be it managing or not, is the user of organizational technologies and information,being thus the vital source. The influence and power in an organization is essential to the manager, which triggers power sources and methods that can be resorted to, in order to reach the purpose of the organization. Today, leadership is based on the interference of psychological aspects and concrete management situations, leading to the assessment of public services. Organizational evaluation helps identify the dynamics, the professional development of the human resource and has to be related to the regional specificity of the collectivity and the managerial component of the organization. Approaching this topic, especially in relation to local public services, is the interest that the leadership in general and the leadership in local public services should have in order to ensure and provide services to citizens, adapted to the demands of public administration.

Keywords: *public service, leader, leadership*

Dezvoltarea economică determină o evoluție a personalului, ce are la bază aspirațiile și posibilitățile de promovare, procesul de pregătire profesională, mediul intern și cel extern al organizației. Astfel, un număr tot mai mare de organizații pun accent și își concentrează politica managerială pe calitatea resurselor umane, nu numai pe domeniul de activitate, deoarece personalul, manager sau non-manager, este utilizatorul informațiilor și a tehnologiilor din organizație, aceștia reprezentând sursa vitală.

Influența și puterea existentă într-o organizație, este importantă pentru manager, ceea ce determină surse de putere și metode de putere la care se poate apela, pentru atingerea scopului pentru care este înființată organizația. Actualmente, leadership-ul este bazat pe interferența aspectelor psihologice și a situațiilor concrete de management, ce duc la evaluarea serviciilor publice. Evaluarea organizațională ajută la identificarea dinamicii, a dezvoltării profesionale a componentei resursei umane și trebuie raportată la specificul zonal al colectivității și a componentei manageriale a organizației.

Abordarea acestui subiect, cu specială privire asupra serviciilor publice locale, reprezintă interesul pe care ar trebui să îl aibă leader-ul și leadership-ul pentru serviciile publice locale pentru a asigura și furniza servicii cetățenilor, adaptate la exigențele administrației publice locale.

Cuvinte cheie: *serviciu public, leader, leadership*

[1] ***e-mail: vrabietincuta@yahoo.com***

BIG DATA IN MARKETING: OPPORTUNITIES AND RISKS

BIG DATA В МАРКЕТИНГЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ

Valeri GAGAUZ* [1] *PhD Student,
Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova

JEL Classification: M31

ABSTRACT

Nowadays, marketing is becoming more and more personalized, and the collection, processing and analytics of big data facilitates that. This paper examines the advantages and disadvantages of using big data in marketing, as well as the level of their use in Moldova. The research method is a qualitative study.

The research results show that the main suppliers of big data in Moldova are search engines. They have access to primary data, sufficient technological base for their processing, as well as creating new services for analytics and algorithms for developing conclusions and trends. The company's clients do not collect big data. Simple data is rarely processed using learning algorithms or neural networks (AI). Basically, big data (secondary) is available only that which is collected by the search and analytical systems like Google, Yandex. Clients order analytics of simple (homogeneous, formalized) data, which the company's specialists process in MS Power Bi. Machine learning technologies, artificial intelligence, and big data are currently less in demand in Moldova than abroad.

Banks of Moldova possess large amounts of data, but due to the structure of their storage, security issues are not processed by neural networks and machine learning. Simpals uses machine learning to analyze, evaluate and moderate comments on their web platform Point.md and for advertisement texts on 999.md. For these purposes, they use third-party services like Google Query. Orange and Moldcell collect, store and analyze data, for which they use technologies such as HDFS, MapReduce, YARN, Flume, Scoop, Oozie, Spark.

Key words: *big data, data analytics, data-driven marketing.*

В настоящее время маркетинг становится все более персонализированным, а сбор, обработка и аналитика больших данных способствует этому. В данной работе рассматриваются преимущества и недостатки использования больших данных в маркетинге, а также уровень их использования в Молдове. Метод исследования – качественное интервью.

Результаты исследования показали, что основными поставщиками больших данных в Молдове являются поисковые системы. Они имеют доступ к массивам первичных данных, обладают достаточной технологической базой для их обработки а также создания новых сервисов для аналитики, а также синтеза выводов и трендов.

Молдавские компании клиенты не проводят сбор больших данных, а имеющиеся стандартные данные, редко обрабатываются при помощи обучающихся алгоритмов или нейросетей (AI). Большие данные, причем вторичные, доступны только те, которые собирают поисково-аналитичсекие системы Google, Yandex.

Клиенты заказывают аналитику простых (однородных, формализированных) данных, которые специалисты обрабатывают в MS Power Bi. Технологии машинного обучения, искусственного интелелкта, Big Data на данный момент менее востребованы в Молдове, чем за рубежом.

Банки РМ владеют большими массивами данных, но из-за структуры их хранения вопросов безопасности не обрабатывают их по средством нейросетей и машинного обучения. Компания Simpals испоьзуют машинное обучение для анализа, оценки и модерации комментариев на своей платформе Point.md и для текстов объвлений в 999.md. Для этих целей используются сторонние сервисы – Google Query. Orange и Moldcell собирают, хранаят и анализируют данные, используя такие технологии, как HDFS, MapReduce, YARN, Flume, Scoop, Oozie, Spark.

Ключевые слова: *большие данные, аналитика данных, маркетинг.*

---

[1] ***e-mail: gagauzvf@gmail.com***

METHODS OF EVALUATION OF INVESTMENTS IN RESEARCH PROJECTS

METODE DE EVALUARE A INVESTIȚIILOR ÎN PROIECTE DE CERCETARE

Veronica RAILEAN [1]PhD Student,
State University of Moldova,
Republic of Moldova

JEL Classification: O32, O33, O39

ABSTRACT

This paper reflects an analysis of the types of methods applied in the process of evaluating public and private investments for research-development-innovation projects. Research and development of new knowledge represent high-risk and high-cost activities. The objective of this study is to identify methods for evaluating private and public investment in scientific projects, both at the microeconomic level and at the macroeconomic level.

Keywords: *research sector, public and private investment in research*

Prezenta lucrare reflectă o analiză a tipurilor de metode aplicate în procesul de evaluare a investițiilor publice și private pentru proiectele de cercetare-dezvoltare-inovare. Activitățile de cercetare și dezvoltare a noilor cunoștințe repezintă activități cu risc sporit și costuri mari. Obiectivul prezentului studiu este reprezentat de identificarea metodelor de evaluare a investițiilor private și a celor publice în proiecte științifice, atât la nivel microeconomic, cât și la nivel macroeconomic.

Cuvinte cheie: *investiții, public, cercetare*-dezvoltare-inovare

[1] ***e-mail:*** ***veronica_pvp@mail.ru***

EVOLUTION OF CENTRAL BANKS MONETARY POLICY AS AN ATTEMPT OF EASING OF THE ECONOMIC DOWNTURNS

EVOLUȚIA POLITICILOR MONETARE A BĂNCILOR CENTRALE CA O ÎNCERCARE DE AMELIOARE A RECESIUNILOR ECONOMICE

Oleg CEBOTARIOV [1] PhD Student,
National Institute for Economic Research,
Republic of Moldova,

JEL Classification: E32; E52; E58

ABSTRACT

This article comprises a study on types and evolutions of economic recessions that took place in the USA, Euro Area and Japan starting with 1918 till present date. It embraces the definition and chronology of business cycles particular for each of the abovementioned economic zones and methods for determining cyclical peaks or troughs. Subject to that are presented the monetary policies applied by the respective central banks in an attempt of easing the economic recessions. Subsequently are quantified and analysed, in a retrospective approach, the strengths of each applied monetary policy and deficiencies that arose both from financial and economic point of view.

Thereafter is presented the latest COVID induced economic recession. Is analysed the monetary policies applied by the world largest central banks, the strengths and weaknesses that are being witnessed and effects that this may cause in medium and long term over the world financial system and economy.

Keywords: *Business cycle, economic recession, central bank, monetary policy*

[1] *e-mail:* ***oleg.rb@gmail.com***

IMPLICATIONS OF MONETARY POLICY IN THE MITIGATING POST-PANDEMIC CRISIS

IMPLICAȚIILE POLITICII MONETARE ÎN ATENUAREA CRIZEI POST PANDEMICE

Valeriu BRICEAG* [1] *PhD Student,
State University of Moldova,
National Institute for Economic Research, Republic of Moldova

JEL Classification: L52; G31; R110

ABSTRACT

The economic crisis generated by the COVID pandemic has hit all countries, regardless of the degree of development. Lockdown and the need to suspend most economic activities have significantly reduced household incomes and affected aggregate demand, which has contributed to a significant reduction in GDP. In order to make up for the lack of liquidity and to stimulate the consumption capacity of pollution, most countries have put monetary policy instruments at the forefront. This article proposes to study and identify the impact of monetary policy decisions on economies during the pandemic, to monitor the dynamics of macroeconomic indicators to understand the effectiveness of monetary policy decisions and especially the interest rate channel.

Due to the fact that the pandemic crisis is still ongoing in several economies, and research studies examining the effects of monetary policy on the development of major economies in Covid-19 are still in its infancy, as well as the lack of existing literature on the relationship between monetary policy and pandemic. The study is motivated to help strengthen research on this topic, providing an analysis of the effects of monetary policy in different countries on the coronavirus pandemic. The systematic approach, historical and economic-statistical methods were used as research methods. The expected results of the research were the description of the main instruments of monetary policy and the interest rate channel in accordance with different classification criteria and their influence on the development of the banking sector and the business environment.

Key words: *monetary policy, post-pandemic, economy, policy instruments, regional development*

[1] ***e-mail: valeriubriceag@yahoo.com***

ASSESSING THE INTERDEPENDENCE BETWEEN CUSTOMS DUTY REVENUE IN THE NATIONAL BUDGET AND THE LIVING STANDARD OF THE POPULATION

EVALUAREA INTERDEPENDENȚEI DINTRE VENITURILE DIN TAXELE VAMALE ÎN BUGETUL NAȚIONAL ȘI NIVELUL DE TRAI AL POPULAȚIEI

Mircea GUTIUM [1] PhD Student,
State University of Moldova,
Scientific Researcher, National Institute for Economic Research,
Republic of Moldova

JEL Classification: H20, H61, I31, I32

ABSTRACT

Revenues from import duties to the national budget represent an important flow of monetary resources for many countries, also for the Republic of Moldova. The main purpose of this study is to assess the interdependence between customs duty revenue in the national budget and the standard of living of the population (The Quality of Life Index, Human Development Index). The study of this type of revenue source is important for regulating the structure of the public budget. The comparative analysis with the budget structure of other countries offers the possibility to establish the correlation between the revenues from customs duties in the national budget and the living standard of the population of the Republic of Moldova.

Key words: *Customs duty revenue, national budget, living standard of the population, The Quality of Life Index, Human Development Index.*

Veniturile din taxe de import în bugetul național reprezintă un flux important de resurse monetare pentru multe țări, inclusiv pentru Republica Moldova. Scopul principal al acestui studiu este evaluarea interdependenței dintre veniturile de la taxele vamale în bugetul național și nivelul de trai al populației (Indicele Calității Vieții, Indicele Dezvoltării Umane). Cercetarea acestei surse de venituri este importantă pentru reglarea structurii bugetului public. Analiza comparativă cu structura bugetului altor țări oferă posibilitatea de a estima interdependenței dintre veniturile de la taxele vamale în bugetul național și nivelul de trai al populației din Republica Moldova.

Key words: *taxe vamale, bugetul național, nivel de trai, Indicele calității vieții, Indicele dezvoltării umane*

[1] ***e-mail: gutium.mircea@rambler.ru***

MANAGEMENT MIGRATION AT NATIONAL AND INTERNATIONAL LEVELS

GESTIONAREA MIGRAȚIEI LA NIVEL INTERNAȚIONAL ȘI NAȚIONAL

Tatiana TABAC[1], scientific researcher,
National Institute for Economic Research,
PhD Student, State University of Moldova,
School of Doctoral Studies, Republic of Moldova

JEL Classification: J18, J68

ABSTRACT

This paper examines international migration commitments and conventions, EU migration policy, and the national migration management framework. The regulation of international migration is based on conventions and commitments aimed at regulating labor migration (1945, 1975), the protection of migrant workers' rights and their family members (1990), the refugees (1951) and stateless (1954) status, naturalization, and acquisition of citizenship (1963, 1997).

The results show that while in the mid-1990s most EU countries promoted policies to reduce immigration, then in the 2000s more and more countries were concerned about maintaining immigration levels, while in 2011 most countries were already promoting policies to stimulate immigration. Over the last ten years, there has been an increase in EU countries' interest in the highly skilled workers migration to the detriment of migration for settlement or family reunification.

At present, the Republic of Moldova has a well-developed institutional framework in migration management and adjusted migration policies to international conventions.

Keywords: *international migration, migration policies, migration management, Republic of Moldova*

Acest articol analizează angajamentele și convențiile internaționale în domeniul migrației, politica UE în domeniul migrației și cadrul național de gestionare a migrației. Reglementarea migrației la nivel internațional este realizată în baza convențiilor și angajamentelor orientate pe domeniile: migrația în scop de muncă (1945, 1975), protecția drepturilor lucrătorilor migranți și ale membrilor familiilor lor (1990), statutul refugiaților (1951) și apatrizilor (1954), naturalizare și dobândirea cetățeniei (1963, 1997).

Rezultatele obținute demonstrează că dacă la mijl. anilor 1990 majoritatea țărilor UE au promovat politici de scădere a imigrației, atunci în anii 2000 tot mai multe țări au fost preocupate de menținerea nivelurilor de imigrație, pe când în anul 2011 majoritatea țărilor deja promovau politici de stimulare a imigrației. În ultimii zece ani a fost observată creșterea interesului țărilor UE față de migrația lucrătorilor înalt calificați în detrimentul migrației pentru așezare definitivă sau reîntregirea familiei.

La momentul actual, Republica Moldova dispune de un cadru instituțional bine dezvoltat în domeniul gestionării migrației și politici migraționale ajustate la convențiile internaționale.

Cuvinte-cheie: *migrația internațională, politici migraționale, gestionarea migrației, Republica Moldova*

[1] ***e-mail:*** **tania.tabac@gmail.com**

THE NEET YOUTH IN MOLDOVA: CHALLENGES AND POLICIES

TINERII NEET ÎN MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI POLITICI

Mariana CRÎȘMARU[1], scientific researcher,
National Institute for Economic Research,
PhD Student, State University of Moldova,
School of Doctoral Studies, Republic of Moldova

JEL Classification: J18, J24

ABSTRACT

The share of NEET youth in Moldova is high, almost one third of young people aged 15-29 years are not integrated into any form of education and training or employment. The NEET rate was stable and high during the last decade, which prove the persistence of systemic problems that fosters the high share of this category in the total of young population. The main challenges are related to structural inefficiency of the labour market - limited number of jobs and low quality jobs, low salaries, informality; skills mismatch in the labour market; regional and rural/urban discrepancies; unequal opportunities; gender gap in the access and quality of employment.

Analysis of the main policy documents revealed that youth employment is stressed as a cross-cutting issue of major importance. The policy measures are mainly focused on youth skills development and addressing individual deficiencies and less on structural measures in cross-sectoral areas. Employment policy measures for young people are largely 'individualized' as they are seen as a disadvantaged group on the labour market and mostly 'compensatory' and not 'preventive' as these are oriented to young people already facing disadvantages. There are required preventive policy measures and focused on promoting the growth of quality youth jobs, macroeconomic and structural measures.

Keywords: labour market, NEET youth, integration, policy

[1] ***e-mail: mariana.crismaru@yahoo.com***

ANALYSIS OF PUBLIC / GOVERNMENT PROGRAMS AND LEGISLATIVE RULES REGARDING THE ECONOMIC INCLUSION OF PERSONS WITH DISABILITIES

ANALIZA PROGRAMELOR PUBLICE/GUVERNAMENTALE ȘI A NORMELOR LEGISLATIVE PRIVIND INCLUZIUNEA ECONOMICA A PERSOANELOR CU DIZABILITATI

Lilia SAGHIN[1], PhD Student,
State University of Moldova,
School of Doctoral Studies, Republic of Moldova

JEL Classification

ABSTRACT

Incluziunea în cîmpul muncii a persoanelor cu dizabilități reprezintă una din provocările majore ale politicilor de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități promovate în țările europene. Pentru a răspunde acestor provocări, statele UE elaborează documente de politici ce au dezvoltat pe parcurs practici de incluziune în cîmpul muncii a persoanelor cu dizabilități.

1 ***e-mail: lilia.saghin@gmail.com***

ASPECTS OF EUROPEAN POLICIES ON RETURN MIGRATION

ASPECTE ALE POLITICILOR EUROPENE CU PRIVIRE LA MIGRAȚIA DE REVENIRE

Stela MOROZAN [1] ***PhD Student,***
Academy of Economic Studies of Moldova
Republic of Moldova

JEL Classification: K37, O2, O15

ABSTRACT

In this article we discuss the changes that took place after 1989, in the European space and the liberalization of borders that led to the creation of a completely new situation regarding the types of migration in the European space. We focus on European policies to see what measures are taken by European states to influence the migrant's decision to return to country of origin. We offer some evidence of policies that provide for return migration, analyzing the experience of Poland, Germany, Hungary, the Czech Republic, etc.

Keywords: *return migration, European policies, Poland, Germany, Hungary, Czech Republic.*

[1] ***e-mail: stelamorozan@gmail.com***

Echipa redacțională a Serviciului Editorial:
Redactor-principal: Cătalina GRAPĂ, machetare
Inginer mecanic cat. I-a: Alexandru SANDULESCU, tehnoredactare
Specialist cat. I-a: Alexandru SANDULESCU, design copertă

Bun de tipar: 17.04.2021, Tirajul 100 ex.
Coli de tipar 8,5, Coli editoriale 9,2, Com.2
Complexul-Editorial al INCE, 2021

Complexul Editorial, INCE, 2021
MD 2068. Chişinău, str. Ion Creanga, 45.
fax. (+37322) 74-37-94, tel.: (+37322) 50-11-30
www.ince.md,catalina.grapa@ince.md